

ETIMOLOGII
ROMÎNEȘTI

GRAUR, E.

445

AL. GRAUR

ETIMOLOGII ROMÎNEȘTI

2952

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
1963

Introducere

În ultimele decenii, lingviștii au făcut eforturi susținute pentru a dezvolta studiile teoretice. Este evident că nu vom putea fi de acord cu mare parte dintre concepțiile răspândite în această vreme, cu atât mai mult cu cât ele sînt în general contradictorii, dar trebuie să aprobăm faptul că se urmărește o fundamentare teoretică a cercetărilor.

Cele mai multe școli apusene din secolul al XX-lea iau ca punct de plecare critica neogramaticilor cărora li se găsește, ca principal cusur, vina de a fi neglijat teoria generală și de a se fi mulțumit cu cercetări de amănunt. Ca urmare, diverse școli au dezvoltat teorii generale bazate pe concepții reacționare, pe cînd în lumea socialistă se pune la baza studiilor de limbă concepția materialist-dialectică. Poate că nu mai e nevoie să spun că, după părerea mea, aceasta este singura salvare pentru lingvistică, dacă nu vrea nici să rămînă o simplă adunare de mărunțișuri, nici să se rupă de realitatea contemporană. Am făcut personal și mai fac și astăzi propagandă pentru ca lingviștii noștri să-și însușească tot mai consecvent teoria filozofică marxistă și să pornească de la ea în toate cercetările lor, și sînt convins că aceasta este singura cale justă.

Dar trebuie să recunosc că multe dintre cercetările care se fac la noi au un defect comun cu cele ale școlilor „moderne” apusene : se părăsește, din concepția neogramaticilor, tocmai ceea ce a avut pozitiv, adică interesul pentru faptele concrete, privite în mod istoric. Preocupîndu-se de teorii generale, mare parte dintre lingviști neglijează în primul rînd domeniul etimo-

logiei. Cei mai în vîrstă, care în trecut s-au preocupat de a descoperi originea cuvintelor, au părăsit acum aceste preocupări, iar printre tineri sînt mulți care nici nu le-au avut niciodată. Dacă luăm în mînă o revistă apărută recent, rareori vom găsi în ea un articol de etimologie, de obicei inserat la sfîrșit, cu litera cea mai mică. Vreau să arăt în cele ce urmează că, fără a părăsi preocupările de teorie generală, este indispensabil să ne ocupăm și de etimologie. În acest sens, și lucrarea de față poate fi socotită că are caracter de propagandă.

Neogramaticii au dat atenție în primul rînd istoriei limbii și s-au preocupat prea puțin de descrierea unei stări de fapte la un moment dat. Cele mai multe școli actuale au părăsit complet istoria și se ocupă numai de lingvistica descriptivă. Sînt de acord că studiile sincronice sînt necesare și chiar indispensabile și iau parte eu însumi la lucrări colective de acest fel. Dar după cum istoria limbii nu se poate face fără a avea la dispoziție descrieri a'le unor stări de fapte, la diferite etape, tot așa o adevărată descriere sincronică nu se poate face fără istorie. Am văzut lucrări în care se prezenta drept limba romînă un amalgam de fapte dintre care unele de-abia dacă mai există, iar altele de-abia dacă au început să existe. Punerea lor pe același plan nu poate duce la o adevărată descriere sincronică. De exemplu cineva care prezintă romîna ca pe o limbă în care apare grupul inițial *hv*, pentru că există cuvîntul *hvală*, și fonemul *ö*, pentru că există cuvîntul *diseur*, falsifică situația tot atît cît ar face-o un tratat de geografie a Romîniei unde s-ar arăta că în țara noastră trăiesc mastodonți (de la care ne-au rămas fosile) și struți (în grădinile zoologice). Cuvîntul *hvală* a fost poate pronunțat așa acum citeva sute de ani (azi toată lumea pronunță *fală*), iar fonemul *ö*, dacă vor fi condiții favorabile, va izbuti poate vreodată să se generalizeze în romînește.

Prin urmare nici descrierea unei stări de fapte actuale nu se poate face fără a avea în vedere istoria, iar istoria înseamnă în primul rînd etimologia. Aproape că nu mai e nevoie să spun că, cu atît mai mult, trebuie să se sprijine pe etimologie cine nu se mulțumește cu descrierea și vrea să facă lingvistică istorică.

Este adevărat că, pentru a se dovedi și a se fundamenta înrudirea între două sau mai multe limbi, se face mai puțin apel la etimologie și mai mult la morfologie. Dar morfologia istorică se bazează pe istoria sunetelor, iar corespondențele dintre sunete se stabilesc pe bază de etimologii. Pentru a putea afirma

că participiul italian *seguito*, al verbului *seguir* „a urma”, nu provine din latinește, ci e format în italienește, și deci nu poate fi luat în considerație când se discută transformarea participiului latin în participiu italian, trebuie să știm că grupul *cu* din latinește nu devine *gui* în italienește, și pentru aceasta trebuie să comparăm cuvintele ca lat. *acutus*, *cura* cu reprezentantele lor italienești, *acuto*, *cura* etc.

Limba este strâns legată de istoria populației care o vorbește, de aceea, pentru a înțelege cum trebuie transformările lingvistice, este necesar să cunoaștem modificările din viața oamenilor. Dar se întâmplă și fenomenul invers : adesea documentele pentru a studia istoria societății lipsesc, și atunci se poate schița istoria colectivităților umane pe baza datelor limbii, în primul rînd pe baza etimologiei. De exemplu migrațiile țiganilor pot fi urmărite numai cu ajutorul cuvintelor pe care le-au împrumutat din țările străbătute de ei, iar pentru a stabili care sînt acele cuvinte, trebuie să facem apel la etimologie. Relațiile dintre Polinezia și America, în epoca preistorică, au fost descoperite cu ajutorul vocabularului și abia mai tîrziu au fost confirmate de descoperirile arheologice.

Lingvistica marxistă consideră că trebuie să se dea o atenție susținută legăturii limbii cu gîndirea, legăturii limbii cu societatea, cum și legilor de dezvoltare ale limbii, și fără îndoială că în astfel de cercetări trebuie să vedem scopul principal al științei noastre. Dar pentru a putea studia felul cum gîndirea și limba se influențează reciproc, cum societatea determină schimbări în limbă și, în oarecare măsură, și limba contribuie la modificarea societății, este nevoie să privim limba în istoria ei, să cercetăm schimbările de înțeles pe care le suferă cuvintele. Dar studiul schimbărilor de înțeles este de fapt etimologie. Se pot trage concluzii false nu numai asupra istoriei cuvintelor, ci și asupra raporturilor ei cu societatea și chiar asupra istoriei societății, dacă punem la bază cuvinte interpretate greșit. De exemplu, dacă socotim că verbul românesc *a înșela* vine de la expresia *a pune șeaua*, deci omul înșelat a fost asimilat cu un animal de călărie, căpătăm o viziune asupra relațiilor dintre membrii societății, iar dacă admitem că *a înșela* a fost împrumutat din slavul *múšelŭ* „cîștig necorect”, această viziune se spulberă. Cu atît mai mult trebuie să ne sprijinim pe etimologii corecte atunci cînd vrem să stabilim legile de dezvoltare ale limbii.

Urmează din cele arătate că orice lucrare de lingvistică, din orice ramură a științei noastre și cu orice subiect, se sprijină,

conștient sau nu, pe etimologie. Aceasta înseamnă că și cel care nu face personal cercetări etimologice nu poate evita de a se bizui pe etimologii, ci admite, fie și tacit, o serie de etimologii pe care specialiștii actuali le-au învățat de la înaintașii lor. Dar, pe de o parte, încă nu s-au descoperit etimologiile tuturor cuvintelor (în particular vorbind, multe cuvinte românești își așteaptă încă explicarea), iar pe de altă parte unele etimologii care au fost prezentate și acceptate în trecut nu sînt lipsite de greșeli, ba unele sînt chiar pe de-antregul greșite, ceea ce nu se poate descoperi decît prin noi cercetări etimologice. Adesea există mai multe ipoteze între care sîntem siliți să alegem, și pentru aceasta trebuie să revizuiem noi înșine felul cum au fost stabilite. Prin urmare nici un lingvist nu are dreptul de a accepta orbește ipotezele anterioare și nu se poate dispensa, dacă nu de a prezenta personal etimologii, cel puțin de a se pronunța asupra celor prezentate de alții.

Socotesc deci că formarea unei concepții marxiste asupra problemelor de limbă este indispensabilă și că este îmbucurător că înaintăm pe această cale, dar prețul acestui progres nu poate fi în nici un caz părăsirea studiilor asupra unor subiecte concrete și, cel mai puțin, asupra etimologiei.

Cîteva cuvinte sînt necesare cu privire la situația specială a etimologiei în lingvistica românească. În ciuda multor lucrări care s-au publicat în trecut și a unor succese importante raportate în această direcție, mai dăinuie lipsuri grave, pe care nu m-aș sfii să le numesc teoretice. Încă pînă astăzi stăruie tendința greșită de a explica toate derivatele românești prin originale latinești, eventual reconstruite numai pe baza datelor românești și numai cu scopul de a arăta că totul în românește e de origine latină. Pentru exemple, e destul să frunzărим DLRM, publicat pentru prima oară în 1958, și vom găsi cîte vrem. Trec peste cazul cuvintelor ca *îngrășa*, derivat manifest de la *gras*, și explicat printr-un lat. **ingrassiare*, inventat numai pentru că aceeași formație apare, foarte probabil independent, și în alte limbi romanice; trec și peste exemple de tipul *coptură*, pe care nimic nu ne oprește să-l înțelegem ca derivat românesc de la *copt*, și care totuși e prezentat ca moștenit din lat. *coctura* (deși o neaccentuat trebuia să devină *u*) și mă opresc numai la tipul *împila*, explicat printr-un latin **impillare*, fabricat special pentru a servi de etimologie formei românești, derivat manifest de la *pil*.

O a doua lipsă serioasă este trecerea în contul limbii franceze a tuturor împrumuturilor recente, chiar atunci cînd există semne

categoriale că punctul de plecare trebuie căutat în altă limbă. Nu mă refer numai la celelalte limbi de mare circulație, ca rusa, italiana, germana (am dat altă dată exemple în această privință), ci și la bulgară sau neogreacă, de unde am luat uneori cuvinte internaționale. În linie generală se poate spune că nu s-au urmărit suficient dicționarele ucrainene, sîrbești, bulgare, neogrecești, pentru a se găsi acolo sursa multor cuvinte atribuite pe nedrept altor limbi. Singurul dicționar unde se găsesc indicații în această privință este al lui Scriban; din păcate, autorul reproduce fără distincție toate ipotezele contradictorii, ca și cînd s-ar sprijini una pe alta, astfel încît face impresia că mai mult a urmărit să aibă o acoperire împotriva ipotezelor ulterioare, decît să descopere adevăratele etimologii.

Lucrarea de față, în ciuda titlului ei, începe cu cîteva articole care tratează aparent morfologia sau formarea cuvintelor. Desigur, ar fi fost ușor fie să le public în altă parte, fie să schimb titlul cărții. Am socotit însă că e vorba în realitate tot de etimologii, ceea ce voi încerca să justific aici. Foarte adesea cercetarea originii unui cuvînt m-a silit să iau în discuție etimologia altora, apropiate fie prin înțeles, fie prin rădăcină, fie mai ales prin formație. Am înscris atunci în titlul articolului două sau mai multe cuvinte. Dar în unele cazuri, un mod nou de a privi originea unui cuvînt m-a silit să iau în considerație și surse lungi de cuvinte similare, pe care nu puteam să le înscriu, toate, în titlu. Consider că e vorba în realitate tot de etimologii, pentru că n-am examinat în general formația sub toate aspectele ei, nici în ce privește valoarea, nici chiar în ce privește forma, ci totul s-a redus de fapt la cercetarea originii unei serii de cuvinte. În fond, nu există nici o obligație ca etimologiile să fie discutate separat și în ordine alfabetică. Aceasta aduce însă necesitatea alcătuirii unui indice de cuvinte discutate.

Din nou despre etimologia multiplă

În studiul meu intitulat *Etimologie multiplă* (republicat în SLG, p. 67—77), am arătat că adesea un cuvânt nu provine dintr-o singură sursă, ci reprezintă o împletire a mai multor originale, din aceeași limbă sau limbi diferite, pe care este necesar să le punem în lumină. Problema capătă o mare importanță când studiem vocabularul internațional al epocii noastre. În urma contactului din ce în ce mai strâns între popoare, mulțumită perfecționării mijloacelor de comunicație și altor cauze, limbile din Europa, și nu numai cele din Europa, prezintă un vocabular din ce în ce mai uniform. Termenii tehnici, științifici, culturali, politici depășesc tot mai mult granițele unei singure țări și devine relativ ușor să citești ziarele într-o limbă pe care n-ai învățat-o niciodată. Acest lucru complică serios munca etimologistului. E ușor de știut că cuvântul *tramvai*, de exemplu, a fost creat în Anglia. Dar cum putem stabili dacă în românește acest cuvânt a venit direct din englezește, sau prin intermediul francezei, al germanei, al rusei, al polonezei, al italienei, al bulgarei sau al neogreței? Cercetări amănunțite ar putea dovedi că primele modele au fost împrumutate din cutare țară, că inginerii care au montat primele linii proveneau din aceeași țară, dar aceasta nu ar fi de-ajuns pentru a curma discuția : să presupunem că lucrările au fost făcute de germani, dar publicul român cunoștea de mai înainte cuvântul, din lectura publicațiilor franțuzești. Putem emite, asupra aceluiași cuvânt, diferite alte ipoteze : primele vagoane erau trase de cai ; când au fost înlocuite cu vagoane electrice nu s-a împrumutat cumva cuvântul din nou, din altă limbă ?

De obicei, dicționarele românești se descurcă, în asemenea cazuri, trimitând pur și simplu la forma franceză, deoarece în ultimele două secole româna a primit cuvinte internaționale mai cu seamă din franțuzește. Într-adevăr, dacă am fi forțați să alegem fără cercetare de amănunt o singură limbă de origine, ar trebui să ne oprim asupra francezei. Cîteodată găsim și amănunte fonetice care ne pot călăuzi. De exemplu pentru rom. *adjectiv* nu încapă nici o îndoială că punctul de plecare este fr. *adjectif*, căci franceza este singura limbă în care cuvîntul prezintă un *j*. Dar dacă e vorba de *substantiv*, nu mai avem nici o probă formală că provine din franțuzește și nu din italianește, din nemțește, sau poate din latinește sau din cu totul altă limbă. Trebuie să mai adaug că nici dacă găsim diferențe fonetice față de originalul franțuzesc nu avem în aceasta un argument serios pentru a respinge originea franceză, de vreme ce cunoaștem destule cuvinte care, fiind împrumutate din franțuzește, au fost organizate după modelul italian sau latin, care convenea mai bine structurii românești. Pe de altă parte, în multe cazuri nu s-a pornit de la forma franceză pronunțată, ci de la cea scrisă, care a fost citită pe românește, ceea ce face ca împrumutul românesc să semene mai bine cu latina sau cu italiana decît cu franceza.

Oricum, nu se poate spune că toate cuvintele internaționale din românește provin din franțuzește. Mai mult încă, primele cuvinte de origine franceză au intrat în românește, în secolul al XVIII-lea, prin intermediar grecesc, iar în secolul al XIX-lea, prin intermediar rusesc. De aici rezultă că trebuie să fim prudenți și să lăsăm adesea un anumit procent de probabilitate pentru alte origini decît cea franceză. Soluția pe care am propus-o pentru dicționare a fost să se insereze forma cea mai veche de care dispunem (latină, greacă etc.), adăugînd între paranteze toate formele din alte limbi care ar putea eventual fi socotite intermediare. Evident că această soluție nu ne poate satisface în toate cazurile.

În cele ce urmează, îmi propun să descriu o situație în care se poate vedea exact originea unui grup de cuvinte, ceea ce va constitui o dovadă că, dacă dăm atenția cuvenită faptelor, se poate ajunge la o etimologie mai precisă a multor cuvinte internaționale. Este vorba de o serie de cuvinte formate cu același sufix, și aceasta ne va da ocazia să vedem pe de o parte cum pe o bază de o anumită origine se acumulează elemente de origine diferită, iar pe de altă parte cum un afix își poate schimba originea, de vreme ce, împrumutat mai întîi dintr-o anumită

limbă, va servi apoi pentru a se adapta cuvinte luate exclusiv din altă limbă.

Mă refer la sufixul românesc *-ez*, care formează numele locuitorilor unui oraș sau ai unei țări: *vienez*, *polonez*. Acest sufix a fost de curând studiat de Magdalena Popescu (*Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, București, II, 1960, p. 213—224) și în oarecare măsură terenul a fost, prin aceasta, pregătit, pentru cercetarea pe care o întreprind aici. Trebuie să semnalez, într-adevăr, că dicționarele românești ignorează existența sufixului în românește, fiecare cuvânt care-l conține fiind explicat ca împrumut, când dintr-o limbă, când dintr-alta: uneori se face trimitere la italiană, alteori la franceză, deși pentru unele derivate se admite, implicit sau explicit, o formație românească. Într-un articol publicat mai de mult, acad. Iorgu Iordan a încercat să demonstreze că sufixul nostru provine exclusiv din italiană, pentru motive de ordin fonetic: în franțuzește nu se pronunță un *z* decît la feminin, și n-ar fi rațional să facem apel la forma femininului pentru a explica masculinul (BPh, VI (1939), p. 34—35).

Forma sufixului francez ne produce, într-adevăr, unele greutăți, deoarece în trecut se scria și se pronunța *-ois*, ceea ce după cum se vede, nu seamănă de loc cu *-ez* din românește. Dar *-ois* a ajuns să fie pronunțat *-we*, apoi *-e*, după care s-a modificat și scrierea, în *-ais*: *Français*, *Anglais*. Totuși la un anumit număr de cuvinte s-a păstrat în franțuzește scrierea *-ois*, cu pronunțarea *-wa*: *Hongrois*, *Franc-Comtois*. În cuvintele de formație recentă găsim de obicei numai *-ais*, de exemplu *Pakistanais*. În orice caz, repartiția formelor cu *-ais* și cu *-ois* nu va constitui o problemă pentru noi, avînd în vedere că *-ois* nu are nici un reflex în românește, căci, întocmai ca și *-ais*, e transpus în mod automat în *-ez*.

Trebuie să recunoaștem totuși că și *-ais* este încă destul de departe de rom. *-ez*. Deoarece nu putem să ne folosim de existența în germană a unor rare forme de tipul *Chineser*, a putut părea natural să recurgem exclusiv la sufixul italian *-ese*, care, evident, este mult mai aproape decît francezul *-ais*, în ce privește forma, de românescul *-ez*. Nu rămîne de explicat decît lipsa în românește a lui *-e* final (ceea ce, de altfel, nu s-a făcut pînă acum); după ce masculinul a devenit, într-un fel sau altul, *-ez*, femininul *-eză* nu mai prezintă nici o complicație, de vreme ce la feminin sufixul *-ă* este semnul normal al celor mai multe adjective și al unei părți dintre substantive în românește.

Vreau să adaug numai că, după părerea mea, cei care cred în originea apuseană a lui *-ez* au renunțat prea repede la posibilitatea de a explica forma sufixului prin franceză : femininul francez *-aise* a putut deveni în mod normal în românește *-eă*, de unde s-a putut reface un masculin *-ez*. În secolul al XX-lea s-au format masculine ca *pechinoaz* pentru ciinele pechinez : punctul de plecare ar putea fi femininul francez *Pékinoise* ; dar alături avem pe *pavoaz*, explicat prin fr. *pavois*. Voi prezenta ceva mai jos un argument în favoarea explicării masculinului prin feminin.

După părerea mea însă, *-ez* nu a fost împrumutat dintr-o limbă occidentală și tot ce s-a spus pînă acum cu privire la originea lui trebuie revăzut în lumina unui fapt care a fost pînă acuma neglijat și care are o mare importanță : prezența sufixului în neo-greacă. De observat că, în dicționarele grecești, unele dintre numele de locuitori nu apar decît sub forma feminină, masculinul fiind format în alt chip. Aceasta ar constitui un motiv de a crede că și în românește femininul francez a putut juca un rol mai important decît masculinul și că nu este necesar să facem apel la italiană. Oricum ar fi, cuvintele grecești sînt fără îndoială împrumutate din italiană. Iată cîteva exemple grecești care au o paralelă exactă în românește (adaug explicația care s-a dat pînă astăzi cuvîntului romînesc) :

Ἐγγλέζος, rom. *englez*, explicat de dicționare ca provenind din it. *inglese*.

Ἰρλανδέζα (fem.), rom. *irlandez*, *irlandeză*, explicat prin fr. *irlandais*.

Κινέζος, rom. *chinez*, explicat prin it. *chinese*.

Μαλτέζος, rom. *maltez*.

Ὀλλανδέζα, rom. *olandez*, *olandeză*, care, după dicționare, ar fi o formație romînească ; nu este totuși nici un motiv să aplicăm acestui cuvînt alt tratament decît lui *irlandez*.

Πολωνέζος, rom. *polonez*, expl. prin fr. *polonais*.

Φραντζέζος, rom. *francez* (formă mai veche, *franțez*). Aici dicționarele romînești sînt în divergență : unele explică pe *francez* prin it. *francese*, altele prin fr. *français*.

Cîteodată dicționarele curente nu inserează un cuvînt grecesc cu sufixul *-έζος*, dar prezintă cuvinte în *-έζικος*, de exemplu :

Τυρολέζικος, rom. *tirolez*, explicat prin it. *tirolese*.

Mi se pare evident că aceste derivate grecești au la bază cuvinte în *-έζος*.

Nu pot demonstra că în toate cazurile citate numele românești provin din grecește, dar nimic nu se opune ca, cel puțin pentru o parte dintre ele, afirmația să fie adevărată. Mai mult, ea pare uneori neîndoielnică, și tocmai în cazul acelor cuvinte care sînt foarte probabil cele mai vechi în romînește. Nu e nici un motiv să admitem că forma veche *franțez* vine din italianul *francese*, căci nimic nu obliga romîna să pronunțe *ț* în loc de *č*, pe cînd pentru greacă această pronunțare este normală. De asemenea pentru *englez*, vocala inițială nu este explicabilă în romînă nici prin franceză, nici prin italiană; dimpotrivă, în grecește, pornind de la italianul *inglese*, vocala inițială *e* se explică, deoarece greaca nu are nici un cuvînt începător cu grupul *ing-*, dar are foarte multe începînd cu *eng-*, căci folosește un prefix *en-* care este foarte productiv.

Încă un lucru face plauzibilă originea greacă a numelor romînești în discuție: în momentul cînd au fost împrumutate (pe la 1800), greaca era limba străină cea mai bine cunoscută în orașele din Muntenia și din Moldova și ea era cu siguranță mai potrivită decît italiana sau franceza ca să furnizeze romînei termeni de civilizație. Pare foarte probabil că primele cuvinte în *-ez* pe care le-a cunoscut romîna au fost *franțez* și *englez*, deoarece cele două popoare erau cele mai cunoscute printre cele care poartă un nume în *-ez*.

La un nume de locuitor devenit nume de familie este ușor să ne asigurăm că vine din grecește: *Calavrezo* < Καλαβρέζος (din Calabria). Se poate constata că persoanele astfel numite sînt originare din Grecia.

Devenit element de formare a cuvintelor în romînește, *-ez* s-a menținut și s-a răspîndit, dar n-a produs niciodată derivate de la nume de locuri romînești. Toate rădăcinile la care se atașează sînt nume de țări sau nume de localități aparținînd unor țări străine, în general destul de depărtate. Trebuie să punem acum chestiunea originii numelor mai recente, ca *bavarez* sau *finlandez*. Fără nici o îndoială, acestea nu vin din grecește, unde se pare că ele nu există (pe dicționare nu ne putem bizui fără rezerve în această privință) și nu avem nici un motiv să credem că cuvinte foarte recente în romînește, ca *praghez* sau *congolez*, ar fi fost împrumutate din greacă, această limbă nemai-juicînd de multă vreme nici un rol în evoluția romînei. Au fost oare formate în romînește, cum cred uneori autorii dicționarilor? Cînd e vorba de alte sufixe, această ipoteză trebuie tot-

deauna luată în considerare. Dar pentru *-ez* cred că pot dovedi lipsa ei de valoare.

La cele mai multe cuvinte în *-ez*, amănuntele fonetice în românește concordă cu cele din franțuzește, vezi de exemplu numele comun *ecosez* din fr. *écossais* (dar rom. *Scotia* față de fr. *Ecosse*). Chiar forma veche *franțez*, împrumutată din neogreacă, a devenit *francez*, după părerea mea, nu sub influența italiană, cum se crede de obicei, ci mult mai probabil sub influența ortografiei franceze.

Pentru motive pe care nu e cazul să le discutăm aici, numele de locuitori ai țărilor și ai orașelor sînt formate, în fiecare limbă, în mai multe feluri; de la *Spania*, *spaniol*; de la *Italia*, *italian*; de la *Suedia*, *suedez*; de la *Ungaria*, *ungur* și așa mai departe. Numele românești nu concordă totdeauna cu cele franțuzești, de exemplu fr. *Belge*, rom. *belgian*; fr. *Lituanien*, rom. *lituan*; fr. *Hongrois*, rom. *ungur*; fr. *Autrichien*, rom. *austriac* și așa mai departe. Se găsește aceeași discordanță între italiană și romînă, între greacă și romînă, cînd examinăm numele în *-ez*, it. *-ese*, gr. *-έζος*, de exemplu it. *svedese*, *norvegese*, gr. *σουηδικός*, *νορβηγός*, rom. *suedez*, *norvegian*; it. *canadese*, gr. *καναδικός*, rom. *canadian*. Un număr relativ restrîns de nume se termină în românește cu *-ez* și constatăm că exact aceleași nume sînt formate în franțuzește cu *-ais* sau *-ois*, de exemplu fr. *Suédois*, rom. *suedez* (dar fr. *Norvégien*, rom. *norvegian*); fr. *Berlinois*, rom. *berlinez*; fr. *Viennois*, rom. *vienez*; fr. *Praguois*, rom. *praghez*, dar fr. *Varsovien*, rom. *varșovian*; fr. *Athénien*, rom. *atenian*; fr. *Constantinopolitain*, rom. *constantinopolitan*; fr. *Sophiote*, rom. *sofiot*; fr. *Moscovite*, rom. *moscovit* și așa mai departe.

Această constatare este concludentă în cel mai înalt grad. De obicei sufixele de origine străină pătrund într-o limbă prin intermediul unor derivate gata făcute, dintre care multe nu sînt analizabile pentru cei care le împrumută. În felul acesta, o mare parte dintre cuvintele de împrumut pot rămîne multă vreme fără nici o influență asupra formării cuvintelor în limba care le împrumută. De exemplu dacă cuvîntul englez *clearing* pătrunde în românește, aceasta nu va contribui la crearea unui sufix românesc *-ing*, de vreme ce un romîn care nu cunoaște engleza nu știe ce înseamnă radicalul *clear-*. Or, în cazul numelor de locuitori, acestea vin întotdeauna împreună cu numele țării sau orașului, astfel că nu se împrumută nici un derivat a cărui formație să nu fie clară pentru toți cei care-l întrebuințează.

Aceasta înseamnă că ar fi fost ușor pentru romînă să se emancipeze de modelul francez și să formeze derivate independente.

Nu numai că acest lucru nu s-a produs pînă într-o perioadă foarte recentă, dar se poate constata că numele romînesc concordă cu cel franțuzesc chiar cînd derivatul e format de la o temă destul de diferită de numele țării, de exemplu fr. *Portugal*, *Portugais*, rom. *Portugalia*, *portughez*; fr. *Danemark*, *Danois*, rom. *Danemarca*, *danez*; fr. *Congo*, *Congolais*, rom. *Congo*, *congolez* etc. Concordanța este atît de completă, încît dacă am scrie pe harta lumii numele locuitorilor, înregistrate pînă acum vreo zece ani, sub forma lor franceză și romînă, n-ar fi, cu două excepții, nici o diferență. Prima excepție este prezentată de fr. *Hongrois*, rom. *ungur*: este limpede că romînii n-au așteptat influența franceză ca să dea un nume vecinilor lor maghiari. Cea de a doua excepție este fr. *Tirolien*, rom. *tirolez*, despre care voi vorbi ceva mai departe.

Această concordanță aproape absolută dovedește că romîna, după ce a împrumutat din grecește sufixul *-ez*, de origine italiană, s-a servit de el pentru a introduce în mod masiv nume de locuitori împrumutate din franțuzește, fără nici o influență italiană, după cît se pare. Influența franceză a fost atît de adîncă, încît chiar cuvintele care fuseseră deja introduse din grecește și-au schimbat tema și s-au aliniat după modelul francez. Așa s-a întîmplat cu *frantez*, devenit *francez*, și poate și *japonez* va fi circulat întîi sub forma *iaponez* (gr. Γαπρονέζος; forma romînească actuală e explicată de DA prin it. *giapponese*, iar de DLRM prin fr. *japonais*). În felul acesta, sufixul, care la început a fost grecesc, și-a schimbat originea, deoarece acum nu mai există aproape nici un exemplu a cărui temă să prezinte originea grecească. Cu toate acestea, greaca nu poate fi ignorată în această problemă deoarece ei i se datorează forma concretă pe care a luat-o sufixul la început și pe care a păstrat-o pînă astăzi.

S-ar putea admite că *tirolez* a fost creat din nou în romînește la sfîrșitul secolului trecut; dar dacă facem abstracție de acest exemplu, constatăm că de-abia în ultimii ani romîna a început să formeze în mod independent cuvinte în *-ez*, pentru a denumi popoare cu care romînii nu aveau mai înainte decît slabe raporturi și de asemenea cuvinte în *-ez* derivate de la nume de țări care mai înainte nu erau cunoscute: astfel s-a format în romînește *vietnamez*, deși franceza folosește pe *Vietnamien*; *ceilonez*, față de fr. *Cingalais* (dar în englezește se

zice *Vietnameze, Ceylanese*, și e foarte posibil ca presa noastră să fi luat ca punct de plecare formele englezești). În ultimii ani s-a introdus *cubanez*, cu dublu sufix, în loc de *cuban*. Iar cei care au introdus în românește forma *ganez* au făcut-o, evident, fără să se întrebe dacă în franțuzește se zice sau nu *Ghanais* (de fapt în franțuzește se zice *Ghanéen*). Aceasta înseamnă că astăzi asistăm la o nouă etapă în viața sufixului: după ce a servit la introducerea de cuvinte grecești mai întâi, franțuzești apoi, este pe cale de a deveni productiv în românește. Dar cuvintele pe care le formează continuă să fie derivate numai de la nume străine.

Am încercat să arăt două lucruri: întâi că ceea ce am numit „etimologie multiplă” este o realitate, deci trebuie adesea să avem în vedere posibilitatea de a găsi mai multe origini pentru un singur cuvânt, și că teoria trebuie luată în considerare și pentru sufixe; al doilea că, chiar acolo unde mai multe limbi prezintă fapte similare, nu trebuie să desperăm de a descoperi originea exactă a unui element al limbii: se poate totuși găsi un mijloc de a distinge ceea ce provine dintr-o limbă și ceea ce provine dintr-alta, cu condiția să examinăm istoria cuvintelor în toată complexitatea ei.

Un tip de formule rimate

Se cunosc de multă vreme expresiile compuse din două cuvinte care rimează între ele, de exemplu rom. *talmeș-balmeș* sau *ceac-pac* (vezi Ion Gorun, *Știi românește?*, București, fără dată, p. 120), bulg. *çam-nam*, din turc. *çat-pat* „așa și-așa”, „din când în când”. În română sînt exemple tot atît de numeroase ca și în celelalte limbi balcanice. E curios să constatăm că în românește adesea al doilea termen începe cu *m*:

cigă-migă „fleacuri”

ciugurele-mugurele „oile” în ghicitori

cîr-mîr (sau *hîr-mîr*)

gîră-mîră „ceartă”

handra-manda (probabil greșeală de tipar pentru *handra-mandra*) „încoace și încolo” (S. Fl. Marian, *Hore și cimilituri*

din Bucovina, București, 1910, p. 180. Vezi și Bogrea, DR, IV (1927), p. 177.

sărac-mărac „foarte sărac”

sărata-murata, începutul unui recitativ

sorcova-morcova

șahăr-mahăr

techer-mecher.

Rareori cuvîntul care începe cu *m* este pus înaintea celui alt : *mărac-sărac*, variantă a lui *sărac-mărac*
mierte-fierte.

Puțin diferit este cazul cînd cele două cuvinte sînt separate prin elemente sintactice :

cîrțiță de mîrțiță, într-o ghicitoare (Șez., VII, p. 80).

juni pe cununi, fete pe mununi; ia-ți cununa, ia-ți mununa (atestări la CDDE, s.v. *munună*, care, după autorii citați, ar însemna și el tot „coroană”; vezi și Pușcariu, DR, II (1922), p. 593).

ce mi-e tînda, ce mi-e manda.

Trec peste numeroase formule al căror înțeles nu este îndeajuns de precis și pe care le întîlnim mai ales în ghicitori (*aure-maure, chichiri-michiri, chirchiriță-mirchiriță, terică-merică, țangăr-mangăr* etc.).

Adesea cuvîntul cu *m* inițial nu înseamnă nimic și nu este întrebuițat decît în formulele citate, pe cînd celălalt cuvînt este bine cunoscut și poate fi întrebuițat singur. Cu toate acestea s-au făcut sforțări pentru a se găsi etimologiile cuvintelor cu *m*-. În *sorcova-morcova* se înțelege al doilea termen ca fiind legat de *morcov*, dar *a* final ar fi inexplicabil fără a se face apel la rimă, iar înțelesul nu merge de loc. *Mărac* a fost explicat de CADE ca rezultînd dintr-o încrucișare între *sărac* și *mărat* „nenorocit”, care e destul de slab atestat și ar reprezenta pe lat. *male habitus*. *Munună*, după CDDE, ar veni dintr-un lat. * *molo*, neatestat, derivat de la *mola*; nici înțelesul, nici forma nu concordă suficient pentru ca etimologia să aibă cea mai mică șansă de a fi acceptată. (Totuși Giuglea, DR, III (1923), p. 972, nu numai că trage concluzii general romanice din această etimologie, dar mai derivă și pe *morman* din fantomaticul *munună*.) *Mangăr* ar fi turcescul *mangır*, numele unei monede, după V. Bogrea (DR, II, p. 651).

Etimologii sigure sînt numai cea a lui *șahăr-mahăr* (din germ. *Schacher-Macher*) și a lui *techer-mecher* (din turc. *teker meker*). Cum să explicăm toate celelalte exemple citate mai sus ?

Pentru mine este limpede că avem de-a face cu cuvinte fabricate prin simpla schimbare în *m* a consoanei inițiale a unor cuvinte cu structură normală. Din întâmplare, am avut ocazia să observ în mod direct procedeul : am cunoscut o familie care-l întrebuința fără nici o dificultate în limbajul curent. De exemplu, la jocurile de cărți, am auzit adesea *terță*, *merță*, *nix pampuf*, adică „nu am de anunțat nici *terță*, nici altceva”. Procedeul e folosit când se pronunță numele unei persoane asupra căruia vorbitorul nu e tocmai sigur, de exemplu *Ghibu-Mibu* sau, oarecum pentru a da mai mare tărie indicației, *Ghibu-Mibu ăla*. De asemenea când se pronunță numele unei persoane pentru a desemna un grup întreg : *Coca-Moca* sau *Coca-Moca ăia*. Se înțelege că în felul acesta se exprimă și un oarecare dispreț față de oamenii al căror nume nu ești obligat să ți-l amintești în mod cu totul exact.

Din același mediu am găsit două exemple atestate în scris : *te dezbar eu de Arghir și Marghir* (de astă dată cu și la mijloc), Costache Caragiale, *Îngîmfata plăpămăreasă*, în *Primii dram.*, p. 230 ; *cartea pe masă și bani pe carte, credit mediu nu scrie*, Costache Bălăcescu, *O bună educație*, în același volum, p. 92. Este vorba aici de jocurile de cărți, iar *a scrie* înseamnă „a exista” (vezi la Delavrancea, *Sultănică*, 1908, p. 9, *Să se îmbrebenească ea cu găbenele și bujori, cu creițe și cu ochiu-boului? Nu scrie la dînsa așa țigănie* ; vezi și expresia, astăzi ieșită din uz, *scrie rău pentru golani* „se așteaptă zile grele pentru oamenii săraci”). De remarcat că în exemplul al doilea cuvîntul în chestiune începe cu două consoane și ambele au fost înlocuite cu *m*.

Dovada că pentru procedeul pe care-l discutăm este simțită ca necesară consoana *m* o avem când este aplicat la nume care încep cu *m* : nu se schimbă acest *m* cu altă consoană, ci este schimbată o consoană interioară : *Marcovici-Mațovici*. De aceea socotesc că pot neglija aici exemplele de tipul *terchea-berchea* sau *tura-vura*, unde nici unul dintre cele două cuvinte nu începe cu *m*.

În toate exemplele pe care le-am putut surprinde direct, accentul este distribuit în mod egal pe amîndoi termenii compusului. Bănuiesc că există și un al doilea tip, care servește de intensiv și unde accentul pe primul termen este mai puternic decît pe al doilea : *săra''c-măra'c* (poate atunci când precede forma cu *m* accentul este obligator mai puternic pe primul termen).

Constatînd că formele cu *m* au putut fi fabricate după voia vorbitorilor, cred că sînt în drept să afirm că peste tot, în exemplele citate, cuvîntul care începe cu *m* a fost format după modelul celuilalt. De exemplu *fierte* l-a provocat pe *mierte*, care nu înseamnă nimic; la fel *mîrțiță* e scos din *cîrțiță*, iar *munună* din *cunună*, ceea ce ne permite să eliminăm un prototip latin lipsit de orice suport. *Manda*, în *ce mi-e tanda*, *ce mi-e manda* ar putea fi interpretat ca numele de femeie binecunoscut; cred totuși că aici e o transformare a lui *Tanda*, nume de bărbat. În sfîrșit, în *sărata-murata*, unde vocalismul celui de-al doilea termen nu concordă cu al celui dintîi, am putea vedea două cuvinte independente unul de celălalt. Totuși mi se pare mai probabil că *u* din cel de al doilea cuvînt a fost adus de etimologia populară.

Mai departe, mi se pare că chiar acolo unde nu găsim o formulă rimată, ci un singur cuvînt cu *m* inițial, avem dreptul să bănuim că a existat o formulă rimată care mai tîrziu a fost disociată. Întîlnim astfel cuvinte ca *măgrin* pentru *băgrin* „saleim”, *mandosi* pentru *fandosi*, *mandac* alături de *bandac* „mănunchi”, *mațachină* pentru *pațachină* „femeie stricată”, *mahmut* pentru *bahmet* „cal tătăresc”, *meteahnă* alături de mold. *beteahnă* (Tiktin deja trimitea pentru etimologie la *beteag*), *mițorlan* „cîrțiță”, *mițorgan* „șobolan”, alături de *chițorlan* „șobolan”, *molă* alături de *bolă*, *molindete* alături de *colindete* „cozonac de Crăciun”, *molînd* „incapabil” (Giuglea, *Cercetări lexicale*, p. 17) alături de *bolînd* „prost”¹, *mondoc* pentru *bondoc*, *mont* alături de *bont*, *moțochină* alături de *boțochină* „bulb”, *muhurdan* pentru *buhurdan* „cădelniță” și multe altele. Sîntem în drept să ne întrebăm dacă de exemplu *măciulie* nu a apărut alături de *căciulie*.

Alte exemple prezintă ceva mai multe greutăți. Uneori diferă puțin consonantismul, de exemplu găsim un *m* urmat de iod în *mioartă* alături de *boartă* (numele unui pește), sau diferențele apar la o a doua consoană, cum e cazul lui *maranioi* pentru *baraboi*; *tamornîță*, numele unui duh rău, a fost explicat prin bulg. *магьосница* „vrăjitoare”, încrucișat cu *mamona* „diavolul” (Densusianu, GS, VI (1934), p. 143) dar și-ar găsi mai bine explicația dacă am admite că este o variantă a lui *babornîță*, cu cei doi *b* schimbați în *m* (cel de-al doilea, poate, prin asimilare; DLRM îl explică din *mamă* + *babornîță*).

¹ Giuglea explică pe *molînd* printr-un latin inventat **mollibundus*.

Citeodată găsim diferențe de vocalism : *a mîneca* „a pleca devreme” ar putea fi făcut după *sineca*, dacă explicația lui Densusianu (GS, V (1932), p. 144—151) e justă : cuvîntul din urmă ar fi un reprezentant al lat. **exsomnia*, cu înțelesul de a se scula devreme”; alături de *bădăran*, apare *modoran*; alături de *bărăgan*, găsim *morogan*.

Și acum se pune întrebarea : care este originea procedului ? Am întîlnit mai sus un exemplu german (*Schacher-Macher*) și se mai găsesc și altele, de exemplu *Schorlemorle* (un fel de băutură amestecată), vezi L. Spitzer, *Stilstudien*, I, München, 1928, p. 96—100; același autor a publicat o notă în BSL, XXXV (104), 1935, p. 90—91, unde se citează, după Schuchardt, exemplul basc *aiko-maiko*, în care *aiko* înseamnă „să fac?”, iar *maiko* nu înseamnă nimic. Dar acestea sînt fapte izolate și, pînă la proba contrară, nu e vorba de o întrebunțare sistematică a consoanei *m*. Se mai pot compara faptele adunate de Gustav Kirschner în „*Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*”, VII (1959), p. 281 și urm., unde se vor găsi trimiteri la alte studii care privesc subiectul nostru.

După părerea lui Spitzer, ne găsim în fața unui fenomen natural, care s-ar putea regăsi în orice limbă : repetiția și inserarea unei nazale se datorează copiilor; de asemenea, labialele sînt consoanele cele mai ușor de produs de copii. Dar în primul rînd nimic nu dovedește că e vorba de un procedeu copilăresc; apoi nu e vorba de orice labială, ci numai de *m* : avem exemple unde *b* a fost schimbat în *m*-, pe cînd *m*-, după cum s-a văzut, se păstrează.

Trebuie să adaug că , dacă romanica occidentală, germanica, fino-ugriana, pe care le citează Spitzer, nu prezintă fapte exact comparabile cu cele din romînă, altfel stau lucrurile cu limbile balcanice. Aromîna, în problema care ne interesează, concordă pe de-a-ntregul cu dacoromîna. P. Papahagi, în *Basme aromîne și glosar*, București, 1905, p. 646 (s.v. *mulistră*), explică pe *mulistră* ca un cuvînt „de umplutură”, format după *culistră* „coș” (și citează în sprijinul acestei explicații un text), adăugînd și alte exemple : *fărină-mărină*, *carne-marne*. Capidan, *Aromîni*, p. 524—525, citează fapte încă și mai concludente : nu numai că prezintă exemple mai numeroase (*zahăre-mahăre*, *sare-mare* etc.), dar trimite la o scrisoare în care un personaj iritat insultă pe notabilitățile satului, numindu-le *bacal-macal*, *hangî-mangî*, *kemurgî-memurgî*, *mumgî-memgî* (*bacal* „băcan”,

hangî „hangiu”, *kemurğî* „cărbunar”, *mumğî* „lumînărar”). De observat că ultimul cuvînt, avînd un *m* în interior, n-a putut fi schimbat decît în ce priveşte vocalismul. E de mirare că Th. Capidan n-a observat prezenţa lui *m*- în toate exemplele pe care le-a citat.

Ne-am putea gîndi să explicăm faptele dacoromîne şi aromîne printr-o inovaţie romînă comună. Dar pe de o parte aceste fapte nu par prea vechi, iar cele două idiomuri în chestiune sînt de multă vreme despărţite; pe de altă parte nu ne-am putea gîndi la o influenţă a unuia asupra celuilalt referitor la procedeul de care ne ocupăm. Este mult mai probabil că avem de-a face cu influenţa altei limbi balcanice. Prima limbă care este normal să ne atragă atenţia este bulgara (de altfel familia romînească de care vorbeam mai sus are ascendenţă bulgărească), şi într-adevăr ea ne oferă unele exemple. Într-un film bulgăresc am auzit formula *Лазо-Мазо* folosită exact ca în romîneşte (e vorba de un personaj numit *Lazo*). Dar punctul de plecare nu e în bulgară, ci în turcă. L. Spitzer, în articolul citat din BSL, citează tc. *kitap mitap* „cartea şi tot ce mai e cu ea” (*kitap* „carte”), iar mai sus s-a văzut *teker-meker* (*teker* „roată”). Mult mai multe exemple au fost adunate de R. A. Aganin, *Посторы и однородные парные сочетания в современном турецком языке*, Moscova, 1959, p. 18—20 şi 95—96: *atom matom* „atom”, *şef meş* „şef”, *Allah mallah*, *Selim melim* etc. Autorul susţine că repetiţia este exclusă cînd cuvîntul începe cu *m* (exemplele ca drom. *Marcovici Maşovici* şi ar. *mumğî memğî*, citate mai sus, contrazic această afirmaţie). Într-o dare de seamă asupra acestei cărţi (publicată în *Проблемы востоковедения*, 1960, fasc. 3, p. 272—275), M. Mollova arată că variantele cu *m*- pot căpăta existenţă independentă: alături de cuvintele regulate *çocuk* „copil”, *enik* „purcel”, se pot întîlni formele *mocuk*, *menik*, scoase din formulele cu repetiţie *çocuk mocuk*, *enik menik*; tătarii din Dobrogea zic *matay* în loc de *atay* „frate”, ceea ce se explică printr-un intermediar *atay matay*.

Deoarece în turceşte procedeul este vechi şi foarte răspîndit, trebuie să credem că de acolo a fost introdus în dacoromînă, în aromînă şi în bulgară.

Sl. *po*: rom. *co-*, *tă-*

Explicația general admisă pentru cuvîntul *coborî* este că reprezintă o transformare, prin metateză, a lui *pogorî* (vezi dicționarele și Pușcariu, DR, III (1924), p. 381). Această explicație ridică însă numeroase dificultăți, de exemplu: prin metateză ar fi trebuit să ajungem la forma **goporî*, nu *coborî* (s-ar zice că s-a metatezat numai punctul de contact, nu și gradul de sonoritate). Dar dacă într-adevăr *pogorî* s-ar fi transformat în *coborî*, de ce au rămas ambele forme? Mai neverosimilă este propunerea lui Mihăilă (p. 198): prefixul *co-*, romînesc, și *borî* din *o-borî*: în romînește nu există un prefix *co-*, nici *o-*, ca să se poată separa o rădăcină *borî*.

Cu oarecare timiditate, DA prezintă și altă explicație: dacă sensul de „a doborî” e vechi, s-ar putea să avem aici o formație disimilată din **poborî* < bg. *поборeam* „a învinge în luptă, a doborî”. Într-adevăr, în această direcție trebuie să ne îndreptăm cercetările.

După cît mi se pare, s-au amestecat două cuvinte slave, și anume primul, *оборити* „a răsturna”, de unde rom. *a oborî* și unde se ratașează de obicei și *doborî*, ca o formație romînească cu prefixul slav *do-* (TDRG se mulțumește să spună că *d-* e „merkwürdig”), deși *доборя* e cunoscut în bulgărește (Mihăilă, p. 198); al doilea, v. sl. *поборити* „a lupta” (rus. *поборать* „a răsturna în luptă, a arunca la pămînt”, s.-cr. *pobòriti* „a răsturna”). Labiala inițială, fiind urmată în silaba a doua de altă labială, a fost disimilată, devenind guturală (vezi la TDRG *screme* pentru **spreme*). Astăzi se folosește mai mult *scoborî*, cu adăugarea prefixului romînesc *s-*. Fapte analoge întîlnim la alte cuvinte, care urmează să fie discutate.

A covîrși a rămas multă vreme fără etimologie. TDRG respinge ideea unei legături cu sl. *vrühü* „vîrf”, din cauză că prefixul *co-* indică origine romanică. Nici autorul însuși nu ia totuși în serios ipoteza lat. *conuerro* sau *conuerto*. CADÉ vede, în verbul nostru, sl. *vrüşiti*, cu prefixul neexplicat. În sfîrșit, Pușcariu, DR, VI (1931), p. 313, imaginează o „lege” a transformării prefixului romînesc *cu-* în *co-* și explică astfel pe *covîrși* prin *cu vîrh*, explicație care a trecut apoi în DA și în DLRM. Pe lingă că așa-zisa lege este neverosimilă (ea contrazice tot ce știm

despre tendințele fonetice ale limbii române), nici în ce privește celelalte amănunte etimologia nu stă prea bine în picioare. Scriban a revenit la o explicație mai veche a lui P. Skok (vezi DR, III (1924), p. 835): v. sl. *vrūšiti*, cu prefixul *kū*, dar acest prefix nu a fost niciodată folosit în românește.

Admițînd, așa cum am făcut mai sus, că prefixul slav *po-* a devenit în românește *co-*, prin disimilare, cînd rădăcina începea cu o labială, sîntem îndreptățiți să căutăm în limbile slave formații ale aceluiași verb, dar cu prefixul *po-*. Găsim astfel rus. *новершумъ* „a termina (punînd vîrful)” (de exemplu *новершумъ дом* „a pune acoperișul”, Dahl), ucr. *новершуму* „a termina”, „a întrece, a depăși” (Grincenko), s.-cr. *површiti* „a subjuga”, „a apăsa în jos”. Sensurile se potrivesc, după cum se vede, destul de bine.

Scofală a rămas neexplicat pînă astăzi (Scriban singur încearcă o explicație printr-un mold. *hofală* din sl. *hvala*). Cuvîntul înseamnă „ispravă”, „faptă demnă de laudă” și numai întrebuintarea ironică l-a adus să însemne „acțiune fără importanță”. Trebuie să vedem la originea lui sl. *похвала* „laudă, faptă meritorie”, postverbal al lui *похваляти* „a lauda”.

Din punctul de vedere al înțelesului, această etimologie nu prezintă nici o dificultate. În ce privește forma, dacă ținem seamă că sl. *хвала* a devenit în românește *fală*, sfîrșitul cuvîntului e clar. Trebuie să admitem că *po-* înaintea unei consoane labiale a devenit *co-*. Cit despre *s* inițial, e probabil că nu trebuie să vedem în el prefixul slav *sū-* (ca în *sfîrși*), ci prefixul românesc *s-* (ca în *scoborî*, *scufunda*).

În Transilvania se folosește verbul *a comînji* cu înțelesul de „a murdări”. DA s-a gîndit să-l explice ca un derivat al lui *mînji*, dar a fost reținut de faptul că „rămîne neexplicat inițialul *co-*, căci un astfel de prefix productiv nu există în românește și care cu greu s-a putut dezvolta din *po-*” (admirati stilul !; vezi totuși cele spuse la *coborî*). De aceea DA ar accepta etimologia, fără nici un temei (și fără nici un argument), a lui Philipide (ZRPh, XXXI (1907), p. 304), prin lat. *commingere* (în DR, IV (1927), p. 1350 Pușcariu încerca să combine ambele etimologii propuse), fiind aprobat întru aceasta de REW, 2085.

Las la o parte dificultățile de înțeles, care sînt mari, dar dificultățile de formă sînt încă și mai mari: *g* nu devine *j*, iar *i* nu devine *î* cînd e între două consoane muiate; apoi, cu toate încercările lui Pușcariu, păstrarea lui *o* neaccentuat ar rămîne neexplicată. Nici *mîngere*, nici *commingere* nu apar

nicăieri în limbile romanice, și se știe că cuvintele de acest fel sînt supuse la dese înlocuiri. Ar fi straniu să explicăm pe *comînji* fără să ne referim la *mînji* și e de asemenea curios că DA ne cere să vedem în *comînji*, dacă e legat de *mînji*, o formație românească : pe ce se poate sprijini această pretenție, cînd originea lui *mînji* e necunoscută ?

Dar motivul principal pentru care DA respinge legătura cu *mînji* este altul : în Moldova se zice *tămînji*, „al cărui prefix (lat. *trans-* ?) se mai întilnește și în verbul *tămînda*, înrudit cu lat. *mandare*”. Se înțelege însă că *tă-* nu poate fi *trans-* și de altfel ce fel de „înrudire” poate fi între un cuvînt romînesc și unul latinesc ? Singur Scriban se mai încumetă să explice pe *tămînji*, ca format de la *mînji*, cu prefixul *ta-*, ca în *tăvăli*, ori ca în bg. *мазоз* „depozit”. Dar ce e *tă-* din *tăvăli*, și ce e *ta-* din bg. *tălog* ?

Dacă *mînji* e legat într-un fel de v. sl. *мазати*, așa cum se crede în general (pornindu-se de la **măji*, introducerea unui *n* s-ar putea explica prin valoarea expresivă a cuvîntului), atunci *comînji* se explică prin v. sl. *помазати*, bg. *помазвам* s.-cr. *pòmazati*, r. *помазать*, ucr. *помазати*.

Dacă admitem că *po-* urmat de o consoană labială a devenit *co-*, ne putem pune întrebarea de ce rezultatul disimilării trebuia să fie numaidecît *c-* și nu putea fi și *t-* ? Ceva mai anevoios este să explicăm de ce găsim vocala *ă* și nu *o* : să fie redarea pronunțării rusești, sau mai curînd asimilarea cu vocala următoare, asimilare frînată atunci cînd consoana inițială era *c*, asemănător în oarecare măsură cu *o* ?

Urmează să vedem acum pe *tăvăli*. După TDRG, cuvîntul „ține vizibil de v. sl. *valŭ* „Welle, Walze”, *valiti*, *valjati* „wälzen”. Formele sînt obscure ; pentru *tă-* nu intră în discuție lat. *trans-*. CADE preferă să se refere la s.-cr. *tavoljiti* „a duce o viață grea, mizerabilă”. Prima explicație este fără îndoială mai aproape de adevăr. Dar ce este *tă-* ? Scriban explică pe *tă-* ca în *tămînji*, iar restul prin v. sl. *valiti* „a rostogoli”, dar, ca și în alte rînduri, trimite și la s.-cr. *tavoljiti*. Să nu uităm apoi că la *tămînji* l-a explicat pe *tă-* prin *tăvăli*. Cele arătate mai sus ne îndeamnă să pornim de la sl. *poval-* : bg. *новалям*, rus. *новалумь* „a doborî, a rostogoli”, ucr. *новалуму*, pol. *powalic* „a răsturna”, iar s.-cr. *powălit* are același înțeles cu rom. *tăvăli*.

Dacă ipoteza prezentată mai sus este acceptată, se deschide drumul pentru a explica și alte cuvinte românești care încep cu *co-* :

covîrni pentru *povîrni* (DA presupune că a intervenit influența lui *coborî*)

covei, cf. s.-cr. *povijati* „a înfășura”, *povija* „trenă”

cobîlțai, cf. rus. *ноболатъ* etc.

ne- > nă-

Există o serie de cuvinte românești care prezintă la început silaba *nă-* în locul unui *ne-* așteptat, lucru cu atât mai curios cu cât e vorba de cele mai multe ori de prefixul *ne-*, foarte mult folosit și cunoscut de toată lumea. Pare de la început limpede că avem aici o consecință a corelației de timbru a consoanelor : consoana cu care începea silaba următoare era dură, ceea ce a făcut ca și *n* inițial să fie dur, iar acest lucru, la rîndul său, a provocat schimbarea lui *e* în *ă*. Iată lista cuvintelor în cauză :

năduf e explicat prin diferite forme slave alcătuite din prefixul *na-* și substantivul *duh* (bg. *надухам* „a sufla” etc., vezi Mihăilă, p. 106). Pare însă mult mai probabil că e vorba de *neduh* „lipsă de respirație” (pe cînd *a năduși* e mai probabil format cu *na-*).

năjit, *nejit* < ucr. *нежит*

năpîrcă, cf. alb. *nepër(t)kë*

năramză, *neramză* < bg. *неранза*

nărod, *nerod*, cu etimologia neclară : se propun fie forme slave cu sufixe adjectivale (*неродникъ*, *неродьникъ* : TDRG, CADE) dar sufixul ar fi trebuit să se păstreze în românește, fie fără sufix (*народъ*, TDRG, *неродъ*, DU, DLRM, nepotrivite din alt punct de vedere : primul nu concordă foneticeste, al doilea e substantiv). Totuși se poate presupune existența unui slav **неродъ*, adjectiv cu înțelesul de „neproductiv”, cf. *негъгъ* „leneș” față de *гъгъ* „muncă”, *ненскоуць* „neexperimentat”, față de *нскоуць* „experiență”.

năstașnic, paralel cu s.-cr. *nestašan* (nu derivat din acesta, cum crede CADE).

năstrușnic. După DU, e o formă intensivă a lui *strașnic*. TDRG compară ceh. *stručny* „scurt, îngheșuit”, rus. *сручный* „comod, maniabil”. Scriban trimite la *năstrușnic*, dar acesta nu figurează în dicționar (poate *năstașnic*?). CADE și DLRM nu dau nici o explicație, dar nici cele date de celelalte dicționare nu merită să ne oprim la ele. Cred că avem de-a face cu un dublet, în formă mai apropiată de cea slavă, al lui *nestrujit*, pe care Tiktin îl inserează la *struji* și probabil din această cauză nu a fost preluat de celelalte dicționare. Singur CADE îl citează, și numai ca negativ al lui *strujit*, dar acest negativ merită să fie discutat pentru el însuși: *ghioagă nestrujită* nu este pur și simplu contrariul lui *ghioagă strujită*, ci înseamnă „o ghioagă teribilă, înfricoșătoare”. Acest înțeles îl are și *năstrușnic*. Dacă putem imagina (și nu văd ce ne-ar opri de a o face) un slav **нестроужень* (Miklosich, s.v. *строужити*, notează participiul *отъстроужень*), atunci rom. *năstrușnic* și-ar găsi explicația nesilită.

nătărău < *netare*.

nătîng. Explicat pînă acum prin sl. *netongŭ* „leneș” (DU), sau în legătură cu v. sl. *тжгъ* „puternic” (TDRG) și lăsat fără etimologie la CADE și DLRM. Scriban trimite la *tîng* „slab”, care ar proveni din v.sl. *тжгъ*, dar acesta înseamnă tocmai dimpotrivă, „puternic”. În realitate, un slav *netongŭ* nu există, dar există *нетжгъ* „leneș”, și acesta se potrivește pentru forma romîneasă, iar înțelesul nu e mai puțin potrivit decît dacă am porni de la un **нетжгъ* neatestat. De aici provine ucr. *нетяга* „țăran fără pămînt”, „sărac”.

năuc < v. sl. *неукъ*.

năvod, *nevod* < v. sl. *неводъ*.

năzbîtie, *năzbutie*. Iată explicațiile anterioare: DU pornește de la *năsbutie*, explicat prin ucr. *zbutniti* „a fi zburdalnic” (un asemenea verb însă n-am găsit); la fel DLRM. După TDRG, cuvîntul pare a veni dintr-un slav **ne-izbîtia*, cf. v. sl. *избытие* „liberare”, rus. *избытие* „evitare”. CADE nu dă nici o explicație. În sfîrșit Scriban pornește de la v. sl. *събытие* „realizare”, la care se adaugă prefixul negativ. Aceasta este soluția cea mai apropiată de adevăr. Pentru formare, vezi rus. *несбыточный* „irealizabil, himeric”, ucr. *незбутний* (același sens). Adjectivul ucrainean are exact aceeași rădăcină ca substantivul romînesc și am putea presupune că a existat în ucraineană un substantiv corespunzător, de la care ar proveni

cuvîntul nostru. Ucraineana nu cunoaște decît formele cu *u*, iar cele cu *î* sînt caracteristice pentru rusă și vechea slavă.

năzdrăvan, *nezdrăvan* < s.-cr. *nezdravan* (*Nom d'agent*, p. 64); alți autori pornesc de la *zdravăn*, dar și în acest caz prefixul este *ne-*. Singur DU propune un **na-sdravăn*, care ar fi intensiv al lui *zdravăn*. Dar aceasta ar lăsa neexplicate formele cu *ne-*.

După cum se vede, sînt destul de multe cuvinte la care a intervenit schimbarea lui *ne-* în *nă-*. Se pune totuși întrebarea de ce acest lucru nu s-a întîmplat peste tot și de ce găsim exemple de păstrare a lui *ne-* (*nebun*, *necuviincios*, *netot* etc.), care se numără desigur cu sutele. Ceea ce au comun între ele toate cuvintele în care *ne-* a devenit *nă-* este faptul că ele au fost sau au devenit neanalizabile din punctul de vedere românesc, prin urmare înțelesul negativ al prefixului s-a pierdut și de aceea influența analogică a altor formații negative n-a putut interveni, astfel încît corelația de timbru și-a putut juca rolul fără să fie stînjinită. Singurul exemplu discutabil în această privință este *nărod*, dar mi se pare totuși clar că de la înțelesul lui *rod* pînă la acela de „prost” este o distanță apreciabilă.

În afară de cazurile unde sensul negativ al prefixului a rămas clar, *ne-* se păstrează în cuvintele la care prima consoană a rădăcinii este muiată: *neghină*, *neghiob*, *nedeie* (foarte probabil se pronunță sau *năjît*, sau *nejît*), căci nu exista punctul de plecare pentru transformarea lui *n* dur în *n* muiat.

Există totuși cîteva cuvinte neanalizabile care l-au păstrat pe *ne-*, deși nu e prefix sau, în orice caz, nu e prefix negativ. Iată mai întîi două excepții explicabile:

netam-nesam, alături de *nitam-nisam*, această din urmă formă fiind cea mai răspîdită (și sub varianta *tam-nisam*) și în acord cu etimologia (bg. *ни сам ни там*), și acest lucru mi se pare suficient pentru a elimina din discuție excepția.

nevastă provine dintr-un mai vechi *neveastă*, prin urmare *v* era muiat, și chiar astăzi apare așa la celelalte forme cazuale (genitiv-dativul singular și întregul plural) și la cea mai mare parte a derivatelor, ceea ce de asemenea e suficient pentru a elimina excepția.

Rămîn totuși două excepții pe care nu știu cum să le explic: *negot* și *nepot*, care păstrează pe *e*, deși consoana următoare e dură. De asemenea există o excepție inexplicabilă, de schimbare a lui *ă* în *e*, deși consoana următoare este dură: *năcaz*, devenit în limba literară *necaz*.

Trebuie să vedem acum situația pornind din direcția opusă : ce s-a făcut cu prefixul *na-* în cazul când consoana următoare era muiată. Ne-am aștepta să-l găsim schimbat în *ne-*, cu toate că exista prefixul *ne-* cu valoare negativă. Așteptarea noastră nu e înșelată :

nabederniță, alături de *nabederniță* < v. sl. НАБЕДЕРНИЦА.

nedejde, variantă a lui *nădejde* (v. sl. НАДЕЖДА), dar *nădăjdui* fără variantă cu *e*, deoarece aici nu mai este *e* final.

nemeri (s.-cr. *nămeriti*).

nemete, variantă a lui *nămete* (bg. *намет*).

nemestie, variantă a lui *namestie* (v. sl. НАМѢСТИЕ).

nemetet < sl. *namet-*.

nesilnic, variantă a lui *năsilnic* „violent” (v. sl. НАСИЛНЪ), cu toate că exista pericolul de confuzie cu *nesilnic*, contrariul lui *silnic* „puternic”.

nevedi, variantă a lui *năvădi* (v. sl. НАВЕДЖ): când al doilea *ă* s-a schimbat în *e*, sub influența finalei, l-a atras și pe primul.

Nu am introdus în discuție neologismele unde *ne-* nu era prefix negativ, de tipul *nebulos*, *necroză*, pentru că au intrat în limbă relativ târziu. Mai este o posibilitate : ele sînt neconținut confruntate cu originalele lor străine și acest lucru este suficient ca să le păstreze nealterate. În oarecare măsură, ipoteza aceasta este valabilă și pentru cuvintele din slavona bisericească. În unele cazuri cuvintele citate nu mai circulă de mult sau nici n-au fost niciodată populare, astfel încît conformitatea lor cu originalul slav nu dovedește mare lucru, pe cînd neconformitatea, chiar dacă nu e generalizată, e semnificativă.

Printre cuvintele care încep cu *nă-* și cu *ne-* mai sînt destul de multe lipsite pînă astăzi de etimologie : *negară* (*negară*), *năpîrli*, *nătăfleț*, *năsărîmbă* etc. Pentru a li se găsi originea, va trebui să se țină seamă și de teoria corelației de timbru, de exemplu pentru *negară* se va căuta un original cu *e*, căci *ă* din *e* se poate explica, iar contrariul nu.

-arniță, -erniță, -orniță, -niță

Cuvîntul *zaharniță* așteaptă încă o explicație. Dicționarele noastre îl consideră ca un derivat în romînește de la *zahăr*, dar în cazul acesta ne-am aștepta la forma *zahărniță*, care nu există.

Independent de accent, se pune întrebarea de ce *ă* din *zahăr* s-a schimbat în *a* (forma *zahar* e regională, pe cînd *zaharniță* e general romînesc). A doua obiecție este că acest derivat trebuie să fie relativ nou și, după cît se pare, *-niță* nu mai este productiv în romînește. Singurul dicționar care încearcă altă explicație este al lui Scriban : cuvîntul nostru ar fi împrumutat din bulgărește, unde se zice *захарница*. Și aici se pune însă chestiunea diferenței de accent, căci în bulgărește accentul este pe *i*. Romîna preferă în general accentul pe sufixe, deși, ce e drept, în cazul lui *-niță* accentul este totdeauna pe radical. Dar tocmai acest fapt deșteaptă impresia că derivatele în *-niță* sînt toate împrumutate gata făcute. De ce în cazul nostru accentul nu s-ar fi păstrat ca în bulgărește ? Examinînd formația în ansamblul ei, vom ajunge la o soluție diferită de cele propuse pînă acum.

Să vedem în primul rînd ce formează *-niță*. Majoritatea derivatelor sînt de tipul *pivniță*, *solniță*, formate în slavă pe baza unui radical slav inexistent în romînește. Iată și exemplele despre care s-ar putea crede că au fost formate în romînește. Unele dintre ele sînt foarte slab atestate, dar nu m-am oprit la acest aspect al problemei.

Radicalul este de origine slavă :

clopotniță de la *clopot*.

dohotniță de la *dohot*.

jigărainiță de la *jigăraie*.

mranită, vezi acest cuvînt, p. 117.

noroiniță de la *noroi*.

oloiniță, *uleiniță* de la *oloi*, *ulei*, dintre care cel puțin ultimul e de origine slavă.

plugniță de la *plug*.

Cîteva cuvinte sînt formate de la teme romînești de origine necunoscută (nu este exclus ca unele dintre ele să fie împrumutate dintr-o limbă slavă) :

botniță de la *bot*, cu variantele *botelniță*, *boterniță*.

bufniță, explicat prin *buhă* (DLRM pornește de la *buhnă*).

burniță, explicat prin *bură* (CADE compară slov. *burnica*).

Un singur exemplu printre toate cele întîlnite — de altfel foarte slab atestat — este derivat de la un cuvînt de origine latină :

lutniță de la *lut*.

Am trecut cu vederea cazurile de adaptare a unor cuvinte formate cu alte sufixe, de exemplu :

măsălarniță pentru *măselariță*.

puiniță pentru *puiță* (vezi G. Istrate, BPh, XI—XII (1944—1945), p. 494—495).

solovîrniță pentru *solovîrfiță* din *solovîrf*.

După cum se vede, sînt foarte rare cazurile unde putem spune categoric că un derivat nu provine din slavă. Există derivate sigur romînești, dar numai cu sufixul dezvoltat: *-arniță*, *-erniță*, *-elniță*, *-orniță*. Nu mă opresc la *-elniță* (*scrumelniță*, *urechelniță*), deoarece tipul e bine cunoscut și nu ne interesează aici (vezi *Nom d'agent*, p. 38), și mă opresc la celelalte.

-arniță apare într-un număr mărișor de derivate:

acarniță, pe care TDRG și, după el, DA, îl explică prin *acar* + *-niță*, după modelul lui *zaharniță*, *piperniță*. S-a văzut însă că *zaharniță* are el însuși nevoie să fie explicat (*piperniță* e din bulgărește), iar radicalele *zah-*, *pip-* nu înseamnă nimic.

bătătarniță, neclar.

gușarniță.

mucarniță, explicat de DLRM prin *muc*.

nisiparniță.

păstrugarniță, DLRM.

Cînd consoana finală a rădăcinii e muiată, apare varianta *-erniță*:

cenușerniță, explicat de CADE prin *cenușar*, deși există *cenușer*, *cenușe*.

oloierniță de la *oloi*, vezi *oloiniță*.

păducherniță.

părecherniță cu diverse variante: deoarece denumește planta *parietaria officinalis* sau *erecta*, pare logic să credem că e un derivat de la *perete*.

puierniță, DLRM.

tabacherniță, TDRG.

tămîierniță, explicat de TDRG, și după el de CADE, prin încrucișare cu *cădelniță*. Nu se vede de ce e nevoie de această ipoteză, cînd avem atîtea alte exemple care dovedesc existența unui sufix *-erniță*.

În unele cazuri *-erniță* apare fără consoană muiată precedentă, poate prin confuzie cu *-elniță*:

huluberniță.

nisiperniță, alături de *nisiparniță*.

Este greu de spus care vor fi fost primele exemple. Indiferent însă de acest lucru, constatăm că sufixele complexe *-arniță*, *-erniță* sînt bine atestate. Constatăm, pe de altă parte, că în unele cazuri finala *-arniță* se descompune în *-ar*, sfîrșitul

rădăcinii, +*-niță*, ceea ce lasă impresia că aici *-niță* este totuși productiv :

muștarniță.

pojarniță.

tiparniță, explicat de DLRM prin *tiparnă* + *-iță*.

zaharniță.

Avînd în vedere slaba productivitate generală a lui *-niță*, surprinde prezența lui în cazul rădăcinilor terminate în *-r*; de aceea trebuie să presupunem că și aici sufixul este în realitate *-arniță*, cu haplogogie : fie că s-a format întîi un derivat cu *-ararniță*, simplificat apoi, fie mai curînd, că haplogogia a avut un caracter preventiv și că de la început grupul *-ar-* nu a figurat decît o dată. Această ipoteză explică și vocalismul lui *zah(ăr)arniță* și accentul pe *-ar-*, deși trebuie să remarcăm o deplasare a accentului și în *clopotniță* și *dohotniță*.

Rămîne acum să vedem, în lumina aceasta, și pe *-orniță*. Existența acestui sufix a fost recunoscută de Pascu, p. 268, care citează pe *baborniță*, *chiagorniță*, *gazorniță* și *ieporniță* cu explicația că *-orniță* ar fi fost extras din *naforniță*, *paporniță*, *păcorniță*, *podhorniță* și *viiforniță*. Să dăm la o parte pe *podhorniță* neanalizabil în romînește (dacă acest aspect nu ne-ar interesa, am putea face apel și la *bahorniță*). Celelalte exemple ar fi acceptabile, dacă n-ar avea trei cusururi : nu vedem de ce s-a schimbat *u* în *o* (singurul care nu pune această problemă este *viiforniță*), de ce s-a mutat accentul, iar dacă dăm la o parte sufixul, rămîn teme neinteligibile : *naf-*, *pap-*, *păc-*, *vi-*. Pușcariu, DR, VI (1931), p. 224 și 238, socotește că *u* a devenit *o* din cauza mutării accentului ; vezi și Em. Vasiliu, SCL, V (1954), p. 87 — 91, care discută flexiunea verbelor. Dacă în cazul verbelor ipoteza este plauzibilă, în cazul derivatelor e mai greu de acceptat. Dar în primul rînd ar trebui să ni se explice de ce s-a mutat accentul. Dacă presupunem că și aici a avut loc o haplogogie, situația se simplifică : *anaf(ur)orniță*, *pap(ur)orniță*, *păc(ur)orniță*, *vi(or)orniță*. La acestea cred că s-ar mai putea adăuga unele dintre următoarele :

ieporniță (în DA, *iaporniță*), explicat de DA prin *iapă* + *baborniță*, poate fi derivat de la *iepure* : cum *a* din *paporniță* s-a păstrat, ar fi fost de așteptat să se păstreze și *a* din *iaporniță*. Pentru înțeles, punctul de plecare e faptul că *iepuroaica* are pui mulți, cf. *pui(n)iță* „femeie depravată” (DA ; G. Istrate. loc. cit.).

oporniță, explicat prin bg. *onopa* (Pascu, p. 269), sau a fost format în bulgărește, sau, dacă baza a existat în românește, se încadrează în lista de aici.

toporniță.

untorniță, explicat prin *unt*, ar putea fi eventual de la *untură*.

Sl. *-janka, -enka, -jonka*: rom. *-incă*

În „Limba română”, nr. 3/1961, p. 239, găsim cuvîntul *maslincă* cu înțelesul de „budăi” (din raionul Dorohoi). Scriban înseamnă varianta *masleancă*, pe care-l explică prin ucr. *маслянка* cu același înțeles. Există și alte forme paralele, de exemplu în rusește *маслёнка, маслянка, ма́сленка* „untieră”; *маслянка* „конопляная, льняная маслoбойня” (Dahl). Cum se explică totuși că în românește apare terminația *-incă*, inexistentă în formațiile slave? Pentru a ne explica acest lucru este necesar să examinăm celelalte cuvinte românești terminate în *-incă*.

Din slavă au fost împrumutate unele cuvinte în *-incă*, neanalizabile din punctul de vedere al limbii romîne :

caterincă < ucr. *катеринка*.

fălincă „defect” < s.-cr. *falinka*.

lozincă < bg. *лозинка*, s.-cr. *lozinka*.

opincă < bg. *опинка*.

palincă < magh. *palinka* < ucr. *палінка*.

șirincă „basma” < ucr. *ширинка*, rus. *ширинка*.

telincă, tilincă. După CADE, magh. *tilinka*, ucr. *тилінка* ar fi împrumutate din românește. Bârczi consideră neconvingătoare explicarea cuvîntului maghiar prin romînă, iar Semcinski, p. 107, vede originea în ucraineană. Însăși lista în care se găsește aici cuvîntul arată că aceasta este teoria justă.

verincă „velință” < ucr. *верінка* (dicționarele românești nu cunosc etimologia, iar Bogrea, DR, III (1923), p. 738, crede că e „evident, același cuvînt cu velință”); la Semcinski, p. 110, găsim scris *веритка*, desigur greșeală de tipar.

După cum se vede, majoritatea originalelor sînt ucrainene, iar dintre acestea multe sînt în realitate diminutive în *-ka* de la substantive feminine terminate în *-ina, -іна* (*Катерина, ширина*; altele se vor vedea mai jos). Dar există și diminutive în *-inka*, de exemplu numele de femeie *Катинка*, rom. *Catinca*.

De asemenea există derivate care nu sînt diminutive și totuși sînt derivate cu sufixul *-инка* sau *-інка*: *дорнінка* "topor de Dorna", *попінка* „epitrahil”, vizibil derivat de la *пип*. (Vezi și rus. *вечеринка* „petrecere de seară” de la *вечер* „seară”.)

Am găsit un singur împrumut analizabil în romînește: *turbincă* < ucr. *торбинка* (ucr. *торба*, *торбина*, rom. *torbă*).

În orice caz, romîna s-a putut deprinde cu terminația *-incă*, astfel încît cuvinte cu altă terminație au fost aranjate după modelul celor în *-incă*. Iată în primul rînd exemple unde a existat posibilitatea de alegere:

hrebincă „un fel de darac” < ucr. *гребінка* (CADE; Semcinski, p.87), rus. *гребёнка*.

pelincă < ucr. *пелінка*, rus. *пелёнка* (de la ucr., rus. *пелена*).

Urmează exemplele în care modelul slav se termina în *-ynka*, eventual cu varianta *-інка*. Avînd în vedere că adesea în romînește diferența între *î* și *i* e de ordin dialectal, nu ne va fi greu să admitem că un derivat în *-incă* a putut fi refăcut în *-incă*:

casincă, mold. *casîncă* < rus. *қосынка*. Atît vocalismul radical, cît și înțelesul ne îndeamnă să preferăm această etimologie celei propuse de Semcinski (p. 76): ucr. *қосинка*, dialectal *қусинка* „împletitură de cînepă în formă de costiță”, pe cînd forma rusă, ca și cea romînă, înseamnă „basma”.

În mod curios, totuși, găsim în romînește *alestîncă*, numele unei stofe, corespunzător rus. *холстинка*.

În alte cazuri și ucraineana are sufixul *-янка* și totuși în romînește găsim *-incă*, ceea ce dovedește că romîna și-a asimilat acest sufix și înlocuiește cu el pe cele asemănătoare din limbile slave:

căhlîncă „cahlă” < ucr. *каглянка* (vezi totuși *căhleancă*, „Limba romînă”, nr. 3/1961, p. 239, din raionul Dorohoi).

horodîncă „un fel de dans”. După CADE, de la numele orașului Gorodinka (la fel Semcinski, p.87). Mai curînd însă e vorba de ucr. *городянка* „dans orașenesc” (la H., XII, 132, *morodîncă* „dans”; același?).

maslîncă < ucr. *маслянка* (vezi mai sus; Pascu, *Suf.*, p. 232, derivă pe *maslîncă* din bg. *маслинка*?).

Alt soi de cuvinte care în romînește își modifică finala pentru a se adapta la sufixul *-incă*:

cazacîncă „un fel de dans”: lipsește în CADE, e neexplicat în DA și considerat derivat în romînește de DLRM. Mai probabil că e o adaptare după rus. *казаченька* „cazac”, eventual după *казачонок* „căzăcel” sau ucr. *казаченько* „căzăcel”, vezi numele de dansuri rus. *казачок*, ucr. *козак*.

poşinc, pocincă, numele unei băuturi ruseşti (Dionisie Eclesiarhul, *Cronograful*, în A. Papiu Ilarian, *Tezaur de monumente istorice...*, 1862—1864, vol. II, p. 209 şi 224). În ruseşte nu se găseşte nimic analog, totuşi pare foarte probabil că originea cuvîntului trebuie căutată în rusă. Cred că este un derivat de la *починать* „a începe”, format fie cu sufixul *-ка*, fie cu *-ок*. *Починка* există cu alt înţeles („reparaţie”, fiind derivat de la *починять* „a repara”), iar *починок*, cu genitivul *починка*, înseamnă „început”. Acest din urmă derivat pare că stă la baza cuvîntului nostru. Pentru înţeles, vezi paralela romînească *poarnă* „ţuica care porneşte întii pe ţeava alambicului” (CV, 1949, nr.8, p.35, din fostul judeţ Gorj), evident postverbal al lui *porni*. Există şi *porneală* cu înţelesul de „bucată de păşune cu iarbă întreagă, încă nepăscută pe care ciobanii scot oile cînd vor să sporească laptele” (CV, 1950, nr. 4, p. 37 din Maramureş). Acest cuvînt se potriveşte şi el cu rus. *починок* „loc în pădure curăţat pentru păşune”.

popincă, un fel de ciupercă. CADE trimite la s.-cr. *poriċ* „specie de ciupercă”. Scriban compară ucr. *подпенка*, pe care nu l-am găsit în Grincenko (celelalte dicţionare romîneşti nu spun nimic). Grincenko cunoaşte însă pe *підпеньок*, cu varianta *опеньок*, cu pluralele în *-еньки* şi e de remarcat că la CADE cuvîntul nu apare decît sub forma pluralului *popinci*. Se pare deci că singularul în *-incă* este refăcut în romîneşte.

horincă, variantă a lui *holercă* (DA; de adăugat *horincă* „ţuică”, „Limba romînă”, nr. 2/1960, p. 21, sub *picătură*).

cărsincă, un fel de haină, pentru care DA trimite la ucr. *красинчина* (există? să nu fie rus. *корсетка*?).

În unele cuvinte s-ar părea că avem de-a face cu o formaţie romînească, sau cel puţin cu adaptarea romînească a unor cuvinte străine:

budincă < engl. *pudding* (nu-mi vine însă a crede că în romîneşte cuvîntul provine direct din englezeşte).

ciucincă „lunecuş pe gheaţă” (DA, care trimite la *cicioancă*, cu acelaşi înţeles, din magh. *sisonka*).

dorjincă, cu numeroase variante pe care le voi nota mai jos, înseamnă „hat”. Îl înregistrează sub această formă DLRM, care-l explică prin ucr. *дорóженька*, diminutiv de la *дорога* „drum”, ceea ce pare foarte simplu. Situaţia este însă mult mai complicată: DA atestă pentru Transilvania de nord şi Moldova formele *drujincă* „feliu de pîine, de caş, strujea, limbă de pămînt”; vezi apoi *durjincă* „parcelă îngustă de pămînt” (CV, 1951, nr. 3 — 4, p.47, din fostul judeţ Someş); *durjuncă*,

„fișie de stofă sau de pământ” (CV, 1951, nr. 6, p. 28, din fostul județ Iași); *dușurincă* „povîrnișul unui munte” (H., IV, 96/264). În DA manuscris găsim cuvîntul *șinincă*, pentru care se trimite la variantele *șirincă*, *șurincă* „briu pentru femei”, atestat în Bihor. Alături de acestea însă, care ne îndreaptă spre *șirincă* „basma” (vezi mai sus), apare forma *șilincă* „fișie îngustă de pământ” (H., IV, 96); „o fișie din ceva (cîrpă sau pământ)” (CV, 1950, nr. 4, p. 34, din fostul județ Alba). În sfîrșit la Scriban găsim *șirincă de pământ* „șurină”; în Bihor și Moldova de nord, *șurincă* „șușăniță”. Chiar dacă avem de-a face cu ucr. *шуринка*, este greu de crezut că nu s-a amestecat într-un fel și *drujincă*. Definiția acestuia din urmă, așa cum apare în DA, ne trimite la *strujea* „felie (de pîine, de pepene etc.)”, MCD, p. 67 (din Vilcele); „(Numai despre pîine, caș) felie, călcii” (*ib.*, p. 191, din Deda); „bucată, felie (mai ales de pîine)” *ib.*, p. 288 (din Șieu Măgheruș); *strujauă* „felie de pîine, felie de pământ” (CV, 1951, nr. 3—4, p. 46, din Bihor); *stăjeauă* „felie” (CV, 1952, nr. 4, p. 32, din Bihor). Legătura între primele atestări și cele din urmă o face *strujincă* „felie îngustă de pământ” (DA). Este deci foarte posibil să avem aici un derivat de la verbul *struji*, cu simplificarea grupului inițial și fără nici o intervenție a slavului *допоза* (afară poate de sensul „hat”). Pentru înțeles, se poate compara *șușăniță*, *șușeniță* „fișie (de slănină, de piele, de moșie)” de la bg. *cyuehyua* „pastramă” (de la *cyx* „uscat”; toate acestea sînt indicate de Scriban).

fofincă „fomf” < *fomf* (DA).

herincă, *hirincă* „scrumbie” < germ. *Hering* (DA).

leftincă < *lectică* (DA).

lovincă „ban” < țig. *love* „bani” (BPh, II, p. 208).

molojincă „om moale, fără putere” (CV, 1950, nr. 4, p. 40, s.v. *mulă*, din Sălaj), cf. *molojinoasă* „moale” (CV, 1951, nr. 3—4, p. 47, din Someș).

săghincă, *sighincă* (*sădelniță*). În DLRM, găsim *seghincă* „ostie; un fel de mai cu care pescarii sparg gheața”, iar la H, II, 322 și VII, 95 se înregistrează și forma *sighincă*. În „Limba romină”, 1959, nr. 6, p. 54 (din comuna Cocargeaua), apare *sighincă* „unealtă de plantat via și varza”. Explicații etimologice nu s-au dat. În CV, 1951, nr. 1, p. 36 (din raionul Roșiorii de Vede), apare *sădelniță* „lemnul ascuțit la un cap cu care se sădește zarzavatul”. Acest din urmă cuvînt este transparent, fiind format de la *sădi* cu sufixul *-elniță*. Devine astfel verosimil că în *seghincă*, *sighincă* avem pe de o parte

sufixul *-incă*, iar pe de altă parte rădăcina *sădi*, în care *d* s-a palatalizat, iar vocala radicală, în fața lui *i* din sufix, a luat timbrul palatal *e*, care s-a putut închide pînă la *i*, fie prin asimilare, fie prin simplul fapt că era neaccentuat.

țolincă „țol”, cu varianta *țolinc*. Fiecare din aceste două variante poate proveni din cealaltă, luîndu-se ca punct de plecare pluralul *țolinci*. DLRM pornește de la *țolinc*, pe care îl explică prin *țol* + suf. *-inc*. Un asemenea sufix nu pare însă să existe. De aceea mi se pare normal să credem că forma primitivă este *țolincă*.

Repartizarea sufixelor de diminutiv

În dicționarele noastre apar patru diminutive terminate în *-icut(ă)*, formate de la substantive și adjective simple terminate în *-iț(ă)*:

donicută de la *doniță*

pestricut de la *pestriț* (lipsește în DI)

policută de la *poliță*

ulicută de la *uliță*.

Singurul dicționar care-și pune problema formației este DLRM, care construiește însă niște baze imposibile: *don(iță)* + suf. *-ic-uță*, *pol(icer)* + suf. *-ic-uță*, *uli(ță)* + suf. *-ic-uță*. Nu se vede de ce într-un caz *i* face parte dintre sunetele menținute, iar în alte două cazuri nu. Dar să nu cerem prea mult: în primul rînd etimologiile sînt false pentru că în romînește nu există un sufix *-icută* (și nu se vede de ce ar exista; fac abstracție de *musticută* „musculiță”, rimînd cu *furnicută*, într-un text din Țara Oașului, „Anuarul Arhivei de folklor”, I (1933), p. 205), în al doilea rînd pentru că nu există rădăcinile *don-*, *poli-* și *uli-* (după cum nu avem nici *pol-*, *ul-*). Cît despre *pestricut*, acesta e explicat prin *pestric* = *pestriț* + suf. *-uț*. (Dar *pestric* el însuși, după DA, nu apare, decît din nevoia rimei, la A. Gorovei, *Cimiliturile romînilor*, București, 1898, p. 110, și G. Pascu, *Despre cimilituri*, București, 1911, p. 22: *mic pestric*; are totuși derivate: *pestricat*, Budai-Deleanu, 193, cf. 329; *pestricea*, Gorovei, *op. cit.*, p. 24, Pascu, *op. cit.*, p. 36; Șez., IV, 192; GS, VI (1934), p. 120.) Disecția cuvintelor, așa cum a fost prezentată

mai sus, este obișnuită în DLRM, dar ea nu corespunde unei situații reale în limbă.

E clar că trebuie să pornim de la *doniță, pestriț, poliță, uliță*. Ar fi trebuit însă să ajungem la *donițucă* sau *donițuță* etc.

Ne-am putea gândi la explicația următoare: *donicuță, policuță, ulicuță* au alături diminutivele *donicioară, policioară, ulicioară*, și de asemenea de la *pestriț* există diminutivul *pestrițior*. De la aceste forme de diminutiv ar putea fi refăcute formele în *-icuță*. Cusurul acestei ipoteze este că diminutivele în *-icior* provin toate de la radicale în *-t* sau *-ț* (*ospecior* < *oaspete*, *crăticioară* < *cratiță*) și nu găsim printre ele nici unul care ar avea radicalul în *-k*, prin urmare nu avem nici un model pentru o formație inversă. Singurul exemplu care ar putea fi luat în considerație este *pielcuță*, format de la *piele*, cu un *c* care provine de la *pielcică* (sufixul *-icică*) dar, structura lui este vizibil diferită de a cuvintelor în discuție aici.

O explicație mai puțin șubredă ar fi următoarea: există de la același cuvânt diminutive și în *-ică* și în *-iță* (*bade, bădică, bădiță*), deci putem avea în același timp un derivat cu dublu sufix *-ic-uță* și altul *-iț-ucă*, de vreme ce fiecare din cele două sufixe se poate adăuga la celălalt. Dar dacă alături de *bădiță* există *bădicuță*, poate părea normal ca alături de *doniță* să existe *donicuță*.

Altă explicație posibilă: metateza sufixelor, pusă în lumină de Pușcariu (DR, VI (1931), p. 534), care arată că de la localitățile *Peștera, Beclan*, se formează numele locuitorilor *Peștenaru, Beclerean*, în loc de *Peștereanu, Beclenar*. O variantă care poate părea mai simplă, a aceleiași explicații: disimilarea $\text{ț} - \text{ț} > k - \text{ț}$. În sprijinul ei vine derivatul *ulicariț* de la *uliță*, atestat în două texte citate în DA, ms., la care se poate adăuga MCD, p. 101, din Vilcele, și 217, din regiunea Cluj. Trebuie numai adăugat că există și *ulicău* (vezi DA; de adăugat Lex. Reg., p. 73, din raionul Oradea, și „Limba română”, 1961, p. 131, din aceeași regiune). Se mai pune întrebarea: cum s-a ajuns la diminutivul *cleșcuțe* de la *clește* (MCD, p. 166, din raionul Toplița)?

Mi se pare însă că e mult mai interesant de cercetat de ce s-a simțit nevoia de a schimba în *-ică* radicalele în *-iță*, indiferent de procedeul cu ajutorul căruia s-a ajuns la această schimbare. Pentru a lămuri acest lucru, este necesar să cunoaștem repartizarea sufixelor diminutivele în românește. Este fără îndoială o sarcină grea și ducerea ei la îndeplinire ar cere

forțe și timp mai ample decît cele de care dispun eu în acest moment. Dar dacă nu pot spune de ce în fiecare caz în parte s-a ales un sufix anumit, cred că pot arăta de ce în anumite cazuri a fost exclus un sufix și a devenit obligatoriu să fie folosit altul. Am cercetat situația fiecărui sufix în parte, din punctul de vedere al consoanei finale a rădăcinii (sau a temei), pentru a vedea dacă poate fi admis ca această consoană să fie identică cu cea inițială a sufixului. Rezultatele mi se par concludente.

Am scos din DI toate exemplele pentru fiecare sufix în parte și am putut constata că pentru o bună parte dintre ele nu există nici un caz de repetare a consoanei. (Notez în continuare fiecare sufix punînd înaintea lui încă o dată consoana inițială.) Nu avem astfel excepții, nici la masculin, nici la feminin, pentru :

-șas, -șasă

-chic

-șișoară

-totei

-cuc, -cucă

-gug, -gugă

-iucă

-șuș, -șușă, -șușcă, -șușor, -șușoară.

Adaug aici sufixul *-cior*, *-cioară*, la care de fapt consoana inițială aparține radicalului; dar am putea avea, în principiu, diminutive terminate în *-cicior*, *-cicioară*, iar în practică ele nu există.

Iată acum cazurile unde găsim excepții, dar foarte puține și slab atestate, astfel încît cu greu s-ar putea pune preț pe ele, în opoziție cu marea număr de diminutive care nu comportă repetarea consoanei :

-*lel* : *dăscălel*, *domolel* (fără referință), *marghiolei*; despre femininul *-lea* va fi vorba mai jos.

-*chică* : *drichică*

-*șișor* : *borșișor*, *joșișor*

-*țiț* : *mîțîț* (în *Lexicon Budanum*, scris *mățîț*; citat după

DA manuscris)

-*țiță* : *scortită* (*bețiță*, *cațiță*, în DI, sînt desigur scrieri greșite pentru *betiță*, *catiță*; acesta din urmă nu figurează în DI).

-*luleț* : *căluleț*, *deluleț*, *măluleț*

-*țuț* : *boțuț*, *dintuț*, *mățuț* (nu l-am găsit în DA), *mîțuț*, *șăntuț*

-*țuță* : *mîțuță*, *rățuță*, *țîțuță*.

După cum se vede, e vorba fără excepție de cuvinte puțin folosite, dacă nu complet necunoscute în limba literară; cele mai multe sînt atestate o singură dată, mai cu seamă în versuri populare și în special la sfîrșit de vers, atrase de necesitatea rimei.

Observații speciale provoacă numai două formații :

-rior, -rioară. La masculin și neutru întîlnim cîteva substantive (*căprior, codrior, cuscrior, mîndrior, perior, sicrior, tălerior*), cele mai multe slab atestate, și cîteva adjective (*albăstrior, mierior, singurior, tinerior*), de asemenea slab atestate (*surior*, explicat prin *surioară*(?) e fără referință). Singurul cu adevărat curent este *căprior*, format în latinește, într-o vreme cînd sufixul nu avea încă *r*, ci *l*. În schimb la feminin găsim cîteva substantive bine atestate : *căprioară, farfurioară, istorioară, Marioara, pălărioară, surioară* etc. De observat că în toate aceste cuvinte *i* formează silabă. În BL, III (1935), p. 17—20, am susținut că sufixul *-ior* are *i* vocalic după temele monosilabice și *i* consonantic după temele de mai multe silabe. Teoria mi se pare că poate fi menținută. Dar am explicat pe *farfurioară* ca avînd un *i* consonantic, ceea ce e în acord cu pronunțarea mea, în timp ce Îndreptarul ortografic recomandă pronunțarea cu *i* vocalic. Mi se pare acum că ar trebui admis un tratament aparte pentru cuvintele care au un *r* înainte de *i*, ceea ce ar fi în acord cu tratamentul sufixului *-ier* la temele terminate în *r* (vezi același articol, p. 50), și anume, pentru a se putea menține cei doi *r*, *i*, capătă sau păstrează caracterul vocalic și desparte astfel mai net pe primul *r* de al doilea.

-icică, pl. *-icici*, *-lea*, pl. *-lele*. Cu toată diferența formală dintre ele, cele două sufixe sînt legate împreună, deoarece paradigma normală este sing. *-(ic)ică*, pl. *-(ic)ele*, astfel încît nici unul din cele două cazuri nu prezintă repetarea consoanei (la singular e *ć* — *k*, iar la plural, *č* — *l*). Am explicat înlocuirea pluralului în *-icici* prin *-icele*, pornind de la ideea că s-a urmărit evitarea suitei de doi *ć* (BL, XIII (1945), p. 100 ; am completat această explicație cu fapte de altă natură în SG, III, 1961, p. 6—7), arătînd că nu trebuie să cercetăm de ce nu găsim plurale în *-ici* la substantivele în *-ică*, ci de ce nu găsim singulare în *-ea* de la substantivele cu pluralul în *-ele*. Fapt este, în orice caz, că un substantiv ca *frunzulică* are pluralul *frunzulici*, pe cînd acolo unde consoana finală a radicalului este alta decît *l*, pluralul este în *-ele*.

Se vede acum de ce, prin analogie sau prin disimilare, s-a ajuns la diminutivele *donicuță*, *pestricuț*, *policuță*, *ulicuță* și nu la *donițuță*, *pestrituț*, *polițuță*, *ulițuță*. Acestea nu sînt, de altfel, singurele cazuri de acest tip, ci numai singurele pe care le înserează DLRM. Iată alte cîteva exemple culese din DI și din alte surse :

delnicuță de la *delniță*

dincuț de la *dinte* (MCD, p. 66, din raionul Turda ; explicat prin *dințuc*, dar în realitate provenit din *dințuț*)

vrănicuță de la *vraniță*.

Trebuie să mai fac două observații. Prima este că între aceste trei din urmă exemple și cele de mai sus nu este nici o deosebire în ce privește importanța. Întîmplarea a făcut ca *donicuță* și *ulicuță* să fie folosite (în general din nevoia rimei), în cîte un vers popular reprodus de Jarník-Bîrseanu, iar *pestricuț* și *policuță* într-o cimitură înregistrată de Gorovei, ceea ce le-a dat prestigiu „literar” (aceasta arată cît de șubrede au fost criteriile după care au fost alese cuvintele primite în DLRLC și DLRM). A doua observație este că în marea lor majoritate exemplele discutate provin din Ardeal.

Încă o dată despre substantivele neutre în romînește

Începînd de acum 25 de ani, am scris mai multe studii privind substantivele neutre în romînește (pentru ultima oară, cu întreaga bibliografie, în SLG, p. 345—361). Încă de la primul articol („Romania”, LIV (1928), p. 258—259), am făcut uz de faptul că femininele franțuzești neînsuflețite devin neutre în romînește, ceea ce trebuia să dovedească existența în romînește a unei tendințe de a concentra sub semnul neutrului tot ce nu este însuflețit. Între timp, în diverse ocazii, mi s-a întîmplat să bănuiesc că unele dintre cuvintele pe care le-am citat nu vin direct din franțuzește, ci au trecut printr-un intermediar rusesc, masculin. Fiind luate sub forma pronunțată, cuvintele franțuzești terminate în *-e* mut au fost transcrise în rusește fără vocala finală, de aceea, conform regulii morfologice rusești, ele

au devenit masculine. Preluarea din rusește a acestor cuvinte face deci inoperantă exploatarea lor pentru teoria neutruului. Mi se pare că a venit acum momentul să duc ideea pînă la capăt.

Am trecut în revistă un număr mare de exemple pe care le-am adunat despuind DLRM; am adăugat ici și colo exemple cunoscute de mine, în schimb am lăsat la o parte cîteva termeni tehnici foarte puțin cunoscuți (nu i-am găsit în dicționarul francez Quillet) și cuvintele formate cu sufixul *-it*, *-ită*, ca *aragonit*, *bachelită*, pe de o parte pentru că, existînd ambele modele este posibilă, în fiecare caz în parte, influența celuilalt, iar pe de altă parte pentru că nu putem avea siguranța că punctul de plecare este franceza și nu altă limbă de mare circulație. Iată substantivele romînești neutre pentru care există paralelă rusească masculină (în unele cazuri, am introdus alături formele bulgărești sau grecești, susceptibile de a fi influențat asupra formei romînești) :

<i>afiș</i>	<i>афиш</i> (azi <i>афиша</i>) bg. <i>афиш</i>	<i>clarinet</i>	<i>кларнет</i> gr. <i>κλαρινέτο</i>
<i>agat</i>	<i>агат</i>	<i>compot</i>	<i>компот</i>
<i>alcool</i>	<i>альков</i>	<i>compres</i>	<i>компресс</i>
<i>anod</i>	<i>анод</i>	<i>contrabas</i>	<i>контрабас</i>
<i>antracen</i>	<i>антрацен</i>	<i>creton</i>	<i>кретон</i>
<i>antricot</i>	<i>антрекот</i>	<i>duș</i>	<i>душ</i>
<i>apostrof</i>	<i>апостроф</i>	<i>eșer</i>	<i>эсер</i>
<i>arabesc</i>	<i>арабески</i>	<i>echivoc</i>	<i>экивок</i>
<i>automobil</i>	<i>автомобиль</i>	<i>electrod</i>	<i>электрод</i>
<i>avans</i>	<i>аванс</i>	<i>epigraf</i>	<i>эпиграф</i>
<i>bainet</i>	<i>байонет</i>	<i>epitet</i>	<i>эпитет</i>
<i>balans</i>	<i>баланс</i>	<i>extaz</i>	<i>экстаз</i>
<i>batist</i>	<i>батист</i>	<i>flanel</i>	<i>фланель</i>
<i>benuar</i>	<i>бенуар</i>	<i>friz</i>	<i>фриз</i>
<i>bras</i>	<i>брас</i>	<i>garderob</i>	<i>гардероб</i>
<i>breluc</i>	<i>брелок</i>	<i>interviu</i>	<i>интервью</i>
<i>buret</i>	<i>бурет</i>	<i>ipostas</i>	<i>ипостаз</i>
<i>calandru</i>	<i>каландр</i>	<i>jachet</i>	<i>жакет</i>
<i>camizol</i>	<i>камзол</i> bg. <i>камизола</i> gr. <i>καμιζόλα</i>	<i>lichior</i>	<i>ликёр</i>
<i>carambol</i>	<i>карамболь</i>	<i>manjet</i>	<i>манжет</i> bg. <i>маншет</i>
<i>catod</i>	<i>катод</i>	<i>marchizet</i>	<i>маркизет</i>

<i>marș</i>	<i>марш</i>	<i>preferans</i>	<i>преферанс</i>
<i>marșrut</i>	<i>маршрут</i>	<i>recrut</i>	<i>рекрут</i>
<i>metod</i>	<i>метод</i>	<i>retuș</i>	<i>ретуши</i>
<i>moar</i>	<i>муар</i>	<i>salup</i>	<i>салуп</i>
<i>muslin</i>	<i>муслин</i>	<i>sört</i>	<i>сорт</i>
<i>obol</i>	<i>обол</i>	<i>sos</i>	<i>соус</i>
<i>obsidian</i>	<i>обсидиан</i>	<i>șamot</i>	<i>шамот</i>
<i>opal</i>	<i>опал</i>	<i>șeviot</i>	<i>шевиот</i>
<i>pasians</i>	<i>пасьянс</i>	<i>șezlong</i>	<i>шезлонг</i>
	<i>bg. пасианс</i>	<i>tabel</i>	<i>табел</i>
<i>pistol (mo-</i>	<i>пистоль</i>	<i>tarlatan</i>	<i>тарлатан</i>
<i>nedă)</i>		<i>tualet</i>	<i>туалет</i>
<i>pluș</i>	<i>плюш</i>	<i>vals</i>	<i>вальс</i>
<i>poplin</i>	<i>поплин</i>		

De observat că, nu știu pentru care motiv, DLRM consideră pe *balans* ca derivat postverbal. Dar nu este nici o diferență între acest cuvânt și altele ca *avans*, de pildă. Pe *șamot*, același dicționar îl explică prin germană.

La exemplele enumerate mai sus trebuie adăugate femininele franțuzești care au devenit în românește masculine, având paralelă masculină în rusește : raportul între masculine și neutre privește numai limba română, iar din punctul de vedere al francezei, ca și al rusei, nu este nici o deosebire între aceste cuvinte și cele care în românește au devenit neutre. Iată în primul rînd o serie de cuvinte care se folosesc numai, sau aproape numai la plural :

<i>amoniiți</i>	<i>аммониты</i>	<i>epoleți</i>	<i>эполеты</i>
<i>becaț</i>	<i>бekaс</i>	<i>hormoni</i>	<i>гормоны</i>
<i>belemniiți</i>	<i>белемниты</i>	<i>numuliți</i>	<i>нуммулиты</i>
<i>botfori</i>	<i>ботфорты</i>	<i>regleți</i>	<i>реглеты</i>
<i>creveți</i>	<i>креветы</i>	<i>spirili</i>	<i>спириллы</i>

N-am trecut pe această listă pe *diftong*, deoarece există și în nemțește, masculin.

Masculinul *creveți* apare frecvent în traduceri recente din rusește. Se înțelege că, fiind nume de animale, *becață*, *crevetă* etc., nu puteau deveni neutre, dar puteau rămîne feminine, așa cum de fapt și apar adesea. Faptul că toate aceste substan-

tive se folosesc mai mult la plural își are însemnătatea sa. Încă din primul articol („Romania”, LIV, p. 257—258) am arătat că substantivele folosite mai mult la plural au toate șansele să rămână în românește masculine (de-abia în ultimul studiu, SLG, p. 359, am văzut că vina pentru aceasta o au adjectivele cu care se acordă substantivele în chestiune).

Am găsit astfel 67 de neutre și 10 masculine care au corespondent masculin în rusește. Însuși numărul acesta mare arată că redarea femininelor franțuzești prin neutre (și masculine) românești nu s-a produs fără o influență rusească. Se înțelege că nu poate fi vorba de siguranță absolută în fiecare caz în parte, cu atât mai mult cu cât în unele cazuri se va putea arăta că un anumit exemplu din cele citate este recent în românește, sau poate chiar a apărut în rusă mai târziu decât în română. Dar construirea unui tipar de formă masculină pentru femininele franțuzești mi se pare dovedită în principiu. De aceea, în lipsa oricărei alte indicații, avem dreptul să credem apriori că un feminin francez devenit neutru sau masculin în românește a trecut prin faza masculină rusească.

Trebuie să adaug că și din nemțește au pătruns în românește substantive neutre care la origine erau feminine și care, în general, au în rusește formă masculină. Iată câteva exemple :

<i>patronaș</i>	germ. <i>Patrontasche</i>	<i>патронаш</i> !
<i>șablon</i>	<i>Schablone</i>	<i>шаблон</i>
<i>tort</i>	<i>Torte</i>	<i>торт</i>
<i>tuș</i>	<i>Tusche</i>	<i>тушь</i>
<i>valț</i>	<i>Walze</i>	<i>вальцы</i>

Totul face să credem că acest soi de cuvinte au pătruns în românește din rusește și nu direct din germană. Aici trebuie să mai adaug că *dans*, n., care se potrivește atât de bine cu fr. *danse*, f., este în realitate germ. *Tanz*, m., devenit în românește *tanț*, n., apoi, sub influența franceză, transformat în *dans*, dar rămas neutru.

Să vedem acum neutrele și masculinele românești care corespund unor feminine franțuzești, fără să avem în paralel masculine rusești. Două exemple au paralelă masculină în bulgărește :

<i>cotlet</i>	<i>котлет</i>
<i>galoș</i>	<i>галози</i>

Nu pot afirma că formele românești provin din bulgărește, dar nici contrariul nu poate fi dovedit. Alte patru exemple

provin foarte probabil din grecește și deci trebuie eliminate din discuție :

idil εἰδύλλιον

minut gr. μινούτο (Brighenti, în partea ital.-gr.;

vezi și bg. *аламинут* БЕР, rom. *alaminut*, termen din vocabularul restaurantelor)

mozaic μωσαϊκόν

epitaf ἐπιτάφιον

Urmează să discut acele cuvinte pentru care nu avem atestare în altă limbă decât franceza și romîna (ceea ce nu înseamnă neapărat că nu au existat în alte limbi, fără să fie consemnate în dicționarele care mi-au stat la dispoziție). Să eliminăm în primul rînd cuvintele formate cu prefix pentru care există în romînește paralelă fără prefix, neutră (moștenită sau împrumutată) :

consemn

contradans

demers

Era normal ca formele mai noi, cu prefix, să urmeze genul celor mai vechi, care par că le stau la bază. Mai departe, s-ar părea că formele compuse trec în romînește la neutru mai ușor decât cuvintele simple. Iată cîteva exemple :

paroldonör

postrestant

robdeșambru

Aici pare că trebuie introdus un cuvînt care a fost la început compus :

țigaret

(DLRM explică pe *țigaret* direct din rom. *țigaretă*, fără nici o justificare : *țigaret* înseamnă „portțigaret” ; pentru *ț-*, cf. *țigară*). Iată acum și restul exemplelor masculine romînești :

eghileți

jampieri (DR, VI (1931), p. 472)

omoplați

oxiuri

pomeți

Faptul că aceste substantive sînt întrebuițate numai sau aproape numai la plural nu este un motiv suficient pentru trecerea lor la genul masculin. Iată și neutrele :

<i>atac</i>	<i>franj</i>	<i>rid</i>
<i>ataș</i>	<i>impas</i>	<i>rond</i>
<i>breton</i>	<i>lavant</i>	<i>serj</i>
<i>cartuș</i>	<i>lutru</i>	<i>spinel</i>
<i>clepsidru</i>	<i>ocru</i>	<i>stal</i>
<i>dig</i>	<i>panel</i>	<i>șervet</i>
<i>eponj</i>	<i>parantez</i>	<i>tabinet</i>
<i>escalop</i>	<i>pastiș</i>	<i>teraz.</i>
<i>finet</i>	<i>rezil</i>	

În total, numai 5 masculine și 27 de neutre, mult mai puține decît cele cu paralelă rusească. Printre ele, *atac* și *ataș* ar putea fi postverbale formate în romînește; *stal* are paralelă masculină în italienește (*stallo*); *șervet* prezintă bizare nepotriviri fonetice, care ne trimit la un intermediar necunoscut. De observat apoi că *eponj*, *serj* și mai ales *finet* merg cu *batist*, *buret*, *marchizet* și e greu de dovedit că într-una din limbile vecine nu a existat un masculin ca *finet*. C. Lacea, DR, IV (1927), p. 781, îl semnalează într-un document din 1747 și îl explică după Drăganu prin it. *finetto*. Apoi unele dintre exemplele citate sînt destul de slab atestate, astfel că în oarecare măsură ne putem îndoi de valoarea lor (de exemplu *clepsidru*, *rezil*). Oricum, excepții există. Dar avînd în vedere numărul lor redus, ele nu pot servi de argument puternic în favoarea teoriei că femininele nume de obiecte se transformă în romînește în neutre. Mi se pare mult mai probabil că punctul de plecare îl formează tiparul slav în care au fost turnate primele împrumuturi din franțuzește.

În schimb, dacă aplicăm aceeași metodă de cercetare la cel de-al doilea tip de exemple pe care le-am citat în primul meu articol pomenit mai sus, ele vor căpăta o putere de convingere mai mare. Va trebui de astă dată să punem față în față femininele franțuzești în *-ée* rămase feminine în romînește, pentru că ne-au venit printr-un intermediar neogrec, cu cele devenite neutre, pentru că le-am luat direct din franțuzește.

Am găsit în total 15 feminine franțuzești în *-ée* reprezentate în romînește prin neutre în *-eu*. Dintre acestea, 10 nu au formă paralelă în limbile vecine, ceea ce mă duce la convingerea

că romîna le-a luat direct din franțuzește (pentru unele acest lucru e sigur):

bufe
dicteu
fuleu
meleu
miscelaneu

panaceu

gr. πανάκεια

puseu

șemineu

tranșeu

rus., bg. траншея

voleu.

5 dintre aceste cuvinte nu figurează în DI: *bufe*, auzit de mine adesea (*bufeuri de căldură*), *puseu*, foarte folosit în medicină, *fuleu*, *meleu* și *voleu* în sport, auzite și folosite de mine în mod curent acum patruzeci de ani, astfel încît în articolul din „Romania” am citat ca exemple tocmai pe *voleu* și *fuleu*. Un sondaj făcut astăzi mă îndeamnă să cred că nu se mai folosesc (se zice totuși *din volé*), ceea ce ar explica lipsa lor din DI. Dar însuși faptul că au putut fi fabricate cînd s-a simțit nevoie de ele este un semn că procedeul există.

Un al unsprezecelea exemplu prezintă în paralel forme neutre în limbile vecine:

pireu bg. și r. пюре, gr. τὸ πουρές.

Cred totuși că în romînește, în forma citată, vine direct din franțuzește, pentru că există o a doua formă, *piurea*, care seamănă și mai bine cu cele slave în ce privește vocalismul silabei radicale și care, cum se va vedea mai departe, este normal să fie socotită, și pentru alte motive, de origine greacă sau slavă. Mai rămîn patru exemple care au paralele în limbile vecine și care deci ar putea fi presupuse împrumutate din acestea:

antreu bg. și r. антре, gr. τὸ ἀντρέ(ς)

drajeu r. драже

matineu r. матине

turneu bg. și r. турне, gr. ἡ τουρνέ.

Avînd însă în vedere pe de o parte că exemplele de mai sus se pot explica fără intermediar slav sau grec (*antreu* cunoaște varianta *antrea*, la fel cu *piurea*), pe de altă parte că nu există o dovadă categorică pentru posibilitatea redării prin *eu* a finalei *-e* din greacă sau slavă, este mult mai de crezut că și ultimele

patru exemple se explică tot direct din franțuzește. În orice caz, putem afirma că femininele franceze nume de obiecte neînsuflețite au devenit în românește neutre, pentru a se pune de acord forma lor cu conținutul. De la un timp înainte, fenomenul nu s-a mai produs, numele feminine în *-ée* devenind în românește feminine în *-ee*: *alee, camee, idee, fuzee* etc., unele cuvinte apărând astfel sub două forme (alături de *panaceu, panacee*, mai rar; alături de *tranșeu, rar, tranșee*, care e curent).

Ajungem acum la cuvintele în *-ée* care au căpătat în românește finala *-ea*. Să luăm ca exemplu pe *bezea*. Dicționarele (DU, DA, CADE, DLRM) îl explică, fără multă zăbavă, prin fr. *baiser*. S-ar părea că avem aici un caz tipic de etimologie care se face de la sine. Și totuși situația este mult mai puțin simplă decât pare: de ce cuvântul și-ar fi schimbat genul?

Neogreaca cunoaște cuvântul $\mu\pi\epsilon\zeta\acute{\epsilon}\varsigma$, cel puțin cu accepția din cofetărie. De ce nu am crede că în românește cuvântul vine din grecește, mai ales dacă ținem seamă de numeroasele nume românești de prăjituri de origine orientală? În parte aceste nume sînt grecești, de exemplu *trigon* (cu toate că DLRM îl socotește franțuzesc), *picromigdale*, în parte turcești, dar comune cu greaca, de exemplu *baclava, cataif, corăbiile, sarailie* etc. Nu este exclus ca unele dintre acestea din urmă să ne fi venit prin greacă.

Există un argument serios pentru a crede că *bezea* a venit la noi prin greacă, și acest argument este genul. Am văzut mai sus că femininele franțuzești în *-e* devin în românește neutre și chiar masculine; cu atît mai mult devin masculine și neutre masculinele franțuzești terminate în pronunțare în *-é* (pot fi scrise cu *-é, -ée, -er, -et* etc.). În general devin masculine cele însuflețite (*corifeu, lacheu, pigmeu* etc.) și neutre cele neînsuflețite (*clîșeu, dîneu, liceu, planșeu, sufleu, supeu, tupeu*); trec cu vederea faptul că unele dintre aceste cuvinte ar putea să nu vină, sau să nu vină direct din franțuzește: în orice caz ele au fost confruntate cu formele franțuzești). De ce atunci *baiser* ar fi devenit feminin? Trebuie să observăm că nu e singurul exemplu, astfel încît va trebui să trecem în revistă întreaga categorie a cuvintelor terminate în *-ea* cu paralelă franțuzească:

Feminine românești, fără paralelă în limbile vecine:

croazea

jaluzea

livrea

pavoazea?

În BL, I (1933), p. 30 am explicat, împreună cu J. Byck, singularele *gingea*, *jaluzea*, *jucărea*, *poezea*, *scîntea* pornind de la plurale în *-ei*, ceea ce trebuie să mărturisesc că nu lămurește nimic. Trebuie pornit de la pluralul în *-ele* (*jaluzele*, *jucărele*, *poezele* sînt mult mai bine atestate decît singularele în *-ea*) care indică o formație de diminutiv. *Livrea* a fost oare influențat de bg., r. *лирея*?

În alte cazuri femininele romînești au model în limbile vecine :

pansea gr. ὁ πανσές
soarea gr. τὸ σουαρέ, bg. *соаре*
șosea bg., r. *шосе*.

Bineînțeles, pînă acum aceste cuvinte au fost explicate exclusiv prin franceză (DU, CADE, DLRM), ba chiar DLRM nu ezită să declare pe *soarea* franțuzism. Cînd *pensée* a fost împrumutat (cu sensul de „gîndire”) direct din franțuzește, a devenit *panseu*. Sîntem cu atît mai mult în drept să credem că femininele au intrat în romînește prin intermediul unei limbi vecine, cu cît găsim și masculine franțuzești reprezentate în romînește prin feminine în *-ea* :

bezea gr. ὁ μπεζές bg., r. *безе*
cafea gr. ὁ καφέс bg., r. *кафе*
canapea gr. ὁ καναπέс, bg., r. *канане*
pavea bg. *паве*.

Am văzut mai sus că *bezea* a fost pînă acum explicat prin franceză. Fiind prea vechi în romînește ca să poată fi explicat prin franceză, *cafea* e derivat de toate dicționarele noastre din turcă ; dar *canapea* e declarat franțuzesc de CADE și DLRM, în timp ce DA trimite fie la franceză, fie la germană ; cît despre *pansea* DU, CADE, DLRM trimit fără rezerve la franceză. Dacă aceste cuvinte ar veni într-adevăr din franțuzește, ar trebui să le găsim în romînește sub formă de neutre în *-eu* (*cafeu* a existat, cu înțelesul de „cafenea”). Fiind însă luate din Balcani, sub forma cu *e* accentuat, ele au intrat normal în categoria cuvintelor turcești terminate în *-e*. Nu trebuie să ne mire că în grecește ele sînt masculine sau neutre, iar în romînește, feminine. În turcește substantivele nu cunosc diferențe de gen, iar noi am trecut automat cuvintele turcești terminate în *-e* la genul feminin : *narghilea*, *schembea*, *teșcherea* etc. (gr. ὁ γαργιλές,

ὁ σκεμπές, ὁ τεσκερές). Chiar un cuvint ca *lichea*, întrebuințat numai pentru bărbați (gr. ὁ λεκές), e feminin. Când s-au luat din grecește cuvinte de origine franceză, ele au fost în mod mecanic introduse în aceeași categorie, fără nici o preocupare de a descoperi sau de a menține un gen originar.

Nu mi-am pus problema dacă cuvintele turcești au fost luate direct din turcește sau eventual din grecește și tot așa nu m-am întrebat dacă nu cumva cuvintele franțuzești au intrat în românește prin rusă sau bulgară, nu prin greacă: situația era aceeași în momentul în care se crease tiparul în *-ea* pentru cuvintele orientale în *-e*. De asemenea este posibil ca *ghilemele* să provină direct din francezul *guillemets*: fiind pronunțat în românește *ghileme*, el a căpătat semnul pluralului *-le* și a intrat astfel și el în categoria femininelor.

abțigui

În mai multe rînduri ascultători la radio mi-au semnalat în scrisori cuvîntul familiar sau argotic *a abțigui*, atribuindu-i diferite înțelesuri: „a înșela”, „a bate”, iar reflexiv, „a se îmbăta”. Cuvîntul a fost înregistrat în CV, 1951, nr. 12, p. 37, din Băilești, cu înțelesul de „a înșela, a face ceva cu șiretenie și îndemînare”. Dar exemplul de care e însoțit nu concordă cu definiția: *mi-a făcut socoteala și mi-a abțiguit patru poli dintr-un condei*. Judecînd după acest exemplu, înțelesul trebuie să fie „a sustrage, a șterpeli”. În acest caz etimologia e clară: germ. *abziehen*. Poate că pentru forma românească s-a pornit de la substantivul german *Abzug*.

advocatlic

După cît se pare, nu s-a exprimat pînă acum nici o îndoială în privința faptului că *advocatlic* este o formație românească, din *advocat*, cu sufixul *-lic* (DA; TDRG și CADE nu dau nici o explicație, ceea ce înseamnă că îl consideră derivat în românește). De asemenea G. Pascu arată că în aromână *avucatlîchiă* e derivat de la arom. *avucat* (Suf., p. 408; Idem, *Elementele romanice în dialectele macedo- și meglenoromîne*, București, 1913, p. 13 — 155). Există însă motive serioase să credem că formația nu este românească, deoarece cuvîntul apare în tur-

cește (*avukatlık*), în neogreacă (*αδβοκατλγκ'*, Ronzevalle, p. 32), în bulgărește (*адвокатлък*, БЕР). Desigur, nu ne va reține faptul că în românește și în bulgărește avem un *d* în prima silabă.

afemeiat, muieratic

Dicționarele noastre atribuie lui *afemeiat* două înțelesuri : 1. „bărbat moleșit, lipsit de energie ca o femeie” și 2. „bărbat care se ține după femei”. Cred că nu greșesc spunând că numai cel de-al doilea înțeles este curent în limba actuală (vezi și DLRLC), deși DU dă numai înțelesul de „slab, moleșit”. Mi-e teamă că acest înțeles a fost adoptat numai pentru a justifica etimologia, admisă de toate dicționarele, care consideră pe *afemeiat* ca un calc după fr. *efféminé*. Această explicație nu pare probabilă, avînd în vedere pe de o parte că prefixul este diferit, pe de altă parte că tema *fémin-* nu este ușor de identificat în franțuzește. În sfîrșit, *efféminé* a dat în românește *efeminat*, cum era de așteptat.

Mi-am pus întrebarea : ce exista în românește, pentru a exprima noțiunea de „afemeiat”, înainte de crearea acestui din urmă cuvînt și mi-am dat ușor răspunsul : se zicea *muieratic*. Acesta a trebuit înlocuit în limba literară, în momentul în care *muier* a devenit puțin cuviincios. Dar trebuie să remarcăm că o traducere exactă a lui *muieratic* nu există nici în franțuzește (*coureur* și mai ales *paillard* diferă ca înțeles), nici în cele mai multe limbi vecine cu a noastră : dicționarele îl traduc prin perifraze în diversele limbi, cu excepția rusei (*бабник, женолюбивый*) și a ucrainenei (*женихлюбивий*) și, la drept vorbind, nici cuvintele din aceste două limbi nu corespund suficient ca să putem crede că ar fi servit de model pentru al nostru. Avînd în vedere apoi că numai romîna cunoaște un substantiv pentru noțiunea de *fătălău* „băiat care se complace printre fete”, derivat în totul asemănător cu *muieratic*, socotesc că acesta din urmă a fost format în românește fără model străin. De aceea cred că și *afemeiat*, care i-a luat locul, a fost format în românește (pentru prefix, vezi Finuța Asan, SMFC, II, p. 3—15).

aht, ahtiat, oft, ofta, oftică, văita, văicări, vai

Cuvîntul *aht* e înregistrat în dicționarele noastre cu exemple din secolul al XIX-lea. DU îl consideră formă „intensivă” a lui *ah* și îl compară cu *ofta*. TDRG presupune că *aht* e față de *uh* ca *ofta* față de *of*, dar pe *oft* îl socotește eventual ca pe un postverbal al lui *ofta*. În DA, *aht*, *aft* devin variante ale lui *ah*, iar pentru etimologie se trimite la alb. *aft*, ngr. *āχτι* turc. *ahk*, în timp ce *ahtiat* e explicat ca derivat din ngr. *āχτι*. CADE și DLRM nu dau nici o explicație etimologică. În albaneză, *aht* a fost explicat prin turc. *ahî* (?), din arab. *'ahd* (Tahir Dizdari, *Buletin i Universitetit shtetëror të Tiranës*, Seria shkencat shoqërore, 1960, fasc. 3, p. 244).

Sînt însă alte două serii de fapte care ar trebui aduse în discuție. Greaca cunoaște, din antichitate pînă azi, pe *ἀχος* cu înțelesul de „greutate”, „păs”, *ἀχομαι* „a fi necăjit”, alături de *ἄχος* „durere”, „doliu”, *ἀχομαι* „a fi mîhnit”, fără etimologie valabilă. Nu cred că ar fi o îndrăzneală prea mare să le socotim expresive, chiar dacă în grecește nu poate apărea un cuvînt de forma *ah* (pentru elementul *θ*, vezi *μόςος*, *μόχθος* „muncă grea”, „suferință”). La Homer apare un verb *ὀχθέω*, pe care toți comentatorii îl înțeleg ca „a se înfuria” (Murnu, *Iliada*, I, 570, traduce cu „a ofta”), unii punîndu-l în legătură cu *ἔχθος* „dușmănie”. Am avea deci aici un derivat pe baza unui expresiv *oh*. În orice caz, dacă facem abstracție de ipotezele prea complicate, *ἀχος* ar putea explica pe *aht*, după care s-ar fi format *oft* și deci *ofta*. Să ținem seamă apoi că *vai* formează un grup semantic cu *ah* și *of* și că, deci, *văita* ar putea fi format ca *ofta* (derivarea lui *văita* de la *vaiet* nefiind un lucru perfect dovedit, cf. alb. *vaj* și verbul *vajtue*). Cît privește pe *ahtiat*, e simplu să vedem în el un participiu, cf. *migdalat*, dar rămîne încă de explicat originea lui *i*.

Iată însă acum a doua serie de fapte. Bulgara cunoaște un sufix *-t-* cu care formează verbe, în general de la onomatopee : *бухтя* „a bufni” de la *бух* „buf”, *ехтя* „a răsuna” de la *ex*, *пухтя* „a pufăi” de la *пух* „puf!”, *шептя* „a șopti” de la *шен-* etc. (vezi L. Beaulieux, *Grammaire de la langue bulgare*, Paris, 1933, p. 276). Deci originea lui *ofta*, *văita* ar putea fi găsită în bulgară. Pe de altă parte, bulgara are și o formație în *-k-* : *ахкам* de la *ax*, *вайкам* de la *vai*, ceea ce mi se pare că lămurește originea lui *văicăra*, *văicări*, care a încurcat pe

specialiștii noștri; în același timp, sead pînă aproape de zero șansele lui *vai* de a fi explicat prin lat. *uae*. În sfîrșit, chiar dacă *oftică* nu are nimic comun cu gr. $\delta\chi\theta\acute{\epsilon}\omega$, adaug aici că în romînește ar putea foarte bine să provină nu direct din gr. $\delta\chi\tau\iota\alpha\alpha\zeta$, ci prin intermediul bg. *охлажа*.

alerga

Originea verbului pare clară: lat. **allargare* „a ieși în larg”; există diverse forme romanice paralele și, în plus, verbul **allongare*, care a devenit *alunga* (*largus* face pereche cu *longus*, vezi Ernout-Meillet, s.v. *largus*).

Rămîne de explicat vocala *e* în loc de *a*. TDRG trimite la *lepăda* < *lapidare*, dar etimologia aceasta este contestabilă (vezi cuvîntul). Alți autori socotesc că a intervenit analogia lui *a merge*. Cel mai pe larg în această privință se rostește CDDE, s.v. *larg*: *alargă* > *aleargă* după *meargă* alături de *mărgă* (?!) și *alărgînd* > *alergînd* după *mergînd* alături de *mărgînd*. Apoi se introduce *e* la toate celelalte forme. Explicația este neserioasă: cînd și unde au apărut *mărg*, *mărgînd*? Sînt forme relativ tardive și în orice caz regionale. *Aleargă* e indicativ, iar *meargă* conjunctiv. Meyer-Lübke, *Gram.*, I, par. 273, vede lucrurile mai simplu: *alerg* a suferit influența lui *merge*. Dar trebuie să punem în paralelă paradigmele, ca să se vadă că explicația nu stă în picioare:

aleargă *alergăm* *alergați* *aleargă* *alerge* *alergam* *alergai*
merge *mergem* *mergeți* *mergeam* *mersei* etc.

Dacă romîna ar fi moștenit un verb *alărga*, l-ar fi păstrat cu forma aceasta. Singura soluție este să admitem că de la început verbul a fost **allergare*, în urma închiderii vocalei scurte în silabă neinițială, ca în *inermis* din *arma*.

altoi

Primul dicționar care inserează la acest verb înțelesul de „a lovi” este DLRLC (cu citat din Ion Pas). Definiția este „a da cuiva o lovitură; a plesni, a bate”. Expresia este curentă în graiul familiar, cu două construcții diferite: *altoiesc pe cineva* (exemplul din Ion Pas) și *altoiesc cuiva una* (o lovitură). Cum se trece însă de la „a grefa” la „a lovi”? Cheia o dă poate varianta *a hultui*, folosită frecvent în trecut cu înțelesul de „a vaccina”.

De aici s-a putut trece la „a împunge”, iar de-acolo la „a străpunge”, cum se vede dintr-un citat din Graiul Nostru, reprodus de CADE : *fuseseră hultuiți cu câte o săgeată între umeri*. Pe de altă parte, DA reproduce un text din Alecsandri, unde e vorba de a împușca cu alice : *Oare ce dihanie se vede colo? . . . Am s-o hultuiesc cu ploaie*. De la „a vaccina” s-a putut trece la „a împușca”, iar de acolo la „a bate”.

anunț

Dicționarele noastre (DA, CADE, DLRM) explică pe *anunț* prin fr. *annonce* (vezi totuși și rus. *анонс*). Este însă evident că *anunț* nu se poate explica, în ce privește forma, prin fr. *annonce* (nici prin rus. *анонс*), ci trebuie să vedem în el un derivat regresiv de la *anunța*. Lucrul apare ca neîndoios dacă punem alături pe *enunț*, *denunț*, care sînt imposibil de explicat altfel decît ca derivate regresive de la *enunța*, *denunța*, deoarece în franțuzește nu găsim decît pe *énoncé*, *dénonciation* (*annonce*, el însuși, este un derivat regresiv în franțuzește, ca și *denunzia* în italienește); în rusă *энонсер* nu a fost împrumutat, iar lui *denunț* îi corespunde *денонсирование*. Dicționarele noastre recunosc originea postverbală a lui *denunț*; pentru *enunț* însă, CADE și DLRM merg pînă acolo încît îl consideră provenit din fr. *énoncé* (ultimul dicționar adaugă totuși că a intervenit și influența lui *anunț*). Cît despre forma mai veche *anunțiu*, ea este probabil împrumutată din italiană (*annuncio*, acesta fiind el însuși un derivat regresiv de la *annunciare*).

avant

Cuvîntul este înregistrat în DA (s.v. *avantaj*) și în CADE și e definit prin „folos”. Ambele dicționare consideră că avem de-a face cu o scurtare a lui *avantaj*, deși nu se vede cum s-a putut ajunge la o astfel de scurtare. DA crede că e vorba de cuvîntul *avantaj*, devenit popular, ceea ce e sigur fals, căci *avantaj* n-a fost niciodată popular și în orice caz caracterul popular nu ar explica suprimarea sufixului. Nu este nici formație regresivă, deoarece circula în medii care nu cunoșteau forma întregă, nici sufixul *-aj*. Trebuie să adaug că dicționarele nu redau exact nici înțelesul. Am auzit adesea în trecut *avantul*

meu, cu înțelesul aproximativ de „cu atât mai bine pentru mine”, „norocul meu”; de asemenea circula expresia „impersonală” *avantul statului* „cu atât mai bine”. Cuvântul nu poate fi despărțit de ture. *avanta*, gr. ἀβάνα, bg. *аванна* „folos” (BEP), care au la bază ital. *avanti*. Dar cum se explică suprimarea lui *a* final? (Cazul contrar se găsește în *conta* alături de *cont*.)

balton

Alături de forma literară *palton*, circulă, sau cel puțin a circulat intens, în mediul oamenilor neinstruiți, varianta *balton*, pe care, deși am auzit-o adesea în tinerețe, dicționarele noastre nu o inserează (vezi A. Avram, SCL, XIII, p. 429). Aceeași formă este curentă în bulgărește, ceea ce aruncă o nouă lumină asupra etimologiei formei cu *p*-. TDRG și CADE trimit pentru *palton* la fr. *paletot*, DU presupune un intermediar slav, iar Scriban, urmat de DLRM, pornește de la rus., pol. *palton*. Dicționarele rusești nu înregistrează această formă. În BL, IV (1936), p. 107, am explicat prin română adăugarea lui *n* final și consider și astăzi că explicația e justă. Aceasta ar însemna că în bulgărește cuvântul provine din românește (BEP presupune influența lui *pantolon*). Ce e drept, procesul pe care l-am urmărit pentru limba română ar fi putut avea loc, în mod independent, și într-o limbă slavă. Mai interesantă mi se pare apariția lui *b* inițial, pentru care nici româna nici bulgara nu prezintă nici o justificare. Deși nu dispun de nici o atestare, cred că originea lui trebuie căutată în grecește.

baniță

În CV, 1951, nr. 12, p. 37, apare cuvântul *baniță* cu înțelesul de „pîine crescută, groasă, cu brînză la mijloc” (din Băilești). Este evident alt cuvînt decît măsura de capacitate și provine din bg. *баница* „plăcintă (de obicei cu brînză)”.

baraitan

Cuvîntul este atestat în CV, 1952, nr. 2, p. 37 (din fostul județ Argeș), cu înțelesul de „ostaș de pază”. Este fără îndoială *baraietar*, adică *bairactar* „stegar”.

barca

În SCL, VII (1956), p. 275—276, am explicat expresia *a trage targa pe uscat* prin *a trage catarga pe uscat*. Explicația mi se pare indiscutabilă, și cred că DLRLC și DLRM au greșit când au înregistrat totuși expresia la *targă* și nu la *catargă* (ce e drept, cele două dicționare nici nu au inserat cuvântul *catargă*). În aceeași revistă, la p. 279, I. Fischer reproduce după A. Pann formula *a trage vetrela pe uscat*, deformată în *a trage verde pe uscat*, înțelesul fiind același ca al expresiei de mai sus, ceea ce mi se pare că constituie o confirmare a explicației date de mine. În ambele cazuri, trunchierea cuvântului are la bază confuzia cu o prepoziție : la *catarga* începutul a fost luat drept prepoziția *ca*, la *vetrelă* sfârșitul a fost luat drept prepoziția *la*.

Dar DLRLC, s.v. *tîrî*, înregistrează și altă variantă : *a tîrî barca pe uscat* „a o duce greu ; a trage mîța de coadă” (ambele dicționare se arată inconsecvente prin inserarea unei expresii la substantiv, iar a celeilalte la verb). Cred că nu este aici decît altă variantă a lui *catargă*, ideea de „barcă” fiind atrasă de cuvîntul *uscat* de la sfîrșit ; probabil a intervenit și analogia lui *a-și tîrî zilele*. Scriban, în dicționarul său, a notat *a tîrî targa pe uscat*, explicat prin „a tîrî sania pe uscat (prin confuzie cu *tragă*), adică a trage mîța de coadă, a îndura mizerie”.

În treacăt fie zis, dicționarele inserează alături pe *a trage mîța de coadă* (fără nici o referință) și *a trage pe dracul de coadă*. Cred că prima formulă este o încrucișare între *a trage pe dracul de coadă* și *a trage mîța pe rogojină*, expresie auzită de mine de mai multe ori.

bă, fă, hăi, mă, măi ; măre, bre

Toate aceste cuvinte au o întrebuintare similară : interjecții de adresare către persoana a II-a. *Fă* se întrebuintează pentru feminin (cu varianta *fa*), *bă* și *mă* pentru masculin (cu observația că *bă* este mai vulgar decît *mă*, iar *mă* are varianta *măi*). În timpul din urmă, *fă*, fiind simțit ca deosebit de grosolan, este înlocuit adesea prin *măi* (n-am auzit niciodată *mă* adresat unei femei, cum pomeneste V. Rusu, „Limba română”, 1959, nr. 1, p. 52—60). După știința mea, *hăi* nu se folosește decît pentru femei și numai în urma unui nume de botez sau după *fată*, *mamă*, *femeie* etc. : *fată hăi*, *Ioană hăi*. *Bre* se întrebuintează

și pentru bărbați și pentru femei. *Măre* are o poziție aparte, căci nu se folosește pentru a chema pe cineva sau pentru a-i atrage atenția, ci pentru a marca uimirea vorbitorului. Chiar când e însoțit de un nume de persoană, el nu e egal cu *mă* (*Dar ce vrei, mări, Cătălin*, la Eminescu, *Lucefăarul*, e altceva decât *mă, Cătălin*) și e singurul care nu poate fi socotit grosolan.

În ce privește originea, toate dicționarele sînt de acord că *fa* e o scurtare a lui *fată* (TDRG adaugă că *fă* e scurtat de la *fămeie*, pe cînd DA crede că *fa* a devenit *fă* sub influența lui *mă*); *bă* nu e explicat nicăieri; *mă* e considerat de obicei ca o scurtare a lui *măi*, care însă rămîne neexplicat (singur TDRG explică pe *mă* ca o scurtare din *măre*, care rămîne fără explicație, în timp ce CADE trimite pentru *măre* la *măi*; DU trimite pentru *măre* la alb. *more*, iar pe *bre* îl explică prin turc *bre*, fiind urmat în această privință de toate celelalte dicționare, deși cuvîntul apare și în bulgară (*бpe*), în albaneză (*bre*), în sîrbă (*bre*) și în greacă (*βρε*).

Mi se pare însă că nu e posibil să despărțim toate aceste interjecții între ele și că o explicație care lasă o parte dintre ele nelămurite nu poate fi considerată ca definitivă. Dacă *fa*, *fă* se explică prin *fată*, *fămeie*, dacă, să zicem, *bă* s-ar explica prin *bărbat* (deși se folosește și pentru copii), ar fi indispensabil să putem arăta că și *mă* are o origine analogă. Dar așa ceva nu avem (desigur, nu ne vom opri la bg. *маж*). Originea lui *măre* nu pare atît de misterioasă, de vreme ce bulgara cunoaște pe *мапу*, adresat femeilor, alături de *мопе*, adresat fără deosebire de sex, iar acesta se regăsește în greacă, albaneză și, fără îndoială, este vocativul de la gr. *μωρός* „prost”. Nu tot de aici vine, cu sincopa vocalei neaccentuate, *bre*? Singurul lucru neexplicat este accentul pe inițială în *măre* (și, eventual, vocala din prima silabă a rom. *măre*, față de bg. *мопе*). Accentul s-ar putea explica prin faptul că interjecția va fi fost adesea neaccentuată în frază, după care s-a putut repune accentul pe cealaltă silabă, iar *o* ar fi devenit bg. *a*, rom. *ă*, ca în *манастир*, *mănăstire*.

În „Viața romînească”, XXII (1930), nr. 11—12, p. 129—137, am explicat unele particularități ale acestor interjecții: alături de *făi* există *hăi*, așa cum alături de *mă* există *bă*, forme explicabile prin deschiderea prematură, la strigăte, a gurii, care transformă pe *f* în *h* și pe *b* în *m* (vezi pentru această idee Bogrea, DR, III (1923), p. 738, nota); *făi*, *măi* se explică prin lungirea vocalei strigate *ă* din *fă*, *mă* (alte exemple în

articolul citat). Deci nu rămîn în faţă decît *fă* şi *mă*. Pentru explicarea acestora cred că se merge prea departe. Aşa cum nu căutăm un cuvînt începînd cu *he* sau cu *ho* ca să explicăm interjecţiile *he* şi *ho*, nu este necesar să recurgem la *fămeie* sau la *bărbat* ca să explicăm pe *fă* şi *mă* : e vorba de interjecţii primare, cărora cu timpul li s-a precizat şi diferenţiat înţelesul şi întrebuinţarea.

bibliotecă

TDRG, sub acest cuvînt, notează şi accentuarea *biblio'tecă*, pe care o declară greşită. DA o inserează fără nici o apreciere. În tinereţea mea am auzit-o adesea, şi am considerat-o şi eu greşită (profesorul de pedagogie pe care l-am avut la facultatea de litere din Bucureşti pronunţa aşa). Ia sfîrşitul secolului trecut se mai dădea bătălia între accentuarea de tip latinesc (*si'mbol, me'todă*) şi cea de tip franţuzesc (*simbo'l, meto'dă*), care în multe cazuri avea să învingă. Am socotit că *biblio'tecă* este o exagerare comisă de partizanii primului tip, deşi accentuarea aceasta avea curs la ţară, mai ales în Moldova. În realitate, ea se datoreşte influenţei ruseşti : în secolul trecut se pronunţa în ruseşte *библио'тека*, alături de *библиоте'ка*, după cum arată dicţionarele ruseşti. Vezi discuţia la P. S. Kuzneţov, în volumul colectiv *Этимологические исследования по русскому языку*, I, Moscova, 1960, p. 44.

blestema

Originea cuvîntului este cunoscută : lat. *blasphemare* < gr. βλασφημεῖν. Rămîn totuşi unele amănunte care n-au fost lămurite definitiv. În ce priveşte înlocuirea lui *ph* cu *t* (nu numai în romîneşte, ci şi în alte limbi), ea a fost explicată prin încrucişarea cu *aestimare* ; între cele două cuvinte este o deosebire de înţeles destul de mare, care să zicem că poate fi depăşită ; dar deosebirea de formă e prea mare ca să putem admite că cele două cuvinte au putut fi confundate. Într-adevăr, *aesti-* şi *blasphē-* au un singur fonem comun, *s*. De aceea astăzi se înclină spre altă explicaţie, şi anume disimilarea : din trei labiale, *b* — *f* — *m*, cea din mijloc a fost înlocuită cu o dentală. (Totuşi Rebecca R. Posner, în *Consonantal Dissimilation in*

the Romance Languages, Oxford, 1961, explică, la p. 67, pe **blastemare* prin influența lui *aestimare*). Cred că ar trebui să se țină seamă de încă un element : grupul *sf* era neobișnuit în latinește (cu excepția unor formații ușor analizabile de tipul *trans-fero*).

Dar cu aceasta nu am lămurit încă problema vocalismului, nici, implicit, pe a accentului. În articolul meu din SCL, IX (1958), p. 309—314, asupra vocalei radicale a verbelor românești, acest verb nu a fost discutat, pentru că mă ocupam numai de vocalele care urmează după o consoană labială. Cred că ideea expusă acolo se aplică și aici. Pornind de la lat. *blastēmo*, se ajunge în românește la *blăstem*, cu pluralul *blăstemăm*, apoi, sub influența lui *m* dur înainte de desinența *-ăm*, se trece la *blăstămăm*, formă existentă, de unde putem ajunge la singularul *blastăm* (deci, pentru limba română, accentul nu pune probleme). Dar cum vom explica formele paralele *bléstem*, *bleastem*, *blestém*, cu pluralul *blestemăm*? Pornind de la vocala radicală *a* nu este nici un motiv să se ajungă la *e* în fața unei finale dure. De aceea cred că sîntem obligați să pornim de la un original latin cu *e* în rădăcină, acesta putînd explica toate variantele românești (*blestemăm*, prin efectul corelației de timbru, devine ușor *blăstămăm*, așa cum *tiner* devine *tînăr*).

Soluția ar fi să admitem și influența analogică a lui *aestimo* : după ce, prin disimilare, *blasphemare* a devenit *blastemare*, a putut interveni analogia care l-a transformat în *blestemare*.

blid

Este clar pentru oricine că acest cuvînt este de origine slavă, dar rămîn unele amănunte neclarificate. DU și CADE pornesc de la v. sl. БЛЮДЪ (m.); TDRG, de la v. sl. БЛЮДО (n.); DA, de la v. sl. БЛЮДЪ (m.) și БЛЮДА (f.). Acad. Al. Rosetti, BL, IV (1936), p. 63, de la bg. *блюдо*; același, în ILR, III (1962), p. 59, de la v. sl. БЛЮДЪ, iar la p. 69, de la v. sl. БЛЮДЪ și БЛЮДА. Gh. Mihăilă, p. 42, relevă (după DA) femininul românesc *blidă* și arată cu drept cuvînt că acesta a putut fi refăcut după pl. *blide*, prin urmare nu pare probabilă explicația prin sl. *bljuda* (atestat sub forma s.-cr. *bljūda*, pol. *bluda* (îl scriu astfel după Berneker; la Mihăilă e scris *blida*). Discuția se circumscrie astfel între v. sl. БЛЮДЪ și БЛЮДО. După Mihăilă, „limba română păstrează forma slavă masc. atestată

doar în v.sl.". Dar în romînă cuvîntul nu e masculin, ci neutru. Ar fi, evident, posibil să afirmăm că a fost împrumutat masculinul БЛЮДЪ, care a devenit în romînește neutru, ca *pod*, *sad* etc., dar la aceasta se opun mai multe lucruri. În primul rînd acest masculin slav nu apare în nici o limbă slavă modernă (bg. *блюдо*, s.-cr. *bljudo*, rus., ucr. *блюдо* fiind toate neutre) și nu se vede de ce romîna s-ar fi adresat vechii slave pentru numele unui obiect de uz casnic. În al doilea rînd, un v. sl. БЛЮДЪ ar fi devenit în romînește *blid*, cu pluralul *bliduri* (acesta apare numai rareori, vezi DA), cum o dovedește statistica făcută de I. Coteanu („Limbă și literatură”, I, 1955, p. 111—115; această statistică nu pare completă, de exemplu nu găsim pe listă nici *blid*, nici *pod*). Punctul de plecare trebuie să fie deci slavul (bg., s.-cr., rus., ucr.) *bljudo*, care a devenit în mod normal *blidă* (cf. *sită* față de v. sl. *сито*); fiind foarte mult întrebuintat la plural, sub forma normală *blide*, i s-a refăcut singularul neutru *blid*, iar acesta a păstrat forma de plural tradițională, care numai rareori a fost schimbată în *bliduri*.

Rămîn nelămurite două amănunte de fonetică. De ce *iu* a fost redat prin *i*? (cf. *clucer* față de v. sl. *клучарь*, *pluș* din rus. *плюш*). Mihăilă, p. 43, nota, compară pe *birou* < fr. *bureau*, dar nu e vorba de același sunet (*ü*, nu *iu*) și condițiile nu sînt aceleași. Apoi de ce *l* muiat s-a păstrat? (cf. *iubi*, *iute*, față de v. sl. *любити*, *люто*). Acad. Al. Rosetti, ILR, III (1962), p. 59, susține că cuvintele care au aceeași fonetică în daco-romînă și în aromînă au intrat în limba romînă înainte de secolul al X-lea, afirmație evident prea categorică (nu e posibil ca astăzi dacoromîna și aromîna să împrumute fiecare în mod independent din bulgară un cuvînt care să prezinte exact aceeași formă?). În cazul de față, păstrarea lui *l* militează mai curînd pentru un împrumut relativ recent.

bloc

Într-o notă din BSL, 110, 1936, p. 76, am arătat că după primul război mondial, cînd au început să se construiască în București case cu numeroase apartamente, li s-a zis întii *blockhaus*, poate printr-o greșită interpretare a germ. *Blockhaus*, sau engl. *blockhouse*, poate prin construirea în romînește a unui compus din elemente germane. Dar foarte repede, cînd noțiunea

s-a răspândit și cuvântul a devenit curent, partea a doua a fost eliminată și de atunci se vorbește de *bloc*.

Constat acum că în presa engleză cuvântul *block* are un înțeles foarte asemănător cu cel din românește. Se vorbește de *dwelling-block*, de *office-block* etc., și cred că se zice și *block* pur și simplu. Se poate deci pune întrebarea : nu cumva cuvântul românesc vine din englezește? Cred că răspunsul trebuie să fie negativ. În primul rând, întrebuintărea pomenită a lui *block* în englezește este recentă, fără îndoială mai nouă decât în românește (în dicționarele engleze ea nu a pătruns încă). În al doilea rând, în englezește *blockhouse* este un termen militar („redută”) și nu s-a folosit niciodată cu înțelesul din românește, iar rom. *bloc* provine cu siguranță din *Blockhaus*. Bineînțeles, nu se poate presupune nici că engleza a împrumutat termenul din românește. Pe căi diferite, s-a ajuns din întâmplare la același rezultat în ambele limbi.

bodogăni

Pornind de la forma *bodrogăni*, DU presupune la baza cuvântului o onomatopee **bodorogăni*, pe care o compară cu *hodorogi*. Pentru mai multe motive o asemenea explicație nu poate fi admisă. Semnalez numai că nu există nici un verb în *-ăni* al cărui infinitiv să aibă cinci silabe. DLRM propune ca etimologie magh. *dobogni*, care înseamnă „a bocăni”. Pe lângă că înțelesul este destul de deosebit, trebuie să observ că sufixul *-ni* de la infinitivul verbelor maghiare nu se păstrează în românește, ci devine *-ui*. Originea lui *bodogăni* trebuie căutată, cred, în altă parte : în compusele slave cu *богъ* : *богоданъ* (vezi Bogrea, DR, II (1962), p. 899), *богодарованъ*, *богодарникъ*” dat de Dumnezeu“, *богодареніе* „dar al lui Dumnezeu”, *богосудникъ*, *богосудникъ* „plăcut lui Dumnezeu” etc. Pentru înțeles, cf. *boscorodi* și *blogodori* : românul care nu înțelegea ce spune popa în slavonește era dispus să preia din slujba bisericească crîmpeie de frază ca simbol al unei vorbiri neînțelese (vezi și Bogrea, DR, IV (1927), p. 795). Cit privește consoanele, avem probabil o metateză ca în *blodogori* din *благодарити* (alături de *blogodori*), iar finala *-ăni* este sufixul verbelor onomatopeice.

**boghire, poghire, poghircă, bobircă, a poghirci,²
a pogirci**

În DU găsim inserat *poghircă* cu înțelesul „firele de cînepă care n-au putut crește mari”, „mic de stat” și *porghic, podbic* < slav. *poberk* „spicuit la urmă”. Tot acolo apare verbul *a pogirci* „a culege spicele lăsate la urmă”, cunoscut din Moldova (cu varianta *pobirci*) și explicat prin s.-cr. *pobirčiti* „a spicu”. La CADE găsim *poghircă* „prichindel”, „om mic de stat”, explicat prin v. sl. **pogrŭčiti* „a se zgirci, a se chirci”, apoi verbul *a poghirci* „a aduna spicele și alte rămășițe după cules”, fără etimologie.

În ultimii ani, s-au adunat atestări suplimentare : *bobîrnac, boghirc* „știulete mic de porumb” (CV, 1949, nr. 8, p. 32, fostul județ Ialomița); *bobirci* „fire de cînepă căzute pe lan, care trebuie strînse și puse la topit” (CV, 1949, nr. 9, p. 34, fostul județ Teleorman); *babercă, bobircă* „drugă mai mică de porumb” (CV, 1950, nr. 3, p. 35, din același loc); *bobircă* „drugă de porumb nedezvoltată, din care țărani fac uruială pentru vite” (CV, 1950, nr. 5, p. 32, din același loc); *bobirci* „fire de cînepă de vară care se culeg după ce se adună cînepa de toamnă” (CV, 1951, nr. 11, p. 36, fostul județ Argeș).

Etimologiile slave citate prezintă în general dificultăți. Un slav *poberk* n-am găsit, dar evident ar putea fi reconstruit (**poberŭkŭ*?). Aceasta n-ar ajuta totuși la explicarea formelor românești cu *gh*, după cum nici rădăcina **grŭč-*. Cred că trebuie în orice caz să contăm cu prezența lui *bob*, plural cu palatalizare *boghi*, dacă nu cumva avem de-a face cu un derivat de la acest cuvînt.

boscorodi

Fiecare dintre dicționarele noastre explică în chip deosebit acest verb. TDRG nu spune nimic despre originea lui, dar sub *boscorcade* scrie că poate e format din *boscoane*. DA îl consideră formație onomatopeică și întrevede o explicație prin fuziunea lui *bolborosi* cu *boscoade* sau cu magh. *boszorka* „vrajitoare”. Bogrea, DR, IV (1927), p. 795, trimite la ucr. *босико-подуму* „Hckus Pokus treiben” (CADE transcrie greșit *boz-korodiți*). Scriban pornește de la magh. *boszorkánykodni* „a

fermece”, în timp ce DLRM se mulțumește cu observația : onomatopee. Nici unul dintre cuvintele străine aduse în comparație nu se potrivește suficient, ca formă și înțeles, pentru a putea fi reținut. Prin elementele lui formale, cuvântul nostru are, într-adevăr, aspect de onomatopee. Cred totuși că punctul de plecare este v. sl. *корогодница* „născătoare de dumnezeu”, care era frecvent folosit în slujba religioasă slavonă, fără a fi înțeles de credincioșii români. Pentru evoluția de înțeles, se poate compara *a trage la aghioase* „a sforăi” din gr. *ἄγιος* „sfânt”, fr. *kyrielle* „înșiruire plecticoasă de cuvinte” din gr. *κύριε ἐλέησον* „doamne miluiește”. Vezi și *bodogăni* și *blogodori*.

botoș, botuș

Există o serie de nume de încălțăminte cu forme foarte asemănătoare, astfel încât adesea ele sînt amestecate. La DDRF găsim *botuș* (dicționarul nu notează accentul) „gheată de copil”. Îl întîlnim apoi în DU : *bo'toși* „soi de opinci”, din magh. *botos* „încălțăminte de pîslă”, apoi cu aceeași etimologie, la TDRG *bo'tăș*, *bo'toș*, *bo'tuș* „gheată ordinară, fără vîrf, făcută din pielea jupuită de pe picioarele de dinapoi ale vitelor”. La DA informațiile se înmulțesc : găsim pe de o parte *bo'tiș* (din munții Sucevei), cu înțeles ca la Tiktin, și *bo'toși* „încălțăminte turcească ce acopere numai vîrfurile degetelor” (după H., I, p. 253), pentru a cărui etimologie se trimite la *bătuș*, dar și la cuvîntul unghuresc, iar pe de altă parte, sub forma *bătu'ș* (din Brașov), „gheată de copil” (cu varianta *botu'ș* (de la Cihac). De astă dată etimologia este bg. *бѣмѣу* (*бѣмѣу*) „cizmă”, dar se trimite și la *botiș*. Prima formă bulgărească e inserată în Berneker, a doua și în PCBEK. Alături există în DA diminutivul *bătușei* „încălțăminte de lînă pentru copii mici” (din Făgăraș și Țara Oltului). La Scriban nu apare decît *boto'ș*, din Muntenia și Dobrogea, cu înțelesul de „pantof grosolan de piele” și cu varianta *bo'tăș* din Suceava „opincă în formă de papuc”, iar etimologia pentru ambele este magh. *botos*. Diminutivul *butușel* „papuc de copil mic” este atestat în Lex. Reg. (p. 76, din Rîmnicul-Vîlcea), iar în București circulă sub forma *botușei* (vezi *botoșei*, „Magazinul”, 9. XII. 1961, p. 6, col. 6).

Din cele arătate se desprinde clar situația : un cuvînt maghiar cu accentul pe inițială, cu sensul de încălțăminte pentru adulți, altul bulgar, cu accentul pe finală (sub forma

diminutivului diferențierea aceasta nu mai apare), cu înțelesul de „încălțăminte pentru copii mici”. Cuvîntul maghiar apare în secolul al XV-lea și provine din fr. *bottes* (Bârcezi); același cuvînt francez, sub forma singularului a pătruns în mai toate limbile slave (Berneker), dar numai bulgara i-a adăugat sufixul *-uș* (diminutivul în bulgărește este *ботушка*).

boțâl

Cuvîntul se găsește în DA : *boțel* „gheată de copil”, cu atestare din T. Pamfile (comuna Țepu). Etimologia propusă este : diminutiv din rus. *boty* „gheată țărănească”. Datele acestea au fost preluate fără modificare (dacă exceptăm faptul că traducerea cuvîntului rusesc a fost corectată, punîndu-se pluralul în locul singularului) de Scriban, care era moldovean. Găsim însă o formă mai corectă în Lex. Reg. (p. 59, din raionul Vaslui) : *boțâl* „gheată pentru copii”, cu pluralul *boțâi*. Cum s-a putut forma un diminutiv singular românesc de la un cuvînt plural rusesc? Este de crezut că la o asemenea formație, cu *t* la plural, ar fi apărut la diminutiv un *ț*?

Situația este de fapt alta. Am auzit adesea în copilărie (raionul Botoșani) cuvîntul discutat, dar numai ca plural feminin, *boțâli* și trebuie să adaug că nu ca un element al limbii comune, ci ca un cuvînt folosit exclusiv în conversație cu copiii. N-am avut, încă de atunci, nici o îndoială că era vorba de o formă din așa-numitul „grai al copiilor”, și anume o scurtare din *ciuboțele*, ținînd seama că termenul curent pentru „ghete” era *șuboțâli*; *boțâl* este deci un masculin refăcut din plural. De la acest singular s-a refăcut pluralul *boțâi*, de unde un nou singular *boțâu* (atestat de Pamfile sub forma *boțeu*), lucru care nu poate mira pe cine cunoaște limba romînă.

broască, cîrțiță

În diverse părți ale țării, *cîrțiță* are înțelesul de „buboi”, „umflătură sub piele” (pentru atestări, vezi DA ; vezi și MCD, p.62 : *cîrțițoi* „abces, buboi mai mic”). Descoperind acest sens în *Atlasul lingvistic român*, M. Sala, într-o notă din SCL, VIII (1957), p. 239, îl explică prin credința că umflătura „se vindecă dacă locul bolnav este atins de mîna unui om care a omorît o cîrțiță”, cum declară martorii interogați. Scriban arată că

„poporul crede c-o capeți dacă strici moșoroaiele de cîrțiță”. În același articol, M. Sala discută și cuvîntul *broască*, cu înțelesul de „umflătură”, atestat tot în *Atlas*, și arată că acest înțeles „n-a apărut, așa cum s-ar putea crede, datorită unei asemănări exterioare între forma animalului și cea a umflăturii, ci din cauza unei superstiții populare”.

Dar nu totdeauna este recomandabil să accepți ideile etimologice ale vorbitorilor. În cazul de față, este greu de admis că umflăturile s-au numit *cîrțiță* și *broască* pornindu-se de la un intermediar între boală și animal, după cum nu e de crezut că o boală se numește cu numele animalului cu ajutorul căruia se vindecă sau din vina căruia se produce. Explicația cea mai simplă este aici cea mai plauzibilă: umflătura se aseamănă cu o cîrțiță sau cu o broască. De ce *crupul* se mai numește și *gușter*? Tot din cauza asemănării de formă. Vezi și *șorecel* „umflătură” (MCD, p. 96).

Din alte limbi cunoaștem fapte aproximativ similare; lat. *lacertus* „șopîrlă” capătă înțelesul de „mușchi”; *musculus* „șoarece” devine și el „mușchi”; gr. *μῦς* are aceleași înțelesuri; cf. și *rac* „cancer” în limbile slave și în romînă. Vezi și în romînește *broască* „biceps” (MCD, p. 57); *arici* „o umflătură la picioarele cailor”.

În DA se găsesc numeroase explicații de felul celei propuse de Sala, de exemplu se folosește șopîrla pentru a vindeca *crupul*. Aceste explicații nu valorează mai mult decît leacurile: de fapt avem de-a face cu încercări de a adapta realitatea la limbă, și ele trebuie puse alături de celelalte exemple similare pe care le-am adunat mai demult, vezi mai jos sub *holeră*.

bușuma

În CV, 1950, nr. 2, p. 31 (din fostul județ Vîlcea) găsim a *bușuma* „a bate îndesat cu pumnii, fără să lase semne”. Este evident același cu a *bușuma* „a freca caii cu șomoigul”, semnalat de mine din comuna Reviga (BPh, V (1938), p. 160) și explicat prin fr. *bouchonner*.

cabanos

Acest cuvînt, care denumește o varietate de cîrnat, este inserat pentru prima oară de DLRLC, iar DLRM îl reia fără să propună o etimologie. Cu diferență de accent, *kaba'nos* apare

și în polonă (l-am văzut scris pe reclame de cîrnățarie). E desigur în legătură cu *kaban* „porc”, care vine din rusă, iar acolo dintr-o limbă turcă. În romînește ar putea veni din polonă (cf. *cracauer* „un fel de cîrnat”); dar ce reprezintă terminația *-os*?

cais

În BL, VII (1939), p. 125, am explicat pronunțarea *ca-isă*, cu diereză și cu accentul pe *i*, prin influența lui *cais*, pe care românii nu l-au putut pronunța comod într-o singură silabă și cu accentul pe *a*. Wendt, p. 151, explică pronunțarea *ca-is* prin turc. *kayısı*, cu suprimarea lui *i* final, luat greșit drept articol. Ce fel de articol *-i*, sau mai bine zis *-î*, și încă accentuat? Ce ar fi trebuit să devină turc. *kayısı* în romînește ne-o arată clar cuvintele ca *șapcaliu* < turc. *şapkalı*.

Ce au cunoscut românii mai întii, pomul sau fructul? Mi se pare neîndoios că pe cel de-al doilea, în care caz, după ce s-a împrumutat femininul *caisă*, s-a format masculinul *cais*, după modelul clar furnizat de *cireasă/ciřeș*, *prună/prun*, *vișină/vișin* ș.a.m.d. Terminația *-ă* pentru fruct, cum și retragerea accentului de pe această terminație pare tot ce poate fi mai natural.

Se pune însă întrebarea : explicația pe care o dau acum nu vine în contradicție cu cea pe care am dat-o în 1939? Nu neapărat. Nu mi se pare greu să admitem că o pereche de substantive cum sînt *cais/caisă* se pot ușor influența rînd pe rînd unul pe celălalt. Dacă pornim de la *ca'isă* pentru a forma pe *ca'is*, iar acesta devine apoi *cai's*, nimic nu ne împiedică să presupunem că, la rîndul său, numele pomului a influențat pe *ca'isă* și l-a transformat în *cai'să*.

cap

Dicționarele noastre, la cuvîntul *cap*, introduc expresia *pe cap de* (de exemplu *venitul repartizat pe cap de locuitor*, *douăzeci de litri de lapte pe cap de vacă* etc.), fără să amintească în nici un fel că această expresie e cunoscută și în alte limbi : bg. *доход на глава от населението*, rus. *позголовье скота*, gr. *ἐκατὸ κεφάλια πρόβατα*, magh. *főre eső rész*, germ. *je .Kopf*,

fr. *un dîner à tant par tête, un troupeau de cent têtes*, it. *per testa* etc. Se pune întrebarea dacă expresia românească nu e împrumutată dintr-una sau din mai multe dintre aceste limbi. Evident că această ipoteză este imposibil de eliminat, dacă ținem seamă de faptul că avem adesea de-a face cu traduceri. Cred că nici cealaltă ipoteză, adică nașterea în mod independent în românește, nu poate fi eliminată. Folosim expresia, sau cel puțin am folosit-o la început, numai acolo unde se face o numărătoare și este clar că în această situație partea corpului care se impune în primul rînd vederii este capul, atît la oameni, cît și la animalele pe care le crește omul. Contribuția românească devine evidentă cînd ajungem la formula în care *cap* este reprezentat prin *căciulă*: *cît vine de căciulă?* Se poate spune, într-adevăr, că mai mult încă decît capul, atrage atenția căciula. De observat însă că dicționarele noastre nu inserează acest înțeles, foarte răspîndit al cuvîntului *căciulă*.

carantină, chenzină, duzină

DA și CADE explică cuvîntul prin fr. *quarantaine*, fără să se preocupe de diferența de vocalism în silaba penultimă; Scriban pune la bază it. *quarantina*, fără să discute înțelesul, iar DLRM pornește de la rus. *карантин*, nespunînd nici un cuvînt despre diferența de gen, pe care o consider inexplicabilă. Toate dicționarele ignorează, ca în atîtea alte rînduri, bulgara și neogreaca: bg. *карантина*, gr. *καραντίνα*. Forma bulgară coincide perfect cu cea romînă, dar nu prea se vede de ce s-ar fi recurs la un împrumut din bulgară pentru un termen folosit în special în marină; forma greacă ar corespunde bine în ce privește ambianța, dar grupul *nt* se pronunță *nd* în grecește. Pe de altă parte, în grecește există și forma *καραντίνα*, care se potrivește mai bine cu originalul italian *quarantena*. Este adevărat că în italienește există și forma *quarantina*, dar, după cît pot vedea, aceasta nu se folosește cu înțelesul de „carantină”, ci cu acela de „grup de 40”. De unde vine deci forma cu *i* în greacă, bulgară și romînă? După toate probabilitățile, din turcă, unde *karantina* este de asemenea atestat.

În ce privește terminația, cuvîntul nostru nu este izolat, ci formează un grup cu *chenzină* și *duzină*, derivate și ele de la numerale. *Chenzină* este explicat de toate dicționarele noastre prin fr. *quinzaine*, fără să se discute vocalismul sufixului;

duzină e explicat prin gr. $\nu\tau\omicron\upsilon\zeta\upsilon\nu\alpha$ de DU și CADE, dar prin fr. *douzaine* de DLRM, care și aici, ca și în alte locuri, marchează un pas înapoi. Dar *dyzuna* există și în bulgărește și în sîrbă (*düzina*). În sfîrșit, alt cuvînt de același tip este *cincantin*, speță de porumb, explicat de Bogrea, DR, IV (1927), 800, prin it. *cinquantino* (explicație acceptată de DA, CADE și DLRM). Dar de ce s-ar fi recurs la italiană pentru a denumi o speță de porumb?

Dintre cuvintele discutate aici, cel mai răspîndit a fost fără îndoială *duzină*, și acesta pare și cel mai vechi. Probabil că atît romîna cît și bulgara l-au luat din grecește (ΠΕΝΤΕ πορνεște, în mod inexplicabil, de la italiană), iar greaca l-a luat din italiană (it. *dozzena, dozzina*), dar nu fără un amestec al fr. *douzaine*. După acest model a fost apoi aranjat în greacă, bulgară și romînă, *carantină*, și numai în romînă, *chenzină*.

călcii, ciuperci

M-am ocupat de mai multe ori de cuvinte ca *cot*, *călcîi* întrebuintate prin eufemism pentru un cuvînt grosolan care începe cu aceeași consoană (pentru ultima dată în „Buletinul științific al Academiei R.P.R.”, seria C, I, 2, 1949, p. 144—146). Explicația a fost contestată (acad. Iorgu Iordan, BPh, IX (1942), p. 219). Cred că am găsit mijlocul de a dovedi că e justă. Cînd eram copil, în raionul Botoșani, am auzit adesea, ca răspuns obraznic la întrebarea: unde se găsește un lucru oarecare?, expresia *în c., după ureche*, expresie a cărei existență este, pentru mine, bine stabilită. În GN, I, 537, într-un text cules din comuna Cristești, din aceeași regiune, text plin de expresii voit absurde, citesc: *m'o pălit în călcîi, drept după urechi*, unde mi se pare evident că avem de-a face cu expresia pe care am citat-o mai sus, dar cu modificarea eufemistică pe care am semnalat-o.

În schimb trebuie să recunosc că e greșită interpretarea în același chip a lui *ciuperci* în expresia *a mînca ciuperci*, interpretare prezentată, ce e drept cu multe rezerve, în articolul citat mai sus. Într-adevăr, această expresie este cunoscută și în turcește (*mantar atmak* „spun minciuni”, literalmente „mănuieciuperci”), fără să se pună problema unei „deraieri”.

căruță

Un cuvînt care în aparență nu ridică nici o problemă: legătura cu *car* pare evidentă. Totuși, dacă pentru neutrul *căruț* dicționarele sînt unanime în a-l socoti diminutiv format în romînește de la *car*, cu sufixul *-uț*, la *căruță* găsim divergențe între ele. DA și DLRM nu văd nici o dificultate să-l considere, ca și forma neutră, derivat romînesc cu sufixul *-uță*; CADE nu ezită să reconstruiască fără nici o bază, un prototip latin **carrucea*; TDRG, ca de obicei cel mai prudent, trimite la lat. *carrus*, comparînd și it. *carrozza*. Cuvîntul există, exact cu aceeași formă și cu același înțeles, în bulgărește, și sîntem deprinși să nu căutăm explicații diferite pentru bulgară și romînă, acolo unde întîlnim formații identice. PCBKE, fără să pomenască nici un cuvînt despre rom. *căruță*, explică cuvîntul bulgar prin italiană.

Suneam că Tiktin, prudent, trimite la italiană. Nu am înțeles prin aceasta că explicația formei romînești prin italiană ar avea cea mai mică șansă să fie justă, ci numai că TDRG a văzut că în romînește există o problemă. Anume, nu există nici un feminin în *-uță* derivat de la un neutru (nici de la un masculin, cum era *car* la început). De aceea se pune întrebarea dacă nu are dreptate PCBKE, și în acest caz rom. *căruță* ar proveni din bulgărește. În principiu, nu se opune nimic la această soluție. Dar în practică sînt două obiecții: 1. Nu cred că it. *carrozza* poate explica pe *u* din bulgară. 2. Nu putem rupe pe *căruță* de *căruț*, iar pe acesta n-avem nici un motiv să nu-l considerăm format în romînește. De aceea cred că bg. *карыца* e împrumutat din romînește (vezi însă și s.-cr. *kăruce* „căruță”, *karùcati se* „carrozzarsi” din italiană), iar rom. *căruță* e refăcut din pluralul lui *căruț*. Cuvîntul se folosește destul de des la plural. Au putut influența și cuvintele cu înțeles apropiat: *teleagă*, *teleguță* (cf. expresia *nici în căruță, nici în teleguță*), *brîscă*, *sanie*, *trăsură* etc. Cf. și *șarabană* < rus. *шарабан* < fr. *char à bancs*.

chei

Dicționarele noastre explică cuvîntul *chei* ca un împrumut din fr. *quai*. Există însă o dificultate: judecînd după cuvintele cu terminație similară, fr. *quai* trebuia să devină în romînește

cheu : *laquais* > *lacheu*, *remblai* > *rambleu*, *porte-monnaie* > *portmoneu* (ba și *portefeuille* devine în gura unora *portfeu*). Forma *cheu* există de fapt în mediul marinăresc și e inserată în dicționare (DU, DA, CADE, Scriban; primul și al treilea dintre aceste dicționare consideră chiar preferabilă forma *cheu*; în „Limba română”, 1961, nr. 1, p. 32, o notă necritică scrisă de P. Lupu-Babei, ofițer de marină, pledează pentru *cheu*). Singur DLRM nu inserează forma *cheu*; dar aceasta începe să apară în cărți, deoarece editurile consultă specialiști în marină pentru textele care se referă la această ramură de activitate.

Mi se pare neîndoielnic că *chei* este forma mai veche și în orice caz este singura populară. Cuvîntul nu circulă numai în mediul marinăresc: Dîmbovița, de exemplu, are *cheiuri*, și nimeni în București nu spune altfel decît *chei*. Originea acestei forme trebuie căutată într-o limbă slavă (cf. bg. *кей*), care a tratat cuvîntul ca pe cele de origine greacă terminate în *-αῖος*, *-εῖος* etc. (bg. *șapuceu*, *iodeu*, *Andreu* etc.). Cît despre forma *cheu*, aceasta se datorează unei tendințe de francizare și probabil a fost introdusă în marină prin capriciul unui comandant.

chimilioară, chimirlic

DA inserează, fără etimologie, pe *chimirlic* „ferăstrău” (după Fr. Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*, Bucarest, 1893 — 1895, s.v.), pentru care trimite la *chimilioară* „ferăstrău de mînă” (după Damé, *Încercare de terminologie poporană romînă*, București, 1898, p. 86). Este fără îndoială vorba de același cuvînt cu *ghimerlic* „ferăstrău cu pînza îngustă numai de 8 milimetri” (DA), care, la rîndul lui, reprezintă pe turc. *dimerli* „de fier” (Bogrea, DR, I (1921), 276; vezi și 558). Pronunțarea cu *gh* este atestată (la Scriban) și pentru *dimerlic* cu înțelesul de „baniță”.

ciorovăi

Cuvînt rămas fără explicație, deși s-au făcut diverse ipoteze: DU îl consideră onomatopeic și compară pe *ciorobor*; Scriban îl derivă din s.-cr. *čavarjati* „a vorbi vrute și nevrute”.

Propun : sl. *čarovati* „a vrăji”, „a face descîntece”. Cuvîntul apare în diverse limbi slave. Pentru vocalism, asimilarea este ușor de admis, iar pentru înțeles, cf. *boscorodi*.

coafură, editură

La cuvîntul *editură*, CADE nu spune decît „din *edita*“ (?), pe cînd DLRM, mai curajos, arată că e din *edita* + suf. *-ură*. Dar un sufix *-ură* nu există în romînește, productiv, decît în cuvinte derivate de la participii, astfel că la rădăcina verbului se adaugă fie *-tură* (*căzătură*, *cotitură*), fie *-sură* (*arsură*). Deci, dacă *editură* ar fi format în romînește ar trebui să sune **editatură*. Îl mai avem pe *-ură* în cuvinte derivate de la adjective, fie romînești (*căldură*), fie împrumutate (*curbură*), dar aceasta nu ne poate ajuta aici, după cum nu ne pot ajuta derivatele de felul lui *bromură*.

În franțuzește, prin căderea lui *t* intervocalic, sufixul latin *-atura* a devenit *-ure*, prin urmare de aici ne-au putut veni cuvinte formate cu sufixul *-ură* : *armură*, *broșură*, *cizelură*, *coafură*, *dublură*, *frizură*, *gravură*, *procedură*, *sudură*, toate avînd alături verbe de conjugarea I (*arma*, *broșa* etc.). Aici se poate adăuga *uzură*, care nu a pierdut consoana *t* în franțuzește, ci pornește de la lat. *usura*. În general, cuvintele de felul lui *editură* sînt la noi împrumutate, prin urmare ne-am putea aștepta să-l găsim în franțuzește sau în altă limbă apuseană. Dar nici o limbă străină nu ne oferă un punct de plecare. De aceea trebuie să dăm dreptate lui Scriban care socotește că *edita* vine de la *editor* (și adaugă că cuvîntul nu există nici în latinește, nici în franțuzește, nici în italienește).

Limbile romanice nici nu au un cuvînt care să corespundă cu al nostru : franceza zice *éditions*, ceea ce se confundă cu „ediții”; italiana zice *casa editrice*. Pe de altă parte greaca are pe *ἐκδοτικό*, care nu pot judeca dacă e calc sau formație originală, dar în orice caz e diferit de cuvîntul romînesc ; la fel au calcuri limbile slave (rus. *издательство*, bg. *издателство*, pol. *wydawnictwo* ; s.-cr. *naklada* și ceh. *nakladatelství*) sînt și ele calcuri după germ. *Verlag*) și maghiara (*kiadó*). Cuvîntul nostru este deci complet izolat și capătă consistență ideea că e format în romînește. Dar cum se poate ajunge de la *editor* la *editură*? Prin analogie, luîndu-se ca model perechile *cenzor-cenzură*, *colector-colectură*, *coafor-coafură*. Trebuie să mai

adaug însă că, după toate probabilitățile, modelul nu este nici latin, nici romanic : limbile romanice oferă puține exemple de perechi de cuvinte, unul în *-tor (-sor)*, nume de agent, celălalt în *-tura (-sura)*, numele profesiei sau al locului unde se desfășoară aceasta. Am putea cita, dintre cuvintele împrumutate în românește, pe *cenzor* și *cenzură*, *dictator* și *dictatură*. În schimb germana cunoaște numeroase asemenea perechi, cum ar fi ⁴ *Dresseur/Dressur*, *Kollekteur/Kollektur*, *Professor/Professur*, de unde rom. *dresor/dresură*, *colector/colectură*, *profesor/profesură* etc. Alte cuvinte în *-ură* desemnând exercitarea profesiei sau instituția unde se exercită sînt *avocatură* (germ. *Advokatur*), *comandatură* (germ. *Kommandantur*), *procuratură* (rus. *прокуратура*). Ca și în alte cazuri (vezi SLG, p. 125—126), limbile neromanice au procedat cu elementele latinești mai liber decît limbile romanice. Dintre toate cuvintele citate care arată locul, instituția, nici unul nu e de origine latină sau romanică (deci nici modelul lui *editură*): *coafură* a fost împrumutat din franțuzește cu înțelesul de „pieptănătură”, dar cu cel de „frizerie” este o creație românească, în același fel ca *editură*.

Coranul

În *Nume de locuri*, p. 211, printre alte toponime care provin de la termeni religioși străini, acad. Iorgu Iordan citează (în nota 3) *Coranul* (Iași) și *Coramul* (Strehaia), care ar veni de la turcescul *coran*. Lucrul pare cu totul neverosimil, avînd în vedere că e vorba de o noțiune care nu e nicidecum curentă în țara noastră. Mi se pare mult mai probabil că avem aici o deformare a lui *corhan* „pantă repede”, dispariția lui *h* fiind un fenomen banal, cel puțin în Oltenia.

corăbiele

Ca subtitlu, s-ar putea adăuga : sau cum se strică o etimologie. ȘIO explică, simplu și convingător, pluralul *corăbiele*, prin tc. *korabiye*, bg. *корабиѧ*, (în PCБКЕ se notează *кypaбѧѧ*), s.-cr. *gurăbija* (vezi și Scriban). La CADE, situația se schimbă, cuvîntul devine *corăbia*. Ce e drept, am auzit în București pronunțarea *corăbiele*. Dar citatul (din Alecsandri) pe care se bazează CADE apare la ȘIO sub forma *corăbiele*. Definiția

la CADE este : „un fel de zaharica, numită și corăbioară”, din cauza formei asemănătoare cu o corabie. Aceasta nu-l împiedică pe CADE să accepte etimologia din turcește ! DA preia ambele citate din ȘIO (totuși pentru unul dintre ele trimite la CADE, iar pentru celălalt direct la Alecsandri) și acceptă etimologia turcească, presupunînd o influență a rom. *corabie* numai pentru varianta *corăbioară*.

Lucrul cel mai bizar este că însuși Șăineanu, în DU, deși de astă dată prezintă ca formă romînească nu *corabia*, ci *corabea*, abandonează explicația prin limba turcă și scrie în loc de etimologie : „Lit. prăjitură în formă de corabie (v. *corăbioară*)”.

În sfîrșit, deși între timp explicația justă a fost reluată și precizată de Bogrea, DR, IV (1927), p. 801—802, totuși DLRM, făcînd, ca în multe alte cazuri, un pas mare înapoi, nu mai știe nimic de originea balcanică a cuvîntului și consideră că e vorba pur și simplu de un derivat de la *corabie*. Dar cuvînt de romînești de felul lui *corabie* nu au diminutive în *-ea*, ci în *-ioară*, *-iuță* etc.

Avînd în vedere că în nici una din limbile balcanice nu se poate pune în legătură cuvîntul nostru cu „corabie” (în turcește pentru că numele corăbiei, *gemi*, nu seamănă de loc cu numele prăjiturii, în bulgară și în sîrbă pentru că numele prăjiturii este menținut distinct de al corăbiei), și în plus ținînd seamă că originalul este arab (cum arată Ronzevalle, p. 122), se înțelege că asocierea cu *corabie* nu s-a putut face decît în romînește. Aceasta înseamnă că, dacă într-adevăr prăjitura a căpătat forma de corabie (Bogrea, loc. cit., admite faptul), avem aici un nou exemplu de influență a limbii asupra realității pe care o îmbracă (vezi mai jos *holeră*).

**coroagă, corogi, scorodi, scoroj, scoroji, serădi,
sfarog, sfarogi, șfarog**

Verbul *a scrădi* apare în Lex. Reg., p. 38, din Oltenia, cu înțelesul de „a arde peste măsură; a (se) usca foarte mult (pînea)”, alături de *a scorodi*, din aceeași regiune, cu două înțelesuri deosebite : 1. „a (se) arde ceva; a usca, a frige peste măsură”; 2. „a căuta”. Tot acolo găsim *scoroj* (*-oajă*) „coajă de pîine prea uscată”. *A se scoroji* e bine cunoscut. DA înregistrează diversele forme sub *corogi*, pe care-l definește prin „a se strîmba”, „a se usca, a se strînge” etc. (vezi și Lex. Reg.,

p. 100 : *corogi* „a se îngheboşa”, din raionul Rădăuți). Și *sfarog* e bine cunoscut cu înțelesul de „obiect uscat prea tare” (exemplele din TDRG sînt cu lucruri de mîncare arse), de unde *a se sfarogi*, „a se usca prea tare” (TDRG), cu variantele *sforog* (I. Boceanu, *Glosar de cuvinte din județul Mehedinți*, București, 1913, p. 20), *a se sfarogi* (TDRG), *șfarog* „piele tare, uscată, întărită” (MCD, p. 193, din raionul Toplița, *șfarog* „iarbă arsă peste măsură de secetă”, „mîncare arsă prea tare”, *șfarogi* „a se încălzi, a se usca, a se arde peste măsură”, *șfarogeală* „căldură înăbușitoare”, toate în Lex., Reg., p. 108, din raionul Rădăuți).

Serădi, *scorodi*, *scoroji*, *șfarog* nu sînt înregistrate în dicționarele etimologice. *Scoroji*, după DU, vine din *coroji*, care nu figurează în dicționar; este în schimb *corogi* „a snopi în bătaie”, lit. „a zbirci pielea ca o coroață”, iar acest din urmă cuvînt e definit „scoarță de tei”, „piele uscată de miel” și explicat prin sl. *kora* „scoarță”. Același dicționar explică pe *sfarog* prin *sfară* „fun”, care ar fi de origine necunoscută. TDRG explică pe *scoroji* prin v.sl. (c) *коpa* „coață”, *кожа* „piele”, rom. *coață*, *coarjă* (s-ar părea că această etimologie a influențat și definiția: „die Haut, Rinde... schuppenweise verlieren”). Același autor trimite la *corogi*, pe care-l explică în același chip ca DU, trimițînd însă și la magh. *kéreg* „coață”. Pentru *șfarog*, TDRG notează „probabil de la *sfară*”, explicat la rîndul lui prin v.sl. *склара*, cu referire, pentru formă, la bg. *сваря* „a fierbe”.

CADE explică aproximativ în același fel pe *coroață*, *corogi*, *scoroji*, dar pentru *sfarog* propune ca etimologie rus. *сварок*, ucr. *сварок* „obiect sfărîmat și sudat” (dar accentul diferă). Aceeași explicație o găsim și la Semcinski, p. 101. DA își însușește teoria expusă de Pușcariu, DR, II (1922), p. 597—598, pornind pentru *corogi* etc. de la bg. *корубя се* „mă îndoi, mă scovîrdez”, ucr. *коробумуся* „a se strîmba, a se încovoia”, rus. *коробумь* „a strîmba, a îndoi, a încovoia”, iar *coroață* ar fi din bg. *коруба* „scorbura, boltitură, ceașcă”, cf. ucr. *коробка* „cutie făcută din scoarță”, cu explicații cu totul superficiale cu privire la modificarea consoanelor. Această etimologie a găsit aprobarea lui Em. Vasiliu, SCL, VI (1955), p. 248—249. E curios că traducerea prin „a scovîrdi” nu a atras atenția lui Pușcariu asupra legăturii cu *scovardă*, care mi se pare că sare în ochi. În sfîrșit, Scriban și DLRM nu aduc nimic util în problema noastră (Scriban explică pe *sfarog* prin rus. *теорог* „brinză”, influențat de *сварить* „a fierbe”!).

Punctul de plecare al întregului grup de cuvinte este sl. *skvrad-* : v.sl. *скрада* „vatră”, „tigaie”, rus. *сковорода*, cu înțeles asemănător (probabil tot aici aparține și v. sl. *скрапа* „miros de friptură”, *скрапъ* „arșiță”, ca și rom. *sfară*). În afară de *scovardă*, cu diverse variante (vezi Mihăilă, p. 61), trebuie să raportăm aici pe *scrădi*, care trădează o fonetică slavă de sud (sîrbă sau bulgară), în timp ce *scorodi* reprezintă tratamentul slav de răsărit. Pentru pierderea lui *v*, vezi *scîrn-* < *skvrn-*. A *scorodi* cu înțelesul de „a căuta” este evident alt cuvînt, cf. la TDRG a *scoroci*, variantă a lui *scociorî*. *Scoroj* este un derivat regresiv de la *scoroji*. Pentru *j*, vezi J. Byck, BL, III (1935), p. 189—190. Pentru *coroagă*, *coroqi*, putem compara pe *scovargă* alături de *scovardă*. Pierderea lui *s* inițial nu mi se pare surprinzătoare la cuvinte expresive. În sfîrșit, e evident că *sfarog*, *sforog* pornesc de la aceeași rădăcină, unde de astă dată s-a pierdut *k* și s-a păstrat *v*. Rus. *варок*, adus în discuție de CADE, e derivat de la *варить* „a fierbe”, prin urmare e străin de familia pe care o discutăm.

În sfîrșit, trebuie lămurite variantele cu *ș-* (de adăugat *sfară* „miros puternic de untură sau ulei ars”, MCD, p. 288, din raionul Bistrița). Limbile slave au forme cu *š-*, desigur de origine expresivă : rus. *шкварить* „a prăji”, *шквара* „prăjeală”, *шкварок* „halcă de slănină”, ucr. *шквара* „arșiță”, „bucată de slănină topită”, *шкварити* „a prăji”, ceh. *škvařiti* „a prăji”. De aici *ș-* în variantele romînești.

coștei

Alături de *coștei* „castel”, DA cunoaște un *coștei* „coșar”, pentru care trimite la ucr. *кошіль* „coșar”. Fără îndoială că cele două cuvinte sînt foarte apropiate între ele, dar formația lor este evident diferită și deci simpla lor apropiere nu spune nimic. În BL, IV, (1936), p. 75 (cf. și BPh, V (1938), p. 162), am semnalat un *coștei* „casă” (vezi acum și CV, 1950, nr. 1, p. 32), pe care l-am explicat prin bulgară, fără să cunosc cuvîntul cu sensul de „coșar” (fascicula respectivă din DA a apărut în 1937). Mi se pare neîndoios că avem de-a face cu același cuvînt și deci al doilea *coștei* vine tot din bulgară. Diferența între „casă” și „coșar” nu e mare (casele se făceau adesea din nuiete împletite, lipite cu lut, ca și coșarele), iar v. sl.

кжшта însemna „cort”, „colibă”, „frunzar”, și paralela ucraineană înseamnă „cocină” (Berneker, s.v. *kot'a*).

Există și un al treilea *coștei*, semnalat de DA pentru nordul țării, cu înțelesul de „săculeț” (vezi acum Lex. Reg., p. 100, din raionul Rădăuți: *coștei* „burduf în care se pun penele pentru perini”; *coștiug* „pungă de hîrtie”). DA presupune că e același cuvînt cu „çoșar”, ceea ce mi se pare greu de crezut. Mai curînd e un diminutiv de la *coș*, cu sufixul *-tei*, vezi de exemplu *săc-o-tei*. Existența variantei *coștiug*, cu alt sufix diminutival, întărește această presupunere.

creanga, crancaleie

Creanga, glosat de DA prin „a umbla hăbăuca”, „a umbla în zadar” e cunoscut în special din nordul Moldovei. Nu pare de loc natural să credem, cu DA și DLRM, că avem de-a face cu *creangă* „ramură”, în orice caz legătura de înțeles nu se vede. Scriban preferă să explice pe *creanga* prin *craina*, fără a arăta cum se explică diferența de formă. DU, TDRG și CADE nu cunosc cuvîntul.

Cuvîntul apare și sub forma *cranğa*. Cred că nu trebuie să dăm mare atenție acestei deosebiri, deoarece fiecare din cele două variante se poate ușor explica prin cealaltă, fiind vorba numai de pronunțarea dură sau moale a lui *r* (și *creangă* „ramură” are varianta *cranğă*).

Răspîndirea geografică a cuvîntului ne îndeamnă să-i căutăm un original ucrainean, și într-adevăr acest original există: ucr. *гранка* „graniță”. O serie de cuvinte și expresii paralele întăresc această ipoteză: *craină* „margine”, *a umbla craina* „a umbla fără rost” (vezi *a da boilor craina* „a da boilor drumul din grajd, jug, să umble încolo și înapoi”, MCD, p. 137, din Banat); *a bate laturile* „a umbla fugar” (vezi și *lătorean* „musafir venit din altă localitate”, MCD, p. 285, regiunea Cluj); *a ține marginea*, *a umbla huciu-marginea* „a umbla hoinar” și aici mai jos *holisturile* (de observat că în toate aceste expresii substantivul este articulat). Întrucîtva asemănător este și *cotei* «om leneș, care „bate coturile”», Lex. Reg., p. 100 (raionul Rădăuți). Atmosfera pe care o aduc toate aceste expresii este cea pe care o cunoaștem mai ales din romanele istorice rusești: tot felul de aventurieri cutreierau regiunile de frontieră, unde supravegherea era mai puțin strictă.

În această lumină, mi se par neconvingătoare explicațiile lui Bogrea, DR, IV (1927), p. 176—177, pentru o parte din cuvintele citate aici.

Cît privește aspectul fonetic al lui *creanga*, trebuie să observăm că și *creangă* „ramură” are la bază tot o formă *grankă*, numai că provine din bulgară. Probabil aici trebuie să referim și pe *crant* „fără rost” (CV, 1951, nr. 12, p. 37, raionul Balș); după cît se pare, indicația e greșită, căci se spune că cuvîntul e adjectiv, cu exemplul *Lina Beaca toată ziua umblă crantă*, deci s-ar părea că avem de-a face tot cu un substantiv feminin.

De *creangă* este legat desigur și *crancalic* „petrecere, chef, orgie”, pentru care DA trimite la *crancalău* „cioară”, DU și CADE la *crancău*, care, pe lîngă înțelesul de „corb” l-ar mai avea și pe acela de „om fără căpătii” și care ar fi derivat de la onomatopeea *cranc*! În sfîrșit, DLRM combină liber pe *crancău* cu *crailic*. Pare la mintea omului să admitem că e vorba de un derivat în *-lic* de la *cranga*.

crăciun

Diversele etimologii ale cuvîntului au fost discutate de acad. Al. Rosetti în volumul omagial pentru Constantin Giurescu (articolul a fost republicat în BL, XI (1943), p. 56—63 și în *Mélanges de linguistique et de philologie*, p. 324—333, reproduș cu mici modificări în „Romanoslavica”, IV (1960), p. 64—70). Autorul înlătură o serie de etimologii fanteziste și se oprește la lat. *creatio* (cu înțelesul de „naștere”), care pare într-adevăr singurul etimon serios propus pînă azi (în SCL, XII (1961), p. 313—316, E. Çabej susține că *crăciun* ar proveni din alb. *kërçû*, *kërçuni* „buturugă”).

Pentru înțelesul lui *crăciun* s-ar putea compara port. *criança* „copil” și alte derivate romanice. Totuși acad. Al. Rosetti arată că unele trăsături fonetice romînești nu concordă cu forma latină, astfel prima silabă trebuia să fie *cre-*, nu *cră-*, iar finala așteptată este *-une*, nu *-un*. Pentru a elimina aceste greutăți, autorul crede că trebuie să facem apel la un intermediar slav, deși slavistii, pe de altă parte, cred în general că formele corespunzătoare din slavă provin din romînește. Cele două obiecții ridicate de acad. Al. Rosetti pot fi înlăturate.

Silaba inițială a cuvîntului românesc este *cră-* și nu *cre-*, din cauză că *r* este dur, în acord cu *n* final (cf. *crăpa* < lat. *crepare*); consoana *ĉ* nu a avut nici o influență, deoarece nu are o variantă dură (cf. *tăciune* < lat. *titione*, care nici măcar la plural, *tăciuni*, nu moaie pe *t* inițial). Este adevărat că alături de *crăpa* există varianta regională *crepa*, iar *crăciun* nu are decît într-un singur loc (cf. DA) varianta *creciun*, dar situația celor două cuvinte nu este aceeași. Alături de *crăpa*, *crapă*, există *crepa*, *creapă*, apoi *crepi*, *crepe*, cu muierea normală a lui *r*, vezi *cresta* alături de *creastă*, *creste*, *treptat*, alături de *treaptă*, *trepte*. *Crăciun* nu are și nu poate avea alături forme de acest tip, pentru că în formele lui accentul nu este nicăieri pe silaba inițială.

Cît privește terminația, N. Drăganu a încercat să o explice arătînd că singularul *crăciun* s-ar fi refăcut sub influența unui plural *crăciuni*. Acad. Al. Rosetti arată că un astfel de plural nu e obișnuit și, dacă ar exista, nu ar avea de ce să influențeze singularul. Se mai poate adăuga încă ceva: diferența de gen. *Creatione* era feminin; dacă ar fi existat un plural românesc *două crăciuni* (în ce epocă? pluralele feminine în *-i* nu aparțin, desigur, începuturilor limbii romîne), acesta nu putea provoca apariția unui singular neutru *crăciun*, căci nu exista și nu există pînă azi un model pentru o flexiune de tipul *un crăciun — două crăciuni*. De fapt, nu e vorba numai de o diferență de terminație, ci și de una de gen: *creatione* era feminin, ca *rogatione*. De ce nu a rămas, ca acesta din urmă, feminin?

Substantivele de felul lui *creatione* sînt în realitate de mai multe tipuri:

1. masculine latinești în *-o*, *-onis*, care la rîndul lor prezintă mai multe aspecte romînești:

a. terminate în *-un*: *căpun* < lat. *capo* (?), *găun* < lat. **cauo* (?), *grăsun* < lat. **grasso*, *păun* < *pauo*.

b. terminate în *-un*, cu varianta *-une*: *gărgăun* și *gărgăune* < lat. *crabro* (?); *tăun* și *tăune* < **tabo*.

După cum se vede, sub punctele a. și b. intră numai nume de animale.

c. terminate în *-une*, cu varianta *-un*: *tăciune*, *tăciun* < lat. *titio*.

d. terminate numai în *-une*: *cărbune* < lat. *carbo*.

După cum se vede, sub c. și d. intră numai neînsuflîte.

e. devenite în romînește neutre, numai în *-un*: *săpun* < lat. *sapo*.

2. feminine latinești în *-io* :

a. Cîteva cuvinte izolate, legate la origine de verbe : *genune* < lat. *gyro* (?) : *minune* < lat. **mirio* (?) ; *pășune* < lat. *pastio* ; *răpciune*, *răpciun* < lat. *raptio* (?). La acestea trebuie adăugate unele care prezintă modificări fonetice : *minciună* < lat. *mentio* ; *rușine* < lat. **rosio* (?) .

b. Substantive derivate cu sufixul *-atio*, *itio*, legate de verbe pînă azi. Acestea sînt foarte numeroase, de aceea mă mulțumesc să dau cîteva exemple : *iertăciune*, *plecăciune*, *rugăciune* etc. E foarte greu de spus, despre fiecare în parte, dacă e moștenit din latinește sau format în romînește, de vreme ce atît rădăcina cît și sufixul sînt vii.

Constatăm că au rămas feminine derivatele analizabile (de tipul *golicune*, *spurcăciune*), abstracte derivate de la verbe sau adjective, și cîteva neanalizabile, dar simțite ca abstracte verbale (*minciună*, *pășune*, *rușine*). Au pierdut în mare parte pe *-e*, în acord cu tendința cunoscută a limbii noastre (cu excepția apusului țării, unde există tendința contrarie), masculinele nume de animale, în sfîrșit au pierdut parțial pe *-e* dar au rămas masculine sau au devenit neutre numele de obiecte neînsuflîte (*crăciun*, *săpun*). Așadar *crăciun* a pierdut pe *-e* pentrucă a pierdut legătura cu verbul de la care derivă.

crivală, criveală, crivea

În DA se găsesc numeroase exemple pentru acest cuvînt, care denumește diverse obiecte de uz practic. Originea propusă pare exactă : sl. *krivŭ* „strîmb”. Rămîne numai să se precizeze formația. La prima vedere, avem de-a face cu un nume de instrument în *-eală*. DA complică lucrurile trimițînd la s.-cr. *krivalja* „un fel de viță de vie” și la pol. *krzywalec* „lemn strîmb”, căci sufixele cu care sînt formate aceste cuvinte nu se potrivesc cu formația noastră, iar un împrumut din derivatele citate nu este cîtuși de puțin admisibil. Forma poloneză, așa cum e citată, nu are nimic de-a face cu sufixul nostru *-eală*, căci varianta poloneză a acestui sufix este *-adło*. În dicționare nu găsesc însă decît pol. *krzywulec*. Scriban, comparînd pe *crivală* cu *nicovală*, pornește de la v. sl. *кривало*, s.-cr. **krivalja* (după toate probabilitățile, asteriscul de la sîrbă trebuie mutat la vechea slavă, căci forma sîrbească este atestată, iar cea veche slavă nu).

În primul rînd : care dintre cele trei forme citate în titlu este primitivă ? Desigur nu *crivea*, care se explică pornind de la pluralul *crivele* (singura pe care am auzit-o în tinerețe în graiul care-mi era familiar, vezi BPh, V (1938), p. 162). Celelalte două sînt indiferente din punctul de vedere al celui care caută o etimologie, căci fiecare din ele se poate explica din cealaltă, sub influența pluralului.

Încercînd să pornim de la *criveală*, trebuie să ne întrebăm la ce radical s-a atașat sufixul ? Acesta nu există în limbile slave (SCL, VII (1956), p. 272), în schimb în romînește nu există un adjectiv *criv*. Dacă nu vrem să presupunem că de la acest adjectiv necunoscut de noi s-a format un verb **a crivi*, de la care apoi *criveală*, e necesar să presupunem existența unui substantiv slav în *-dlo*. (Verbul *kriviti* „a strîmba” este atestat în toate limbile slave, cu excepția vechii slave.) Dar un derivat de aici trebuia să fie **crivilă*, ca *tocilă*. Să admitem că acest **crivilă* a fost refăcut în romînește ? Nu prea se vede justificarea. Mai curînd aș crede că avem totuși de-a face cu un nume primitiv în *-adlo*, de la un verb *krivati*, care nu e fără exemplu în limbile slave : ucr. *krusamu* „a șchiopăta”, s.-cr. *krivati* „a se pleca pe-o parte”, ceh. *křivati* „a strîmba” (toate după Berneker). Presupun deci că a existat în sîrbă un derivat *krivalo*, de unde vine cuvîntul nostru.

cumnat

Cuvîntul nu prezintă decît false probleme de formă. Pușcariu, DR, I (1921), p. 425, vede o dificultate în faptul că grupul *mn* s-a păstrat, pe cînd în *mioară* < **agnelliola* și în *miață* < *ignitia* s-a redus la *m*. Trec cu vederea faptul că cele două etimologii sînt cel puțin discutabile (de ce avem nevoie să reconstruim un **agnelliola*, nereprezentat nicăieri în altă parte, cînd *mioară* se poate explica foarte bine în romînește de la *mia* ? DLRM însă a mers și mai departe și a suprimat asteriscul), dar cum n-a observat Pușcariu că în exemplele alese grupul *mn* era muiat, pe cînd în *cognatus* era dur ?

O problemă se pune totuși, dar ea privește înțelesul. *Cognatus* în latinește însemna, după etimologie, „născut împreună”, apoi „rudă de sînge”. În latina tîrzie ajunge la înțelesul de „cumnat”, rudă prin alianță. Cum se explică această schimbare ? După știința mea, nimeni nu a încercat să o arate. Cred că e

de vină influența lui *compater*, *consocer*. Când *compatres*, *consocri* sînt colegi în calitate de tați, de socri, *cognati* pot deveni colegi în calitate de fii ai cuscrilor. Transformarea a trebuit să se petreacă la o dată destul de veche, căci în romînește cuvîntul a devenit curînd inanalizabil, prin nerecunoașterea cuvîntului *nat*, ceea ce explică și de ce prefixul a păstrat forma *cum-* (SLG, p. 471).

curuia, curuielnic

În CV, 1949, nr. 6, p. 30, găsim *curuielnic* „cotet pentru păsări” (din fostul județ Mehedinți), iar în nr. 8 al aceluiași an, p. 35, *curuia*, cu același înțeles (din fostul județ Gorj). DA cunoaște pe *curelnic* (din Banat) și *curuielnic* (Mehedinți), pe care le socotește derivate de la sl. *kurū* „cocoș” (cf. bg. *курник* „cotet”). CADE derivă pe *curelnic* din rus. *курильник* (există?); pare cel puțin curios ca un cuvînt de origine rusă să fie atestat numai în Oltenia. Dictionarele atestă numai pe rus., ucr. *кuryтник*, bg. *кyряк*¹ (acesta însă înseamnă „clapon”), s.-cr. *kurnjak* „găinărie”, slov. *kurjak* „găinaț”. Scriban, care cunoaște aceste forme, explică pe *curuia* din *curnic* (?), iar pe *curuielnic* din bg. *kurelnik* (?). Vezi și Bogrea, DR, I (1921), p. 278. Este limpede că rădăcina e slavă și de asemenea sufixele, dar forme identice cu cele romînești nu apar în slavă. În primul rînd este nelămurită originea celui de-al doilea *u*. Dacă punem alături de *curuia* pe *buduiană* și *budiană*, *buruian(ă)* și *buriană*, *busuioc* și *busioc*, *liuluiac* (vezi bg. *люляк*) și *liliac*, *turuiac* și *turiac*, *uruioc* și *urioc* etc., se vede ușor că cel de-al doilea *u* se datorește unei asimilări, grupurile *-iia-*, *-iio-* devenind *-uia-*, *-uio-* cînd în silaba anterioară era un *u*. Aceeași pare să fie explicația și pentru cel de-al doilea *u* din *curuielnic*.

cușeru

Este clar pentru oricine că provine din lat. *consocer* (vezi paralela *συμπέθερος* în greaca modernă). Dar dacă pornim de la forma latină de nominativ, *cònsocer*, nu putem explica pe *u*

¹ Pentru diferența de sufix între aceste două din urmă cuvinte, vezi rus. *перепелятник* și rom. *perpeleac*, dacă etimologia propusă de TDRG pentru cuvîntul romînesc este acceptată.

din silaba inițială, căci *o* nu devine *u* decît în silabele neaccentuate (nazala nu poate fi pusă în cauză pentru această schimbare, căci ea a dispărut foarte devreme) iar dacă pornim de la acuzativul latin *consòcrum*, nu putem explica accentul românesc pe inițială și suprimarea vocalei a doua, care ar fi trebuit să păstreze accentul. Dicționarele nu spun nimic în această privință, ci se mulțumesc să semnaleze existența formei albaneze *krushk*.

Felul cum evoluează în mod normal substantivele latine ne face să credem că punctul de plecare a fost *consòcrum*, cu accentul pe silaba a doua, nu numai pentru că vocala ei era urmată de „muta cum liquida”, ci și pentru că cuvîntul putea fi analizat. Aceasta trebuia să ducă în romînește la schimbarea primului *o* în *u* și la păstrarea celui de-al doilea.

În situații de felul acesta se face de obicei apel la derivate: *colloco*, de exemplu, trebuia să devină **colc*, iar *collòco*, **culòc*, și totuși nu găsim decît *culc*, ceea ce se explică prin influența lui *culcare*, *culcuș* etc., și bineînțeles, a formelor verbale mai lungi (*collocamus* > *culcăm*, *collocabamus* > *culcam* etc.). Încercînd să procedăm așa și în cazul lui *cuscru*, ne putem referi la derivate ca *cuscrenie*, *cuscrișor*, *încuscri*, în care se justifică atît schimbarea primului *o* în *u*, cît și eliminarea celui de-al doilea *o*. Singura întrebare este de ce cuvîntul de bază ar fi fost atît de slab în fața derivatelor, cînd era cu siguranță mult mai prezent decît ele în mintea vorbitorilor.

Părerea mea este că trebuie să avem în vedere și situația creată prefixului *con-*. În romînește, peste tot unde prezența lui a rămas sensibilă pentru vorbitori, *con-* a fost înlocuit cu forma *cu-*, identică formal cu prepoziția romînească *cu* (SLG, p. 471). Dacă însă în verbele ca *cuprînde*, *cutreiera*, *cutremura*, *cuveni*, identitatea formală a prefixului *cu-* și a prepoziției nu are de ce ne supăra, pentru că prepozițiile nu se pun în fața verbelor, alta era situația substantivului, care se folosește frecvent precedat de prepoziție. Dacă *consòcer*, *consòcra* au devenit, așa cum era de așteptat, **cusòcru*, **cusoàcră*, atunci nu exista nici un mijloc de a distinge în vorbire propoziții ca *a venit *cusocrul* și *a venit cu socrul*, sau *asta e *cusoacra* și *asta e cu soacra*. De aceea, imediat ce a apărut forma sincopată la derivate și, accidental, sincopa a fost introdusă prin analogie la forma simplă, ea a fost reținută și s-a generalizat, pentru că elimina o posibilitate de confuzie.

cuș !

Această interjecție, cu care se gonesc cîinii, porcii (dar care se folosește și pentru oameni cu înțelesul de „marș de aici !” : am auzit-o adesea de la oameni din regiunea Suceava), este considerată de DA ca o prescurtare din *cuș-chi* sau *cuști* (iar acestea din magh. *kuss ki* „marș afară” sau germ. *kusch di(ch)* „culcă-te”). Sub forma *cuști* interjecția apare și în MCD, p. 169 (raionul Toplița), cu exemplul *cuști afară, potaie*. Dar *cuș* nu este scurtat din *kuss ki* sau *kusch di(ch)*, deoarece este folosit fără nici un adaos și în maghiară (*kuss* „tacă-ți gura”, „marș”; de altfel adaosul *ki* „afară” nu se poate înțelege decît pornind de la *kuss* singur), în ucraineană (*kyu* ! „strigăt cu care se gonesc oile”) și în sîrbo-croată (*küş*), ceea ce nu e de mirare, deoarece și în germană e la fel (vezi și verbul derivat *kuschen*, folosit atît pentru animale cît și pentru oameni). Se pune întrebarea dacă interjecția adresată oamenilor este o scurtare a celei folosite pentru cîini, și dacă nu cumva reproduce în mod independent formula franceză *allez vous coucher* ! care nu se folosește pentru animale : ideea este „du-te și te culcă, fiindcă ești beat”. În *Rječnik Hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1880 — se face și altă ipoteză, care nu e de neglijat : *couche* ar fi pentru *à ta couche*, vezi s.v. *paie* expresia noastră *la paie*.

Cele spuse mai sus pot fi socotite și ca îndreptări la nota pe care am publicat-o în BL, VI (1938), p. 156 (de adăugat că *mapu* ! „ieși afară” există și în bulgară).

damă

În secolul trecut, *damă* s-a degradat pînă într-atît, încît la începutul secolului nostru însemna adesea „prostituată” (vezi întreaga discuție mai jos, sub *făt*). Noua orînduire socială, suprimînd prostituția, a făcut ca acest sens să nu mai apară decît foarte rar, din cauză că nici noțiunea nu ne mai e familiară. Cum însă *damă* și-a mai păstrat în parte accepția veche (se mai zice *coafor de dame*, *lenjerie de damă*) și a rămas în termeni tehnici la diferite jocuri (*dama de pică*, *dama la șah*, *a juca dame*), astăzi se poate constata că cuvîntul s-a ridicat din nou pe scară socială, revenind la situația lui primitivă.

dălbînă, dulbină

Cuvîntul, cu înţelesul de „apă adîncă”, are şi alte variante, printre care *dîlbînă*, *dalbînă* (CV, 1950, nr. 11—12, p. 38, din Arad; numeroase cuvinte cu *ă* neaccentuat sînt notate acolo cu *a*). CADE localizează pe *dulbină* în Transilvania şi Banat şi explică toate variantele prin bg. *дълбина*. Scriban, s.v. *bulboacă*, arată că *dulbină* apare şi în alte părţi. DA şi DLRM nu aduc nimic nou cu privire la etimologie. Forma bulgară are accentul pe finală, dar structura cuvîntului ne permite să ne explicăm accentuarea penultimă în romîneşte, fără să facem apel la forma s.-cr. *dubîna* (vezi de exemplu rom. *glavă* < bg. *глава*). Dar cum se explică variaţiile vocalice? Am putea vedea aici o încrucişare între forma bulgară şi cea sîrbească? Mai curînd cred că e vorba de împrumuturi din ambele limbi, forma cu *ă* sau cu *î* datorîndu-se bulgarei, iar cealaltă serbo-croatei, vezi dubletul *mucenic/măcenic*.

Se pune însă atunci problema prezenţei lui *l* în forma cu *u*. În serbo-croată *l* a dispărut, mai bine zis s-a vocalizat; de ce apare el în romîneşte? Trebuie să credem că împrumutul s-a făcut într-o vreme mai veche, cînd laterala, într-o formă oarecare, se mai pronunţa în sîrbă (vezi cazul cuvintelor cu *n*, de tipul *luncă*, bg. *лъка*, s.-cr. *luka*). Dacă admitem această explicaţie, ea poate fi aplicată la dubletul *Vîlcan/Vulcan*, la tripleta *mîlcom/mulcom/molcom* (bg. *мълком*, s.-cr. *mukom* rus. *молком*) şi eventual la dubletul *hîlpav/hulpav*.

dălogi, dirloagă, dirlogi, dologi

TDRG şi DA lasă aceste cuvinte fără etimologie; CADE şi DLRM explică pe *dîrloagă* prin bg. *дръла* „slabă”, ceea ce nu se potriveşte nici pentru sunete, nici pentru înţeles. Puşcariu, DR, III (1924), p. 832—833, construieşte o etimologie foarte complicată pentru *dîrlogi*: bg. *удило*, care e pentru un mai vechi **udidlo*; din acesta din urmă ar veni un rom. **udirlă*, căruia i s-a adăugat sufixul *-og* şi care ar fi pierdut pe *u* iniţial, luat drept numeralul *un*, „mai ales fiindcă cuvîntul e întrebuinţat cu deosebire la plural”; *dălog* ar fi o formă mai nouă din *udilo*. Dar cît de vechi ar trebui să fie cuvîntul pentru a fi păstrat pe *d* din sufixul bulgar? Nici un alt nume de instrument de origine bulgară nu l-a păstrat (vezi şi *mocirlă*). Dacă cuvîntul

se folosește mai ales la plural, nu era de loc normal să se confunde *u-* cu *un* (*udîrlogi* nu putea fi luat drept *un dîrlogi*). *Dălog* e dat de dicționare ca arhaic față de *dîrlog*. În sfîrșit, trebuie avută în vedere și varianta *dologi* (DA ; *doloji* la Teaha, p. 221).

Această din urmă variantă, răspîdită în nordul țării, ne dă cheia etimologiei. Sensul se reduce în general la „element adăugat”, fie la căpăstru sau friu, fie la îmblăciu sau la coafură. Fără a cunoaște varianta *dologi*, DU a recunoscut elementul esențial al înțelesului și trimite la sl. *dolagati* „a adăuga, a pune la”. Precizez că trebuie să pornim de la rus. *доложить* sau ucr. *доложити*. A existat în slavă un substantiv *dologă*? Scriban, pornind fără îndoială de la DU, nu se sfiște să-l insereze ca atesat, adăugînd pentru confirmare pe *pîrlog*, *polog*, *potlog*, *zălog* (se mai putea adăuga *olog*, *răzlog*; limbile slave mai cunosc și alte derivate cu prefixe). În orice caz, în romînește nu este nici o urmă a unui verb a *doloji*, de la care să considerăm că *dolog* e postverbal. S-ar părea că *dolog* e de origine ucraineană, iar *dălog* reproduce pronunțarea rusească (cf. *dămol* pentru *domol*); grupul *rl* este expresiv (SCL, X (1959), p. 206—209), iar *ă* a devenit *î* înainte de *rl*.

Scriban a văzut just, după părerea mea, că *dîrloagă* aparține aceleiași familii, dar explicațiile lui nu corespund: *dîrloagă* ar însemna „anexă, iedec, adaus, nu stăpîn”, iar *slugă la dîrloagă* ar fi tot una cu „slugă la slugă”. În realitate *cal de dîrloagă* e „cal de adaos”, folosit în special pentru eforturi scurte și grele (de exemplu, cum am apucat personal, la tramvaiele care aveau de urcat o pantă). Se înțelege că pentru astfel de muncă nu se repartizau cai buni, și pe de altă parte îngrijirea unui astfel de cal este și mai anevoioasă și mai puțin prețuită decît a unui cal bun.

dertă

În CV, 1949, nr. 3, p. 18, e citat acest cuvînt, cu sensul: „făină necernută, din care se face o pîine mai slabă, care se dă lucrătorilor și argaților”. Originea lui este ucr. *дептя* „făină măcinată gros pentru hrana vitelor”, derivat de la *депту* „a sfîșia, a rupe în bucăți” (vezi ucr. *депту крпну* la Grincenko), deci din aceeași familie cu *puzderie*. Fiind feminin, *dertă* a căpătat în romînește terminația *-ă*.

descălța, descuța, descuț

Alături de *încălța*, *încălțat*, cu *ă*, fără variații vocalice (cu excepția unui *încuța* în *Anonymus Caransebesiensis*, pe care CDDE îl consideră refăcut după *descuța*), romîna cunoaște verbul *a descălța*, cu varianta *descuța*, iar ca adjectiv, forma *descuț*, cu *u* fără variante. Aceste forme sînt puse în general pe același plan, ca și cum ar fi la fel de vechi și de răspîndite. Se pornește de la lat. *incalciare*, *discalciare*, **disculcius*, *disculciare* și, după cîte văd, nimeni nu și-a pus întrebarea de ce forma pozitivă nu are *u*, iar forma negativă este în mare parte cu *u*. DU consideră că *descuț* < **disculceus*, care ar fi pentru *disculciatus*. La fel socotește și TDRG, care crede că *descălța* este de fapt *descuța*, refăcut după *încălța*, iar pentru acesta din urmă trimite la lat. *calceare*. REW e de părere (2662) că *descuța* e derivat de la *descuț*, iar pentru *încălța* trimite la lat. **calceare*. Într-o notă din SCL, IX (1958), p. 411, Maria Iliescu arată că *disculcius* e atestat în *Lex Salica*. În fapt, *Thesaurus linguae latinae*, s.v. *discalceatus*, reproduce relativ numeroase exemple de *disculciatus*, *exculciatus* și *disculcius* din manuscrise ale autorilor vechi (Vegetius, *Vulgata*, *Lex Salica*).

E greu de văzut de ce ar trebui să credem că *disculcius* se explică prin *disculciatus*. Se știe că schimbarea lui *a* în *u* face parte dintr-un proces mult mai larg de închidere a vocalelor scurte în silabă neinițială, petrecut într-o fază mai veche a limbii latine. Nimic nu dovedește că în vremea cînd avea loc închiderea vocalelor verbul *calceare* (excelent atestat în textele latine, în ciuda asteriscului lui Meyer-Lübke) s-ar fi folosit cu preverbul *in-*. Densusianu, HdLR, I, p. 169, cunoaște un singur exemplu de *incalciat* (de altfel, nici în *Thesaurus* nu se găsește altul), din *Notitia Tironis* (trimiterea este greșită, trebuie citit ALLG, IX, 243, în loc de VIII, 243). Este adevărat că apar forme romanice de tipul *încălța*, dar nimic nu dovedește că nu sînt formate independent în fiecare limbă în parte. Dacă însă verbul era *calceare* și nu *incalceare*, nu era nici un motiv să se schimbe *a* în *u*, de vreme ce era în silaba inițială.

Pentru forma negativă, situația diferă: fie că s-a folosit prefixul *dis-* sau *ex-*, în orice caz în „a descălța” *a* era în silabă neinițială și deci, într-o perioadă mai veche, el s-a putut închide în *u*. Lucrul s-a și întîmplat, pe de o parte pentru că limbile romanice au forme cu *u* (și acestea nu s-au putut crea în mod independent, căci închiderea vocalelor era un proces încheiat în

perioada romanică), pe de altă parte pentru că asemenea forme apar în manuscrisele latinești. Opoziția se stabilise atunci între *calceare* pe de o parte și *disculceare* (sau *discalceare*), *exculciare* (sau *excalceare*) de cealaltă. S-a creat atunci și *discalcius* sau *disculcius*? E puțin probabil, deoarece nu exista un *calcius* „încălțat”. Este mult mai ușor de crezut că *disculcius* este un derivat regresiv, și nu numai de la *disculciatus*, ci mult mai curînd de la *disculciare* (în aparență același raport ca între *socius* și *sociare*).

Ar fi greu de decis dacă în romînește *descălța* provine din *desculța*, sub influența lui *încălța*, sau, dimpotrivă, *desculța* e refăcut din *descălța* sub influența lui *desculț* (căci vechiul *disculciare* a putut să se piardă după ce a dat naștere lui *disculcius*). Chiar și în prima ipoteză, nu e de mirare că *desculț* s-a păstrat, deoarece nu exista o formă **inculț* cu care să intre în opoziție și deci în raporturi analogice.

despica

Dicționarele romînești explică pe *despica* prin rom. *spic*, eventual prin lat. *spica*. Înțelesul nu se prea potrivește, dar, bineînțeles, cu oarecare bunăvoință lucrurile se pot aranja. Ernout-Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris, 1932, inserează ca un cuvînt de sine stătător pe *despico* „a goli interiorul unui animal, a-i deschide pîntecele”, și se întreabă cu ezitare dacă e vorba de un termen religios cu înțelesul primitiv de „a examina măruntaiele”, prin urmare un derivat de la *specio*, sau de un derivat de la *spica*, cu înțelesul de „a scoate boabele din spic”. Acest din urmă sens s-ar apropia întrucîtva de sensul „a jumuli de pene”, atestat la Pelagonius. Și într-un caz și în celălalt, cuvîntul romînesc nu ar fi format în romînește, ci ar fi moștenit din latinește.

Ar fi de preferat etimologia prin lat. *despico*, al cărui sens se potrivește foarte bine cu verbul romînesc; dar se pare că *i* este scurt în latinește, ceea ce nu se potrivește cu fonetismul romînesc. Se pune numai întrebarea: de unde știm că *despico*, atestat numai în proză, are *i* scurt? Chiar dacă e legat de *specio*, există un mijloc de a-l împăca din punct de vedere fonetic cu *despica*: tot de la *specio*, există în latinește *suspicio* „bănuială”, cu primul *i* lung, ce e drept încă neexplicat. Dar cum legătura

acestui derivat cu *specio* e neîndoioasă, rezultă că într-o anumită situație ne putem aștepta la un *i* lung și la alt derivat al lui *specio*.

dologi

În MCD, p. 21, găsim *dologit* „muncit de lucru” (?), „obosit”, cu exemplul *om (bou, cal) dologit*, și cu explicația: derivat de la magh. *dolog* „lucru, muncă”, cu suf. part. *-it*. Sensul nu merge prea bine, iar formația nu merge de loc. În maghiară există verbul *dolgozni* „a munci” (cf. *a dolgozi*, MCD, p. 67), care nu putea deveni *dologi*, iar un substantiv *dolog*, din care să fie derivat *a dologi*, nu cunoaștem în românește. La p. 67 a aceleiași lucrări, găsim din nou cuvântul; de astă dată ca verb: *dologi* „a (se) obosi”, cu exemplele: *Ti-o dologit caii, că-s tare aspri. Tare m-am dologit. Se vede că-s bătrîn*. Aici nu se mai dă nici o indicație etimologică. Avem desigur a face cu verbul *a ologi*, cu un *d-* prepus, ca în atâtea alte cazuri.

domestici

CADE consideră acest verb ca derivat românesc de la *domestic*, iar pe acesta din urmă, ca neologism împrumutat din franțuzește. La fel DLRM. TDRG, ca de obicei mai corect, introduce în discuție forma *dumesnici*, atestată în limba veche, alături de alte forme vechi ca *dumestici* etc. Mi se pare sigur că *domestici* nu e format direct pe baza neologismului *domestic*, deoarece ne-am aștepta în acest caz la *a domestica* (cf. fr. *domestiquer*, it. *domesticare*). În vremea când au fost introduse masiv elemente romanice occidentale, imensa majoritate a verbelor împrumutate în românește au fost repartizate conjugării I. Verbul de conjugarea a IV-a *domestici* este fără îndoială românesc, chiar și fără să facem apel la paralela *sălbătici*. El a circulat sub forma normală *dumesnici*, iar când a apărut neologismul *domestic* s-a produs numai o adaptare fonetică a verbului, astfel încît să dea impresia că e derivat de la cuvîntul nou. E interesant de constatat că la bază avem un cuvînt de origine latină (*dumeastec* < lat. *domesticus*), slavizat (*dumesnic*, sub influența v. sl. *ДОМАШЬНЬ, ДОМАШТЬНЬ*), iar derivatul lui, de tip slav, a fost apoi romanizat.

domol, domoli, nemoliți

Adjectivul-adverb *domol* este lăsat fără etimologie în dicționarele noastre. TDRG observă că raportul cu sl. *malo* „puțin” pol. *pomalo* „încet”, rus. *мало по мало* „puțin câte puțin” este îndoielnic. Verbul *domoli* este explicat ca derivat de la *domol* (numai Scriban pornește de la un v. sl. **domaliti* „a micșora”), deși în DU se făcuse o apropiere mai corectă în fondul ei : sl. *domoli* (forma ?) „a se ruga”. De remarcat apoi varianta moldovenească *dămol*, *a dămoli*. Totul arată că avem de-a face cu un împrumut relativ recent (*l* păstrat, *o* neaccentuat).

În vechea slavă apare verbul *ДОМОЛИТИ СЯ* (atestat într-un text din secolul al XIII-lea scris în Rusia), cu înțelesul de „a obține prin rugăciuni”, format din prefixul *ДО-* și verbul *МОЛИТИ* „a ruga” (cu reflexivul *МОЛИТИ СЯ* „a se ruga”). De la înțelesul de „a ruga pînă la capăt”, adică pînă la obținerea celor dorite, se poate ușor ajunge la „a îmbuna”, „a face pe cineva să părăsească supărarea”. E curios de semnalat că înțelesul presupus pentru forma slavă primitivă este „jertfă” (Berneker, II, p. 66), cuvîntul fiind înrudit cu **mold-* „moale” (Walde-Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, Berlin u. Leipzig, 1927—1930, II, p. 289).

Forma moldovenească, cu *ă* pentru *o* neaccentuat, ne trimite spre limba rusă. Dicționarele rusești nu inserează cuvîntul. Dicționarul ucrainean al lui Grincenko are pe *домолити*, tradus în rusește prin *умолить*, adică „a obține”, cum și pe *домолитися*, tradus în rusește prin *домолиться*, ceea ce arată că totuși verbul există sau cel puțin a existat în rusește. Ar rezulta deci că verbul românesc a fost împrumutat din rusește, iar adjectivul-adverb este postverbal, ca atîtea altele în romînește. TDRG mai citează din limba veche textul *căi sirepi și nemoliți*, întrebîndu-se dacă ultimul cuvînt nu e derivat de la *moale*. Mi se pare mult mai probabil că trebuie să pornim de la *neumol-*, cf. s.-cr. *neumoliv*, rus. *неумолимый* „care nu se lasă înduplecat”, cuvînt cu care, după cum se vede, ne-am apropiat mult de înțelesul pe care l-am presupus pentru primitivul lui *domoli*. În orice caz, cred că nu se poate tăgădui o influență a lui *moale* asupra întregii familii.

doscă

Cuvîntul apare la CADE, localizat în Oltenia și explicat prin „bucată mare de lemn uscat, de trunchi despîcat”, iar în chip de etimologie ni se spune : „comp. srb. *doska*, bg. *доска*, rus. *доска* etc. „scîndură”. Definiția pare prea încărcată de amănunte („mare”, „uscat”). Există s.-cr. *doska* ? Dicționarele nu dau decît *dàska*, așa cum e și de așteptat. Forma bulgară nu corespunde cu cea romînească din punctul de vedere al vocalismului, iar cea rusească, desigur recentă (vezi Berneker), nu se potrivește în ce privește accentul.

La datele din CADE trebuie adăugate următoarele : *doască* „leagăn, postavă pentru legănatul copiilor” (CV, 1951, nr. 9—10, p. 45, din fostul județ Dolj), *a doști* „a podi, a pune scînduri” (CV, 1952, nr. 4, p. 31, din fostul județ Bihor), *doscă*, pl. *doște* „scîndură” (Teaha, p. 221). Prezența cuvîntului în nordul țării ne impune să luăm în considerație și ucraineana, unde găsim *дошка* „scîndură”. Aici corespunde sensul, accentul, vocalismul, dar nu mai corespunde consonantismul. Există două posibilități : sau să admitem că împrumutul s-a făcut într-o vreme mai veche, cînd ucraineana avea încă pe *s*, sau că forma romînească e refăcută din plural (după modelul sing. *ploscă*, pl. *ploști*).

drăpăli, dripăli, dripi, drepăna

În MCD găsim : *drepăna* „Cinele cînd sare cu labele pe domnu-so se zice că-l dreapănă” (p. 22) ; mai departe, la aceeași pagină, *dripi* „a frămînta, a călca în picioare, a zdrobi, a bătuci”, cu adaosul că în Sălaj se zice *dripăli* ; apoi *drăpăli* „a călca în picioare, a zdrobi” (p. 67 din raionul Turda ; aici se dă și etimologia : cf. magh. *trappolni* „a tropoti”) ; în sfîrșit *dripăli* „a călca în picioare, a bătători, a strivi” (p. 282, din raionul Bistrița). La aceasta adăugăm datele culese de Teaha : *dîrpește* „calcă în picioare” (p. 221), *dripește* și *trevelește* (tot acolo, cum și la p. 275). Nu văd însă nici un motiv pentru care un magh. *trappolni* ar fi devenit în romînește *drăpăli*. Punctul de plecare trebuie să fie în orice caz germ. *trampeln* „a bătători, a călca în picioare”. *Drepăna* poate fi influențat de *zgreptăna*.

economicos

DLRM explică simplist pe *economicos* din *economic* + sufixul *-os*, fără să bage de seamă că *economic* este adjectiv și, în principiu, *-os* servește la formarea de adjective de la substantive (există câteva derivate de la verbe). Ce e drept, la Pascu, *Suf.*, p. 74, se găsesc câteva exemple derivate de la adjective : *lăcosos*, *sterpos*, *tulburos*, *veselos*, slab atestate și, cu excepția lui *sterpos*, explicabile și prin substantive (*lăcomie*, *veselie*) sau verbe (*tulbura*, *veseli*). În DI găsim alte exemple, ca *adincos*, *calicos*, *dobitocos*, *mojicos*, *sălbățicos*, *voinicos*, al căror cuvânt de bază poate fi folosit tot atât de bine ca adjectiv și ca substantiv, dar și *căldos*, *puternicos*, *umedos*, explicabile numai prin adjective. Toate aceste derivate sînt rar folosite și, în măsura, în care le cunosc din propria mea experiență, pot afirma că sînt formații glumețe. Nu este aceasta situația lui *economicos*, care e mult folosit, și în serios.

CADE, s.v. *economicos*, trimite la *iconomicos*, dar acesta nu figurează la locul său în ordinea alfabetică. Trebuie să pornim de la *iconomicos*, care reproduce pe gr. *οικονομικός*, format, bineînțeles, cu sufixul *-ικός*. Adjective grecești cu acest sufix au pătruns destule în romînește (*nevricos*, *plicticos*, *politicos*, *simandicos*, *tacticos* etc.). După ce au fost împrumutate neologismele *economie*, *econom* etc., cu *e-*, *iconomicos* s-a schimbat și el în *economicos*. Astăzi se folosește tot mai mult, deoarece *economic* a căpătat un sens tehnic și se simte nevoia de a-l diferenția de sensul practic.

Observ că adjectivele grecești în *-icos* s-au împărțit în romînește în mai multe grupe :

1. Dispărute cu totul : *apofasisticos*, *catahristicos* (adv.), *chiriticos* (?), *evghenicos*, *epihirimaticos*, *ighemonicos*, *nomicos*, *prilipticos* (?), *procriticos* (?), *prosopicos*.

2. Refăcute sub influență apuseană ori de cîte ori alături de adjectiv există un substantiv din aceeași familie : *comicos* (*comedie*), *epilepticos* (*epilepsie*), *idropicos* (*hidropisie*), *istericos* (*isterie*), *melanholicos* (*melancolie*), *prolipticos* (*prolepsă*), *revmaticos* (*reumatism*), *stoicos* (*stoicism*). În toate aceste cazuri, adjectivul a pierdut desinența grecească *-os*.

3. Au păstrat forma grecească trei adjective neanalizabile în romînește : *nevricos*, *plicticos*, *simandicos*.

4. Au păstrat forma grecească alături de dublete fără desinența *-os*, dar cu diferență de înțeles, trei adjective : *economi-*

cos (economic), políticos (politic), tacticos (tactic). Ultimele două, pentru un român, par formate în românește cu sufixul *-os* de la *politică* și *tactică*.

farmec, a fermeca

Explicația acestor cuvinte diferă de la un dicționar la altul: *farmec* ar fi luat direct din grecește, iar *fermeca* de la **pharmacare* (TDRG); ambele cuvinte provin din forme latinești reconstruite, **pharmacum*, **pharmacare* (PEW, CDDE, CADE, DLRM; singur CDDE consideră atestat pe *pharmacum*); *farmec* ar proveni din latinul popular (popular, pentru că e neatestat!) **pharmacum*, iar *fermeca*, fie că e din lat. pop. **pharmacare*, fie că e derivat în românește de la *farmec* (DA); *farmec* e din grecește, iar *fermeca* e derivat românesc (REW). P. Haas, Jb., XXI—XXV (1919), p. 52, susține că finala *-ăc*, neobișnuită la verbe, a fost înlocuită cu *-ec (-ico)*, de unde vocala *e* a trecut și la substantiv.

Să încercăm să ne ajutăm cu studiul vocalismului (vezi și *blestema*, *lepăda*). În SCL, IX (1958), p. 314, am explicat numai parțial vocalele din *fermeca*. Conform celor stabilite în acel articol, un verb latinesc **pharmacare* trebuia să devină *fărmăca* și să rămână așa. Formele cu *e* dovedesc deci că *fermeca* a fost format în românește, lucru cu atât mai plauzibil, cu cât un verb **pharmacare* nu este cunoscut nicăieri în limbile române. Substantivul **pharmacum* a trebuit să devină *fărmăc*, iar la plural **fărmăce*; prin intervenția corelației de timbru, pluralul s-a schimbat în *fărmece*, apoi singularul a fost refăcut în *farmec* (CDDE, DA). Acolo unde singularul se pronunță *fărmăc*, verbul este *fărmăca*, acolo unde singularul substantivului este *farmec*, verbul a fost *fărmeca* și s-a transformat apoi în *fermeca*. După verb, se reface și o formă substantivală *fermec*, pl. *fermece* (nu direct sub influența corelației de timbru la substantiv, căci *a* nu devine în mod normal *ă*, deci nu poate deveni nici *e*).

făt, fecior

În locul vechiului *puer*, cu femininul *puella*, limba română a păstrat pe *făt*, feminin *fată*. În textele vechi, *făt* avea încă înțelesul de „fecior”. În franțuzește, cuvântul pentru „fată”

a fost schimbat de câteva ori în decursul ultimelor secole, pentru că rînd pe rînd cuvintele care denumeau această noțiune au fost folosite ca eufemisme și chiar prin aceasta au căpătat sens peiorativ (Kr. Nyrop, *Gramm. hist. de la langue française*, Copenhague, vol. IV, 1913, p. 302). În romînește, dimpotrivă, cuvîntul *fată* s-a păstrat, iar termenul masculin a fost schimbat de mai multe ori. Bănuiesc că *făt* a fost eliminat din cauza omonimiei cu *făt* „ceea ce fată un animal” (după părerea mea, nu avem aici cuvîntul vechi, ci un postverbal romînesc al lui *făta*). Devenind peiorativ, *făta* a antrenat după el și pe *făt*, pe cînd *fată*, nefiînd omonim cu abstractul verbal, a putut fi menținut cu sensul vechi. *Făt* s-a păstrat numai în expresii fixe (*făt-frumos*, *fătul meu* etc.), unde sensul era precizat de context. În locul lui s-a putut folosi *fecior*, care era diminutiv. Toate dicționarele noastre văd în *fecior*, *fecioară* reprezentanți ai lat. **fetiolus*, **fetiola*, care n-au lăsat urme în nici o altă limbă romanică; de aceea cred că pe bună dreptate REW le consideră derivate romînești. Nimic nu împiedica limba romînă să formeze de la *făt* derivatul diminutiv *fecior*, așa cum de la *vînăt* a format pe *vinecior*.

Deoarece *fată* s-a menținut, femininul *fecioară* a putut căpăta un sens special, pe cînd *fecior* a luat locul lui *făt*. Totuși, deoarece *fată* avea alături pe *fecioară* (cu tot sensul special al acestuia din urmă), *fecior* a putut fi găsit insuficient pentru a face opoziția cu ambele. De aceea, alături de *fecior*, au apărut, după regiuni, *băiat*, *copil*, *prunc*, indiferent de originea lor.

fleac

În SCL, VII (1956), p. 274, am încercat să explic diferiți termeni preținși cizmărești și între altele am pomenit și de *fleac*, arătînd că *flecar* nu derivă de la *flec*, ci de la *fleac*. Am admis totuși că *fleac* ar putea fi identic, în ce privește originea, cu *flec*. Cred că trebuie să merg mai departe decît am mers atunci. Unele dicționare ale noastre dau ca sens primar al lui *fleac* pe cel cizmăresc, cu un singur citat din Delavrancea. Dar cu acest sens toată lumea zice *flec* (indiferent cum se va fi explicînd textul lui Delavrancea) și, admițînd că s-ar fi pronunțat vreodată *fleac*, nu se vede de ce s-ar fi revenit apoi la forma primitivă. În realitate, cred că *flec* nu are nimic de-a face cu *fleac*.

Toată lumea este de acord pentru a explica pe *flec* prin germ. *Fleck*. Pentru *fleac*, părerile diferă. DU îl socotește înrudit cu lat. *flaccus* și ipoteza aceasta a fost admisă, fie și cu rezerve, de TDRG, Giuglea, DR, III (1924), p. 1090, și REW, 3343, 23. CADE și DLRM pornesc de la germ. *Fleck*, iar Scriban, după obiceiul său, amestecă diverse ipoteze : ucr. *flěak* „lucru moale” (? un cuvânt cu *f*-, după cum se știe, nu poate fi original în slavă), cf. și gr. φλύαξ și lat. *flaccus*.

TDRG arată că *fleac* nu e mai vechi de secolul al XVIII-lea în românește. Deși natura cuvântului ar putea explica lipsa lui în texte mai vechi, mi se pare de acceptat ideea că nu e foarte vechi; în același timp, mulțimea derivatelor (*flecar*, *flecări*, *flecușteț* etc.) ne împiedică să-l socotim la fel de nou sau chiar mai nou decât *flec*. Cred că putem porni de la grecesul φλύαξ, gen. φλύακος, care în antichitate era un gen literar, parodie a operelor tragice. La bază este verbul φλύω „a curge”, „a trâncăni”, cu variante ca φλύζω. Din aceeași familie este φλυαρός „palavragiu”, „flecar”. Cuvântul se păstrează în greaca modernă, judecând după dicționare, de exemplu în Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης ἐπίτομον, ἐκδοθὲν ὑπὸ Κ. Γκαρπόλα τοῦ Ὀλυμπίου, vol. III, Atena, 1839, găsesec φλυάκιον = φλυζόκιον „bășică”.

fotel

Fotoliu are o variantă învechită *fotel*, pe care CADE o înserează fără nici o explicație. DA comentează : cu formă mai romînzată. Nu se vede însă de ce *fotel* ar fi mai romînzat decât *fotoliu*, și, dacă ar fi așa, de ce totuși s-a impus pînă la urmă forma mai puțin romînzată. Cuvîntul apare, sub forma *fotel*, în polonă. Deoarece aparține unei sfere de noțiuni care nu exclud posibilitatea unui împrumut din polonă (cf. *tapîter*), cred că *fotel* a fost împrumutat din polonă, independent de *fotoliu*. Pentru finală, vezi *portofel*, pol. *portfel*; pentru accent, vezi *tapîter*.

Franța, franțez

În SMFC, II, p. 215, Magdalena Popescu explică pe *franțez* ca format în romînește de la *Franța*, deși aceeași autoare arată just la p. 219 că multă vreme cuvintele în *-ez* au fost împrumutate gata făcute din limbi străine (vezi și aici mai sus, p. 13).

Dar numele *Franța* el însuși nu este explicat nicăieri. Este de origine greacă : Φράντζα < it. *Francia*, pronunțat de greci cu ț, pentru că nu aveau în limbă pe ɛ̃; noi îl aveam și puteam pronunța *Francia*, mai bine zis am și pronunțat, căci numele a fost împrumutat și direct din italienește. Pentru împrumutarea lui *franțez* din grecește, vezi mai sus, p. 15. După cât pot vedea, s.-cr. *Franca*, *Frâncez* provin tot din grecește și desigur nu stau la baza formelor românești. Ulterior a fost împrumutat din rusește *franțuz*, apoi, sub influența scrierii franceze, s-a trecut la *francez*, păstrându-se însă derivatele mai vechi *franțuzoaică*, *franțuzește*, a *franțuzi*, cum și numele de bază *Franța*. În treacăt fie zis, pare neîndoielnic că bg. *франузойка, немцоўка* provin din românește, fără legătură, în ce privește sufixul, cu bg. *девоўка*.

franzelă, franzolă

Dicționarele noastre (DU, TDRG, DA, CADE, DLRM) explică pe *franzelă* prin gr. φραντζέλα „piine franțuzească”, fără să-și pună întrebarea de ce *tz* e redat prin *z* și fără să se intereseze ce reprezintă varianta *franzolă*, pe care unele dintre ele o înregistrează (la Scriban se găsește și *franzoală*). Această variantă circula, sau cel puțin a circulat în Moldova și nu poate fi despărțită de rus., ucr. *франзоля*, deși φραντζέλα există și în grecește, căci tocmai în Moldova există *dz* și nu s-ar vedea de ce nu apare pronunțarea *frandzelă*, dacă cuvântul ar veni direct din grecește. Dar *франзела* există și în bulgărește și în orice caz e greu de crezut că s-a ajuns în românește la pronunțarea cu *z* fără amestecul limbilor slave, care au și ele forme cu *z*.

gheață

Nici unul din dicționarele noastre nu înserează la cuvântul *gheață* expresia *zahar de gheață*, cunoscută de mine din nordul Moldovei, cu înțelesul de „zahăr candel”. Este un calc după rus. *леденец* „zahăr candel” (literalmente „de gheață”). În ucraineană nu găsesese decât *ледовий сіль* „sare cristalizată” (cuvînt cu cuvînt „sare de gheață”).

godac

În *Nom d'agent*, Paris, 1929, am emis ipoteza că rom. *godac* provine dintr-un sl. **godakŭ*, paralel cu bg. *годунак* și derivat de la sl. *godŭ* „an”, la care trimitea deja DU. De atunci încoace, problema nu pare să fi avansat. Mihăilă, p. 79, consideră că *godac* „poate proveni din sl. **god-akŭ* sau poate fi rezultatul unei haplogogii : *god(in)ac*”. Se înțelege că nu poate fi vorba de haplogogie acolo unde nu avem o silabă repetată, dar indiferent dacă îi zicem așa sau altfel, asemenea scurtări nu sînt obișnuite. De altfel *godinac* e curent în romînește, iar *godac* n-a putut fi format pe teren romînesc, căci nu avem radicalul *god-*.

Se pune însă întrebarea dacă am avut dreptate să vorbesc de un sl. *godŭ* „an”. Înțelesul de „an” este derivat (din acela primitiv de „timp potrivit”) și el nu apare în toate limbile slave, ci numai în rusă, ucraineană și sîrbă. Ar fi greu de crezut că *godac* vine din rusă (unde „animal de un an” se zice *годовик*) sau din ucraineană (unde se scrie de asemenea *годовик*, dar se citește *hodovik*, astfel încît originea ucraineană este în orice caz exclusă; *ходяка* pentru „porc”, înregistrat de Grincenko într-o ghicitoare, vine evident de la *ходити* „a merge”). Rămîne deci în discuție numai sîrba. Aici cuvîntul *gôd* este învechit. Se poate crede însă că *godak* a fost format pe vremea cînd *gôd* era curent (cf. s.-cr. *трѣćак* „animal de trei ani”, Meillet-Vailant, *Grammaire de la langue serbo-croate*, Paris, 1924, p. 152) și a fost atunci împrumutat în romînește (accentul nu face nici o dificultate). Cînd *gôd* a fost înlocuit cu *gòdiște*, s-a ajuns la forma actuală *gòdišnják*, care a înlocuit pe vechiul **godak*.

hagealic

Dicționarele noastre rezolvă ușor problema originii acestui cuvînt : tc. *hacılık*. Dar de ce sufixul în romînește apare aici ca *-alic* în loc de *-ilic* ? E drept că există cuvinte romînești terminate în *-alic*, dar acestea se terminau în turcește deja în *-alık*, deoarece rădăcina lor se termină în *-a* : *babalic*, *calabalic* etc. În realitate, în turcește nu există și nici n-ar putea exista un derivat *hacılık*, căci nu există nici o bază *haci* : armonia vocalică nu permite prezența unui *i* după un *a*. Desigur, o asemenea suită de vocale se poate găsi în cuvinte de împrumut, dar e probabil că, în cazul pe care-l discutăm, turcii vor fi interpretat silaba finală

ca sufixul turcesc *-ci, -ci, -cu, -cû*, și de aceea au dat cuvântului forma *haci*. Astfel derivatul care ne interesează este *hacılık*, sufixul prezentându-se în turcește sub patru aspecte diferite, *-lik, -lık, -luk, -lük*, în armonie cu vocala finală a radicalului.

În românește, acest sufix a devenit *-lîc*, cu excepția a câtorva cuvinte învechite sau neanalizabile de felul lui *mezeliç, bocluc*. Astfel acolo unde în turcește este *-lik* găsim de obicei în românește *-lîc*: *dulgherlîc, musafirlîc, pezevenclîc, zariflîc* etc. În schimb sufixul *-ci*, cu variantele *-ci, -cu, -cû*, devine în românește peste tot *-giu*: *-ci* devine *-giu*, pentru că se adaugă *-u*, normal pentru masculinile românești, *-cû* devine *-giu* pentru că în general *û* e pronunțat de români ca *iu*, *-cu* devine *-giu* pentru că în mod fatal trebuia să apară un *i* la plural și la forma de singular articulată (*-ğul* n-ar fi semănat cu nimic din românește, cf. fr. *menu* > rom. *meniu*), iar *-ci* devine *-giu*, pentru că *ġ* e nepronunțabil pentru un român (*ğ* fiind muiat, schimbă pe *î* în *i*), de aceea *haci* devine rom. *hagiu*. În cazul lui *hacılık*, fiind sprijinit de *i* din silaba finală, *i* a încercat să se mențină și înaintea sufixului, pînă ce a fost atras de cuvintele în *-alîc*, destul de numeroase. Există, ce e drept, și varianta *hagilîc*, mai rară, dar explicabilă, de vreme ce baza este *hagiu*.

Mai sînt în românește încă două cuvinte în care găsim terminația *-alîc*, deși în turcește nu era *-a-*. Primul dintre ele este *ghigilîc*, alături de care apare varianta *ghigealîc* (apoi *dugealîc*). Aici procesul este diferit: vocalele clare devin întunecate. Originalul turcesc era *gecelik*. Schimbarea lui *e* în *a* după *c* sau *g* nu pune probleme grele, ceea ce trebuie explicat aici este schimbarea sufixului *-lik* în *-lîc*, dar nici acest lucru nu este prea greu după cele arătate mai sus, chiar și fără să punem în cauză forma s.-cr. *djedzeluk* (? ȘIO, I, p. 405).

Cel de-al doilea cuvînt este *mangealîc* < tc. *mancılık*, unde finala *-nik* a devenit *-lîc* sub influența sufixului binecunoscut, iar pentru păstrarea notei întunecate a vocalelor, *î* dinaintea sufixului s-a schimbat în *a*, întocmai ca în *hagealîc*. (Scriban pornește de la tc. *mancılık, mancalık*, desigur inventate.)

Lokotsch, 777, citează o formă românească *agia*, pe care dicționarele noastre nu o cunosc. S-ar putea să fie *agie*, derivat de la *agă*, pe care de fapt Lokotsch îl inserează sub nr. 28, în forma *agia* și cu definiția greșită de „prefect de poliție”. Ce e drept, există în bulgărește *хаджия*, în s.-cr. *hăġija*, ceea ce e în acord cu sistemul obișnuit de redare în aceste limbi a

sufixului turcesc *-ci*. Dar aceasta nu poate explica pe *a* din *hageallic*, deoarece nu s-ar vedea de ce numai la acest cuvânt a intervenit forma bulgară sau sîrbă cu *-a*.

haltere

Cuvîntul francez *haltères* (< gr. ἄλτηρες) a devenit în romînește *haltere*, cu accentul pe primul *e*. În ultimul timp se pronunță *ha'ltère*, pentru că unii specialiști și-au închipuit că au de-a face cu un derivat german de la verbul *halten* „a ține”, care s-ar fi accentuat pe prima silabă. În realitate cuvîntul există în germană, tot ca împrumut din greacă, și are forma *Haltère*, cu accentul pe primul *e*. Prin urmare forma romînească *ha'ltère* este hipergermană.

haram

În BL, IV (1936), p. 87—89, am arătat că în romînește turcescul *haram* „cîștig nepermis” s-a amestecat cu *halal* „bravo !” și cu gr. χαρά „bucurie”, în așa fel încît de multe ori este foarte greu să spunem cu care original aveam de-a face într-o frază dată. Cred că situația este încă și mai complexă, pentru că în unele cazuri mai apare încă un original.

ȘIO, I, p. 207, sub cuvîntul *haram*, introduce o întrebuintare substantivală, cu înțelesul de „blestem” (*a mânca haram* „a spune minciuni”, cf. turc. *haram yemek* „voler”, literalmente „manger de l'argent illicite”), cu două exemple din Creangă: *haram de capul vostru și măi, tartorule, nu mânca haram și spune drept*.

Traducerea „blestem” este vizibil greșită, și în orice caz se referă numai la primul citat (dar sensul nu este de „blestem” ci „vai”, cf. BL, IV (1936), p. 88). Cît despre cel de-al doilea citat, este evident că turc. *haram yemek* nu are nimic de-a face cu *a mânca haram*: sensul în turcește reiese în mod nesilit din simpla alăturare a celor două cuvinte, pe cînd în romînește nu se vede ușor raportul între „a consuma un cîștig ilicit” și „a spune minciuni”. La cele două citate din Creangă, DA mai adaugă unul din Alecsandri: *mănînci haram . . . n-am luat nici o leafă*, iar explicarea expresiei este „a face un lucru sau a vorbi vorbe fără de rost, de clacă”.

Mi se pare evident că aici *haram* este un eufemism pentru *rahat*, care la rîndul lui este întrebuițat eufemistic în locul unei expresii și mai grosolane (vezi Iorgu Iordan, *Stilistica*, p. 89—90). Copiii spun adesea *harat* în loc de *rahat*, ceea ce a putut ajuta la înlocuirea acestui din urmă cuvînt prin *haram*.

hinderi

În „Limba romînă”, 1961, p. 128, găsim inserat cuvîntul *hinderi* cu înțelesul „a incomoda, a deranja” (din Maramureș). Este vizibil germ. *hindern* „a împiedica”.

hiț

În „Limba romînă”, 1961, p. 128 (din Maramureș), găsim *hiț* „goană mare” cu exemplul *dă hiț cailor*. Este vorba evident de germ. *Hitze* „arșiță” pe care l-am cunoscut în comuna Reviga (BPh, V (1938), p. 165 : „scînteile care sar cînd lovești cu ciocanul un fier înroșit în foc ; partea roșie a fierului”). Mi se pare clar că definiția din „Limba romînă” e greșită, căci exemplul s-ar traduce prin „dă goană mare cailor”, ceea ce nu înseamnă nimic. Sensul trebuie să fie și acolo tot „ardoare”, „înfierbîntare”, apoi poate „pornire”, sens pe care îl are și cuvîntul german.

hodorog, hodoronc, hodorogi

După TDRG este vorba de o interjecție *hodorog*, din care s-a dezvoltat un substantiv *hodorog*, *hodoroagă*, apoi (ce e drept Tiktin nu o spune direct) verbul *a hodorogi*. Pentru etimologie, TDRG trimite la magh. *hadaró* „îmblăciu”, „palavragiu”. Separat este inserat *hodoronc-tronc*, fără etimologie. DA merge cam pe aceeași linie, numai că precizează că *hodorogi* e derivat de la *hodorog*, iar pe acesta îl compară și cu magh. *hadarni* „a da în dreapta și în stînga”, „a flecări”; cit despre *hodoronc-tronc*, acesta este considerat o variantă a lui *hodorog*. CADE și DLRM nu aduc nimic nou în această chestiune. În sfîrșit Scriban extrage pe *hodorogi* din ucr. *хóдопом ходуму* „a tremura”, pe cînd *hodorog* și *hodoronc* ar fi ambele derivate din *hodorogi*.

Această din urmă ipoteză este cea mai apropiată de adevăr. E puțin probabil ca un substantiv sau un verb maghiar să se reflecte în românește printr-o interjecție, fără să cunoaștem o formă intermediară flexibilă. Apoi faptul că apar alături *hodorog* și *hodoroagă* indică cel puțin pentru unul din ele, dacă nu pentru amândouă, originea post-verbală. Sensul cuvintelor ungurești citate este destul de depărtat de al cuvintelor românești.

Alături de ucr. *xóдоpом* găsim și rus. *xóдоp*, în expresia *xodumь xóдоpом* (Ușakov; *xóдоpóm*, Dahl) „a se cutremura”. De aici în românește, cu sufixul *-og*, *hodorog*, de unde verbul *hodorogi*, și, ca postverbal de la acesta, *hodoroagă*. Cît despre *hodoronc-tronc*, pare limpede că termenul al doilea l-a influențat pe primul, formînd împreună o expresie rimată.

holeră

În afară de înțelesul de „boală”, acest cuvînt mai are și pe acela de „*xanthium spinosum*”, plantă spinoasă. Dicționarele noastre nu pun problema etimologiei pentru acest al doilea sens, deoarece consideră că e vorba de un singur cuvînt cu două înțelesuri diferite, și aceasta cu atît mai mult cu cît DA arată că poporul bea zeama rădăcinii ca medicament contra bolii. Altă justificare a sensului al doilea prin cel dintîi, destul de naivă, o găsim la I. Ionescu, citat de DA: „o buruiiană care este atît de rea ... și de vătămătoare, cît romînii au numit-o *holeră*”.

Este însă foarte probabil că avem de-a face cu două cuvinte diferite sau, în cel mai bun caz, cu un singur cuvînt, dar venit pe două căi diferite. Pentru numele bolii, DU pornește de la greaca modernă, DA nu se pronunță, TDRG face apel la polonă și rusă, iar CADE și DLRM numai la rusă. Nici unul dintre dicționare nu semnaleză că cuvîntul există, exact cu aceeași formă, în bulgară și în ucraineană (de unde vine forma moldovenească *ho'leră*?). Cît despre numele plantei, acesta vine cu siguranță din rusă sau ucraineană (DU; Semcinski, p. 86), după cum reiese și din sinonimele *scai rusesc*, *scăiete muscălesc* (Panțu, s.v.) și din anecdota reprodusă de TDRG.

Dacă într-adevăr se pisează rădăcina și se bea zeama, aceasta trebuie să se explice ca o influență a complexului sonor asupra conținutului, în felul arătat în SLG, p. 198—199. Vezi și exemplele grupate sub *cîrțiță*, *broască*, sub *corăbiile*, cum și

cazul lui *urechelniță*, SCL, XII (1961), p. 277, și credința la care face aluzie Marțial, V, 29 : cine mănincă iepure (*lepõrem*) va avea grație (*lepõrem*) șapte zile.

holisturi

Cuvîntul apare în expresia a umbla *holisturile*, înregistrată pentru nordul teritoriului în DA, cu înțelesul de „a umbla hai-mana” (cf. mai sus s.v. *creanga*). De adăugat *hulistrii* în expresia *o apucat-o pe hulistrii de supărat ce-i* prezentată ca echivalent al lui *a început să bată cîmpii* (!?) (CV, 1950, nr. 4, p. 39, din Năsăud). Locul unde apare cuvîntul și aspectul său fonetic fac probabilă originea ucraineană (vezi și sinonimele de felul lui *creanga*, de aceeași origine). Cred că avem de-a face cu un derivat de la ucr. *гол* „gol”, și anume un derivat în *-oць*, căruia în ucraineană îi corespunde *-iць*, deci **голиць*, pronunțat *holist'*, care în romînește s-ar traduce prin „golătate”. Ar fi deci vorba de locuri „goale”, adică fără locuințe și fără populație.

horeiță

Cuvîntul este atestat la Varlaam, cu înțelesul de „muștar”. DA îl explică dintr-o formă ucraineană neatestată, care ar corespunde rusescului *горчица*. Un singur lucru a fost scăpat din vedere, anume că în ucraineană „amar” se zice *зіпкун*, nu **горкун*. Scriban, observînd dificultatea, pornește de la rus. *горчица*, dar adaugă „după pronunțarea ucr.”. E greu de crezut însă că romîinii au adoptat pronunțarea ucraineană pentru un cuvînt rusec. Realitatea este că, alături de *зіпкун*, ucraineana cunoaște și forma *горчунця* (Grincenko), probabil împrumutată din rusește. Dacă această formă nu e recentă în ucraineană, atunci este evident că ea stă la baza împrumutului romînesc găsit la Varlaam.

huideo

DU consideră că e o onomatopee ; Scriban, deosebit de rău inspirat, vede aici o variantă a lui *haide* ; TDRG nu dă nici o explicație ; CADE pornește de la s.-cr. *ujdo*, la care DLRM

adaugă pe bg. *yüdo* (DA cunoaște și o paralelă turcească). După părerea mea, avem de-a face cu un imperativ slav, de tipul rus. *yüdu* „pleacă”. Nu e nici o greutate de explicat apariția lui *h* inițial, mai ales că e vorba de o interjecție atât de expresivă, și cam în același fel se poate explica și *o* final, amplificare produsă de strigăt, cu atât mai mult cu cât apar forme și mai lungi, de tipul *huiđeo* ! Înțelesul nu ridică nici o problemă. Că interjecții de felul celei de față se împrumută ușor din imperative străine, ne-o dovedesc exemplele de felul lui *marș* < fr. *marche*, *cuș* < fr. *couche*, răspândite în Europa centrală (vezi mai sus s. *cuș*).

ialomiță

TDRG inserează cuvântul ca variantă a lui *ialoviță* „vacă îngrășată pentru tăiere” < sl. *jalovica* „vacă stearpă”. DĂ adaugă că numele topic *Ialomița* are aceeași origine, pornindu-se de la sensul de „loc nelucrat” (la fel și Iorgu Iordan, *Nume de locuri*, p. 88 ; cf. s. -cr. *jălovica* „loc sterp” ; CADE nu inserează cuvântul). Se înțelege că vacile sterpe sînt îngrășate pentru tăiere. Dar cum se explică introducerea lui *m* ? Singurul care se ocupă de aceasta este Mihăilă, p. 79, care crede că *v* a devenit *m* în același fel ca în *pimniță* < *pivniță*. Dar în acest din urmă cuvînt a avut loc o asimilare (*vn* > *mn*), iar *ialoviță* nu conține nici o nazală. Trebuie să pornim de la o formă **ialovniță*, care putea deveni **ialomniță*, apoi *ialohiță*, *ialomiță*, ca *mnel* > *miel*. Această formă **ialovniță* găsește un sprijin într-un derivat ucrainean : *ялівник* „turmă tînără, care nu muncește, vaci sau oi sterpe”. Dar dacă sensul primitiv al lui *Ialomița* este „teren steril”, ar trebui să credem că numele rîului vine de la regiunile din jurul vărsării lui, nu de la izvor. Pare mai probabil că avem de-a face cu „turmă tînără, care nu muncește”, pornindu-se de la pășunile din jurul izvorului.

icter

Dicționarele noastre sînt unanime în ideea că *icter* vine din fr. *ictère*, fără nici un fel de aluzie la faptul că accentul nu se potrivește. Avînd în vedere că e vorba de o boală cunoscută de mult, nu văd nici o piedică pentru a admite că *icter* vine din ngr. *ιχτερος*.

iebîncă, ibîncă, ipîncea

Iebîncă, cu variantele *ibîncă* și *obîncă* „pătură de pus pe spinarea calului”, n-a fost încă complet lămurit. DA explică pe *obîncă* prin influența lui *obînc*, dar acesta lipsește din dicționar. Alternanța *e/o* ne-ar trimite spre o limbă slavă (cf. alternanța *ezero/zero*), dar nu se găsește nicăieri un punct de plecare în slavă. Scriban, fără nici o explicație, inserează pe *ibîncă* sub *ipîncea*, și probabil aici trebuie să căutăm explicația. *Ipîncea* are forma mai veche *iepîncea* (Șt. Pașca, DR, VI (1931), p. 473, crede că *iepîncea* l-a căpătat pe *e* de la *iapă*) și înțelesul de „pătură pe șeaua calului” (ȘIO, I, p. 228; DU), iar originea lui este turc. *yapınca* „pătură de pus pe cai”. Înțelesul, după cum se vede, nu face nici o dificultate. DA are mult mai multe exemple de plural decît de singular, ceea ce nu este, desigur, întîmplător. Textele mai vechi au în general *ipîncea* și mai ales pluralul *ipîncele*. Corelația de timbru a adus schimbarea lui *î* în *i*. Trebuie să presupunem o variantă **ibîncea*, cu metateză de sonoritate; fiind considerată diminutiv de tipul *vergea*, i s-a refăcut un primitiv *ibîncă*, paralel cu *vargă*.

DA cunoaște un derivat *a se obînci* „a se șifona”; probabil deci aici trebuie să clasăm și pe *ibînci* „a arunca lucrurile claie peste grămadă”, *ibînceală* „neorînduială care se face în casă cu prilejul vărutului” (CV, 1951, nr. 9—10, p. 46, din Iași).

impieta

Acest verb recent în romînește este just definit în DLRLC prin „a se amesteca în treburile altuia, pentru a-i știrbi din drepturi”. Circulă și cu un înțeles greșit: „a comite un sacrilegiu”, înțeles care, din păcate, și-a găsit loc în *Dicționarul de neologisme*. La prima vedere, situația e foarte simplă: s-a amestecat înțelesul lui *pios*. În realitate lucrurile sînt ceva mai complicate și, cel puțin în parte, trebuie să recunoaștem că avem de-a face cu un nou verb, extras în romînește din substantivul *impietate*.

În latinește există numeroase verbe în *-(i)to*, iterative de tipul *agito* de la *ago*, *uocito* de la *uoco* etc. Alături de acestea există și derivate de la adjective: *debilito* de la *debilis*, *nobilito* de la *nobilis* (îmi propun să arăt în altă lucrare că cel puțin

parțial și acestea sînt extrase din substantive în *-itas*). Aici se adaugă derivate în *-o*, care dau impresia că sînt în *-ito* : *equito* e de la *equus*, gen. *equitis*, dar pare derivat de la *equus*.

În limbile moderne apar asemenea verbe, unele împrumutate din latinește (în italiană, eventual, moștenite?), altele fabricate în limbile romanice sau germanice. Unele dintre ele au fost împrumutate în romînește (de exemplu *a nobilita*, inserat în DA manuscris). În general, dicționarele le declară luate din franțuzește :

debilita, fr. *débilitier* după CADE, DA, DLRM, dar e și în italiană (după Scriban, din latinește).

edita, fr. *éditer*.

facilita, fr. *faciliter*, CADE, DA, DLRM, dar există și în italiană (Scriban citează amîndouă limbile).

gravita, fr. *graviter*, CADE, DLRM (în DA lipsește), dar apare și în germană și în italiană (după Scriban, din latina medievală).

necesita, fr. *nécessiter*, CADE, DLRM ; după DA, din latină și franceză (dar în latină nu este, în schimb este în italiană), iar după Scriban, din latina medievală.

reabilita, fr. *réhabiliter*, dar e și în germană.

Iată și un cuvînt pe care dicționarele îl explică numai prin germană :

abilita (DA, care îl scrie cu *h-*, CADE, DLRM), dar e și în italiană, iar Scriban îl explică prin latină.

Alături de aceste cuvinte apar altele pentru care în general nu se trimite la limbi străine, pentru că sînt socotite formate în romînește :

explicita, curent astăzi, e format de la *explicit*, dar poate da impresia că e paralel cu *explica*, prin urmare întărește baza pe care se pot forma în romînește verbe în *-ita*, după modelul *uzita* alături de *uza*.

deficita (BPh, II (1935), p. 224), care pare format de la *deficit*, dar e mai probabil că e de la *deficitar*, după cum probabil și *comandita* e de la *comanditar*, nu direct de la *comandită*.

capacita (BPh, loc. cit. și IX (1942), p. 26) ; circulă și azi cu înțelesul de „a pune pe cineva în situația de a putea îndeplini o acțiune” (apare și în italiană, cu sensul de „a convinge” ; în mod curios acest sens este înregistrat și în romînește, în Sălaj, DA manuscris, după comunicarea lui Gh. Bulgăr).

validita (BPh, II (1936), p. 186). Deoarece alături de *debitate* avem pe *debilita*, s-a putut forma și *capacita* de la *capacitate* (Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, București, 1948, p. 236) și *validita* de la *validitate*. Aceasta este și situația lui *impieta* de la *impietate*.

încălțare

Cuvîntul învechit *încălțare*, folosit și la pluralul *încălțări* „încălțăminte” a fost explicat de PEW ca provenind din lat. **calceare*, sub influența lui *încălța*. Ideea a fost adoptată fără rezerve de CDDE. Ca de obicei mai prudent, TDRG menționează și ipoteza formării în romînește, ca infinitiv al lui *încălța*. În continuare se pierde nu numai prudența, ci și asteriscul (omis pentru prima oară de CDDE, deși *Tezaurul limbii latine* nu înregistrează un substantiv *calceare*). DA și DLRM mai pomenesc de influența verbului romînesc, pe cînd CADE pornește mai simplu numai de la lat. *calceare*. Pentru a se ajunge la acest rezultat, se trece peste tot felul de nepotriviri, numai de dragul unui original latinesc în plus. Dacă în latinește a existat **calceare*, era de genul neutru, pe cînd *încălțare* e feminin; alte substantive în *-are* nu s-au păstrat din latinește (*altare* a fost înlocuit cu *altarium*) și nu vedem de ce acesta s-ar fi păstrat. Amestecul lui *încălța* nu poate în nici un chip să fie evitat. Atunci de ce să nu pornim direct de la el? Dacă *mîncare* „ceea ce se mănîncă” nu este un substantiv latin **manducare*, ci pur și simplu infinitivul lung al verbului romînesc *mîncea*, ce ne împiedică să vedem și în *încălțare* „ceea ce se încalță” infinitivul lung al lui *încălța*?

închendrat

Cuvîntul apare într-un document din 1849, prezentat de Eugen Jebeleanu într-o comunicare. Sensul este evident acela de „concentrat”, iar etimologia, tot așa de evidentă: derivat de la *chendru* „centru” < ngr. κέντρον. Totuși mi se pare că formația prezintă un mare interes, ea fiind în întregime romînească, atît prin prefixul *în-* (limbile romanice au *con-*, iar în grecește „a concentra” se zice συγκεντρῶ), cît și prin sufixul *-a* (verbele de împrumut se termină în *-ui*, iar cele grecești ex-

clusiv în *-isi* sau *-osi*) (v. BL, IV (1936), p. 104 și V (1937), p. 57—58). Se pare că avem aici o răscruce de drumuri în formarea verbelor românești, întrucît nu s-a mai folosit sufixul *-u-* sau *-is-* și verbul nu aparține conjugării a IV-a, ci celei dintîi, fără să fi apărut încă un sufix ca *-iza* și fără să fi fost luat ca model direct un original apusean.

înghețată

Majoritatea dicționarelor noastre nu găsesc necesar să discute originea acestui cuvînt, desigur pentru că li se pare evident că e derivat romînesc de la *îngheța*. Numai DA (urmat de DLRM) are totuși ceva de spus, și anume că e tradus după germ. *Gefrorenes*. Nu ni se explică însă de ce avem în romînește un feminin, cînd modelul german e neutru și mai ales de ce ne-am aștepta să fi împrumutat acest cuvînt din germană, cînd în general elementele din aceeași sferă de noțiuni ne vin din sud. Dacă e vorba de un calc, de ce n-am crede că s-a pornit de la gr. *παγωτό* sau de la turc. *dondurma*? Dar e mai probabil că nu avem un calc, ci un împrumut direct din gr. *γιατζίδα* < it. *ghiacciata* (Ronzevalle, p. 118), bineînțeles cu influența ulterioară a verbului *a îngheța*.

Printre exemplele citate de DA, este și unul din C. Negruzzi, care cuprinde pluralul *ghiețate*, ceea ce face evidentă explicația propusă de mine, căci un verb *gheța* nu există în romînește ca să poată sta la baza derivatului participial.

DA dă și pluralul învechit *înghețături*, pe care îl consider cel puțin surprinzător. Dar nu ni se citează nici o referință, ceea ce mă face să cred că este o greșeală pentru *înghețături*, pentru care este un citat din Piscupeșcu. Dacă nu cumva este vorba de pluralul lui *înghețătură*, în cel mai bun caz este pluralul *înghețături*, refăcut din *înghețate* (ca *salături* în loc de *salate*).

întîmpina, tîmpină

TDRG presupunea că *întîmpina* e moștenit, dar toate dicționarele ulterioare (și DU, care e anterior) recunosc în acest verb un derivat de la *tîmpină*, iar acesta e explicat printr-un slav neatestat *тѣпанъ*, alături de *тѣпанъ*, care a dat în ro-

mînește *tîmpină*. În realitate, forma neatestată, reconstruită pe baza formelor slave moderne, este suficientă pentru a explica ambele forme romîne, dacă ținem seamă de corelația de timbru. Pentru formarea verbului, procesul semantic e clar : „a ieși în calea cuiva cu tobe”. Dar conform teoriei expuse în SCL, IX (1958), p. 309—314, la verbele de conjugarea I se păstrează *ă* după consoană labială și înaintea silabei finale, prin urmare de la *tîmpănă* am fi așteptat a *întîmpăna*. De fapt, aceeași problemă se pune și pentru substantiv : de ce *tîmpină* și nu *tîmpănă* (care există, dar nu e general)? Pentru că cuvîntul era folosit mai mult la plural și corelația de timbru a modificat la plural vocala *ă* în *e*, apoi, prin analogie, s-a modificat și singularul. Pornind de la v. sl. тѣпанъ putem explica pe *i* din prima silabă a lui *tîmpină*, pe cînd pornind de la тѣпанъ, nu putem explica pe *i* din *tîmpină*. La baza verbului a stat pluralul substantivului (cum spune și DU).

întuneca

Nu am de propus o etimologie nouă pentru acest cuvînt, căci socotesc că explicația prin lat. *in-tunicare* este corectă (bibliografia mai veche este reprodușă la N. Drăganu, „Revista filologică”, II (1929), p. 291). Aș vrea numai să arăt de ce alte explicații nu pot fi luate în seamă. În general, nu ne împiedicăm de gradul de deschidere al vocalelor posterioare în tema verbelor, pentru că analogia ne permite să explicăm de ce zicem *înconjurăm* și nu *încunjurăm* sau *încunjur* și nu *înconjur*. Dar în cazul lui *întuneca*, în mod special, ne putem bizui mult mai puțin pe o astfel de explicație. Avînd în vedere că acest verb se folosește în cea mai mare parte ca impersonal, formele de persoana I și a II-a plural ale prezentului, care joacă cel mai mare rol la introducerea vocalismului *u* în loc de *o* în silabele accentuate, nu au putut interveni aici. **Innocticat* ar fi trebuit să devină **înnoaptecă* ; dacă *înnoptează*, fără accent pe *o*, a păstrat vocala neînchisă, cum ar fi de crezut că *o* ar fi devenit *u* în **înnoaptecă* ? Și **intonicare* (propus de Drăganu) ar fi trebuit să păstreze vocala deschisă (**întoanecă*). Mai e de remarcat că ambele tipuri presupuse sînt lipsite de orice bază în altă limbă romanică.

inzăpezi

Nu am de spus ceva nou cu privire la originea acestui cuvânt : DA, CADE, DLRM îl explică simplu și corect ca derivat de la *zăpadă* (TDRG nu-l inserează). Dar Scriban, pe tonul categoric și violent care-i e obișnuit, îl declară „greșit format de ignoranți” din pluralul *zăpezi*, în locul formei pe care el o consideră justă, *inzăpădi*. Se face adesea abuz de explicația prin plural, acolo unde pluralul nu are o poziție superioară în limbă (adică nu e folosit mai mult decât singularul și nu rezolvă o complicație pe care o produce folosirea singularului). În cazul nostru, nu e nici un motiv să se pornească de la plural : verbul fiind de conjugarea a IV-a, corelația de timbru a făcut să fie schimbat *ă* în *e* (DA inserează și varianta *înzepezi*, dar, în mod curios, nu cunoaște pe *inzăpădi*). Pentru *z* din silaba finală, vezi derivate ca *bolunzi*, *slobozi*.

lactat

În afară de substantivul, folosit în chimie, *lactat*, se mai folosește astăzi adjectivul *lactat*, în special în expresia *produce lactate*. Originea acestui cuvânt ar fi, după CADE, franceză. Dacă însă CADE nu citează originalul francez; iar DA citează fr. *lactate* numai ca traducere a cuvântului românesc, DLRM înscrie cu curaj fr. *lactate* la rubrica etimologie. CADE definește cuvântul românesc prin „alcătuit, format din lapte” și dă exemplele *regim lactat*, *dietă lactată* (cel de al doilea exemplu pare copiat direct din dicționarele franțuzești). În acest sens însă, în franțuzește se zice *lacté*, cum e și de așteptat. DA, însușindu-și exemplele din CADE, consideră că originalul este adjectivul *lactat*, pe care-l traduce în franțuzește prin *lactate*, iar substantivul *lactat* ar proveni din substantivarea adjectivului. Cam în același fel procedează și DLRM. Dar substantivul *lactat*, folosit în chimie, este mai vechi decât adjectivul, iar acesta nu corespunde francezului *lactate*, ci francezului *lacté*. Înțelesul primitiv al adjectivului nu poate fi „făcut din lapte” (după cum *cutat*, de exemplu, nu înseamnă „făcut din cute”), ci „tratat cu lapte”, așa cum se vede clar din expresia *făină lactată*, citat de aceleași dicționare. Scriban, care a văzut că nu se poate porni de la substantivul *lactat*, consideră că adjectivul este greșit în loc de *lacteu*, după cum și *cutanat*, *eronat* sînt greșite pentru *cutaneu*,

**eroneu*. În realitate pare normal să se formeze în românește adjectivele în *-at* (după modelul *imprimé, imprimat*). Ceea ce e neregulat este rădăcina, căci în românește nu există o rădăcină *lact-*, ci numai *lapt-*. Se înțelege apoi că substantivul *lactat* diferă ca origine de adjectivul omonim.

lepăda

Unul dintre verbele care, după toate probabilitățile, sînt de origine latină, dar n-au fost pînă acum lămurite în mod suficient. S-au emis explicații care pornesc de la originale cu *a* în prima silabă : *lapidare* (PEW, TDRG, CADE, Candrea, GS, VII (1937), p. 288—289, DLRM), și altele care pornesc de la originale cu *i* sau cu *e* : *liquidare* (Herzog, DR, V (1929), p. 484—485), *lepădare* (Drăganu, DR, VI (1931), p. 295—299). DU și CDDE nu acceptă nici una din explicațiile date pînă la apariția acestor dicționare. Eu însumi, în SCL, IX (1958), p. 311, am trecut pe *lepăda* printre verbele fără etimologie.

Liquidare este manifest nepotrivit, căci grupul *qui* nu putea deveni *pă* (cf. Spitzer, DR, IV (1927), p. 645), iar înțelesul e destul de diferit. *Lapidare*, cu o bizară schimbare de înțeles, cum spune TDRG, are și el defecte fonetice : nu numai arom. *aleapid*, ci și drom. *leapăd, lepădăm* vorbesc contra lui. Candrea, în articolul citat, trece foarte ușor asupra problemei fonetice, notînd că există și varianta *lăpăda*, fără să-și pună întrebarea care dintre cele două fonetisme poate proveni din celălalt. În articolul meu citat am arătat că vocalismul silabei finale e determinant pentru silabele anterioare. Dacă admitem că *lepădăm* e primitiv, putem ușor explica pe *lăpădăm* prin corelația de timbru, pe cînd dacă admitem că *lăpădăm* e primitiv, nu avem nici un mijloc de a explica pe *lepădăm*. Așadar coexistența celor două forme ne duce obligatoriu spre un original în care vocalele diferă între ele. Candrea a găsit un text vechi în care *lăpăda* traduce pe *lapidare*, dar, adaugă tot Candrea, copistul și-a dat seamă că cititorii nu vor înțelege cuvîntul și a adăugat *a ucide cu pietre*. Aceasta echivalează cu a spune că *lăpăda* nu avea înțelesul de „a ucide cu pietre”, ci a fost adus de o confuzie cu verbul latinesc.

Trebuie să pornim de la un original cu *i* scurt > *e* sau cu *e* lung (căci *e* scurt ar fi dus la muierea și eliminarea lui *l*) și cu *p*. În această situație apare ca plauzibilă ipoteza lui Dră-

ganu, *art. cit.*, care presupune un **lepidō*, din familia gr. *λεπίς* „solz”, potrivit ca înțeles (șarpele își *leapădă* pielea). Există în grecește un derivat *λεπίζω* „a-și lepăda solzii”. Se pune însă problema de ce *e* scurt nu s-a diftongat. Am putea presupune că e vorba de un împrumut relativ târziu, după diftongarea lui *e*.

lumina, lumină

Este incontestabil că aceste două cuvinte sînt în legătură cu lat. *lumen*, dar această legătură, după părerea mea, nu a fost încă suficient precizată. După DU, verbul provine, din lat. *luminare* (dar acesta trebuia să devină **lumăna*, cf. *lumînare* < *luminaria*), iar substantivul provine din vechiul romînesc *lumină* < lat. *lumina* (dar așa-zisa formă veche romînească nu este atestată; dacă ar fi existat, ar fi trebuit să fie **lumănă* și nu se vede de ce și-ar fi schimbat accentul). Se adoptă adesea explicația lui Candrea: *lumină* provine dintr-un lat. **luminina*, devenit prin sincopă **lumnina*, apoi *lumină* prin reducerea lui *mn* neaccentuat la *m*, iar *lumina* ar fi lat. *luminare* influențat de *lumină* (CDDE). Mai simplu, PEW inventează un lat. **lumīna* de unde derivă verbul în perioada romînească. La fel TDRG, care pentru formația lui *lumină* trimite la *albină*, *căpățînă*, *rădăcină*, pe cînd verbul ar fi reprezentant al lui *luminare*, cu generalizarea vocalismului de la formele cu consoane muiate (prin urmare *luminez* l-ar avea pe *i* primitiv, pe cînd *luminăm* l-ar avea refăcut).

Toate aceste teorii ridică obiecții grave. Nici una din formele reconstruite nu are un suport în altă limbă romanică. Grupul *mn* neaccentuat nu devine *m* (cf. de exemplu *dumnezeu*), exemplul lui Candrea (*Les éléments latins de la langue roumaine, Le consonantisme*, Paris, 1902, p. 99), *dumitale*, nu dovedește, bineînțeles, nimic, căci e vorba aici de grupul *mhi* > *mi*. Se pronunță oare undeva *luhînă*? Dacă pornim de la analogia cu *albină* etc., trebuia să ajungem la **lumînînă*, nu la *lumină*, căci tema latină e *lumin-*, nu *lum-*. La verbele de conjugarea I se generalizează formele cu consonantismul dur (vezi SCL, IX (1958), p. 309—314, exemple ca *asemănăm*, *scărmănăm*), prin urmare nici explicația lui Tiktin pentru vocala verbului nu e admisibilă.

Prima problemă care se pune, după cît cred, este aceea a datei substantivului. Cum arată Th. Hristea (SCL, XI (1960),

p. 243 și 505—507), *lume* cu înțelesul de „lumină” s-a păstrat și el n-a trebuit să fie înlocuit în acest înțeles decât după ce a căpătat înțelesul actual. Aceasta ne face să credem că *lumină* este un derivat de dată românească. De aceea în FP, p. 152, l-am considerat postverbal, iar Th. Hristea încearcă să confirme această idee. Avînd însă în vedere că nici verbul nu se explică nesilit din latinește, explicația trebuie să fie alta. Substantivul a fost format în românește de la *lume*, cu sufixul *-ină* (ca *stupină* din *stup*). Cît despre *lumina*, care n-are nici una dintre caracteristicile unui verb moștenit din latinește el este format în românește de la *lumină*.

mahramă, maramă, năframă

Aceste trei cuvinte sînt în mod vizibil reflexe ale unui singur original, turc. *mahrama*. Nu este însă clar care e raportul între ele. Singurul dicționar care încearcă să dea o explicație celei din urmă variante este TDRG, care arată că *n* din *năframă* se explică prin disimilare față de labiala următoare (v. *năstrapă* din turc. *mastrapa*). ȘIO, I, p. 248, citează forma „intermediară” *măframă*. Dacă însă romîna evită prin disimilare suita de labiale, cum se face că a introdus, înainte de disimilare, o labiodentală între cele două labiale? Explicația trebuie să fie că romîna nu cunoaște grupul medial *hr* (vezi BL, VI (1938), p. 20), de aceea l-a schimbat în *fr*. De unde însă cei doi *m*, la distanță unul de celălalt, au putut fi suportați (atît în forma *mahramă*, cît și în forma *maramă*), grupul *m-f-m* a trebuit disimilat.

Dar dacă grupul *hr* a fost evitat prin transformarea în *fr*, de ce găsim și forma *maramă* (vezi și alb. *maram*), cu dispariția totală a fricativei? S-ar putea ca punctul de plecare al acesteia să fie gr. *μαρχαμᾶς* (Ronzevalle, p. 158), căci mi se pare că pierderea lui *h* după *r* este încă mai ușor de admis decât trecerea lui la *f* înainte de *r*.

mandalină

Alături de forma generalizată astăzi, *mandarină*, în București circula pînă în anii din urmă și forma *mandalină*, care poate că se mai întilnește și astăzi prin graiurile rustice. Este

probabil prima formă pe care a avut-o cuvîntul în țara noastră căci provine din turcește, unde forma normală este *mandalina*.

manta

Dicționarele noastre inserează, fără nici o explicație, expresia *a-și găsi mantaua* „a păți ceva neplăcut”. Singur Scriban rezumă o poveste puțin inteligibilă, care ar sta la baza expresiei. Aceleași dicționare inserează cuvîntul *alagea* „pățanie”, „încurcătură” și, ca un cuvînt diferit, *alagea* „stofă vîrgată”. ȘIO, I, p. 14, le consideră, probabil cu dreptate, același cuvînt. În orice caz bănuiesc că ele au fost înțelese așa, iar *a-și găsi mantaua* nu este decît o traducere a lui *a-și găsi alageaua*.

mapamond

Consecvente cu obiceiul lor, dicționarele noastre (CADE, Scriban, DLRM) explică pe *mapamond* din fr. *mappemonde*, fără să se oprească la amănunte (*a* pentru *e*, genul feminin în franțuzește și neutru în romînește) și fără să se intereseze dacă cuvîntul mai apare într-altă limbă. Constatăm însă ușor că *map-pamondo*, masculin, se folosește în italienește, de unde a trecut în grecește (μαππαμόνδο). Cel mai probabil este că noi l-am luat din grecește.

marne, merne

În „Limba romînă”, 1960, nr. 6, p. 41, M. Seche explică cuvîntul *merne* „corhe pustii” (adică „coaste de deal pustii”), atestat la T. Papahagi, *Grăiul și folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. 225, prin *marne*, variantă a lui *marginie*. La exemplele adunate de Seche, trebuie adăugate altele : DR, III (1924), 780 ; BPh, V (1938), 168 ; CV, 1950, nr. 1, p. 32, s.v. *coșteie*. Pușcariu, în articolul citat din „Dacoromania”, socotește că *marne* a apărut încă pe vremea cînd *g* se pronunța velar, deci, în urma sincopei lui *i*, s-a ajuns la **marginie* > **marmne* >

marne, ipoteză foarte greu de admis, căci nu ne-am putea explica de ce totuși *marginie* este forma aproape generală.

Pe de altă parte, ideea lui Seche că *merne* ar fi forma de plural a lui *marne*, după modelul *masă-mese*, este tot atît de greșită. În primul rînd nu avem nici o dovadă că singularul *marne* există în Maramureș. În al doilea rînd, substantivele feminine de declinarea a III-a nu au pluralul în *-e*, ci în *-i* și nu cunosc alternanța *a/e* (în această alternanță, *a* provine din *ea*, dar acesta, înaintea desinenței *e*, a redevenit *e*). În al treilea rînd, *marne* nu are plural: am folosit personal în copilăria mea această formă de singular, dar niciodată n-am întîlnit-o la plural, și aceasta infirmă și ipoteza lui Pușcariu. Dacă sincopa ar fi din antichitate, nu era nici un motiv ca pluralul să nu fie *mărnî*. Dar forma *marne* este relativ recentă (alterarea lui *g* nu a împiedicat sincopa (vezi *marjne*, BL, I (1933), p. 103), ceea ce se dovedește între altele tocmai prin faptul că pluralul e *mărgini*: nemaiavînd suportul vocalei finale *e*, silaba a doua n-a putut pierde vocala. Deci filiera este *marginie* > *marjne* > *marne*.

Cît despre *merne*, acesta este fără îndoială de origine ucraineană: *марнуї* „gol”. Dintr-un feminin *marnă* s-a putut forma pluralul *merne*.

mierli

În BL, II (1934), p. 170, am explicat prin țig. *mer-* „a muri” cuvîntul de argou *a mierli* „a muri”. Din punctul de vedere al formei, există greutăți: verbele de argou de origine țigănească sînt derivate de la tema de perfect-participiu, care pentru acest verb este *mulo*, cu varianta *merdo*. Ar fi trebuit deci ca în romînește să avem *muli* sau *merdi*. Pentru a rezolva dificultatea, am presupus o încrucișare între cele două forme țigănești, făcută verosimilă de existența formei *muliu* „înmormîntare”, cu varianta *murliu* (BL, II, p. 175 și IV (1936), p. 199). Totuși nu se poate spune că etimologia este sigură, cum afirmam în BL, II, p. 120.

Sub același titlu am tratat și verbul *a mierli* „a se face mic (despre ochi)”, socotind că e vorba de o deplasare a înțelesului. Mi-a scăpat atunci că S. Pușcariu, DR, V (1929), p. 406—409, a explicat același verb printr-un latin **merulus* „albastru” > „senin” > „strălucitor”, deci *a mierli ochii* ar însemna „a privi

cu ochi strălucitori”. Model de absurditate la care poate duce căutarea cu orice preț de etimologii latinești.

În „Studii și cercetări științifice” ale Filialei Cluj a Academiei R.P.R., II (1951), p. 351 și urm., R. Todoran reia discuția și arată că sensul de „a închide (ochii)” trebuie distins de cel de „a muri”. Dacă pentru cel de al doilea înțeles autorul se declară de acord cu mine asupra etimologiei, pentru cel dintâi este de altă părere : acest înțeles este atestat în diverse regiuni ale țării, este prea depărtat de celălalt și nu are șanse să fie țigănesc. Obiecția mi se pare justă.

Mă întreb însă dacă nu cumva, în ambele înțelesuri, trebuie să vedem în altă parte originea cuvîntului, și anume în rus. *мереть* „a muri”, „a se face mic”, perf. *мер*, fem. *мерла*, mai răspîndit sub forma *умереть*, perf. fem. *умерла*. Din perfectul feminin (*y*)*мерла* s-a putut face în romînește perfectul *a mierlit*, după care apoi s-a putut reface întreaga conjugare. Cuvinte de argou de proveniență rusească mai avem (*bulcă*, *denghi*, *șest* etc.).

migdalat

Adjectivul nu figurează în dicționare decît începînd cu DLRLC, dar nu mă îndoiesc că e mai vechi în limbă (sînt convins că l-am auzit încă din copilărie). DLRM îl explică prin derivare în romînește de la *migdală* cu sufixul *-at*, ceea ce în teorie e foarte posibil. Avînd însă în vedere că formații similare apar și în alte limbi, e normal să credem că în romînește avem cel puțin un calc (*migdalul* nefiînd familiar romînilor). Greaca modernă cunoaște, alături de *ἀμυγδαλωτός*, varianta *ἀμυγδαλᾶτος*; de aceea mi se pare foarte natural să admitem că în romînește avem de-a face cu un împrumut din grecește.

milostenie

Dicționarele noastre (DU, TDRG, CADE, DLRM) explică acest cuvînt prin v. sl. *милостѣини*, bg. *милостиня*, s.-cr. *milostinja*, fără să bage de seamă că sufixul diferă și că *-inja* devine în romînește *-ie* (v. sl. *поустѣини*, rom. *pustie*). În realitate, *milostenie* nu se poate explica decît ca un derivat romînesc cu sufixul *-enie*. Ne-am aștepta ca un asemenea derivat

să pornească de la adjectivul *milostiv* (cf. *grozăvenie* pe de o parte, *milostivnic* pe de alta). Probabil însă că la baza derivatului nostru a stat nevoia de a traduce pe v. sl. милостивни. Pe de altă parte, există un derivat cu totul paralel, *păcostenie*. Din cauză că *pacoste* e foarte întrebuițat, nu s-a răspândit *păcostenie*; din cauză că *milostenie* a fost mult întrebuițat, nu s-a păstrat *miloste*, care a stat la baza lui.

mînătareă

Forma corectă ar trebui să fie mai curînd *mănătareă* (î se explică din *ă*, ca în *mînăstire*). Cuvîntul este explicat prin neogrec. μανιτάρι, iar DLRM precizează că la cuvîntul grecesc s-a adăugat sufixul romînesc *-că*. Dar acest sufix nu servește în romînește decît pentru a deriva feminine de la masculine și pe de altă parte nu avem în romînește radicalul de la care să se fi format. Bulgara cunoaște pe *маматарка* sau *манатарка*, cu același înțeles. Care e raportul între bulgară și greacă? Ținînd seamă de faptul că în turcește există *mantar* „ciupercă” (vezi Ronzevalle, p. 157), forma bulgară se poate explica și din grecește, și direct din turcește. Indiferent însă de originea formei bulgare, cea romînească trebuie explicată prin bulgară.

mocirlă

Explicațiile de pînă acum : DU pornește de la un pol. *mo-czyla*, fără să clarifice nici formația din limba polonă, nici transformarea suferită în romînește; după TDRG, cuvîntul provine din sl. **moćirlo*, derivat de la *mokrŭ* „umed”; cf. slov. *moćilo*. Dar acest din urmă cuvînt este format cu sufixul *-dlo*, iar un sufix *-rlo* nu există în slavă. După CADE, *mocirlă* este un derivat regresiv de la *mocirlos*, iar acesta ar proveni din bg. *мочорлив* cu schimbarea sufixului (cf. totuși *guraliv* < bg. *говорлив*, + *мълчлив*, BL, III (1935), p. 187, *costeliv* < bg. *костелив*); DLRM compară bg. *мочур*, *мочурлак*, ceea ce e destul de departe ca formă. Totuși Tikin văzuse mai înainte soluția justă : pol. *mo-czydlo*, și această soluție este adoptată de Scriban, care trimite și la ucr. *мочило* (de adăugat că există și în cehă *močidlo* „balta în care se topește cînepe”).

Există totuși unele dificultăți, căci nici una dintre formele slave citate nu se potrivește exact. Pușcariu, DR, III (1923), p. 832, amintește că pol. *powidło* a devenit în Moldova *povirlă*, totuși respinge, pentru considerente de răspîndire, ideea că *mocirlă* ar veni din polonă și presupune că originalul aparține unei limbi slave de sud și a intrat în romînește încă în vremea cînd slava de sud păstra sufixul sub forma *-dlo*. Dar cînd a fost acesta? Avem numeroase cuvinte formate cu acest sufix, dar nici unul din cele vechi nu pornește de la o formă în *-dlo* (vezi *cerneală*, *nicovală*, *pravilă*, *stavilă* etc.; vezi și *dîrlogi*). Mihăilă, care pornește de la bg. *моуp, моуpлак*, crede că în romînește a intervenit influența sufixului *-irlă*; dar unde avem un astfel de sufix?

Cred că avem aici sufixul *-ilo* (sub forma slavă de sud), iar *r* este de origine expresivă (vezi SCL, X (1959), p. 209).

mranită

Cuvîntul este definit în dicționarele noastre prin „gunoi”, „pămînt îngrășat cu gunoi”. TDRG și CADE nu propun nici o etimologie; Scriban propune un v.sl. **mranica*, fără să arate pe ce bază îl reconstruiește; DLRM compară v.sl. *сpадѣ* „murdărie”, care ar putea merge în ce privește înțelesul, dar ar avea nevoie de multe explicații în legătură cu forma. Mi se pare indiscutabil că avem de-a face cu un cuvînt de origine slavă, din cauza grupului *mr* inițial (nu trebuie să ne lăsăm impresionați de variantele *braniță*, *îmbraniță*, asupra cărora am dat explicații într-un articol care urmează să apară în volumul omagial închinat lui George Thomson).

Singura rădăcină slavă care se apropie ca formă și ca înțeles este **mork-*, v. sl. *мpакъ* (trecut cu forma *мpак* și în rusă), cu sensul de „întuneric”. Pentru înțelegerea cuvîntului romînesc ar trebui să pornim de la definiția „pămînt negru”, iar în ce privește terminația, vom recunoaște ușor sufixul slav *-inica*; dar în slavă rezultatul ar fi fost **mračînica*, ceea ce ar fi dus în romînește la **mrașniță*. O soluție ar fi să credem că **mrac* a existat în romînește (în bulgărește *мpак* se păstrează), de unde s-a putut forma un derivat romînesc **mracniță*¹, devenit apoi *mrahniță* (formă atestată), *mranită*. Grupul *cn* e nestabil în

¹ Această ipoteză este însă în contradicție cu cele spuse despre sufixul *-niță* la p. 31.

românește, el devine *gn* (*ciogni* < *ciocni*), *mn* (*ciomni*), *hn* (*otihni* < *otieni*). În cazul nostru, formula *mn* era împiedicată de prezența lui *m* inițial. Trecerea de la *mrahiță* la *mrahiță* nu face nici o greutate, pe când contrariul ar fi greu de admis.

Ajung acum la problema variantelor inițialei. Limba română nu a moștenit din latinește cuvinte conținând grupurile *mr* și *ml*. Asemenea grupuri au putut apărea prin împrumut. În acest caz constatăm prezența a două și chiar a trei tratamente deosebite. În interiorul cuvintelor, soluția este invariabil introducerea unui *b* epentetic (turc. *damlā* > rom. *dambლა*) ceea ce este în acord cu faptele cunoscute dintr-alte limbi (dar acolo unde elementele cuvântului sînt analizabile, epenteza nu se produce: turc. *camlık* > rom. *geamlíc*). La inițială, grupurile *ml*, *mr* se păstrează neschimbate în *măstînă*, *mădiță*, *mreață* < sl. **młastina* (Mihăilă, p. 100), bg. *младуца*, bg. *мреца* (variantea *inmlădia* se explică prin adăugarea prefixului *în-*). În schimb, în alte cazuri, găsim cîte trei forme:

îmblăciu, *măciu*, *blăciu* de la *îmblăti* (dar pentru acesta nu avem variante, dacă nu vrem să luăm în serios scrierea *îmlăti*, GN, II, p. 120) < bg. *млатя*.

mrahiță, *braniță*, *îmbraniță*.

mreană, *breană*, *îmbreană*.

Care este raportul între aceste forme? Se admite de obicei că la inițială s-a produs același proces ca în interior, astfel încît *mreană* a devenit *mbreană*, după care s-a introdus un *î* protetic (Iorgu Iordan, BPh, IV (1930), p. 114, nr. 6; *Stilistica*, p. 52, nr. 3). Este însă mult mai normal să credem că întii a apărut *î* protetic și numai după aceasta s-a putut introduce un *b* epentetic (cum am arătat în articolul citat din volumul omagial George Thomson). Dacă am putea crede în forma *îmlăti*, aceasta ar constitui o dovadă. În orice caz, acolo unde nu s-a introdus un *î*, *m* s-a schimbat direct în *b*. Aceasta explică de ce găsim *mr-*, *br-*, *îmbr-*, dar niciodată *mbr-*.

Singurul exemplu care ar putea dovedi că *bl-* nu provine din *ml-*, ci din *mbl-*, este *blăm* < *ambulamus*, unde atît *m* cît și *b* sînt originari. Dar la inițială a fost un *î*, de asemenea originar (< *a-*), prin urmare nu se poate susține că *ml-* a devenit *mbl-* la inițială. Fără vocala inițială nu s-ar fi sincopat nici *u*. În realitate, în *blăm* nu a dispărut *m* inițial, căci aici niciodată n-a fost *m* inițial, ci a fost înlăturat falsul prefix *îm-*, care nu putea fi înțeles, deoarece rădăcina nu exista în românește. Este procesul invers celui petrecut în *inmlădia*.

mucenic

În afară de înțelesul de „martir”, *mucenic* mai are și pe acela de „colăcel cu nuci” (modul de preparare diferă în diversele regiuni ale țării). La 9 martie este sărbătoarea mucenicilor și cu această ocazie oamenii religioși mănincă mucenici. Există și varianta *măcinic*, folosită, după cât se pare, numai în Muntenia pentru ambele înțelesuri. Această variantă ne îndreaptă, evident, spre bulgară. Dar în dicționarele bulgare apare numai *мъченик* „martir”. Acad. Vl. Georgiev îmi sugerează ideea că, în sensul de „colăcel”, cuvîntul ar putea veni de la *мъка* „făină”, nu de la *мъка* „chin”. Într-adevăr Dahl inserează în dicționarul său rusesc un derivat de la *мука* „făină”, *мучник*, care printre alte înțelesuri, are și pe acela de „plăcintă de secară, sau lipie de grâu în formă de brînzoaică, umplută cu aluat de orz, garnisită cu mazăre sau pur și simplu sărată”. Existența acestui cuvînt dovedește că derivatul *mucenic* a putut fi format de la *мъка* „făină”. Dacă lucrul e adevărat, ar însemna că numai ulterior și din cauza asemănării formale mîncarea a ajuns să fie pusă în legătură cu sărbătoarea. Ar fi deci un exemplu în plus de influență a limbii asupra realității (vezi *holeră* și trimerile făcute acolo).

Faptul că numele mîncării apare și sub forma *măcinic*, deși el nu e cunoscut în Bulgaria, nu este o piedică pentru această explicație : fie că a existat în bulgărește și s-a pierdut, fie că a intervenit celălalt cuvînt *mucenic*, care avea și forma *măcinic*.

mura, murători, morători

Mai multe dicționare ale noastre (CDDE, CADE, DLRM) explică verbul *mura* printr-un latinesc reconstruit **muriare*, ceea ce le permite să înmulțească cu o unitate numărul cuvintelor de origine latină. Mai rezervat, TDRG zice : zu lat. *muria* (*moare*). Singur Scriban consideră cuvîntul ca un derivat românesc de la *moare* (PEW și REW nu-l inserează de loc). Nu numai că nu este nevoie să inventăm un latin **muriare* (cel puțin nu este nevoie pentru limba română), dar, dacă-l inventăm, el nu poate explica nesilit verbul românesc, căci sîntem în drept să ne întrebăm ce s-a făcut cu *i*.

☞ Bănuiesc că se încearcă justificarea pierderii acestui *i* prin analogia cu *înjura*, pe care toate dicționarele îl explică prin lat. *iniuriare*. Dar TDRG și, după el, și DA, arată că *înjura* a fost influențat de *jura* în ce privește sfârșitul. E curios însă că autorii care nu se îndoiesc de pierderea lui *i* în *muriare* nu se jenează de loc să explice pe *speria* prin **expauoriare*, pe *zgîria* prin **excariare*, fără ca de data aceasta să se întrebe de ce *i* s-a păstrat.

Verbul *mura* se explică foarte bine ca derivat românesc, eventual foarte vechi, de la *moare*, care, la rîndul său, reprezintă un lat. *moria* („Romania”, LV (1929), p. 471). De la *mura* apar derivate care păstrează pe *o* : în BPh, V (1938), p. 168, am citat, din diferite regiuni ale țării, forma *morători*, cu diverse variante (vezi acum și MCD, p. 81, *mora*, *morat*, *morătoare*, din Vîlcele). Dacă *mura* este vechi, am putea explica eventual derivatele cu *o* ca pornind direct de la *moare*, dar mai verosimil mi se pare că pornesc de la *mura* și au fost apoi influențate de *moare*. Și într-un caz și în celălalt, avem o confirmare a ideii că nu trebuie să pornim de la un lat. **muriare*.

Cît privește sufixul din *morători*, pentru care vezi Iorgu Iordan, BPh, V (1938), p. 182 și CDDE, el a devenit limpede pentru mine în momentul cînd am întilnit singularul *morătoare* : nu avem de-a face cu o variantă a sufixului *-tură*, ci cu sufixul *-toare*.

negritean

Cuvîntul apare numai în DU, care nu dă nici o sursă. Înțelesul lui este „negru”, „harap”. După Șăineanu, ar fi „probabil originar din Nigriția”. Nu se vede însă ce s-a întîmplat cu *ț*. Dacă cuvîntul a existat într-adevăr, și dacă nu cumva are la bază o formă slavă *nigritjaninŭ*, pe care nu o găsim atestată, atunci, mai curînd decît să credem într-un derivat din grecescul Νιγρητία, care înseamnă „Țara Nigerului” (noțiune puțin accesibilă la noi pe vremea cînd se formau derivate de la nume geografice introduse de greci), trebuie să vedem în *negritean* o formație romînească de la *negru*, cu sufixul *-itean*, existent în derivate ca *izraelitean* etc., cf. „Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae”, X (1962) (omagiu Moravcsik), p. 120.

neleapcă

Etimologii anterioare : TDRG, cf. rus. *налепка* „Angeklebtes” (? quandoque bonus dormitat . . .). CADE și DLRM, cf. ucr. *неліпка*; Scriban, ucr. *неліпка*, cf. pol. *nieletna* „nevîrstnică”. Cuvîntul ucrainean nu figurează la Grincenko, care cunoaște numai pe *неліпка* „vacă care încă nu a avut vițel”. Se înțelege că grupul *tk* a putut fi pronunțat *pk*. Dar *i* ucrainean nu putea deveni *ea* în romînește. Deoarece la baza acestui *i* este un *ě* slav, putem porni fie de la o formă veche ucraineană care mai păstra pe *ě*, fie de la altă limbă slavă, care nu a transformat pe *ě* în *i* (vezi rus. *-летка* în formații ca *пятилетка*).

nemară

Cuvîntul apare la TDRG, care-l compară cu sb. *namjera* „înțimplare”, bg. *намера* „întîlnire accidentală” (Scriban scrie *nemiera*). Sensul romînesc nu se potrivește întocmai, un exemplu (din Milesco) pare a avea înțelesul de „nesiguranță (TDRG traduce „unsichere Aussichten”), iar celelalte două (Frîncu și Viciu) sînt traduse prin „pe nimerite”. Astfel, deși vocalismul romînesc s-ar putea explica și prin formele slave citate (cu intervenția corelației de timbru pe vremea cînd în silaba radicală era o vocală de timbru palatal), sensul cuvîntului romînesc trebuie să ne facă să vedem în *nemară* un postverbal de la *nemeri*, de adăugat la lista bogată a postverbalelor romînești.

omagiu

CADE și, după el, Scriban și DLRM, explică acest cuvînt prin fr. *hommage*, desigur numai din deprinderea de a se referi totdeauna la franceză, căci italiana are și ea pe *omaggio*. Dacă e adevărat că uneori nu avem cum ști din care limbă apuseană vine un împrumut, în cazul acesta avem semne clare că punctul de plecare este italiana. Cu foarte rare excepții, forma sufixului este *-aj*, ceea ce arată că cuvintele vin din franțuzește, sau cel puțin au fost refăcute după model franțuzesc (*aliaj*, *bagaj*, *curaj*, *garaj*, *viraj* etc.). Forma cu *-agiu* a rămas numai acolo unde formația era alta decît fr. *-age* < lat. *-aticum* (*adagiu*, *contagiu*, *nau-*

fragiu, *sufragiu*, care au încă în latinește terminația *-agium*; vezi și G. Ciompec, SMFC, I (1959), p. 53) sau unde atmosfera italiană a sprijinit puternic forma cu *-agiu* (*mesagiu*, vezi *mesager*, *peisagiu*, *personagiu*, toate, de altfel, înlocuite în cele din urmă de forme cu *-aj*). Singura excepție o constituie *ravagii*, de origine franceză și totuși păstrat cu *g*, dar folosit numai la plural. Mai puternică este influența italiană la cuvintele cu *-egiu* (<it. *-eggio*: *arpegiu*, *cortegiu*, *solfegiu*, în timp ce singur *manej* reproduce forma franceză, venită eventual prin intermediu ruses).

O a doua obiecție față de etimologia prin franțuzește: de obicei în împrumuturile din franțuzește se păstrează sau mai bine-zis se introduce în pronunțare *h*. Cuvintele indiscutabil franțuzești ca *harnașament*, *harpon*, *hașura*, *haveză*, *hotel*, *hughenot*, *huilă*, *husă* se pronunță toate cu *h*. Am trecut în revistă, după DLRM, cuvintele românești care încep cu *o* și n-am găsit nici un exemplu de cuvânt autentic franțuzesc începător cu *h*, cu excepția lui *oboi* (dar cf. it. *oboe*, germ. *Oboe*, bg. *обоу*, gr. *ὄμποε*, care seamănă mai bine cu forma românească decât cea franceză; în nemțește cuvântul vine din italienește; de ce în românește n-ar fi la fel?). *Olandă* vine din grecește (vezi p. 14). Deci dacă *omagiu* era din franțuzește, s-ar fi pronunțat cu *h*.

oști, paie

În SCL, VIII (1957), p. 236—237, VI. Drimba discută interjecția meglenită *uosti* „strigăt prin care gonim cîinii” și atrage atenția asupra faptului că această interjecție a existat și în dacoromină. Autorul o explică prin turc. *ošt*, *hošt*, *ušt* cu același înțeles. Pentru atestarea în turcă, autorul trimite între altele la articolul meu din BL, II (1934), p. 194, unde e vorba de verbul *a se ușchi* „a o șterge”. Cred că ar fi trebuit să se oprească și asupra etimologiei propuse de mine pentru acest cuvânt: țig. *ušt*-, perf. *uștyom*, imper. *uști* „a se ridica”, deoarece atît forma, cît și înțelesul sînt destul de aproape de interjecția turcească. Chiar dacă nu sîntem în stare să stabilim o legătură între cele două cuvinte, cred că e necesar să semnalăm existența lor. Mai adaug că *ouç* există și în bulgărește; ПСБРЕ nu-l înserează, dar *Турско-български речник*, Sofia, 1952, s.v. *hošt*, dă traducerea *ouç*! (*за пѣдене куче*).

Problema se complică încă prin faptul că și franceza cunoaște ceva similar: *ouste*, adesea în asociație cu *aller* (*allez, ouste!*

„șterge-o !”. La Quillet, s.v., se găsește : *ouste* ou **oust* ! „interj. pour stimuler ou chasser vivement quelqu’un”. L. Sainéan, în *Le langage parisien au XIXe siècle*, Paris, 1920, p. 356, scrie *houste* („prononcé *ouste* !”), „cri pour chasser un chien ou un autre animal importun et, par dérision, un homme”. Asemănarea e prea mare pentru ca să credem într-o întâmplare. Sainéan explică cuvîntul francez ca un „termen imitativ”. Nu am la îndemîna mijloacele pentru a vedea care e etimologia în turcește, dar mi se pare că toate cuvintele citate trebuie să provină dintr-o sursă unică.

În sfîrșit, trebuie să mai semnalez un amănunt care contribuie la complicarea situației : engleza are un verb *to oust* „a da afară”, de origine franceză și anume din forma care stă la baza fr. *ôter* (explicat, după mine în mod nesatisfăcător, din lat. *obstare*).

O a doua coincidență interesantă. În continuarea citatului inserat mai sus, Sainéan reproduce pe d’Hautel care, în *Dictionnaire du bas-langage*, Paris, 1808, scrie : „*houste à la paille* ! espèce d’interjection impérative et très incivile par laquelle on enjoint à quelqu’un de se retirer au plus vite d’un lieu ou d’une place dont il s’est emparé mal à propos ; à *la paille* ! terme de soldat qui se dit quand l’exercice est fini et qui équivaut à allez-vous-en, allez vous reposer”¹. Și aici putem alătura o expresie romînească foarte asemănătoare : *la paie* ! se spune vulgar cuiva căruia vrei să-i închizi gura, pe care vrei să-l faci să stea de-o parte. Explicația o pot da cu toată siguranța, deoarece am auzit adesea strigîndu-se la cîini *nea la paie* ! (BPh, V (1938), p. 170 ; vezi și Iorgu Iordan, în aceeași revistă, p. 182), atunci cînd prezența lor deranjează, fie că latră pe cineva pe care vrem să-l primim bine, fie că se înghesuie la mîncare sau cască cu zgomot. Aici nu e deci nici o legătură cu armata. Cînd am redactat articolul din BPh, V, nu mi-a dat în gînd să explic prezența cuvîntului *paie*, atît mi s-a părut de naturală : cîinii își fac culcușul în șirele de paie, care se află în general în dosul casei (vezi și mai sus, s. v. *cuș*). Nu mă gîndesc să pun la îndoială informația dată de d’Hautel cu privire la întrebuintarea expresiei à *la paille* printre soldați. Dar mă întreb dacă la origine ea nu s-a aplicat și în Franța tot pentru cîini.

¹ Ghilemecele sînt ale lui Sainéan.

O expresie similară este *la oase* !, întrebuițată întâi pentru a goni cîinii, apoi și pentru a huidui un om (la București, în copilăria mea, am auzit zicîndu-se *huo la oase, că-i mai bănoase* !).

OXO

În SCL, VII (1957), p. 273, am dat o explicație cuvîntului familiar și argotic *oxo*, dar n-am citat nici un text care să dovedească existența lui. Sînt acum în măsură să o fac : „Adevêrul literar și artistic” din 17 decembrie 1922 : *oxo* „taci”.

pasămite

Asupra acestei expresii părerile sînt împărțite, nu numai în ce privește originea, ci și în ce privește înțelesul. După DU, sensul ar fi „se vede, pare că”, iar originea ar fi *a păsa*, cu terminația de la *cogeamite, lehamite*. Fără îndoială, trebuie să înțelegem că pentru autor e vorba de *a păsa* „a avea păș”, „a se interesa”, căci *a păsa* „a merge” nu e inserat în DU. TDRG înțelege expresia ca „nämlich” și o explică prin *a păsa* „a merge”, fără să între în amănunte cu privire la evoluția semantică. CDDE, care dau aceeași etimologie, traduc prin „c'est que”. Pentru CADE, înțelesul este „se pare, pe semne, se vede că”, iar pentru etimologie se trimite la (*îmi*) *pasă* +bg. *-mi-te*. La Scriban, înțelesul e „cînd colo, în realitate, după cum văzui”, și originea ar trebui căutată în *a păsa* „a merge”. După DLRLC și DLRM, înțelesul este „pe semne”, „probabil”, „se pare că”, „se vede că”, iar originea e *păsa* (fără să se arate care dintre verbele omonime) +*mi+te*. Mai adaug că în MRIW, p. 397, L. Spitzer traduce cu „siehe nur !” și, pornind de la o formulă absolut accidentală, *naiba să mi te ia* (la TDRG, s.v. *eu*), elimină ipotezele care văd în partea finală un element de împrumut.

Dacă luăm un exemplu ca cel din Ispirescu, citat de TDRG (*Văzînd pe la Crăciun la o casă un pom gătit, am stat și am căscat și eu gura acolo. Pasă-mi-te era pomul Crăciunului*), vedem că nu se potrivește înțelesul „se pare”, „se vede că”, „pe semne”, căci vorbitorul este lămurit asupra semnificației pomului, nu face supoziții asupra ei și urmărește numai să atragă atenția ascultătorului. Eu aș traduce cu „în adevăr”, eventual cu „vezi dumneata”. Același sens îl găsim la I. L. Caragiale,

Opere, ed. Zarifopol, I, p. 121: Totuși există și pasaje unde se potrivește înțelesul „probabil” (N. I. Dumitrașcu, *Povești oltene*, București, fără dată, p. 62 : *nu mai e cunună, nu mai e nimic, pierise ! . . . Pasămite vreun duh necurat i-o furase*).

Dar orice înțeles am reține dintre cele propuse, legătura semantică cu *a păsa* „a merge” va fi destul de greu de sprijinit : *pasă-mi-te* n-ar fi putut avea la origine alt înțeles decât acela de „pleacă !” (analog lui *cară-mi-te* din limba actuală familiară). Nici din punctul de vedere formal etimologia nu ar fi satisfăcătoare, căci *a păsa* cu înțelesul de „a merge” nu e tranzitiv, deci *te* de la sfârșit nu poate fi acuzativul pronumelui personal de persoana a doua. Cît privește pe *a păsa* „a avea păs”, acesta se construiește cu dativul : *îmi pasă*, deci nici pornind de la această bază n-am putea explica pe *te* de la sfârșit ca un acuzativ. De aceea sîntem trimiși la finala lui *lehamite* și *cogeamite*. Dar acesta din urmă este evident nou în romînește, iar Fulvia Ciobanu, SCL, XI (1960), p. 429—432, a arătat că cele două cuvinte n-au nimic de-a face unul cu celălalt și că, fiind neanalizabile, nu au putut sta la baza altor formații cu *-mi-te*¹. Nu este exclus ca tocmai de la *pasămite* să se fi pornit în crearea acestor formații.

Cred că trebuie să pornim de la *păsa* < *pensare*, dar nu cu înțelesul de „a apăsa”, ci cu unul derivat. De la „a apăsa”, *pensare*, prin intermediul lui „a cîntări”, a ajuns la înțelesul de „a se gîndi”. Înțelesul de „a cîntări, a atîrna greu” este atestat în romîna veche (CDDE). Înțelesul modern derivă din cel vechi printr-un intermediar atestat în Herodot (*le păsa greu Megarenilor*, vezi Bogrea, DR, III (1924), p. 414) și într-un descîntec (*să-i pese, fără a ști ce-i pasă*, vezi Densusianu, GS, V (1932), p. 139). Expresia aceasta am auzit-o adesea în copilărie, în raionul Slobozia : *îmi pasă* înseamnă „am o durere internă”, „mă resimt de pe urma unui efort”. Cuiva care ridică saci grei i se spune *o să-ți pese*, adică „ai să te îmbolnăvești”, cf REW, 6391, și vezi și *a apăsa*. Verbul *a păsa* a trecut deci de la înțelesul de „a apăsa” la acela de „a face să doară”, „a chinui”, „a îngrijora”. E probabil că evoluția semantică nu s-a oprit

¹ La exemplele adunate de F. Ciobanu se mai pot adăuga : *aude, mite*, Odobescu, *Cîteva ore la Snagov*, în *Opere complete*, vol. III, București, 1908, p. 26, *păcumi-te*, Vissarion, *Maria de altă dată*, București, 1920, p. 137, *darcumite*, Vircol, *Graiul din Vlcea*, București, 1910, p. 93, *tomite*, Dumitrașcu, *op. cit.*, p. 39, *drace-mi-te*, Alexici, *Lit. pop.* I, 236/68 (citată după Pușcariu, DR, VI (1931), p. 492).

aici, ci, întocmai ca în occident, *pensare* a ajuns și la înțelesul de „a se gândi” (Gaston Paris, *Mélanges linguistiques*, publiés par Mario Roques, Paris, 1909, p. 558).

Limba română actuală nu are nici un verb de origine latină pentru ideea de „a se gândi”, afară de *a cugeta*, care are o valoare oarecum specială. Nici măcar verbe de origine slavă nu avem pentru această idee, ci mai toate verbele care înseamnă „a gândi” vin din ungurește: *a se gândi* (de la *gînd* < magh. *gond*), *a se socoti* (magh. *szokotálni* e considerat ca provenit din romînește; în orice caz, cuvîntul nu e creat de noi), *a se chibzui* (magh. *képezni*). Dar e imposibil de crezut că înainte de influența maghiară limba română se putea mulțumi cu singurul cuvînt *cugeta* pentru o noțiune atît de importantă. E probabil deci că *a păsa* se întrebuița cu înțelesul de „a gândi”. Avem un început de dovadă a acestui lucru în existența adjectivului *nepăsător*, care nu poate fi derivat de la *a păsa* „a avea grijă”, construit cu pronumele în dativ, nici cu înțelesul de „a apăsa”, căci ar fi trebuit să însemne „care nu apasă”, nu „care nu este apăsat”. Dacă nu vrem să credem că *nepăsător* e format de la *nepăsare*, trebuie să pornim de la *a păsa* cu înțelesul de „a se gândi”. Tot așa *pasă-mi-te* ar însemna la origine „gîndește-mi-te”, ceea ce ar fi potrivit pentru toate nuanțele pe care expresia le are astăzi.

pasență

TDRG nu cunoaște cuvîntul. CADE îl inserează, cu variantele *pasiență*, *pasianț*, *pasians*, aceasta din urmă fiind singura pe care dicționarul o consideră învechită. Tocmai aceasta este singura pe care o cunoaște DU (de altfel cu definiție greșită). Îndreptarul ortografic și DLRM recomandă forma *pasiență*, ceea ce după părerea mea este o greșală, deoarece singura formă răspîndită astăzi este *pasență*. (Vezi expresia recentă *să iasă pasența* „să aranjezi lucrurile bine”.)

Cît privește originea, CADE tratează toate formele în bloc și, conform obiceiului, le declară franțuzești (la fel DLRM). Este adevărat că punctul de plecare îl formează fr. *patience*, dar e imposibil de crezut că toate variantele pe care le-am reprodus derivă direct din forma franceză, cu atît mai mult cu cît aceasta nici nu se prea întrebuițează în Franța (francezii zic *réussite*). Cred că *patience* cu sensul de „pasență” era răspîndit

în Franța pe vremea cînd romîna încă nu împrumuta cuvinte direct din franțuzește.

Forma *pasians* provine fără îndoială din rusă (*пасьянс*, vezi Scriban ; vezi și bg. *пасуанс*). Pentru gen, vezi aici mai sus, p. 44. Forma *pasiență* reproduce un intermediar grecesc, *πασιέντσα*. Fără îndoială că tot de aici este și forma *pasență*. Să nu uităm că majoritatea termenilor mai vechi privitori la cărțile de joc provin din grecește.

pătpăduchi

Această interjecție, care încearcă să reproducă strigătul pitpalacului, îmi e familiară din copilărie, fără să pot spune în care parte a țării am auzit-o. Găsesc acum în Băcescu, *Păsările în nomenclatura și viața poporului român*, București, 1961, p. 139, diferite variante : *părpăduche*, *potpăduche*, *putpuduchi* etc. În bulgărește se zice *пѣднѣк*. Deoarece în bulgărește cuvîntul denumește pasărea și are derivate, bănuiesc că romîna a împrumutat interjecția din bulgărește.

pichirisi

Verbul, atestat numai la forma reflexivă, înseamnă „a se supăra”, „a se arăta jignit”. A fost explicat ca derivat de la *pică* printr-un intermediar grecesc (DU ; formulă nu prea clară) sau prin fr. *se piquer* (TDRG ; Scriban adaugă : cu sufixul grecesc *-irisesc*, dar un asemenea sufix nu există). Eu însumi, neștiind cum să explic pe cel de-al doilea *i*, am propus (BL, IV (1936), p. 108) să se pornească de la gr. *πικρίζω* „a amări”. Găsesc acum forma de participiu *picarisită* (Matei Millo, *Două femei împotriva unui bărbat*, în *Primii dram.*, p. 441), care ne dă cheia problemei. Este vorba de it. *piccare*, devenit în grecește în mod normal *πικάρω*, cu aoristul *ἐπικάρισσα*, de unde în romînește, așa cum e de așteptat, a *picarisi*. Forma *pichirisi*, cunoscută de mine și din vorbirea bucureșteană mai veche, pare a se explica prin asimilare.

E curios de remarcat că Brighenti nu are cuvîntul în dicționarul grec-italian (are numai participiul pasiv *πικαριμένος*), dar în dicționarul italian-grec, s.v. *piccare*, apare forma *πικάρω*. Aceasta, de altfel, nu constituie un caz izolat.

piei

DU ne trimite pentru etimologie la sicil. *piciottu* „băiat”. TDRG lasă cuvîntul fără etimologie, dar citează diferite forme, mai mult sau mai puțin asemănătoare, romanice și romînești. CADE explică cuvîntul prin bg. *нуч* „bastard” (care nu apare în PCBE). Cuvîntul este în realitate turcesc, *piç*, și el apare și în greaca modernă, *πιτς* (Ronzevalle, p. 61; Scriban, după ce ne îndreaptă spre *pițigoi*, *pitic*, trimite și la turc. *piç* „bastard”). Trecerea de înțeles de la „bastard” la „copil”, „persoană mică de stat” nu este prea greu de acceptat. Dar avînd în vedere că în turcește cuvîntul are și înțelesul de „stîrpitură”, „organism nedevoltat”, nu vom crede că deplasarea de înțeles s-a făcut întîmplător în ambele limbi, în chip independent, ci trebuie să credem că din turcește cuvîntul ne-a venit cu înțelesul pe care i-l cunoaștem în romînește.

pîrdalnic

S-au încercat diverse etimologii, una mai forțată decît alta (de exemplu DU, urmat de Scriban, pornește de la *prădalnic*, demonul conceput ca un răpitor de suflete; dar de ce n-a rămas *prădalnic*?), pînă cînd P. Skok l-a explicat ca o formație din sl. *prdeti* „pedere” („Archiv für slavische Philologie”, XXXVII (1918), p. 92; „Slavia”, IV (1926), p. 332; pentru unele amănunte, vezi și cartea mea *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris, 1929, p. 40). De atunci problema n-a mai fost reluată (la explicația prin slavă s-a raliat și DLRM: bg. *пърдало* + sufixul *-nic*), pînă de curînd, cînd P. P. Panaitescu, în SCL, IX (1958), p. 160—163, a propus altă etimologie: *pîrdalnic* ar proveni din sl. *пръдалника* „moșie luată înapoi vasa-lului de către suzeran”. Există greutăți formale; dar înțelesul nu se explică în nici un chip. Pierderea moșiei este, desigur, o nenorocire, dar nu pentru toți actorii dranei și în orice caz acesta nu este un motiv pentru ca de la înțelesul de „moșie reluată” să se treacă la acela de „blestemat” și mai ales la acela de „drac”.

Explicația lui Skok se ține foarte bine în picioare. Nu este exclus ca în *pîrdalnicele de bătrînețe* să avem înțelesul primitiv. De la acesta la acela de „drac” distanța nu este atît de mare cît s-ar părea: din motive de interdicție de vocabular,

dracului i se zice adesea cu nume neașteptate. Oamenii superstițioși, cînd se zice de cineva că e sărac, răspund : *sărac e dracul*.

pocher

Dicționarele noastre care inserează cuvîntul (CADE, Scriban, DLRM) nu ezită nici o clipă să-l explice prin franceză, în ciuda diferenței de accentuare. Avînd în vedere că jocurile de cărți intrate la noi în secolul trecut folosesc termeni în marea lor majoritate grecești (*conțină, decar, exoflă, protos, rigă, spație* etc.), trebuie să credem că și *pocher* reproduce pe gr. *πόκερ* (vezi totuși și rus., bg. *покер*).

poloboc

Dicționarele noastre (TDRG, CADE, Scriban, DLRM) explică pe *poloboc* prin rus. *полюбочка*, pe care totuși dicționarele rusești nu-l inserează, de aceea mă tem că l-a compus Tiktin. Admițînd însă că cuvîntul există, nu se vede ce s-a făcut cu sfîrșitul lui. DLRM mai trimite și la ucr. *полюбочок*, care, pe lângă că nu rezolvă nici el problema terminației, are accentul pe *u*. Există în rusește compusul *полюбочье*, cu sensul de „cadă formată dintr-un butoi tăiat în două”. Împrumutat în romînește, acesta a putut fi luat drept plural și a servit astfel ca bază pentru refacerea unui singular *poloboc*.

portofel, portofoliu

CADE, susține, în conformitate cu orientarea generală a autorului, că rom. *portofel* este împrumutat din franțuzește. Scriban, și, după el, și DLRM, mult mai aproape de realitate, pornește de la rus. *портфель*. N-ar fi prea greu de explicat în romînește inserarea unui *o* în grupul de consoane, dar faptul că există și în bulgărește *портмонеа* dă de gîndit : este cu totul neverosimil ca aceeași formă să fi apărut în mod independent în cele două limbi vecine.

În romînește există și *portofoliu*, cu înțelesul primitiv al francezului *portefeuille*, pe cînd în portofel se țîn de obicei banii de

metal. CADE îl explică și pe *portofoliu* tot prin fr. *portefeuille*, fără să se întrebe de ce avem două reflexe diferite ale aceluiași original. Scriban și DLRM pornesc aici tot de la fr. *portefeuille*, primul adăugînd și o referire la it. *portafoglio*. Dar în greacă există *πορτοφόλι* explicat prin it. *portafoglio*. Fără îndoială că aici avem cheia pentru a descoperi originea celui de-al doilea o în romină și în bulgară.;

prefectoriță

DLRLC citează acest cuvînt din Alecsandri. Formația pare curioasă. DLRM îl explică din *prefect*+suf. *-iță* (după *doctoriță*). Explicația este formulată neclar, dar în orice caz se pune întrebarea : ce legătură este între *prefect* și *doctor*, pentru ca femininul unuia să-l influențeze pe al celuilalt ? Nu se vede cum *doctoriță* ar fi fost analizat ca *doct*+*-oriță*, nici cum din *prefectoriță* s-ar putea extrage o formație regresivă **prefector*. DLRM presupune că accentul în *prefectoriță* este pe *i*, și așa pare natural să credem ; dar *doctoriță* are accentul pe prima silabă.

Trebuie să ne punem întrebarea : cum se putea forma femininul de la *prefect* ? Nu era posibil să se spună *prefectă* decît dacă o femeie ar fi fost prefect (azi avem pe *arhitectă*), ceea ce nu era cazul, și de altfel femininele în *-ă* formate de la substantive erau rare pe vremea lui Alecsandri (azi se zice *casieră*, dar în secolul trecut nu circula decît *casieriță*). Pentru forme ca **prefecteasă*, **prefectoai*, **prefectoaică*, **prefectiță*, **prefectcă* lipsea orice model în limbă, pentru bunul motiv că, cu excepția lui *arhitect*, nici pînă azi nu avem alt nume de purtător al unei funcții terminat în *-ct*. Care era deci soluția ? Să se pornească de la derivatele care aveau paralele în limbă. Singurul derivat al lui *prefect* era *prefectură*, și acesta se întîlnia nu numai cu cuvinte ca *arhitectură*, formate la fel, ci și cu derivate ca *lectură*, *colectură*, *pictură*, care aveau alături pe *lector*, *colector*, *pictor* (vezi și pe *corectură*, care are lîngă el pe de o parte pe *corector*, pe de alta pe *corect*). Astfel dacă paralel cu *pictură*, *lectură* se pot forma *pictoriță*, *lectoriță*, s-a putut găsi natural să existe și *prefectoriță*, alături de *prefectură*. Derivație indirectă (SLG, p. 68).

Preotesoiu

În BL, VII (1939), p. 105—110, am discutat numele de familie în *-oiu*, și am arătat că ele provin de la feminine în *-oia* : pentru un motiv sau altul, copiii au fost denumiți pornindu-se de la numele mamei. Cu ocazia aceasta semnalăm (la p. 109) un *Dumitresu*, format de la *Dumitreasa*, soția lui *Dumitru*. Gădesc acum în „Scînteia tineretului” (21.VI.1962, p. 6, col. 1) numele *Preotesoiu*, evident format de la *Preoteasa*. Este o formație diferită de a lui *Dumitresu* și de a numelor ca *Mitroi*, dar mi se pare că ea dovedește definitiv justetea tezei că numele în *-oiu* sînt formate de la numele mamei.

prepelicar

Legătura cu *prepelită* e indiscutabilă, dar formația nu e clară : de ce finala e *-car* în loc de *-țar*? Cunoaștem cazuri de intervertire a lui *c* cu *ț*, de tipul *donicută*, dar acolo pe de o parte consoana *c* rămîne prezentă în cuvînt, iar pe de altă parte, dacă cele spuse mai sus, la p. 38—42, sînt acceptate, este vorba de o disimilare care nu și-ar găsi locul în cazul discutat aici.

În mod curios, CADE nu dă nici o informație etimologică, nu numai pentru *prepelicar*, dar nici măcar pentru *prepelită*. Pușcariu, DR, VI (1931), p. 232, explică pe *prepelicar* prin **prepelicer*, cu *č > k* prin analogie ; de ce analogie e vorba mi-ar fi greu să descopăr. Aproximativ pe aceeași linie a mers Scriban (urmat de DLRM), care, fără să explice schimbarea fonetică, propune ca punct de plecare s.-cr. *prèpelicăr*. Dacă era să intervină analogia, am fi așteptat *prepelitar* (acesta, la drept vorbind, există, dar slab atestat).

Pe alt drum a mers TDRG, care trimite la sl. **prepelka*, rus. *перепелка*, pol. *przepiórka*, ceh. *prepelka* (de adăugat bg. *препелка*). Aceasta înseamnă că trebuie să alegem între două ipoteze : sau a existat un derivat slav, neatestat, în *-ar*, pe care romîna l-a împrumutat (introducînd pe *i* poate de la *prepelită*), sau s-a format în romînește derivatul în *-ar* de la o formă de origine slavă, neatestată în romînește. Desigur nu ne vom speria de ideea că un cuvînt a putut dispărea după ce a lăsat un derivat sau după ce a fost împrumutat de altă limbă. Dacă avem de ales între cele două ipoteze, cred că e preferabilă cea de a doua (pentru aceasta pare că a opinat și Pascu, *Suf.*, p. 81),

pentru motivul că sufixul *-arji* nu formează în general, în slavă, nume de animale (exemple ca rus. *заяцарь* „cocoș de munte”, bg. *зайчар* „iepurar” sînt excepționale), pe cînd în romînește asemenea derivate există numeroase și în totul asemănătoare cu *prepelicar* : cîini, *iepurar*, *șorecar* ; lup, *cotețar* ; urs, *furnicar* ; cal, *telegar* ; șoarece, *alunar* ; fluture, *urzicar* ; numeroase nume de păsări : *alunar*, *cătinar*, *cireșar*, *furnicar*, *iepurar*, *lăcustar*, *muscar*, *păsărar*, *porumbar*, *prundar*, (*sitar?*), *șerpar*, *șopîrlar*, *șorecar*, *vișinar*. Formații oarecum diferite, pentru că baza este un verb : *cufundar* (pasăre), (oaie) *mulgară*.

prislea

DU, care scrie *prăselea*, adaugă, ca etimologie, „tras din *prăsi*”. Nu se arată ce reprezintă finala *-lea*, dar însuși faptul că forma exactă este cu *î* infirmă întreaga explicație. Celelalte dicționare lasă cuvîntul fără etimologie, cu excepția lui Scriban, care trimite, just după părerea mea, la sl. *prüstü* „deget” (tot fără să arate ce e *-lea*). Varianta romînească *pîrslea*, citată de TDRG, se explică ușor dacă pornim de la un slav *prŭ-*. Pentru înțeles, vezi fr. *Tom-pouce* din engl. *Tom Thumb* (personaj de poveste, pitic, om de statură mică), fr. *Petit Poucet*, germ. *Däumling*, magh. *Hüvelyk Matyi*, rus. *мальчик с пальчик* ceh. *paleček*, it. *Pollicino* (un film american prezentat de curînd pe ecranele noastre a fost numit în romînește *Tom degețelul* ; mai bine ar fi fost *Prichindel*). Vezi și sl. *mězinŭ*, care în diverse limbi slave reunește înțelesul de „fiul cel mai mic” cu acela de „degetul mic” (Berneker). Cît privește pe *-lea*, este fără îndoială sufixul diminutival bulgăresc *-le* (cf. Beaulieux, p. 146 : *брамле*), ceea ce înseamnă că trebuie să fi existat în bulgărește derivatul **npъcmле*. Cf. și *năpîrstoc* „pitic” < „degetar”, din aceeași rădăcină slavă *prüstŭ*.

progadic

Cuvîntul apare, sub formele *progadie*, *pogradie* și *pograde*, în dicționare ; sub forma *progade*, în *Lex. Reg.*, p. 21 (din Maramureș ; în aceeași culegere apare și *progradie*, p. 93, din Făgăraș). Un corespondent din Banat îmi comunică forma locală *progage*. Alte variante au fost adunate de I. Pătruț,

„Cercetări de lingvistică”, II (1957), p. 295, urde sînt discutate și respinse etimologiile anterioare. Pătruț ia ca punct de plecare v. sl. подѣграднѣ „suburbium”. Cred că ar trebui să ne gîndim și la v. sl. програднѣ „suburbium”. Diversele variante fonetice se explică ușor dacă avem în vedere structura complicată a cuvîntului slav. Cuvîntul românesc înseamnă „cimitir”. Pătruț (p. 296) explică înțelesul pornind de la acela de „suburbie”, „mahala”. Cred că mai curînd ar trebui să pornim de la „loc în imediata apropiere a orașului”, trecerea la sensul românesc fiind datorată unui eufemism, care pare normal, dată fiind noțiunea în cauză.

ramnă, rivni

În CV, 1950, nr. 3, p. 36, găsim *ramnă* „dorință, plăcere” (din Muscel). Este desigur un postverbal de la *rîmni*, variantă a lui *rivni*, care, la rîndul său, este considerat ca denominativ de la *rîvnă* de DLRM. Aceasta ar scuti de un prototip slav reconstruit, **rîvniti* (TDRG, CADE); dar de ce avem în romînește *rîvnă* și nu **rîvne*, cum ne-am aștepta, ținînd seamă de forma substantivului slav? Dacă însă *rîvnă* e postverbal, atunci finala lui se explică de la sine. De adăugat că, deoarece *î* nu alternează cu *a*, *ramnă* nu se explică decît pornind de la o variantă *rămni*, pentru care vezi TDRG.

repede

Legătura dintre *repede* și lat. *rapidus* este neîndoielnică. Dar forma romînească prezintă unele trăsături care nu au fost suficient luminate. În ce privește vocala finală, care nu se justifică prin originalul latin (tendința generală fiind trecerea de la declinarea a III-a la a doua, nu invers), TDRG, singurul care o discută (Scriban îl urmează), trimite la *limpede* < lat. *limpidus*. Pentru acesta, CDDE arată că forma cu *-e* se justifică prin influența pluralului: față de *verzi/verde*, se formează *limpezi/limpede* în loc de *limpezi/*limped*. Să admitem. Dar cu aceasta nu s-a spus totul despre *repede*: vocala lui radicală trebuia să fie *a* (**raped*) și influența pluralului nu poate explica pe *e* (nici pe *ă* din forma regională *răpede*). Tiktin discută vocalismul numai la verbul *repezi* și se mulțumește să trimită

la *răci*, alături de *rece*. Dar la *răci* ne punem întrebarea de ce *e* primitiv a devenit *ă*, pe cînd la *repede* e vorba de schimbarea neobișnuită a lui *a* în *e* (*ă*), deci problema e cu totul alta.

Singura cale pentru explicație este recursul la derivate (ideea mijeste la E. Herzog, DR, V (1929), p. 485, n. 1). Fără accent, *a* devine normal *ă*, deci avem *răpezi*, *răpeziciune* etc., unde intervine corelația de timbru, de aceea în limba literară se ajunge la *repezi*, *repeziciune* etc. După părerea mea însă, în forma literară *repede* și în cea regională *răpede* nu avem o simplă influență analogică a derivatelor, ci forme postverbale, ceea ce poate explica și vocala finală, fără influența pluralului (nu se vede de ce pluralul ar fi fost superior singularului). Aceasta aruncă o lumină și asupra lui *limpede*, care ar putea fi de asemenea postverbal.

rest

Cuvîntul *rest* este tratat vitreg în dicționarele noastre : TDRG nu-l inserează, pentru că, evident, îl consideră de origine apuseană. CADE spune doar : *rest* „rămășiță”, din fr. Singurul care-l tratează pe larg este DLRLC, iar DLRM îl explică prin fr. *reste*, deși Scriban mersese ceva mai departe, semnalînd formele it. *resto*, ngr. *ρέστο*, germ. *Rest*.

Există cel puțin un înțeles care nu se explică prin franceză, pentru că în franțuzește nu există : acela de „sumă înapoiată celui care a plătit cu o monedă mai mare decît i s-a cerut”. În franțuzește se spune *rendre la monnaie*. Am asistat odată la o scenă care mi s-a părut concludentă : un român, făcînd o plată într-o băcănie pariziană, a adăugat : *donnez-moi le reste*, la care negustoreasa i-a răspuns : *le voici, votre reste*, pe un ton atît de sarcastic, încît nu încăpea îndoială asupra motivului pentru care repeta cuvîntul străin.

Dar *resto*, cu înțelesul discutat, există în italienește și se găsește și în bulgară : *pecmo*, fără plural. După PCBE, cuvîntul provine din italiană, afirmație inexactă după părerea mea : atît în bulgară, cît și în romînă, unde e mult mai frecvent decît în bulgară, el provine din greacă, unde se întrebuintează și pl. *τὰ ρέστα*, sub influența autohtonului *τὰ λεπτά* (H. Pernot, *Recueil de textes en grec usuel*, Paris, 1918, p. 15, n. 10). *Българско-гръцки Речник*, Sofia, 1960, inserează fraza bg. *даўме ми два лева ресто*, tradusă în grecește prin *δῶστε μου δύο*

λέβα ρέστα, adică exact tipul românesc : *dă-mi doi lei rest*. Trebuie să mai adaug că m-a frapat din tinerețe faptul că cumpărătorul spune la noi ce rest să i se dea, lucru neobișnuit în alte părți ale lumii.

ringlotă

Ringlotă sau *renglotă*, un soi de prună, este explicat de Scriban (după care și de DLRM), prin fr. *reine-claude*, cu același înțeles, dar fără nici o justificare a modificărilor de formă. Înlocuirea reciprocă a ocluserivelor surde și sonore ne duce spre un intermediar german, *Ringlotte*, cu varianta austriacă *Reneklode* (*Fremdwörterbuch*, Leipzig, 1960, s.v. ; vezi Becker, *Charakteria Mathesius*, Prag, 1932, p. 112).

rîndaș

În general *rîndaș* este explicat prin *rînd* (slugă de rînd, DU, slugă pentru lucrările de rînd, TDRG, cu îndoială, și CADE, fără îndoială ; acela ce servește cu rîndul, Scriban ; vezi și DLRM). Nu se vede însă întrucît *rîndașul* este mai de rînd decît alte slugi sau întrucît lucrările pe care le face el sînt mai de rînd. Această obiecție ar privi și explicația dată de I. Bărbulescu, *Individualitatea limbii romîne și elementele slave vechi*, București, 1929, p. 251, unde se ia ca punct de plecare un v.sl. рѣдѣшѣ. De aceea G. Pascu, *Suf.*, p. 348, recurge la altă explicație, care se potrivește mai bine cu înțelesul : *rîndaș* ar fi derivat de la *rîni*. Dar nu se vede de unde ar proveni *-d-*.

Rîndaș este însă evident un nume de agent și ca atare poate proveni nu numai de la substantivul *rînd*, ci și de la verbul *rîndui*, cu care se potrivește mult mai bine ca înțeles. Dacă la unele derivate nu se poate afirma cu siguranță că au la bază un verb, deoarece există paralel un substantiv : *certaș* (*certa* și *ceartă*), *cînstaș* (*cînști* și *cînste*), *doinaș* (*doini* și *doină*), *duhănaș* (*duhăni* și *duhan*) și altele, există totuși și derivate formate sigur de la verbe : *cercetaș*, *complectaș*, *uci-gaș* și altele.

Chiar pentru o formație în *-aș* de la un verb în *-ui* se găsesc modele : *făptaș* (mai curînd de la *făptui* decît de la *făptă*, cel puțin în conștiința vorbitorului actual), *hăitaș* (mai curînd de

la *hăitui* decît de la *haită*; DA îl explică prin „om care hăituieste”); *pizmaș*, mai curînd de la *pizmui* decît de la *pizmă*.

rugină

Dicționarele noastre explică în mod nesatisfăcător acest cuvînt. DU (urmat de REW) pornește de la lat. *aerugine*, fără nici o explicație cu privire la diferențele fonetice. Celelalte dicționare pornesc de la un latin neatestat **aerugiina* (PEW, TDRG, CADE, DLRM). Acesta ar fi, evident, derivat de la *aerugo*, pentru care Tiktin trimite la *lumină*. Am arătat însă la acest cuvînt că, după părerea mea, e format în romînește de la *lume*, iar pentru *rugină* nu a existat în romînește o bază potrivită de la care să fie format un derivat în *-ină*. În BPh, I (1934), p. 165, G. Ivănescu explică pe *rugină* ca derivat post-verbal de la *rugini* (care, desigur, trebuie conceput ca un derivat de la un vechi **ruginē*). La această etimologie m-am raliat și eu (BL, V (1937), p. 87). Model pentru această derivare ar putea fi *odihnă* de la *odihni*.

Scriban, deși acceptă derivarea de la *aerugo*, adaugă : sau *rubigo* > **ruigine*. Evident, din punctul de vedere fonetic, amestecul acesta nu ne-ar putea ajuta cu nimic. Dar *rugină* se numește și o boală a grîului, care în latinește se cheama *robigo*. De aceea pare probabil că în *rugină* trebuie să vedem încrucișarea a două etimoane, ca în cazul lui *mesteca* (SLG, p. 71). Vezi, pentru încrucișarea lui *robigo* cu *aerugo* în engadină, REW, 7348.

săracan

Expresia *săracan de mine* a fost corect explicată de acad. Iorgu Iordan, *Stilistica*, p. 36, împotriva părerii lui Tiktin și a celei formulate mai explicit de mine (BL, IV (1936), p. 112; DU inventează chiar un adjectiv *sărăcan* „foarte sărac”): punctul de plecare este în *săraca-mi de mine*. O dovadă că această explicație este justă ne-o aduce o paralelă exactă din aromîină : *mărata-n' di io* (Th. Capidan, *Aromîinii* p. 408). Cum se vede, aici a fost păstrat caracterul muiat al lui *n* < *m*, ceea ce exclude ipoteza formării cu un sufix *-an*.

scand

Am discutat altă dată (BL, IV (1936), p. 114) această variantă a lui *scaun*, eliminând ipoteza că *scannum* a devenit **scannum* prin asimilare, apoi **scandum* prin disimilare, și am propus să vedem în *d* final o consoană alcătuită din explozia lui *n* și vibrațiile lui *u* care se pronunța la sfârșitul cuvântului. Revin aici cu o nouă ipoteză.

Un învățător din Focșani mi-a semnalat că un copil pronunță *pung* în loc de *pumn*. Explicația mi se pare clară : grupul *-mn* la sfârșit de cuvânt este greu de pronunțat (*-gn-* primitiv s-a schimbat în *-mn-* într-o vreme când se mai pronunța *u* final, deci cele două nazale nu erau în aceeași silabă). Greutatea constă în succesiunea de consoane continue. Ea este înlăturată prin transformarea ultimei continue în oclusivă (pentru aceasta este suficientă suprimarea vibrațiilor nazale). Odată ce *n* a devenit *g*, prima consoană nu mai poate fi pronunțată ca *m*, ci, prin asimilare, devine *n* velar.

Aceeași explicație se poate aplica și la *scand*, dacă pornim de la un primitiv *scamn*, atestat : *n* a devenit oral, deci *d*, iar *m* s-a asimilat cu *d*, devenind *n*. Trebuie să adaug că această soluție a fost schițată de Pușcariu, DR, III (1924), p. 828 ; vezi și Procopovici, DR, VI (1931), p. 416.

schilod

Între dicționarele noastre sînt diferențe serioase la explicarea acestui cuvînt. TDRG trimite la *schilav*, adăugînd că sufixul din *schilod* e „dunkel”. Dimpotrivă CADE și DLRM explică pe *schilav* prin *chilav* + *schilod*. Mai curajos, Scriban construiește, nu se vede pentru ce, un **schilov*, prin intermediul căruia s-ar fi ajuns de la *schilav* la *schilod*. Cuvîntul face impresia unui derivat grecesc în *-ώδης* „cu înfățișare de” și așa a fost înțeles de Bogrea, DR, III (1924), p. 736 : gr. **σκελώδης* de la *σκέλος* „picior”, dar cu înțelesul lui *σκελετώδης* „cu înfățișare de schelet”, vezi și *σκελός* „cu picioarele strîmbe”. Totul e prea complicat. Propun să pornim de la *σκυλί* „ciine” (și Bogrea, DR, IV (1927), p. 813, n. 2, revenind asupra părerii sale anterioare, se gîndește la gr. *σκύλος*, fără a explica terminația), deci **σκυλώδης* ar însemna „cu nutră de ciine”. Nu l-am găsit atestat, dar dicționarele cunosc pe de o parte pe *σκυλακώδης* „asemănător cu un

cîine” (format de la diminutivul σκυλόκι) și κυνώδης, cu același înțeles, pe de alta σκυλολόγι „canalie” (vezi și κυνώπης „nerușinat”). Dacă a căpătat înțelesul de „mutilat”, este foarte probabil că a trecut prin acela de „cerșetor” și că înțelesul acesta reflectă atitudinea claselor posedante față de cei care cereau de pomană. Mai sînt cîteva amănunte care trebuie pomenite.

1. Ce amestec a putut avea la cuvîntul nostru gr. κυλλός „schilod”?
2. Faptul că verbul este *schilodi* și nu **schilozi* trădează formația relativ recentă.
3. Varianta *schilog* este explicată prin influența lui *olog* (TDRG, Bogrea, loc cit.): nu e normal să ne referim la gr. σκυλολόγι?

seralie

Dicționarele noastre înregistrează fără nici o explicație, alături de *sarailie*, varianta *seralie*, întilnită la C. Negruzzi. Ea nu poate fi despărțită de forma bulgărească *сералия*, care nu figurează în ПСБРЕ, dar am cunoscut-o personal pe listele de mîncare în Bulgaria. Paralel cu *sarai*, de origine turcească, circulă și *serai* (gr. σεράγι, alături de σαράγι), din pers. *seray*, care e și la baza formei turcești.

sfîrlă, sfîrlează

În dicționarele noastre, aceste cuvinte nu au găsit un tratament convenabil. DU vede în *sfîrlă* un derivat de la *fîrli* < bg. *fîrliti* „a azvîrli” (literalmente „lovitură dată repede”), iar *sfîrlează* ar fi un diminutiv de la *sfîrlă*. TDRG trimite la *azvîrli*, ceea ce cu greu s-ar putea numi o etimologie (totuși pe linia aceasta a mers și Scriban, care vede în *sfîrlează* un derivat de la *sfîrlă* sau de la *sfîr*, cu sufixul *-lează*!). După Pușcariu, DR, VI (1931), p. 307, *sfîrlă* ar avea *rl* simbolic. Cît despre *sfîrlează*, TDRG trimite la gr. φοῦρλα, -λος, σβοῦρος, -ρος, σβοῦρα, cu același înțeles; dar este evident că aceste cuvinte nu sînt de origine grecească, astfel că și ele au nevoie de o etimologie. Mi se pare foarte probabil că ele provin din aceeași sursă cu cele romînești.

Această sursă nu poate fi decît slavă. În vechea slavă găsim pe *сръдль* „sfredel”, provenit din *сръдѣти*. Înțelesul de „a învîrți” nu e asigurat pentru verb, dar e făcut foarte

verosimil de existența derivatului, al cărui înțeles este bine asigurat. Din aceeași rădăcină trebuie să presupunem un derivat cu sufixul instrumental *-dlo*, care în slava de sud devine *-lo*. Sensul de „a învăța” nu apare în românește la *sfîrlă* (nu ar fi totuși greu să-l derivăm din „a învăța” pe cel existent; vezi și *sfîrlă* „rît de porc”, la Bogrea, DR, IV (1927), p. 852, n. 4), dar apare la derivatul *sfîrlează*, format cu un sufix a cărui origine nu este destul de bine lămurită în românește, dar a cărui existență este totuși asigurată în cuvinte ca *spetează*. Finala *a* în grecește este normală, vezi $\sigma\tau\alpha$ față de v.sl. *чирѡ*.

sideancă

În CV, 1951, nr. 2, p. 35, găsim *sideancă* „șezătoare, serbare” (din Teleorman). Este vorba, evident, de bg. *седянка*, cu același înțeles. Apariția acestui cuvânt mă face să cred că nu e nevoie să facem apel, pentru a explica pe *șezătoare*, la rus. *посиделки* (cum am încercat în SCL, VII (1956), p. 275), căci bg. *седянка* este mult mai apropiat, din toate punctele de vedere, și a putut servi ca model pentru construirea rom. *șezătoare*.

singur

În unele părți din nordul țării, *singur* apare cu înțelesul de „dumneata”, vezi de exemplu S. Dumistrăcel, „Limba română”, 1961, p. 239—240 : *singur nu vii cu noi?* (din raionul Dorohoi). Este fără îndoială un calc după magh. *maga*, care înseamnă și „însuși”, „singur”, și „dumneavoastră”. Vezi de altfel și gr. $\alpha\upsilon\tau\acute{o}\varsigma$, lat. *ipse*, care înseamnă și „însuși” și „stăpîn” (în graiul sclavilor).

smicca

Sîmcea „vîrf (de cuțit, de munte)” a fost explicat prin lat. **senticella*, diminutiv de la *sentis* „spin”, etimologie cu drept cuvînt respinsă de Densusianu, HdLR, I, p. 38 (totuși menținută de PEW, TDRG, REW, DLRM, Scriban). Cu mai multă probabilitate Candrea, „Buletinul Societății filologice”, I, 1905, p. 28 (urmat de Densusianu, HdLR, II, p. 27 și de

CADE), pornește de la lat. **summicella* „vîrfuleț”. Dar ce este *smicea*, *zmicea* „vîrguță”, „mlădiță”? Singur Scriban se încumetă să-l explice ca o variantă a lui *sîmcea* din **senticella*. Nu văd de ce n-am porni și pentru *smicea* tot de la **summicella*, care nu face nici o dificultate, nici ca formă, nici ca înțeles. Suprimarea primei sau a celei de-a doua vocale este o problemă de tempo al vorbirii.

spaimă, spăimînta, speria

Pare un lucru admis că aceste trei cuvinte provin din aceeași rădăcină, căci toate încercările făcute pînă acuma de a le explica prin rădăcini diferite s-au soldat cu eşecuri. Dar legăturile dintre ele și filiația fiecăruia în parte sînt neclare.

În ce privește verbul *a speria*, trebuie fără îndoială să considerăm ca mai veche forma regională *spăria*, căci aceasta a putut, grație corelației de timbru a consoanelor, să devină *speria*, pe cînd o schimbare în sens invers ar fi inexplicabilă (vezi mai sus *lepăda*). PEW constată că toate încercările de a porni de la rădăcina lui *paueo* au eșuat, de aceea propune un **expariare* „a desperechea în momentul acuplării”. Mă îndoiesc că cineva s-ar fi putut gîndi că latina a avut un asemenea verb, dacă nu s-ar fi căutat cu orice preț o etimologie pentru *speria*. TDRG ia ca punct de plecare pe *expauere*, unde s-ar fi introdus un *r* ca în *are* < *habet* (iar acolo de ce?) sau s-ar fi produs o disimilare $p - v > p - r$. Acesta ar fi însă unicul exemplu de astfel de disimilare în romînește, unde de altfel *v* intervocalic ar fi trebuit să fie eliminat. CADE pornește de la *expauorere* (? !), care nu mi se pare sigur că ar fi dat *spăria*, dar în orice caz e fabricat special pentru a-l explica pe acesta din urmă. În perioada ei istorică, latina nu forma derivate denominative de conjugarea a II-a. Ar fi trebuit deci reconstruit un **expauoriare* (care nu văd cu ce ar fi fost mai rău decît **expauorere*; totuși acest din urmă monstru s-a bucurat de favoarea lui Pușcariu, DR, IV (1927), p. 706 și a DLRM; REW, 3036, l-a suprimat în ediția din 1935, astfel că a renunțat de a-și da părerea). DU a reconstruit și el un **expauorare* (la fel Densusianu, HdLR, I, p. 165), care nu are decît un cusur: că trebuia să devină în romînește **spăura*.

Singura bază posibilă în latinește este *expauere*, bine atestat și cu sens potrivit pentru verbul romînesc. Aceasta

este explicația la care s-a oprit Scriban, care construiește cam schematic istoria următoare: *expaueo* > *spai* > *spar* sub influența perechii *pai* și *par*; de aici mai departe infinitivul *a spărea*, *a sperea*, *a speria*. Dar întreaga flexiune se bazează pe persoana I a indicativului prezent? Trebuie să notăm că în latinește *pauere* nu avea nici perfect, nici participiu, ca mai toate verbele de stare de conjugarea a II-a. Ca adjectiv se folosea derivatul *pavidus*. Prin urmare în românește nu s-a putut păstra decât o temă de prezent și nu era nici un motiv să se formeze un perfect și un participiu de conjugarea a II-a, ținând seamă că tipurile vechi care existau în latinește au fost eliminate, iar cele noi, în *-și* sau *-ui* nu erau potrivite aici. Perfectul megl. *spărui* este vizibil ulterior, pentru că pornește de la rădăcina *spar-*. Singura posibilitate de a completa paradigma verbului în dacoromână era trecerea lui la o conjugare regulată (I sau IV).

Pornim deci de la prezentul *expaueo*, care trebuia să dea, și a și dat, *spaiu* (*-u-* interior a dispărut și în alte cuvinte asemănătoare ca formă). Intrînd în paralelism cu *cei*, *pai*, *piei*, *săi*, persoana a II-a sg. a indicativului, a III-a a conjunctivului la ambele numere, apoi I-a sg. a indicativului au putut căpăta forme cu *-r-*, care erau mai comode, deoarece pe ele se putea construi o conjugare completă. În timp ce *a cere*, *a părea*, *a pieri*, *a sări*, erau reținute la conjugările II, III, IV, grație întregii lor paradigme, *spai*, slab sprijinit de alte forme ale sale, a trecut la conjugarea I (ca *tăia*), așa cum s-a întîmplat cu *învia* și cu alte verbe.

Spaimă e explicat în general ca provenind de la **expauimen* (singur CADE pornește de la gr. *σπάσμα*, neținînd seamă de faptul că limbile romanice au *spasmus*, nu *spasma*). S-ar părea că *i* în cuvîntul latin trebuia să fie lung. Dicționarele nu încearcă nici o explicație, afară de Scriban, care pleacă de la *pauire* „a bătători”, idee manifest greșită. Pușcariu, ZRPh, XXVIII (1904), p. 677, n. 1, explică pe *spaimă* nu prin **expauimen* (< *expauēre*), ci din *expauimen* (< *expauēre*). Dar *expauēre* nu există, iar cantitatea lui *i* nu depinde de a lui *e*. Trecerea lui *i* la *ī* în sufixul *-imen* este verosimilă, pentru că *-i men* era arhaic, iar *-īmen* era viu, cf. *sedimen* pentru *sedimen* și discuția din SLG, p. 58.

La *spăimînta*, situația e mai complicată. TDRG, REW, Scriban pornesc de la *spauento*, păstrat în romanica apuseană, cu asimilarea *v-n* > *m-n*, lucru cu totul neverosimil. DU, PEW, CADE pornesc de la **expauimento*, păstrat și în sardă,

forma primitivă *spăimînta* fiind atestată în romîna veche. Dar *expauimento*, neatestat, ar fi derivat de la *expauimentum*, tot așa de neatestat. Pușcariu, loc. cit., n. 2, constatînd că *ae* nu devine *a* în romînește (vezi *chiaie*, *nae*), crede că *spăimînt* nu provine din **expauimento*, ci din **expauamento*, *-imentum*, fiind înlocuit cu *-amentum*, care e mai frecvent. Ajungem astfel la a treia formă neatestată. Afară de aceasta cred că am arătat că *-imentum* era în curs de extindere. Nu cumva avem pur și simplu de-a face cu un derivat de la *pămînt* (pentru înțeles, vezi fr. *aterrer*, lat. *consterno*), cu prefixul *s-* (vezi *strecura*)? Pentru vechimea derivatului în romînește pledează faptul că el apare și în grecește: ἐσπουμέντορησε „s-a spăimîntat” (L. Roussel, *Karagheuz ou théâtre d'ombres à Athènes*, I, II, Athènes, 1921, p. 34), care ar trebui să vină din aromînă, deși nu mi-e cunoscută o atestare a lui în aromînă. În orice caz, *i* din *spăimînta* provine de la *spaimă*. În *spaimă* vocalele *a* și *i* s-au contras pe vremea cînd *a* încă nu devenise *ă*. Fiind neanalizabil, cuvîntul a scăpat de sub influența cuvintelor cu sufixul *-ime* (*mulțime* etc.) și astfel a putut schimba pe *-e* în *-ă*.

spermanțet

Dicționarele noastre (DU, TDRG, CADE, DLRM) explică pe *sperma(n)țet* prin rus. *спермацет* (singur DLRM scrie rus. *сперманцет*, nu știu dacă cu vreo bază; cred că mai curînd *n* se datorează unei greșeli). Dar cuvîntul apare exact în aceeași formă, și în alte limbi: germ. *Spermazet*, bg. *спермацет*, gr. *σπερματσέτο*. PCBKE explică forma bulgară prin greacă, și cred că are dreptate. Aceeași explicație mi se pare că trebuie admisă și pentru romînă, căci produsele de acest soi ne veneau mai curînd din sud decît din nord. Se pune însă întrebarea, pe care n-o pot rezolva: de unde vine *n*?

strecătoare, strecura

Despre originea acestor cuvinte am publicat o notă în „Romania”, LIII (1927), p. 386—387. Mențin cele scrise acolo, dar constat că dicționarele noastre au trecut pe lângă etimologia propusă, fără măcar să o menționeze. Voi încerca să aduc în sprijinul ei argumente noi.

A *strecura* este explicat pînă astăzi în diverse feluri nesatisfăcătoare (Meyer-Lübke, care nu excelează prin prudență cînd e vorba de etimologii romînești, nu inserează în ediția a doua nici una, excluzînd pe *stecura* din REW): **extracolare* (DU, DLRM), **extracolare* sau **transcolare* (PEW, care nu pare să cunoască decît forma *stră-*; aceeași etimologie la Scriban); *côlare* întărit cu *tra-* (TDRG, cu îndoială); *stercorare* (CADE). Formele neatestate nu sînt reprezentate nicăieri în limbile romanice și au fost inventate special pentru a fi folosite ca punct de plecare pentru forma romînească. Dar ambele au un cusur: atît *extra-* cît și *trans-* trebuiau să devină (*s*)*tră-* și n-am avea nici un mijloc să explicăm de ce forma normală este cu *stre-*. De notat că nu avem în romînește nici un exemplu de *stră-* > *stre-*, la nici un verb, nici măcar la *străvedea*, unde consoana următoare e muiată. Aceasta dovedește că dintre formele cu *stre-* și cele cu *stră-*, mai vechi sînt cele dintîi, cele din urmă explicîndu-se fie prin corelația de timbru, fie, mai simplu, prin influența prefixului *stră-*. Cît privește pe *stercorare*, acesta este cunoscut și în latină și în limbile romanice, dar cu înțelesul de „a îngîrșa cu băligar”.

Alături de derivatul „normal” *stecurătoare*, găsim forma *stecătoare*, bine cunoscută în Moldova (TDRG o socotește chiar cea mai obișnuită; Scriban o cunoaște din Transilvania; vezi și MCD, p. 139, din Banat). Dicționarele consideră că forma primitivă este *stecurătoare*, iar *stecătoare* ar fi o formă posterioară, „scurtată”, după cum zice DU. Dar o astfel de scurtare ar fi inexplicabilă și fără analogie în romînește: am putea oare concepe să se zică **vîntătoare* sau **spînzătoare* în loc de *vînturătoare* sau *spînzurătoare*? Mi se pare că avem aici un exemplu clasic de „arii laterale”, care trădează forma mai veche, fără *-ur-*; aceasta e atestată și în aromînă și în meglenoromînă (am făcut trimerite în articolul citat din „Romania”); tendința limbii romîne este mai curînd de a adăuga un *-ur-* decît de a-l suprima). Și aici apar, în dacoromînă, variante cu *stră-*, dar nu ne putem îndoi că sînt mai noi decît cele cu *stre-* (TDRG spune deschis că în perioada modernă apare mai des *stră-*, evident sub influența prefixului *stră-*, eventual și sub influența lui *c* următor, pronunțat dur).

Forma *stecătoare*, mai veche decît *stecurătoare*, dovedește că rădăcina familiei nu este *stecur-*, ci *strec-*. Despre adăugarea elementului *-ur-* am vorbit în articolul citat. Mai e nevoie să mă ocup aici numai de rădăcină.

Trebuie să pornim de la *a trece*. Formația lui *strecătoare*, dacă pornim de la *a trece*, nu are nimic surprinzător : nu avem decît să ne gîndim la *trecătoare*, format exact în același fel. Pentru înțeles, să ne referim la fr. *passoire* „strecurătoare” de la *passer* „a trece”. E adevărat că *trecătoare* nu are variantă cu *tră-*, pentru că analogia îl împiedica de la aceasta (legătura cu *trece* fiind clar simțită), pe cînd *strecătoare* nu a fost supus acestei analogii.

În articolul citat am ezitat, ca punct de pornire, între lat. **ex-traicio* și rom. *s-+trece*. Acum nu mă mai îndoiesc că avem de-a face cu un derivat rominesc, cu prefixul *s-*, care ar merita să fie studiat, vezi *șcălcia*, *scoborî* (aici mai sus), *scufunda*, *sfulyera*, BPh, V (1937), p. 172 (de adăugat CDDE 12), *smomi*.

spori, sporodi, sporoji, sporovăi

Un caz care pare în oarecare măsură asemănător cu cel al cuvintelor *scovardă*, *scoroji* etc. De la sl. *sūporŭ* „ceartă” (bg. *cnop* etc.), se formează verbul *sporiti* „a se certa” (bg. *cnopa*, rus. *cnopumb* etc.). De aici rom. *a spori* „a răspunde obraznic”, „a trîncăni”. DU și CADE, care înregistrează două exemple, le încadrează la cuvîntul *spori* „a înmulți”. Sensul „a vorbi obraznic” este clar atestat la G. F. Cîușanu, *Glosar de cuvinte din județul Vîlcea*, București, 1931, s.v. *spori* : *să nu sporești (la vorbă)* „să nu mai zici nimic !, să nu te întinzi la cașcaval !, să nu fii obraznic !, să nu fii arțăgos !”, iar s.v. *întoarce*, găsim : „răspunde, bombănește, cam „sporește la vorbă”, e obraznic : eu zic una și el zice zece”. S-ar părea totuși că și Cîușanu a înțeles că e vorba de „a înmulți”, cum de fapt am făcut și eu însumi (BPh, V(1938), p. 172) : *a spori cu gura* „a vorbi mult, a da mereu cu gura”. Legătura cu sl. *sporiti* a fost stabilită de Scriban (vezi și Mihăilă, p. 209) și ea este cu atît mai sigură, cu cît vom întîlni imediat alte verbe din aceeași familie și cu înțeles asemănător. Cu drept cuvînt Mihăilă (loc. cit., n. 1) critică DLRLC și DLRM pentru că nu au separat pe *spori* „certa” de *spori* „înmulți”. Trebuie totuși spus că dacă punctul de plecare al celui dintîi este sl. *sūporŭ* „ceartă”, exemplele citate demonstrează că vorbitorii au introdus ceva din sensul celui de-al doilea.

Varianta *sporovăi*, cu sens apropiat de al lui *spori*, este bine atestată în dicționare. DU crede că e vorba de *spori* cu finala de la *ciorovăi*, urmat în această privință de CADE, de DLRM și de Mihăilă, loc. cit. (în timp ce TDRG nu e sigur nici de legătura cu sl. *sūporū*), iar Scriban derivă verbul nostru de la ucr. *cnopocui* „de ceartă”, evident inacceptabil. Cred că e mult mai simplu să pornim de la rus. *споровать(ся)* „a se certa multă vreme”, cf. pentru formație *pojivăi* față de rus. *ножувать*, *upovăi* față de v.sl. *spovati*.

O variantă *sporovi*, citată de Scriban după Caragiale, „Viața românească”, 1909, nr. 11, p. 224, trebuie probabil eliminată, deoarece ediția Zarifopol (vol. II, București, 1931, p. 234) notează *sporovoește* în loc de *sporovește*. Dar apare varianta *sporodi* (Scriban, din Argeș; vezi și Lex. Reg., p. 38 : „a spune verzi și uscate; a vorbi mult și multe”, din raionul Gura Jiului) și, paralel *sporoji*, la CADE (tot din Oltenia). Raportul dintre *sporodi* și *sporoji* pare să fie același ca între *scorodi* și *scoroji*. Dar formația în sine rămîne deocamdată neclară.

sucă

În CV, 1950, nr. 11—12, p. 41, *sucă* este glosat prin „dor, dorință, foarte mare” (*nu mai are astîmpăr, că i-o venit suca de joc*, din Suceava) și este explicat prin germ. *Sucht* „patimă, manie”. Dar cuvîntul este cunoscut și din alte părți și explicat altfel : CV, 1951, nr. 6, p. 29, *sucă* „nervi, ambiție” (din Rodna); *sucaș* „nervos”, *cal sucaș* „cal care nu vrea să tragă”, *ibid.*; *jugui* „a se potrivi, a se obișnui cu o meserie, cu o unealtă”, CV, 1951, nr. 9—10, p. 45 (din Dolj). Scriban îl cunoaște din nordul țării (*sucă* „poftă, toană”) și trimite, pentru etimologie, la bg. *сукам* „sug” (? !). TDRG îl cunoaște din Abrud, cu înțelesul de „obicei” și trimite la magh. *szokás* „obicei”, *szokni* „a fi obișnuit”. DLRM și Teaha, p. 126 (vezi și același, CV, 1951, nr. 3—4; p. 46, din Bihor : *sucă* „obicei, nărav”, *sucuit*, adj., „obișnuit”) pornesc direct de la magh. *szokás*, fără să pună problema corespondențelor. Este limpede însă că *szokás* nu putea să devină *sucă*. Trebuie pornit de la verbul *szokni*, care a putut deveni *sucui* prin schimbarea în *u* a lui *o* neaccentuat, iar *-ni* e reprezentat în mod normal prin *-ui*. Verbul este atestat, nu numai sub forma *jugui*, ci și sub forma participiului *sucuit*, pe care Teaha l-a luat desigur drept un derivat de la *sucă*. În reali-

tate acesta din urmă este un postverbal de la *sucui*. Sensul atestat pentru Suceava nu e prea depărtat de cel primitiv (dar cum a ajuns cuvântul în Bucovina?). S-ar putea întâmpla ca unele înțelesuri să trădeze amestecul lui *suci*.

sul

DLRLC înregistrează expresia *cu un sul subțire* „printr-un calcul fin, cu istețime, cu șiretenie”, socotind că este vorba de un înțeles aparte al cuvântului *sul*. Prof. J. Byck, într-o comunicare rămasă nepublicată, arată că aici trebuie să fie o etimologie populară, și are desigur dreptate. Greșește însă când propune ca etimologie fraza *cu uzul subțire* (considerând că a fost scris *usul* pentru *uzul*): această frază nu este cunoscută în practică, nu se prea justifică în fapt și mai presupune și o schimbare de accent neobișnuită.

Ținând seamă că expresia a circulat în secolul trecut (atașare la Caragiale), pare probabil că avem de-a face cu un balcanism, și anume cu turc. *usul* „mijloc”, „metodă”, împrumutat în neogreacă (οὐσοῦλι „manière adroite de s'y prendre”: μ'έναι οὐσοῦλι „tout délicatement”, Ronzevalle, p. 34) și în bulgară (ycyя „mijloc îndemânatic: c ycyя „cu dibăcie”). Din greacă a trecut și în aromână: *usuli* „mod”, „măsură” (Dalametra).

Se vede că în ambele limbi care au împrumutat cuvântul din turcește și i-au păstrat forma originală, el se construiește cu o prepoziție care înseamnă „cu”, exact ca *sul* în românește. Nu este greu de văzut cum *usul* a fost înțeles în românește ca *un sul* și de asemenea cred că adăugarea adjectivului *subțire* nu cere multe explicații. DLRLC repetă expresia la *subțire*, unde inserează și pe *cu un plan subțire*, expresie bine cunoscută, populară, care desigur a luat locul lui *cu un sul subțire*, iar TDRG inserează pe *cu o foarte subțire stratighimă* (Ianache Văcărescul).

susur

DU explică pe *susur* din lat. *susurrus* și la fel pe *a susura* din lat. *susurrare*. Credincios obiceiului, CADE (și după el și DLRM) pornește de la franceză. De remarcat că substantivul

nu figurează în dicționarele franțuzești curente; se găsește în schimb verbul *susurrer* „a șopti”, care nu pare prea vechi (e împrumutat, desigur, din italianește), scrierea cu *s* intervocalic citit s putînd fi explicată prin aceea că s-a transcris întocmai ortografia italiană. În plus, accentul romînesc (*sùsur*) nu corespunde cu cel franțuzesc. Să credem atunci că din franțuzește s-a împrumutat verbul, iar substantivul e postverbal format în romînește? Nici așa nu merge, nu numai pentru că *susur* e mult mai frecvent decît *a susura*, ci mai ales pentru că și verbul are accentul pe prima silabă acolo unde acest lucru e posibil (3 sg. *sùsură*), ceea ce de asemenea nu se potrivește cu împrumutul din franțuzește. Cu atît mai puțin ne putem gîndi, în aceste condiții, la o origine latină.

S-a neglijat pe de-antregul, ca și în alte cazuri, faptul că în grecește există substantivul σούσουρο, care a putut da fără nici o dificultate *susur* în romînește. În cazul acesta, verbul trebuie considerat denominativ.

șfară

Sfoară e explicat prin gr. σφόρα, care la rîndul său ar fi împrumutat din v.sl. сѣора „agrafă” (DU, TDRG, CADE, DLRM, Scriban). În general, cuvintele slave nu vin la noi prin intermediu grecesc. σφόρα nu este cuvîntul obișnuit în grecește pentru „sfoară” (se zice σχοινί). Apoi cum se explică varianta moldovenească *șfară*? A pentru *oa* se poate explica (BL, III (1935), p. 47), dar cum a apărut ș-? (Vezi Drăganu, DR, IV (1927), p. 1074.) În ucraineană există *usopka*, *usopa* „sfoară” (Semcinski, p. 105), dar la Grincenko găsește și *usopa* „șiret împletit”. După cît înțeleg, nu e o modificare a lui *usopa*, ci un derivat de la *uumu* „a coase”. Concluzia la care ajung este că probabil toate formele (*sfoară*, *șfoară*, *șfară*) sînt de origine ucraineană.

șir, șiră, înșira, șirag

O importantă familie de cuvinte a limbii noastre, care cuprinde, în afară de cele înscrise în titlu, următoarele: *înșirui*, *șiroi*, *deșira* și altele. Fără îndoială, rădăcina este veche, dar originea ei nu a fost pînă acum precizată. DU îl explică pe *șir*

prin magh. *ser*, care însă nu există. Densusianu, HdLR, I, p. 374, 376, 377, pornește și el de la maghiară : pentru *șir* de la magh. *sor*, iar pentru *șirag*, de la magh. *sereg*; *sor* se potrivește ca înțeles cu *șir*, dar o maghiară nu devine *i* în românește; *sereg* s-ar potrivi foneticeste cu *șirag*, dar înseamnă „armată, stol, mulțime” (după Bârczi, magh. *sereg* e împrumutat dintr-o limbă turcă asiatică). TDRG nu spune nimic despre originea verbelor, ceea ce înseamnă că și el le consideră denominative, dar pe *deșira* îl explică nu prin *șir*, ci prin *fir* (*desfira* > *deshira* > *deșira*); pe *șiră* îl explică (ce e drept, cu îndoială) ca o variantă a lui *șir*, iar acesta se potrivește ca sens, dar desigur nu ca sunete, cu lat. *series* (nepăstrat în limbile romanice), iar pe de altă parte și cu magh. *sor* „rînd”. În cele din urmă îl leagă de *șir(e)ag*, pe care îl socotește de asemenea de origine necunoscută. Cît despre *șiroi*, acesta n-ar fi de la *șir*, ci creat pe bază de onomatopee. C. Diculescu, DR, IV (1927), p. 477, explică pe *șiră* prin gr. εἰρήνη, socotind că singularul *șir* e refăcut după pluralul *șire*. Procopovici, DR, V (1929), p. 390—395, face o încercare cu totul inacceptabilă de a explica pe *șir* ca un „deverbal” (vrea să zică postverbal) din *înșira*, iar pe acesta ca provenit din lat. *inserere* sau *inserrare*. Tot de la *inserrare*, fără nici o explicație cu privire la vocale, pornește CADE ca să explice pe *înșira*, în timp ce pentru *deșira* postulează un original *diserare* (sic!), iar pe *șir* îl explică prin bg. *uup* „lărgime”, *șiră* fiind un dublet al lui *șir*. În schimb Lokotsch, sub nr. 1961, explică pe *șir*, *șiră* prin turc. *sira* (< gr. σερά), în ciuda diferențelor de consonantism, de vocalism și de formație morfologică (turc. *sira* ar fi trebuit să devină în românește **sîra*, cu pl. **sîrale*); dar vechimea lui *șir* în românește este suficientă, ea singură, pentru a exclude originea turcă otomană. Scriban, ca și în alte rînduri, amestecă toate propunerile altora : *șir* e din magh. *sor*, sub influența lui *șireag*, cf. și bg. *na uup*, rus. *с uup* „în lățime”, turc. *șira* „șir”, vezi și *șar* „șant”; cît despre *șiră*, acesta ar fi refăcut din *șir*. În sfîrșit, DLRM, încercînd totul, explică pe *șir* ca refăcut din *înșira* (*șiră* și *șirag* venind din *șir*), iar pe *înșira* ca denominativ de la *șir*; ca să fie situația și mai confuză, pe *deșira* îl explică prin *diserrare* (evident, inexistent în latinește). Mai adaug că pentru *șirag*, DU trimite la s.-cr. *šereg*, iar Scriban la magh. *sereg* „mulțime, trupă”, pol. *szereg* „șir”, ucr. *uepez* (împrumutate din maghiară).

O rădăcină atât de mult folosită, cu ramificații atât de bogate, atestate din primele noastre texte, este fără îndoială de origine veche. Pentru a-i putea găsi originea este necesar în primul rând să clarificăm relațiile între diversele componente ale familiei. În principiu, *șiră* poate fi o variantă a lui *șir* și viceversa, substantivele pot fi postverbale și verbele pot fi denominative. Există indicii în favoarea unor ipoteze și împotriva altora? Cred că da.

Faptul că prezentul lui *înșira* este *înșir* și nu **înșirez* constituie un indiciu de vechime a verbului, dar în primul rând acest indiciu nu este absolut convingător, iar în al doilea rând faptul că verbul e vechi nu e o dovadă că nu e totuși derivat de la substantiv. *Înșira* se explică fără greutate din *șir(ă)*, dar și invers, *șir(ă)* ar putea fi, în principiu, extras din *înșira* după modelul unor perechi ca *fiu* : *înfia*. Asemenea formații sînt, la drept vorbind, destul de rare; mai important mi se pare însă că, dacă punem la bază verbul, ar trebui să găsim un prototip vechi cu prefix, ceea ce nu pare a fi cazul, căci *inserere*, *inserrare* nu pot fi luate în serios, nici din punctul de vedere al formei, nici din cel al înțelesului. Rămîne deci să pornim de la substantiv.

Judecînd după numeroasele cazuri analoge, singura cale pentru crearea unui dublet *șir/șiră* este refacerea unui nou singular după o formă de plural. Pornind de la *șir*, ne așteptăm la pluralul *șiruri* (vezi *blid*), dacă nu cumva pluralul cu *-e* provine dintr-un plural latinesc cu *-a* (de tipul *scamna*), ceea ce de altfel nu pare probabil. Existența pluralului *șire*, dacă nu reproduce un plural latin cu *-a*, se explică greu altfel decît ca formă a unui feminin *șiră*, iar refacerea unui feminin în locul unui neutru nume de obiect neînsuflit este greu de admis. Pe de altă parte nu se vede un prototip vechi pentru un masculin sau neutru *șir*, cu pluralul în *-a*. Dacă însă, dimpotrivă, pornim de la un feminin *șiră*, cu pluralul *șire*, este ușor de admis refacerea unui singular *șir*, care mai târziu și-a construit un nou plural *șiruri* (cf. *o brîncă* — *două brînci* > *un brînci* — *două brînci* > *un brînci* — *două brînciuri*). Sensurile lui *șiră* par și ele vechi (*șira spinării*, *șiră de paie*). Putem deci admite că, dintre cele două substantive, mai vechi este *șiră*.

Ne trebuie ca punct de plecare un cuvînt *sira*, singura formă care poate explica pe *șiră* în romînește, iar latina nu cunoaște un astfel de cuvînt. Există însă gr. *σειρά*, care, împrumutat în latinește trebuia să devină **sira*. Înțelesul se potrivește, căci *σειρά* înseamnă „funie”, iar *șir* înseamnă „lanț” (vezi și

expresiile citate de Diculescu). Dar nu e nevoie să facem apel la forma eolică $\sigma\epsilon\tilde{\iota}\rho\alpha$, forma comună $\sigma\epsilon\tilde{\iota}\rho\acute{\alpha}$ este suficientă, deoarece nici latina, nici romîna primitivă nu aveau cuvinte terminate în *a* accentuat și prin urmare accentul trebuia neapărat să treacă pe inițială (cf. gr. $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\iota\kappa\acute{\eta}$, rom. *biserică*). În REW apare, sub. nr. 7952, un verb **sīricare* „a trage de funie”, care explică pe sp., port. *sirgar*. Dacă această etimologie e corectă, ea ne prezintă o urmă de existența lui $\sigma\epsilon\tilde{\iota}\rho\acute{\alpha}$ în limbile romanice.

Nu cred că *desfira* ar fi devenit *deșira*. Mă întreb dacă nu cumva, tocmai dimpotrivă, *desfira*, *răsfira* au apărut în loc de *deșira*, *rășșira*. Desigur *deșira* reproduce în oarecare măsură și pe fr. *déchirer*.

DLRLC mai cunoaște și un *șiră* „genealogie”, atestat la Iorga, *Istoria literaturii romîne în sec. XVIII*, I, București, 1901, p. 169, iar DLRM îl explică din *șir*. Nu cunoaștem însă nici un alt caz de trecere de la un substantiv terminat în consoană la unul terminat în *-a* accentuat. Este o greșeală de transcriere, căci în textul citat din Iorga e scris *siră*, adică gr. $\sigma\epsilon\tilde{\iota}\rho\acute{\alpha}$.

șl(e)ampăt

Primul dicționar romîn în care a pătruns acest cuvînt este DLRLC, deși circulă curent în vorbirea familiară și se găsește atestat la Matei Caragiale. Bogrea, DR, IV (1927), p. 849—850, îl explică prin ucr. *ślampati* (?). DLRM nu dă nici o explicație etimologică. Nu este îndoială că avem de-a face cu un reflex al germ. *Schlampe* „femeie neîngrijită” (vezi și derivatul *schlampig* „murdar”). Dar amănunțele nu sînt clare. În primul rînd pare probabil că împrumutul nu a fost făcut direct (în general împrumuturile directe din nemțește sînt rare în romînește). Dar, avînd în vedere caracterul familiar al cuvîntului, dicționarele limbilor vecine nu-l inserează, chiar dacă există. Astfel dicționarele maghiare nu prezintă cuvîntul de bază, dar Dicționarul maghiar-german și german-maghiar al lui Balassa József, care în partea maghiar-germană nu are nimic din familia discutată, iar în partea german-maghiară traduce pe *Schlampe* prin *rendetlen*, *cafatos nőszemély*, are ca traducere a lui *schlampig* pe *rendetlen* și (familiar) *slampos*. De unde a apărut acest derivat maghiar, dacă limba maghiară nu cunoaște pe *Schlampe*?

Varianta *șlea-* s-ar putea explica printr-un intermediar polon, ucrainean sau rus, avînd în vedere că în aceste limbi l

german e simțit ca muiat. Dar ar putea fi eventual explicat și în românește, căci sînt și la noi regiuni unde întîlnim muierea consoanelor, ba chiar în unele cazuri formele cu consoană muiată sînt literare (BL, I (1933), p. 18 ; III (1935), p. 43). Cit privește pe *t* final, acesta s-ar explica bine din bulgară, ca articol (cf. *guleamătă* „Romania”, LIII (1927), p. 384), dacă cuvîntul există în bulgărește.

Oricum ar fi, trebuie arătat că forma citată în dicționar, *șlampăt*, este recentă, refăcută din femininul *șlampătă*, singura formă curentă. Se zice și de un bărbat *e o șlampătă*. Deși DLRLC înscrie forma *șlampăt*, pe care o consideră adjectiv, cu toate formele de flexiune, realitatea este că cuvîntul e substantiv și așa apare și în singurul citat inserat (din M. Caragiale).

șpaclu

Primul dicționar care-l inserează este DLRLC, iar DLRM îl reproduce fără nici un cuvînt asupra etimologiei. Este fără îndoială germ. *Spatel* cu același înțeles. Grupul *tl*, neobișnuit în românește, a fost transformat în *cl* ca și în alte cazuri (*viclean* < magh. *hitten* etc.). Dar cuvîntul apare și în rusește (*шпадня* *шпатля*, *шпакля*, Dahl), împrumutat din germană (cf. Șanski-Ivanov-Șanskaia, *Краткий этимологический словарь русского языка*, Moscova, 1961, s.v. *шпаклевать*), și de asemenea în ucraineană (*шпадня*, *шпагля*, Grincenko).

șperaclu

Primul dicționar care-l inserează este DLRM (în DLRLC lipsește), fără etimologie. Este fără îndoială de origine germană, și anume are la bază pe germ. *Sperrhaken* „passe-partout”. Terminația nu e greu de explicat: *kn* este un grup neobișnuit în românește (vezi *mranîță*), iar grupul de consoane final pretindea o vocală de susținere, care nu putea fi decît *u* (vezi *vinclu* < germ. *Winkel* = *Winkelhaken*).

șperț

Acest cuvînt s-a bucurat de o mare circulație în perioada dintre cele două războaie mondiale și a dat mai multe derivate: *șperțar*, *șperțui*, *șperțuială*. Primul dicționar care îl inserează

este DLRLC, iar DLRM îl reproduce fără etimologie. Pare neîndoios că e același cuvînt cu bg. *unepu* „passe-partout”, înregistrat de PCBKE, fără etimologie. Înțelesul este ușor de analizat : bacșișul deschide orice ușă. Cuvîntul bulgar pare derivat de la germ. *sperrren* „a închide” (cu prefix, și „a deschide” : *aufsperrren*). Dar deoarece un asemenea derivat nu există în germană, iar în bulgară nu a avut de la ce să fie format, căci rădăcina nu e cunoscută (sufixul ar putea fi eventual *-eu*), trebuie să căutăm altă cale. Atît cuvîntul romînesc cît și cel bulgăresc ar putea avea la bază un compus german, de tipul *Sperrzeug*, pe care Sachs-Villatte îl traduce cu „trousseau de crochets”. Evident, ar mai rămîne de lămurit de ce a dispărut partea finală, ceea ce însă n-ar fi de loc surprinzător la un cuvînt de origine germană (vezi *rașpă* < germ. *Raspel*) și mai cu seamă la unul compus (vezi *branț* < germ. *Brandsohle*, SCL, VII (1956), p. 271 ; *sfanț* < *zwanziger* ; *vinclu* < *Winkelhaken* etc. ; vezi și *gref* de la engl. *grape-fruit*), cum și raportul dintre cuvîntul romînesc și cel bulgăresc. E greu de crezut că provin unul din celălalt, dar formarea independentă nu e nici ea plauzibilă.

șteand

Cuvîntul apare pentru prima oară la CADE (de unde a trecut în dicționarele elaborate ulterior), care-l explică prin germ. pl. *Ständer* (Scriban propune un săsesc *Stand* sau germ. pl. *Ständer*). Dar nimic nu ne îndreptățește să pornim de la plural, singurul motiv pentru aceasta fiind desigur faptul că apare scris *șteand* în loc de *ștand*. Dar în primul rînd forma cea mai răspîdită (singura curentă în București) este *ștand*, iar în al doilea rînd varianta *șteand* nu este cîtuși de puțin izolată în romînește. Avem de-a face în realitate cu singularul german *Stand*, pronunțat regional cu muierea lui *t* (cauzată la rîndul ei de muierea lui *ș*), ceea ce nu e de loc curios, cîtă vreme avem paralele ca *șteamp* < germ. *Stampfe*, *șteap* < germ. *Stab*, relevate de Tiktin. Oare și pe *știudent* îl vom explica tot prin pluralul german ? Vezi și *șleampăt*.

șvai chiranda

A *umbla șvai Chiranda* „a umbla numai marginile, fără nici o treabă” (Zanne, *Proverbele romînilor*, VI, București, 1901, p. 55) ; *șvai Chiranda* „om bețiv etc.”, în două pasaje din „Se-

zătoarea”, citate de DA, care explică pe *șvai* prin germ. *schweig* (?). V. Bogrea, DR, IV (1927), p. 179, pornește de la *șovai* „subterfugiu”. Eu însumi, în BL, II (1934), l-am explicat prin țig. *ču va* „pune mina”, explicație sugerată de faptul că termenul al doilea mi s-a părut (ca și lui Bogrea) identic cu *pirandă*, de origine țigănească (și DA îl înțelege aproximativ la fel). *Șvai* este însă foarte probabil de origine ucraineană (vezi de altfel locurile unde este atestat) : *увай*, interjecție care exprimă plecarea pe furiș (vezi și *увайкало* „vagabond”). Rămîne însă neexplicat cel de-al doilea cuvînt din expresie.

Avem acum cîteva atestări pentru verbe cu formă asemănătoare : *a chirăli* „a umbla aiurea, a vagabonda”, Lex. Reg., p. 24 (din raionul Șomcuta Mare) ; *chertai* „șterge-o”, *a chertalui* „a o lua la sănătoasa”, Lex. Reg., p. 99 (din raionul Rădăuți). Să ne referim oare la magh. *kirándul-* „a face o excursie” ? Fără a putea lămuri complet formația, am impresia că mai curînd e vorba de germ. *Rand* „margine”, vezi definiția lui Zanne și cuvintele citate sub *cranga*. Impresia mea este întărită de cîteva date pe care mi le comunică M. Sala : „a luat-o razna” se zice *a luat-o randa prin lume* (Poiana Teiului, Valea Bistriței în apropiere de Broșteni), la care Sala adaugă *a luat-o rara (prin pădure)* (Audia), *a luat-o teanca* (Poiana Teiului). Dacă *rara* e cunoscut și a fost explicat altfel, iar *teanca* nu știm ce e, în schimb altă informație dată tot de Sala trebuie legată de discuția noastră : „și-a luat catrafusele” se zice *și-a luat rîndeaua și-a șters-o* (Poiana Teiului ; la Bistricioara, aceeași expresie, numai că se pronunță *randeaua*).

tapițer

Cuvîntul este considerat ca provenind din it. *tappeziere* (DU, TDRG) sau din germ. *Tapezierer* (CADE), iar DLRM împacă ambele ipoteze (scriind forma germană între paranteze și presupunînd suprimarea în nemțește a ultimelor două sunete). Dar forma italiană trebuie exclusă, fiind mai depărtată, și aceasta cu atît mai mult cu cît nici situația geografică și culturală nu vorbește în favoarea ei. La drept vorbind, nici forma germană nu poate fi primită fără discuție. Cuvîntul există însă, exact sub aceeași formă ca la noi, în polonă (*tapicer*) și în bulgară (*мануџер*), prezentînd o finală în acord cu structura limbilor

slave. Forma bulgară se potrivește cu cea română și în ce privește accentul, în timp ce cea polonă diferă (*tap'cer*). Dar aceasta nu exclude un împrumut din polonă. În SLG, p. 75, am spus că *ofiter* nu poate veni din polonă, din cauza diferenței de accent. Dar cred că în asemenea cazuri trebuie să ținem seamă și de forma scrisă și, mai ales, de cazurile care au accentul pe *e*, din cauză că urmează încă o silabă. Cred că trebuie să preferăm aici limba polonă, din cauza sferei de noțiuni căreia îi aparține cuvântul (vezi și *fotel*).

teamă

Toate dicționarele noastre explică pe *teamă* printr-un latin **tima*, postverbal de la *timere* (singur Scriban îl înțelege ca format în românește). Această formă **tima* ar fi chiar atestată în *Lex Utinensis* (ALLG, VI, 1889, p. 107) și în orice caz ar putea fi reconstruită, pentru că și italiana are pe *tema*. Totuși, REW consideră această formă, ca și rom. *teamă*, ca derivate romanece, și pe drept cuvânt, după părerea mea. Într-adevăr, după ce model s-ar fi format în latinește *tima*? De la verbele de conjugarea a II-a nu se formează substantive decât în *-or* (*calor* de la *caleo*, *timor* de la *timeo* etc.). În românește, posibilitatea de a se forma un postverbal în *-a* de la un verb de conjugarea a II-a e dovedită de existența lui *vază* de la *vedea*. Deoarece substantivele în *-or* sînt legate în linie generală de verbele de conjugarea a II-a, iar acestea se împuținează treptat și nu li se adaugă exemple noi, substantivele în *-or* încetează și ele de a se înmulți și multe dispar treptat (rom. *căroare*, *duroare* etc.), ceea ce lasă locul liber pentru crearea de substantive postverbale. Un semn că formațiile în *-oare* sînt în scădere este și faptul că adesea între ele și verbele lor de bază se impun grave deosebiri fonetice: *căroare*, *lingoare*, *mucoare* au rămas izolate, *lucoare* și *putoare* s-au despărțit de *luci*, *puți*, trecute la conjugarea a IV-a; *răcoare*, considerat ca formație românească, după *dulcoare* (PEW, DLRM), care este el însuși un latinism recent, trebuie să fie în realitate vechi, tocmai pentru că diferă prea mult de *rece*. Probabil că e format pe baza lui *recens*, luat ca participiu (cf. *calens*, *tepens*, alături de *calor*, *tepor*). Singur *duhoare* produce dificultate, cu atît mai mult cu cît nici nu are un verb pe lîngă el.

Un argument pentru a vedea în *teamă* un postverbal de dată românească este că, întocmai ca multe alte postverbale feminine, nu are plural (*ducă, goană, joacă, rugă, toacă, vază* etc.): pentru a exprima ideea de plural, trebuie să folosim pe *temeri*.

tiribombă

În Lex. Reg., p. 57, întâlnim cuvântul *tiribombă* „călușei” (din raionul Vinju Mare). Imediat după primul război mondial, cuvântul era răspândit în limbajul familiar din București și din alte părți, cu sensul de „drăcie” (astăzi se zice *drăcie cu pălărie*), „comédie, surpriză” etc. Originea cuvântului trebuie văzută în cântecul *tiribomba*, care era pe atunci la modă (cu *tiribomba, uite-așa, țuica, și-o mastic-aș bea*), iar acesta își datora numele, fără îndoială, cântecului popular italian *tiribomba*, cu care de altfel nu avea comun nici melodia, nici cuvintele. Evident, valoarea expresivă a cuvântului a făcut să fie folosit în românește oarecum ca o interjecție.

titin, tition, titiun, tutun

Citind forma *tiutiun*, Wendt, p. 12, emite ipoteza că în acest caz grupul *iu* este pronunțat de moldoveni cu un sunet asemănător cu *ü* (? !). Există însă numeroase alte variante fonetice, adunate toate de ȘIO, I, p. 370—371 : *titin, tition, tutun*. Dicționarele noastre etimologice nu aduc nimic față de ȘIO, care pune în paralelă tc. *tütün*, bg. *тутун, тютюн*, sb. *tutun*, rus., ucr. *тютюн*, pol. *tutun*, ngr. *τουτούνι*. Cred că repartizarea formelor românești este în strinsă legătură cu modul de pronunțare în limbile vecine, mai precis cu posibilitățile acestor limbi de a reda pe *ü* din turcește. La baza formei *tutun*, în română, bulgară și sîrbă, pare-se că stă forma din neogreacă (unde *ü* se pronunță *u*; de notat însă că forma bulgară curentă este *тютюн*); *tiutiun* redă pronunțarea slavă (avînd în vedere repartizarea teritorială în românește, trebuie să pornim, pentru explicarea acestei forme, de la rusă sau ucraineană, mai probabil de la aceasta din urmă); pentru *tition* s-ar putea găsi o explicație în românește (vezi *parfon* pentru *parfum* etc.), dar trebuie să ne referim și la pol. *tyton*, care pînă acum n-a fost luat în considerație; *titin* (apare

la Beldiman) e în dezacord cu formele din limbile vecine ; dar atît în grecește, cît și în sîrbește, se pronunță *i* pentru *ü* din franțuzește (de exemplu *fitir* pentru fr. *futur*), deci cred că în cele din urmă și *titin* reproduce o încercare (grecească ?) de a reveni la o pronunțare mai apropiată de cea turcească.

tilhar

Dicționarele noastre admit în general (DU, TDRG, CADE, DLRM) pentru *tîlhar*, ca etimologie, pe magh. *tolvaj*, fără să încerce a explica terminația diferită („schimbare de sufix”, zice L. Trembl (Tamás), BL, II (1934), p. 52). N. Drăganu, DR, II (1922), p. 760, consideră că *tîlhar* e derivat de la un radical slav, care va fi dat și magh. *tolvaj* (dar care e acel radical ? Bărcezi, s.v., consideră cuvîntul maghiar poate împrumutat, dar tot dintr-o limbă fino-ugriană). Bogrea, DR, III (1924), socotește că *tolvaj* nu putea deveni *tîlhar* („analogia *vătrai-vătrar* nu ajunge”) și propune să se pornească de la un radical *tîlh-*, găsit în *tîlhiș* „pădure”, *tîlhăriș* „pădure măruntă, tufișuri”, *tîlhărea* „susai de pădure”. Pe linia aceasta merge apoi Scriban, care cu mult curaj declară că cuvîntul unguresc vine din romînește. Un lucru nu a fost luat în considerație : de ce avem varianta *tălhar* ? Cf. paralela *tîlmaci-tălmaci*, magh. *tolmács*.

Fără a mă putea pronunța asupra întregii familii, cred că pe *tîlhar* trebuie să-l explicăm în romînește. Sufixul *-ar* este romînesc și avem și verbul *a tîlhui*, cu înțelesul de „a tîlhări”. Nimic nu se opune ca numele de agent să fie derivat de la acest verb (vezi paralele ca *hăitui* : *hăitar*). Cît despre *tîlhui*, el este fără îndoială de origine maghiară.

tîri

În Cîmpia Dunării se spune că cineva *a tîrît piciorul* cînd acțiunea pe care a făcut-o a fost imitată de alții. În comuna Reviga (raionul Slobozia) mi s-a explicat acum 40 și ceva de ani că cel care a avut o inițiativă a făcut primul pas tîriș, strîngînd astfel praful de pe drum. Expresia se găsește aidoma în bulgărește : *повлучам крак*, cu același înțeles, astfel încît și explicația trebuie căutată pentru ambele limbi o dată.

tîri

Dicționarele noastre mai vechi tratează nediferențiat pe *tîrî* și *tîrîi*, considerînd, evident, că sînt două variante fonetice sau cel mult morfologice ale aceluiași verb. CADE nu dă nici o explicație, pe cînd TDRG arată că în limba veche *a tîrî* avea imperfectul normal *tîrîia*, care coincide cu al lui *tîrîi*. Să tragem de aici concluzia că *tîrîi* s-a născut din acest imperfect? Ar fi greu de admis. Imperfectul cu *-îia* nu este specific pentru verbul nostru. Avem mai ales în paralelă pe *pîrî* față de v.sl. *прѣти*, *tîrî*, față de v.sl. *тѣти* și *vîrî* față de v.sl. *кѣти*: de ce la celelalte două verbe nu s-a format o variantă cu *-îi* pornind de la imperfect? DLRM inserează separat pe *tîrî* din slavă și pe *tîrîi* fără etimologie. Să fie vorba de două verbe diferite? În această direcție ne-ar îndrepta faptul că *tîrîie-brîu* e general sub această formă, pe cînd *a tîrîi* e cunoscut numai în nordul țării (dacă *tîrîi* ar fi fost simțit ca același verb cu *tîri*, era normal să se zică *tîrăște-brîu*). În sfîrșit, e de ținut seamă că sensul lui *tîrî* nu se potrivește perfect cu al v.sl. *тѣти*.

A tîrîi se încadrează într-o lungă serie de verbe de origine onomatopeică, toate avînd ca bază o onomatopee construită dintr-o consoană, plus *i*, plus *r*: astfel sînt formate *bîrîi*, *cîrîi*, *hîrîi*, *mîrîi*, *pîrîi*, *șîrîi* (și asemănătoare sînt și *sfîrîi*, *zcîrîi*). *Tîrîi* ar putea fi făcut la fel, iar înțelesul lui s-ar potrivi perfect cu această origine. Mai prudent mi se pare totuși să admitem că s-a petrecut o încrucișare între reprezentantul vechiului slav *тѣти* și formația onomatopeică romînească, astfel încît cele două cuvinte s-au influențat reciproc atît în ce privește forma, cît și înțelesul.

toc

În Cimpia Dunării este bine cunoscută expresia *a da un toc de bătaie* „a da o bătaie”, pe care dicționarele nu o inserază. Mi se semnaleză cam în același timp din nordul Moldovei și din Oltenia formula *top de bătaie*. Acesta trebuie să fie originalul: se cumpără *un top de hîrtie* (cf. bg. *ном хартуа*) etc., și deci se poate servi și *un top de bătaie*. Cum *top* este astăzi mai puțin cunoscut, a intervenit *toc*, care are numeroase înțelesuri și, eventual, pentru înțeles s-a produs și o influență a lui *a toca*.

traseu

În *Probleme de lingvistică generală*, III, București, 1961, p. 86, am semnalat că la Constanța cuvîntul *traseu* a suferit o curioasă evoluție semantică: în 1959, cînd exista o singură linie de troleibus, aceasta a fost numită în mod normal *traseu*. În 1960, am găsit această linie prelungită pînă la Mamaia (și, în direcția contrarie, pînă la gara nouă), iar constanțenii au continuat să numească *traseu* numai partea veche a primei linii, astfel încît unii luau bilete pentru *traseu*, iar alții pentru Mamaia. În 1961, am constatat o nouă schimbare de înțeles: *traseu* a devenit numele stației finale a porțiunii inițiale. Deoarece unii iau bilete pentru Mamaia, iar alții pentru *traseu*, și cei dintii se dau jos la Mamaia, au început și cei din urmă să spună că *se dau jos la traseu*: — *Pînă unde mergeți dv. ? — Cobor a traseu.*

tu

Tu, în expresii ca *nici tu casă, nici tu masă*, a fost corect explicat, după părerea mea, de TDRG, ca reprezentînd adverbul slav *to*, folosit ca întărire a lui *ni* „nici”. S-ar părea însă că Tiktin nu a reușit să convingă pe specialiști, deoarece lucrările următoare nu au inserat etimologia dată de el (cu excepția lui Scriban, care copiază cuvînt cu cuvînt textul din TDRG): CADE separă pe *tu* adverb de *tu* pronume, dar nu-i dă nici o etimologie, pe cînd DLRLC și DLRM fac din ambele un singur articol. Iorgu Iordan, în *Stilistica*, p. 125, și Gramatica Academiei R.P.R., I, 1954, p. 196, merg pe aceeași cale. Gramatica, deși citează un exemplu luat de la Tiktin, consideră că *tu* e pronume personal și se mulțumește să-l declare „impersonal”! Acad. Iorgu Iordan, în notă la pasajul citat, combate chiar pe Tiktin, fără însă a aduce argumente, și explică folosirea pronumelui personal prin adresarea către un convorbitor, real sau imaginar. Nu văd cum *nici tu junghi, nici tu friguri* s-ar putea adresa persoanei a II-a, și, dacă ar fi așa, de ce pronumele se repetă în fața fiecărui substantiv. Mai ușor ar fi să credem că avem de-a face cu o prosopopee. Dar de ce numai la forma negativă, și de ce aproape fără excepție cu pronumele repetat?

În limbile slave, formula *ni to... ni to* este frecventă, cu diverse valori. În bulgărește ea apare de obicei repe-

tată: *нито здрав, нито болен* „nici sănătos, nici bolnav” (Beaulieux, p. 348); *освен Ганаила, той нямаше нито син, нито дъщеря* „afară de Ganail, nu avea nici băiat, nici fată” (I. Iovkov, *Старопланински легенди*, p. 62). După cât știu din propria mea experiență și după cât reiese din toate citătele pe care le-am întâlnit, în românește nu apare decît în fraze de tipul ultimului exemplu bulgăresc (copulativ, nu disjunctiv).

Iată un exemplu care mi se pare corect, din Galina Nikolaeva, *Bătălie în marș*, vol. II, București, 1960 (tradus de Laurențiu Fulga și Nicolaie Stoenescu), p. 344: *ea nu „furnizează” mai multă dezorganizare decît metal. Nici tu ritm, nici tu plan, nici tu răspundere pentru calitate!* Iată și unul care nu mi se pare corect, din aceeași carte (p. 227): *mașina lui Serioja, strălucitoare, stătea singuratică și nemișcată în splendida ei izolare — nici tu exponat de muzeu, nici tu monument funerar.*

Ni din bulgărește a putut fi tradus în românește prin *nici*; dar este posibilă și altă explicație: în loc de *nici* se folosește regional *ni*, deci, dacă s-ar fi împrumutat din bulgărește *ni tu*, am putea vedea în *nici tu* o formă hipercorectă. Cît privește pe *o* (neaccentuat) din bulgărește, el este pronunțat foarte aproape de *u* al nostru.

tun

Dicționarele noastre derivă pe *tun* din lat. *tonus*. Singur TDRG, ca de obicei mai prudent, adaugă „sau postverbal de la *tonare* (rom. *a tuna*)”. Limbile romanice nu au nici urmă de lat. *tonus*, decît ca împrumut savant. În latinește, *tonus* înseamnă „încordare” (< gr. *τόνος*), dar apare și cu înțelesul de „tunet” (evident, în acest înțeles e postverbal de la *tonare*), pentru care se trimite la Seneca, *Naturales Quaestiones*, II, 56, 1. Dar ce citim acolo? Că în vechime se zicea *tonitrum* sau *tonus*, acest din urmă cuvînt fiind întâlnit de Seneca la Caecina, scriitor din secolul I în. e.n., care și el îl luase poate dintr-o scriere mai veche. Așa fiind, nu văd de ce nu am crede că *tun* în românește e postverbal de la *tuna* (cf. și *toană*), refăcut deci în același chip ca forma arhaică din latinește.

Tun mai are, după dicționarele noastre, și înțelesul de „zdravăn” în expresiile *înghețat tun*, *sănătos tun*, *doarme tun*, *beat tun*, fără să ni se dea nici o explicație semantică. Singur

DU explică înțelesul prin „tare ca tunul”, și probabil aceeași explicație a fost și în mintea celorlalți autori, căci altfel ar fi căutat alta. Dar în primele timpuri tunurile erau de lemn și nu este probabil că puteau trece drept lucrul cel mai solid (piatra, fierul, ar fi putut să o ia înainte din acest punct de vedere), și pe de altă parte expresiile citate nu pot fi prea recente.

Cred că *înghețat tun* este prima formulă din serie și se referă la o apă peste care se poate trece cu tunurile, lucru întilnit de multe ori în istoria războaielor din țara noastră. După aceasta, prin imitație, s-a putut trece la formarea celorlalte expresii, dacă nu cumva ultimele două citate subînțeleg „de poți să tragi cu tunul și nu-l trezești”. Suprimarea unei părți din formulă nu e ceva nemaivăzut. Expresia curentă în București *nu se știe ca pământul* se explică desigur nu ca o copie după *tace ca pământul*, ci ca o scurtare din *cum nu se știe ce e ascuns în pământ*.

zabluzi

A *zabluzi*, verb reflexiv, cu înțelesul de „a se zăpăci”, e atestat în „Limba română”, 1960, p. 129 (din Maramureș). E ușor de văzut că avem de-a face cu ucr. *заблюдумця* (rus. *заблудумья*) „a se rătăci” (radicalul înseamnă „greșeală”). Am fi așteptat forma *zabludi*; pentru ca verbul să se termine în *-zi*, ar trebui să fie derivat romînesc de la un substantiv în *-d(a)*, care nu e atestat (vezi bg. *заблуда* „greșeală”). Mai curînd este vorba de o influență a lui *zăluzi* „a se sminti”, dacă acesta e derivat de la *zălud*.

zahăr

Cu excepția DU, care pornește de la lat. *saccharum*, toate dicționarele noastre explică pe *zahăr* prin gr. ζάχαρι. Rămîne însă nelămurită varianta nordică *zaha'r* (Scriban adaugă că, rar, se zice în grecește și ζαχάρι). Nu și-a dat nimeni osteneala să explice de ce în *zahăr* avem *ă* în loc de *a*, nici soarta lui *i* final din grecește. Pînă la un studiu complet al acestor două probleme, mi se pare normal să credem că *zahăr* vine din bulgărește, unde se cunoaște exact aceeași formă ca în romînește. Nu e de crezut că cuvîntul este foarte nou în limba noastră,

adică din vremea cînd se împrumutau astfel de cuvinte direct din grecește, iar dacă ar fi așa, nu s-ar explica vocala *ă*. Pe de altă parte, *zaha'r* pare influențat într-un fel de rus. *сахар* sau ucr. *сахар*, deși nu concordă nici accentul, nici consoana inițială. Dar varianta *za'căr*? Vezi și *zaharniță*.

zaharisi

Verbul e considerat de dicționarele noastre ca provenit din gr. ζαχαρώνω (aor. ζαχάρωσα). Dar am aștepta în cazul acesta **zaharosi*. Scriban, ca și în alte rînduri, aglomerează ipotezele : *zaharisi* ar fi derivat românesc de la *zahăr* (deși același autor inserează în dicționar și pe *zăhări*, care prezintă tipul românesc de derivare), sau gr. ζαχαριάζω, ζαχαρώνω. Mai probabilă mi se pare altă explicație. Verbele romanice împrumutate în grecește au terminația de aorist -άρισσα, unde -αρ- este sufixul infinitivului în italienește. Cu aceste verbe a fost asimilat în românește *zaharisi*, din cauză că, întîmplător, înainte de -*isi* se găsea aici un -*ar-*, care face parte din rădăcina grecească.

zălud, zăluzi, zăluzie

Zălud „smintit, prost”, *zăluzi* „a-și pierde mintea”, *zăluzie* „neghiobie”, sînt toate atestate în Moldova. S-au dat următoarele explicații : TDRG, pentru *zălud*, v.sl. *залудъ*, s.-cr. *lud*, bg. *луд*, celelalte două cuvinte românești fiind derivate de la *zălud*. CADE scoate pe *zălud* din bg. *замуден* (DU trimite la ceh. *zaludny* „înșelător”. De adăugat că există în bulgărește și verbul *замудувам, замудявам* „încep să innebunesc”). Scriban explică pe *zălud* prin v.sl. *залудъ*, bg. *замуден* „leneș”, *замудно* „în zadar”, iar pe *zăluzi* de la *zălud*. Nu este însă normal ca bg. *замуден* să devină în românește *zălud* (trebuia să devină **zăludnic*), și, deoarece romîna nu are prefixul *ză-*, nu putem porni nici de la sl. *lud*. Pe de altă parte, verbul bulgăresc trebuia să devină *a zăludi*, nu *a zăluzi*. Un v. sl. *залудъ* nu e cunoscut de nicăieri. Am putea încerca să-l reconstruim pe baza derivatelor bulgărești și sîrbești, dar ar fi greu de explicat de ce reprezentantul acestei forme de sud apare numai în Moldova.

O soluție mai acceptabilă mi se pare următoarea : s-a împrumutat verbul sub forma normală *zăludi*, din acesta s-a format un adjectiv postverbal *zălud*, care la rîndul lui a influențat verbul sau chiar a dat naștere unui nou verb denominativ a *zăluzi*.

zăpăci

Acest verb a rămas pînă acum fără etimologie. DU trimite la un pol. *zapodziać* „a rătăci”, iar Scriban îl consideră format în slavă ca *opăci* „a întoarce”, „a împiedica” (pentru alte înțelesuri, vezi „Limba romînă”, 1961, p. 130 și 131). Într-adevăr, cuvîntul este în mod vizibil de origine slavă, cu prefixul *za-* și cu caracteristica infinitivală *-iti*. Singurul tip care poate explica rădăcina *pak-* este adverbul *пакъ*, *пакы*, *опако* „din nou”, „iarăși”, la origine „în sens contrar” (Meillet, *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave*, Paris, 1902, p. 283). Am putea eventual să ne gîndim la bg. *изопачавам*, s.-cr. *izopăčiti se* „a (se) întoarce pe dos”, dar subsistă dificultăți formale și de conținut. Dacă pornim de la derivatul v.sl. *пакостъ* „pacoste”, la origine „tortură”, adică „sfișiere”, sens înregistrat de Miklosich („περισπασμός, distractio”) și ne aducem aminte de paralela latină *distractus* „tras în diferite părți”, adică pe de o parte „sfișiat” și pe de altă parte „distrat”, atunci legătura lui *zăpăci* cu *pacoste* s-ar putea înțelege.

zori

Substantivul romînesc *zori* este explicat prin v.sl. *зори* sau prin bg. *зора*. Cum se explică însă terminația romînească și accentul? TDRG pornește de la pluralul bg. *зору*, dar acesta e accentuat pe finală. Se pune apoi problema genului : TDRG consideră ca normală forma feminină și nerecomandabilă pe cea masculină ; dicționarele recente recomandă forma masculină. Toate acestea trădează o origine ceva mai complicată. Scriban e mai aproape de adevăr cînd trimite la expresia bulgară *v zori*, numai că aceasta este în realitate *в зору* „în zori”.

Cred că soluția este următoarea : trebuie să pornim de la genitivul plural, mult folosit în vechea slavă (*зорь*) din cauza prepozițiilor și a construcției unor verbe : *до зорь* „pînă în

zori", *пpѣжде зорѣ* „înainte de zori", *от зорѣ* „din zori", *ждать зорѣ* „a aștepta zorile". Dacă în românește s-a introdus, ca formă nedeclinabilă, *zori*, aceasta a putut fi treptat introdusă în sintaxa noastră la celelalte cazuri, i s-au putut fabrica formele articulate, și aici a fost nevoie să se aleagă un gen, asupra căruia diversele regiuni ale țării (poate în expresii diferite) nu au căzut încă de acord în întregime.

LISTA PRESCURTĂRILOR

- 1884—1908.
- ALLG : *Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik*, Leipzig,
- БЕР *Български етимологичен речник*, Sofia, 1962.
- BL : „Bulletin linguistique”, București, 1933—1948.
- BPh : „Buletinul Institutului de filologie română «Alexandru Philip-
pide»” Iași, 1934—1945.
- BSL : *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, Paris, 1871—
Bárczi : Bárczi Géza, *Magyar szófajti szótár*, Budapest, 1941.
- Beaulieux : Léon Beaulieux, *Grammaire de la langue bulgare*,
Paris, 1933.
- Berneker : Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*,
Heidelberg, 1908—1913 (plus o fasciculă fără dată).
- Brighenti : Eliseo Brighenti, *Dizionario greco moderno-italiano*,
Λεξικὸν Νεοῦ Ἑλλήνου-Ἰταλικόν, Milano, 1927.
- CADE : *Dicționarul Enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*,
Partea I, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I. - A. Candrea,
București, 1931.
- CDDE : *Dicționarul etimologic al limbii române, elementele latine*,
de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, București, 1907.
- CV : „Cum vorbim”, București, 1949—1952.
- Capidan, *Aromânii* : Th. Capidan, *Aromânii, Dialectul aromân,
studiu lingvistic*, București, 1932.
- DA : *Academia Română, Dicționarul limbii române*. București,
1913—1949.
- DI : *Dicționar invers*, București, 1957.
- DLRLC : *Dicționarul limbii române literare contemporane*, București,
1955—1957.
- DLRM : *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958.

- DR : „Dacoromania”, Buletinul Muzeului limbii romine, Cluj, 1921—1948.
- DU : L. Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii romine*, Craiova, 1896.
- Dahl : Вл. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, Moscova, 1955.
- FP : Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romine*, Bucureşti, 1954.
- GN : *Graiul nostru*, texte din toate părţile locuite de romini, publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia, Bucureşti, 1906—1908.
- GS : „Grai şi suflet”, Bucureşti, 1924—1937.
- Grincenko : Б. Д. Гринченко, *Словарь украинского языка*, Kiev, 1907—1909.
- H. : *Răspunsuri la Chestionarul lingvistic trimis de B. P. Hasdeu* (nepublicate ; citez după DA).
- HdLR : Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, vol. I, Bucarest, 1929 ; vol. II, Paris, 1914—1938.
- ILR : Al. Rosetti, *Istoria limbii romine*, Bucureşti, vol. I—III în ediţiile noi, 1960—1962.
- Iorgu Iordan, *Nume de locuri* : Iorgu Iordan, *Nume de locuri româneşti în Republica Populară Română*, Bucureşti, 1952.
- Iorgu Iordan, *Stilistica* : Iorgu Iordan, *Stilistica limbii romine*, Bucureşti, 1944.
- Jb. : *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig, 1894—1921.
- Lex. Reg. : *Lexic regional*, Bucureşti, 1960.
- Lokotsch : K. Lokotsch, *Etymologisches Wörterbuch der Europäischen... Wörter orientalischen Ursprungs*, Heidelberg, 1927.
- MCD : *Materiale şi cercetări dialectale*, Bucureşti, 1960.
- MRIW : *Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität Wien*, Heidelberg, 1914.
- Mihăilă : G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Bucureşti, 1960.
- Miklosich : Fr. Miklosich, *Lexicon Palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae, 1862—1865.
- Meyer-Lübke, *Gramm.* : W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, Paris, 1890—1900.
- Nom d'agent* : A. Graur, *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris, 1929.
- PEW : S. Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, Heidelberg, 1905.
- Panţu : Z. C. Panţu, *Plantele cunoscute de poporul român*, Bucureşti, 1906.

Pascu, *Suf.* : G. Pascu, *Sufixeze rominești*, București, 1916.

Primii dram. : *Primii noștri dramaturgi*, ed. Al. Niculescu, București, 1956.

REW : W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1935.

PCBKE : *Речник на съвременния български книжовен език*, Sofia, 1955—1959.

Ronzevalle : Louis Ronzevalle, *Les emprunts turcs dans le grec vulgaire de Roumélie*, Paris, 1912.

SCL : „Studii și cercetări lingvistice”, București, 1950—.

SG : *Studii de gramatică*, I—III, 1956—1961, București.

SLG : Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, București, 1960.

SMFC : *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, I—II, București, 1959—1960.

Scriban : August Scriban, *Dicționarul limbii rominești*, Iași, 1939.

Semcinski : С. В. Семчинський, *Лексичні запозичення з російської та української мов у румунській мові*, Kiev, 1958.

ȘIO : L. Șăineanu, *Influenta orientală asupra limbii și culturii române*, București, 1900.

Șez. : *Șezătoarea*, Fălticeni, 1892—.

TDRG : H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Bukarest, 1903—1926.

Teaha : T. Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, 1961.

Ușakov : Д. Н. Ушаков, *Толковый словарь русского языка*, Moscova, 1935—1940.

Wendt : H. F. Wendt, *Die türkischen Elemente im Rumänischen*, Berlin, 1960.

ZRPh : *Zeitschrift für romanische Philologie*, Halle, 1876—.

INDICE DE CUVINTE

Întocmit de
IOANA DIACONESCU

ALBANEZĂ

- A**
aft 53
- B**
bre 58
- K**
kërçû 78
kërçuni 78
krushk 83
- M**
maram 112
more 58
- N**
nepër(t)kë 27
- V**
vaj 53
vajtue 53

AROMÎNĂ

- A**
aleapid 110
avucat 51
avucatlîchiă 51
- B**
bacal-macal 22
- C**
carne-marne 22
culistră 22

F

fărină-mărină 22

H

hangi-mangi 22, 23
hangi 23

K

kemurgi 23
kemurgi-memurgi 22, 23

M

mărata-n' di io 136
mulistră 22
munği-memği 22, 23
munği 23

S

sare-mare 22

U

usuli 146

Z

zahăre-mahăre 22

BASCĂ

qiko 22
taiko 22

BULGARĂ

A

аванта 56
адвокатлък 52
аламинут 46

Андрей 71

антре 48

афиш 43

ах 53

ахам 53

Б

баница 56

безе 50

блодо 60, 61

ботушка 65

бре 51

бух 53

бухта 53

бътуш 64

В

вай 53

вайкам 53

Г

галози 45

глава 85

говорлив 116

годинак 97

гранка 78

Д

девойка 96

доборя 24

дръгъла 85

дузина 69

дълбина 85

дъска 91

Е

ехтя 53

З

заблюда 160
зайчар 132
залуден 161
залудно 161
залудубам 161
залудявам 161
захарница 31
зора 162

И

издателство 72
изопачавам 162

К

камизола 43
канале 50
карантина 68
каруца 70
кафе 50
кей 71
корабия 73
коруба 75
корубя 75
костелив 116
котлет 45
курабия 73
курелник 82
курник 82
куряк 82

Л

Лазо-Мазо 23
ливрея 50
лочинка 34
люд 161
лъка 85
люляк 82

М

магьосница 21
маматорка 116
манастир 58
манатарка 116
мари 58
марш 84
маслинка 35
младица 118
млатя 118
милостия 115
море 58
мочорлив 116

мочур 116, 117
мочурлак 116, 117
мрак 117
мрежа 118
мъж 58
мълком 85
мълчалив 116
мъченик 119

Н

надухом 27
намера 121
намет 30
немцойка 96
неранза 27
ни сам ни там 29
нито... нито 159

О

обой 123
опинка 34
опора 34
охтика 54
оц 122

П

паве 50
пасианс 44, 127
пич 128
поборвам 24
поволям 26
портотел 129
покер 129
помазвам 26
препелка 131
пръстле 132
пух 53
пухтя 53
пъдпъдък 127
пърдало 128
пюре 48

Р

ресто 134

С

сваря 75
седянка 139
сералия 138
соаре 50
сперманцет 142

спор 144
споря 144
сукам 145
сушеница 37

Т

талог 26
тапицер 48
турне 48
тутун 155
тютюн 155

У

удило 85
уйдо 103
укул 146

Ф

фарисей 71
франзела 96
французойка 96

Х

хаджия 98

Ш

шеп 53
шептя 53
шир 148
шосе 50
шперц 152

Ч

чат пат 18

Ю

юдей 71

СЕНА

К

křivati 81

М

močidlo 116

N

nakladatelství 72

P
paleček 132
prepelka 131

S
stručny 28
škvařiti 76

Z
zaludny 161

ENGLEZĀ

B
block 62
blockhouse 61, 62

C
Ceylanese 18
clearing 16

D
dwelling-block 62

G
grape-fruit 152

O
office-block 62
oust 123

P
pudding 36

T
Tom Thumb 132

V
Vietnamese 18

FRANCEZĀ

A
adjectif 12
aller 122
Anglais 13
annonce 55
Athénien 16
atterrer 142
Autrichien 16

B
baiser 49
Belge 16
Berlinois 16
boltes 65
bouchonner 66
bureau 61

C
char à bancs 70
Cingalais 17
Congo 17
Congolais 17
Constantinopolitain 16
couche 84, 103
coureur 52

D
Danemark 17
Danois 17
danse 45
débiliter 105
déchirer 150
denonciation 55
diseur 6
domestiquer 89
douzaine 69

E
Ecosse 16
écossais 16
éditer 105
éditions 72
efféminé 52
énoncé 55

F
faciliter 105
Franc-Comtois 13
Français 13
français 14

G
Ghanéen 18
graviter 105
guillemets 51

H
haltères 99
hommage 121
Hongrois 13, 16, 17

I
imprimé 110
irlandais 14

J
japonais 17

K
kyrielle 64

L
lacté 109
lactate 109
laquais 71
Lituanien 16

M
marche 103
menu 98
mappemonde 113
Moscovite 16

N
necessiter 105
Norvégien 16

O
ôter 123
ouste 122, 123

P
paillard 52
paille 123
Pakistanaï 13
paletoť 56
pensée 50
passer 144
passoire 144
patience 126
pavois 14
Pékinoise 14
Petit Poucet 132
piquer 127
Polonais 14
portefeuille 71, 129, 130
porte-monnaie 71
Portugal 17
Portugais 17
Praguois 16

Q

quai 70
quarantaine 68
quinzaine 68

R

réhabilitier 105
remblai 71
reine-claude 135
reste 134
réussite 126

S

Sophiote 16
Suédois 16
susurrer 147

T

Tirolien 17
Tom-pouce 132

V

Varsovien 16
Viennois 16
Vietnamien 17

GERMANÄ

A

abziehen 51
Abzug 51
Advokatur 73
aufsperrn 152

R

Blockhaus 61
Brandsohle 152

C

Chinese 13

D

Däumling 132
Dresseur 73
Dressur 73

F

Fleck 95

G

Gefrorenes 107

H

halten 90
Haltere 99
Hering 37
hindern 100
Hitze 100

K

Kollekteur 73
Kollektur 73
Kommandantur 73
kuschen 84

O

Oboe 122

P

Patrontasche 45
Professor 73
Professur 73

R

Rand 153
Raspel 152
Ringlette 135

S

Schablone 45
Schacher-Macher 22
Schlampe 150
schlampig 150
Schorlemorle 22
schweig 153
Spatel 151
Spermazel 142
Sperrhaken 151
sperrn 152
Sperrzeug 152
Stab 152
Stampfe 152
Stand 152
Ständer 152
Sucht 145

T

Tanz 45
Tapezierer 153
Torte 45
trampeln 91
Tusche 45

V

Verlag 72

W

Walze 45
Winkel 151
Winkelhaken 151, 152

Z

Zwanziger 152

LIMBA GREACÄ

A

άβάντα 56
άγιος 64
άλτήρες 98
άμυδαλατός 115
άμυδαλωτός 115
άντρέ(ς) 48
αδοκατλγκ' 52
αυτός 139
άχθομαι 53
άχθος 53
άχομαι 53
άχος 53
άχτι 53

B

βασιλική 150
βλασφημείν 59
βρέ 58

Γ

γιαπονέζος 17
γιατζάδα 107

E

έγγλέζος 14
ειδύλλιον 46
έκδοτικό 72
έπικάρισα 172
έπιτάφιον 46
έσπουμεντάρησε 142
έχθος 53

Z

ζάχαρι 160
ζαχάρι 160
ζαχαριάζω 161
ζαχαρώνω 161
ζαχάρωσα 161

I
 ἑκτερος 103
 ἱρλανδέζα 14

K
 καλαβρέζος 15
 καμιζόλα 43
 καναδικός 16
 καναπές 50
 καραντένα 68
 καραντίνα 68
 καφές 50
 κέντρον 106
 κεφάλια 67
 κινέζος 14
 κλαρινέττο 43
 κυλλός 138
 κυνώδης 138
 κυνώπης 138
 κύριε ἐλέησον 64

Λ
 λεκές 51
 λεπίζω 111
 λεπής 111
 λεπτά 134

M
 μαλτέζος 14
 μανιτάρι 116
 μαππαμόνδο 113
 μαρχαμάς 112
 μινουτο 46
 μόγος 53
 μόχθος 53
 μπεζές 49, 50
 μῦς 66
 μωρός 58
 μωσαϊκόν 46

N
 ναργιλές 50
 νορβηγός 16
 ντουζίνα 69

O
 οικονομικός 92
 ὀλανδέζα 14
 ὀμποε 122
 οὔσοῦλι 146
 ὀχθέω 53, 54
 ὀχτικός 54

Π
 παγωτό 107
 πανάκεια 48
 πανσές 50
 πασιέντσα 127
 περισπασμός 162
 πικαριμένος 127
 πικάρω 127
 πικρίζω 127
 πίτς 128
 πόκερ 129
 πολονέζος 14
 πορτοφόλι 130
 πουρές 48

P
 ρέστα 134
 ρέστο 134

Σ
 σαράγι 138
 σβοῦρα 138
 σβοῦρλος 138
 σεῖρα 148, 150
 σειρά 148, 149, 150
 σεράγι 138
 σίτα 139
 σκελετώδης 137
 σκέλος 137
 σκελός 137
 σκεμπές 51
 σκυλάκι 138
 σκυλακώδης 137
 σκυλί 137
 σκυλογί 138
 σκύλος 137
 *σκυλώδης 137
 σουαρέ 50
 σουηδικός 16
 σούσουρο 147
 σπάσμα 141
 σπερματσέτο 142
 συγκεντρῶ 106
 συμπεθερος 82
 σφόρα 147
 σχοινί 147

T
 τεσκερές 51
 τόνος 159
 τουρνέ 48
 τουτουίνι 155
 τυρολέζικος 14

Φ
 φλυάκιον 95
 φλύακος 95
 φλύαξ 95
 φλυαρός 95
 φλυζάκιον 95
 φλύζω 95
 φλύω 95
 φούρα 138
 Φραντζα 96
 φραντζέζος 14
 φραντζέλα 96
 φραντζόλα 96

X
 χαρά 99

ITALIANA

A
acuto 7
annunciare 55
annuncio 55
avanti 56

C
casa editrice 72
canadese 16
carozza 70
carrozarsi 70
chinese 14
cinquantino 69
cura 7

D
domesticare 89
denunzio 55
dozzina 69

E
finetto 47
Francia 96
francese 14, 15,

G
ghiacciata 107
giapponese 17

I
inglese 14, 15

M*mappamondo* 113**N***norvegese* 16**O***oboe* 122*omaggio* 121**P***piccare* 127*picciottu* 128*Pollicino* 132*portafoglio* 130**Q***quarantena* 68*quarantina* 68**R***resto* 134**S***segulr* 7*seguito* 7*stallo* 7*svedese* 16**T***tappezziere* 153*tema* 154*tirolese* 14**LATINĂ****A***acutus* 7*aerugo* 136*aerugine* 136**aerugina* 136*aestimare* 59, 60*agilo* 104**agnelliola* 81**allergare* 54**allargare* 54**allongare* 54*altare* 106*altarium* 106*ambulamus* 118**B***blasphemare* 59, 60*blastemare* 60**C***calceare* 87, 88, 106*calco* 154*calens* 154*calor* 154*capo* 79*carbo* 79**carrucea* 70*carrus* 70**cauo* 79*coctura* 8*cognatus* 81, 82*colloco* 83*commingere* 25*compater* 82*consocer* 82, 83*consocra* 83*consterno* 142*crabro* 79*creatio* 78, 79*cura* 7**D***debilito* 104*despico* 88*discalceare* 87, 88*discalceatus* 87*disculceare* 87*disculceatus* 87, 88**disculceus* 87*disculcius* 87, 88*distractus* 162*domesticus* 89**E***equito* 105*excalceare* 88**excariare* 120*exculceare* 88*exculceatus* 87**expariare* 140**expauamento* 142*expauere*, 140, 141*expauimen* 141*expauimento* 141, 142*expauimentum* 142**expauorare*, 140**expauorere* 140**expauoriare* 120,**exsomniae* 22*extracolare* 143*extraicio* 144**F***fetiolus* 94*fetiola* 94*flaccus* 95**G****grasso* 79*gyro* 80**I***ignitia* 81**impillare* 8*incalceare* 87*inermis* 54**ingrassiare* 8*iniuriare* 120**innocicat* 108*inserere* 148, 149*inserrare* 148, 149**intonicare* 108*intunicare* 108*ipse* 139**L***lacertus* 66*lapidare* 54, 110*largus* 54**lepidare* 110, 111*lepor* 102*lepus* 102*limpidus* 133*liquidare* 110*longus* 54*lumen* 111*lumina* 111*luminare* 111*luminaria* 111**luminina* 111**M***male habitus* 19*mandare* 26*mentio* 80**merulus* 114*mingere* 25

*mirio 80
 mola 19
 *molo 19
 moria 120
 muria 119
 muriare 119, 120
 musculus 66

N

nobilito 104

O

obstare 123

P

pastio 80
 pauco 140, 141
 pauidus 141
 pauire 141
 pauo 79
 pensare 125, 126
 pharmacare 93
 pharmacum 93
 puella 93
 puer 93

R

rapidus 133
 raptio 80
 recens 154
 robigo 136
 rogatione 79
 *rosio 80
 rubigo 136

S

saccharum 160
 sapo 79
 scamnum 137
 sedimen 141
 *senticella 139, 140
 sentis 139
 series 148
 *stra 149
 *siricare 150
 specio 88, 89
 spica 88
 stercorare 143
 *summicella 140
 suspicio 88
 susurrare 146
 susurrus 146

T

*tabo 79
 tepens 154
 tepor 154
 tima 154
 timeo 154
 timor 154
 titio 79
 tonare 159
 tonus 159
 tonitrum 159
 *transcolare 143
 trans-fero 60

U

uae 54
 uocito 104

MAGHIARÁ

B

botos 64
 boszorka 63
 boszorkánykodni 63

D

dobogni 62
 dolog 89
 dolgozni 89

G

gond 126

H

hadarni 100
 hadaró 100
 hitlen 151
 Hüvelyk Matyi 132

K

képezni 126
 kéreg 75
 kiadó 72
 kirándul 153
 kuss 84
 kuss ki 84

M

maga 139

P

palinka 34

R

rendetlen 150

S

sereg 148
 sisonka 36
 slampos 150
 sor 148
 szokás 145
 szokni 145
 szokóláni 126

T

tilinka 34
 tolvaj 156
 tolmács 156
 trappolni 91

MEGLENO-ROMÍNA

S

spăruí 141

POLONÁ

B

bluda 60

K

kaban 67
 kabanos 66
 krzywalec 80
 krzywulec 80

M

moczydło 116

N

nieletna 121

P

pomalo 90
 portjel 95
 powalić 26
 powidło 117
 przepiórka 131

S

szereg 148

T

tapicer 153, 154
tytoń 155
tutun 155

W

wydawnictwo 72

Z

zapodziać 162

PORTUGHEZĂ**C**

criança 78

S

sîrgar 150

ROMÎNĂ**A**

abilita 105
abîgûi 51
acarniřă 32
adagiu 121
adîncos 92
adjectiv 12
advocat 51
advocallc 51
afemeiat 52
afiř 43
agat 43
aghioase 64
agia 98
agie 98
ah 53
aht 53
ahtiat 53
alagea 113
alamînut 46
alargă 54
alărgînd 54
albăstrior 41.
albină 111
alcov 43
alee 49
alerga 54
aleargă 54
alerg 54
alergînd 54

aliaj 121
altoi 54
alunar 132
alunga 54
amoniři 44
anaforniřă 33
anod 43
antracen 43
antrea 48
antreu 48
antricot 43
anunciu 55
anunř 55
anunța 55
apăsa 125
apofasisticos 92
apostrof 43
arabesc 43
aragonit 43
are 140
Arghir și Marghir 20
arhitect 130
arhitectă 130
arhitectură 130
arici 66
arma 72
armură 72
arpegiu 122
arsură 72
asemănăm 111
atac 47
ataș 47
atenian 16
aure-maure 19
austriac 16
automobil 43
avans 43, 44
avant 55
avantaj 55
avocatură 73
azvîrli 138

B

babolic 97
babercă 63
baborniřă 21, 33
bachelită 43
baclava 49
bade 39
bagaj 121
bahmet 21
bahorniřă 33
bainet 43

bairactar 56
balans 43, 44
balton 56
bandac 21
baniřă 56
baraboi 21
baraictar 56
baraitan 56
barca 57
batist 43, 47
bavarez 15
bă 57, 58
bădăran 22
bădică 39
bădicuřă 39
bădiřă 39
băgrin 21
băiat 94
bărăgan 22
bărbat 58, 59
bătătarniřă 32
băluș 64
bătusei 64
becař 44
becařă 44
Beclean 39
Beclenar 39
Beclerean 39
belemnîři 44
belgian 16
benuar 43
berchea 20
berlinez 16
beteag 21
beteahnă 21
betiřă 40
bețiřă 40
bezea 49, 50
biblioteca 59
birou 61
biserică 150
blastăm 60
blăciu 118
blăm 118
blăstămăm 60
blăstem 60
blăstemăm 60
bleastem 60
blestem 60
blestema 59, 93
blestemare 60
blestemăm 60
blid 60, 61, 149

blidă 60, 61
blide 60
bliduri 61
bloc 61, 62
blockhaus 61, 62
blodogori 62
blogodori 62, 64
bîrli 157
boarță 21
bob 63
bobircă 63
bobîrnac 63
bocluc 98
bodogăni 62, 64
bodrogăni 62
boghi 63
boghîrc 63
boghîrcă 63
bolborosi 63
bôlfă 21
bolînd 21
bolunzi 109
bondoc 21
bont 21
borșîșor 40
boscoade 63
boscoane 63
boscoroade 63
boscorodi 62, 63, 72
boș 31
boșă, 64
botelniță 31
boterniță 31
botfori 44
botlîș 64
botniță 31
boloș 64
boloșei 64
boloși 64
boluș 64
bolușei 64
boșăi 65
boșăl 65
boșăli 65
boșău 65
boșel 65
boșeu 65
boșochină 21
boșuș 40
braniță 117, 118
branș 152
bras 43
bre 57, 58

breloc 43
breton 47
brișcă 70
brincă 149
broască 65, 66, 101
bromură 72
broșă 72
broșură 72
budiană 82
budineă 36
buduiană 82
bujeu 48
bujniță 31
buhă 31
buhnă 31
buhuraan 21
bulcă 115
bulhoacă 115
bură 31
burel 43, 47
buriană 82
burniță 31
buruiană 82
busiuc 82
busuioc 82
bușuma 66
bulușel 64

C

cabanos 66
cafea 50
cafeu 50
cais 67
caisă 67
calabalic 97
calandru 43
Calavrezo 15
calicos 92
camee 49
camizol 43
canadian 16
canapea 50
cantină 129
cap 67, 68
capacita 105, 106
capacitate 106
car 70
carambol 43
carantină 68, 69
cartuș 46
casieră 130
casieriță 130
casincă 35
casincă 35
catargă 57
catahristicos 92
cataiș 49
caterincă 34
Catinca 34
cațiță 40
catod 43
cațiță 40
cazacincă 35
căciulă 68
căciulie 21
cădelniță 32
căhleancă 35
căhlineă 35
călci 69
căldos 92
căldură 72
cătuleț 40
căpășină 111
căprioară 41
căprior 41
căpun 79
cărbune 79
căroare 54
cărsincă 36
căruș 70
căruță 70
cătinar 132
căzătură 72
ceac-pac 18
ceartă 135
cei 141
ceilonez 17
cenușar 32
cenușe 32
cenușer 32
cenușerniță 32
cenzor 72, 73
cenzură 72, 73
cercetaș 135
cere 141
cerneală 117
certa 135
certaș 135
chei 70, 71
chendru 106
chen:ină 68, 69
chertalui 153
chertai 153
cheu 71
chiagorniță 33
chiaie 142

- chibzui* 126
chichiri-michiri 19
chilav 137
chimlioară 71
chimirlie 71
chinez 14
chiranda 152
chirali 153
chirchiriță-mirchiriță 19
chirilicos 92
chișorlan 21
cicioancă 36
cigă-migă 18
cincantin 69
cinstăș 135
cinste 135
cinsti 135
ciocni 118
ciogni 118
ciomni 118
ciorobor 71
ciorovăi 71, 145
cireș 67
cireasă 67
cireșar 132
ciuboșele 65
ciucincă 36
ciugurele-mugurele 18
ciuperci 69
cizelură 72
cîr-mîr 18
cîrți 157
cîrțiță de mîrțiță 19
cîrțiță 21, 65, 66, 101
cîrțișoi 65
clarinet 43
clepsidru 47
cleșcuță 39
clește 39
clișeu 49
clopot 31
clopotniță 31, 33
clucer 61
coașor 72
coașură 72, 73
coajă 75
coarjă 75
cobillăi 27
cobor 24, 25, 27
Coca Moca 20
codrior 41
cogeamile 124, 125
colector 72, 73, 130
colectură 72, 73, 130
colindete 21
comandatură 73
comandita 105
comanditar 105
comandită 105
comedie 92
comicos 92
cominji 25, 26
complextaș 135
compot 43
compres 43
Congo 17
congolez 15, 17
consemn 46
constantinopolitan 16
cont 56
conta 56
contagiu 121
contrabas 43
contradans 46
copil 94
copt 8
coptură 8
corabea 74
corabia 74
corabie 74
corabiele 73
Coramul 73
Coranul 73
corăbia 73
corăbiele 49, 73, 101
corăbioară 74
corhan 73
corect 130
corector 130
corectură 130
corișeu 49
coroagă 74, 75, 76
corogi 74, 75, 76
coroji 75
corțegiu 122
costeliv 116
coș 77
coștei 76, 77, 113
coștiug 77
col 69
cotei 77
coțetar 132
colitură 72
collet 45
covei 27
covrni 27
covirși 24
cracauer 67
crailic 78
craina 77
craină 77
cranc 78
crancalău 78
crancaleic 78
crancău 77
cranga 77, 78, 153
crant 78
cratiță 39
crăciun 78, 79, 80
crăciuni 79
crăpa 79
crăticioară 39
creanga 77, 78, 102
creangă 77, 78
creapă 79
creastă 79
creciun 79
credit medit 20
crepa 79
crepe 79
crepi 79
cresta 79
crește 79
crelon 43
crevelă 44
creveși 44
criv 81
crivolă 80
crivea 80, 81
criveală 80, 81
crivele 81
croazea 49
crup 66
cuban 18
cubanez 18
cufundar 132
cușeta 126
cul:am 83
culcăm 83
culcare 83
culc 83
culcuș 83
cumnat 81
cunună 19, 21
cuprinde 83
curbură 72
curaj 121
curelnic 82
curnic 82

curuiac 82
curuielnic 82
cuscrenie 83
cuscrior 41
cuscrișor 83
cuscu 82, 83
cuș 84
cuș-chi 84
cuști 84
cutanat 109
cutaneu 109
cutat 109
cutreiera 83
cutremura 83
cuveni 83

D

dalbină 85
damă 84
dambla 118
Danemarca 17
danez 17
dans 45
dăbină 85
dălog 85, 86
dălogi 85
dămol 86, 90
dămoli 90
dăscălel 40
debilita 105, 106
debilitate 106
decar 129
dehnicușă 42
delnișă 42
deluleș 40
deficit 105
deficita 105
deficitar 105
demers 46
denghi 115
denunș 55
denunșă 55
dertă 86
descălța 87, 88
descuț 87, 88
descuța 87, 88
desfira 148, 150
deshira 148
despica 88
desșira 150
deșira 147, 150
dictator 73
dictatură 73

dicteu 48
diflong 44
diș 47
dimerlie 71
dîncuș 42
dîneu 49
dînle 42
dînșuc 42
dînșuș 40, 42
diseur 6
dîlbină 85
dîrloagă 85, 86
dîrlog 85, 86
dîrlogi 85, 86, 117
dîrpește 41
dobitocos 92
doborș 24
doctorișă 130
dohot 31
doholnișă 31, 33
doinaș 135
doini 135
dolgozi 89
dolog 86, 89
dologi 85, 89
doloji 85, 86
domestic 89
domestici 89
domol 86, 90
domolel 40
domoli 90
donicușă 38, 42, 131
donișă 38, 39
dorjincă 36
doscă 91
doști 91
drajeu 48
drăpăli 91
drepana 91
dresor 73
dresură 73
dripăli 91
dripește 91
dripi 91
drihică 40
drujincă 36, 37
dublură 72
ducă 155
du'alic 98
duh 27
duhan 135
duhănaș 135
duhăni 135

duhoare 154
dulbină 85
dulcoare 154
dulgherlie 98
dumeastec 89
dumesnic 89
dumesnici 89
dumestici 89
dumitale 111
Dumitreasa 130
Dumitresu 131
Dumitru 131
dumnezeu 111
durjincă 36
durjuncă 36
duroare 154
duș 43
dușurincă 37
duzină 68, 69

E

echer 43
echivoc 43
economic 92, 93
economicos 92, 93
economie 92, 93
econom 92
ecosez 16
edita 72, 105
editor 72
editură 72, 73
eșeminat 52
eghileți 46
electrod 43
englez 14, 15
enunș 85
enunșă 55
epigraf 43
epihirimaticos 92
epilepsie 92
epilepticos 92
epoleți 44
eponj 47
epitaș 46
epitet 43
eronat 109
escalop 47
evghenicos 92
exoflă 129
explica 105
explicit 105
explicita 105
ertaz 43

F

fa 57, 58
facilila 105
față 6, 25
fandosi 21
față 135
farfurioară 41
farmac 93
farmec 93
farmece 93
faroqi 75
fată 57, 58, 93, 94
fă 57, 58, 59
făi 58
fălincă 34
fămeie 58, 59
făptăș 135
făptui 133
fărmăca 93
făt 84, 93, 94
făta 94
fătălău 52
fecioară 94
fecior 93, 94
femeie 57, 59
fermec 93
fermeca 93
fierte 21
finet 47
finlandez 15
fir 148
fiu 149
firlă 139
firtli 138
flanel 43
fleac 44, 94, 95
flec 94, 95
flecar 94, 95
flecări 95
flecuşteț 95
foc 157
fojincă 37
foņj 37
fotel 95, 154
fotoliu 95
francez 14, 16, 17, 95, 96
franj 47
Franța 95, 96
franțez 14, 15, 16, 17,
 95, 96
franțuz 96
franțuzește 96

franțuzi 96
franțuzoaică 96
franzelă 96
franzoală 96
franzolă 96
friz 43
frizură 72
frunzulică 41
frunzulici 41
juleu 48
furnicar 132
furnicuță 38
juzee 49

G

galoș 45
ganez 18
garaj 121
garderob 43
gazornică 33
gărgăun 33
gărgăune 79
găun 79
geamlc 118
genune 80
gheafă 96
Ghibu-Mibu 20
ghigealic 98
ghigilie 98
ghileme 51
ghilemele 51, 59
ghimerlie 71
gingea 50
gînd 126
gîndi 126
gîră-miră 18
glavă 85
goană 155
godac 97
godinac 97
goliciune 80
gras 8
gravita 105
gravură 72
grăsun 79
greș 152
grozăvenie 116
guleamătă 151
guraliv 116
gușarnică 32
gușter 66

H

hagealic 97, 98, 99
hagiu 98
haide 102
haită 136
halal 99
haltere 99
handra-manda 18
haram 99, 100
harnașament 122
harat 100
harpon 122
hașura 122
haveză 122
hăi 57, 58
hăitaș 135
hăitar 156
hăilui 136, 156
herincă 37
hirincă 37
hidropisie 92
hinderi 100
hiț 100
hir-mtr 18
hilpav 85
hîrti 157
hodoronc 100, 101
hodorog 100, 101
hodorogă 100, 101
hodorogi 62, 100, 101
hofală 25
holeră 36, 66, 74, 101
holercă 36
holisturi 102
holisturile 77
horciță 102
horincă 36
hormoni 44
horodincă 35
hotel 122
hrebincă 35
hughenot 122
huideo 102
huideoa 103
huilă 122
hulpav 85
hultui 54
hulubernică 32
husă 122
hvală 6

I

Ialomița 103
ialomiță 103
jaloviță 103
jaloviță 103
japonez 17
iaporniță 33
ibincă 104
ibînceală 104
ibînci 104
iconomicos 92
icter 103
idee 49
idil 46
idropicos 92
iebîncă 104
iepingea 104
ieporniță 33
iepurar 132
iepure 33
iepuoaică 33
iertăciune 80
ighemonicos 92
impas 47
impiea 104, 106
impietate 104, 106
imprimat 110
India 16
interviu 43
ipostas 43
ipîngea 104
ipîngea 104
irlandez 14
irlandeză 14
istericos 92
isterie 92
istorioară 41
Italia 16
italian 16
iubi 61
iule 61
izraelitean 120

Î

îmblăli 118
îmblăciu 118
îmbraniță 117
îmbrănița 118
îmblăli 118
împila 8
încălțare 87, 88, 106

încălțare 106
încălțări 106
încendrat 106
înconjurăm 106
încunjurăm 108
încunjur 108
încuscri 83
înfia 149
îngheța 107
înghețată 107
înghețături 107
înghețături 107
îngrășa 8
înjura 120
înmădiă 118
înoptează 108
înșela 7
înșira 147, 148, 149
înșirui 147
întimpăna 108
întimpina 107
întoarce 144
întuneca 108
învia 141
înzăpădi 109
înzăpezi 109
înzepezi 109

J

jachet 43
jaluzea 49, 50
jaluzele 50
jampieri 46
japonez 17
jigăraie 31
jigărainiță 31
joacă 155
joșișor 40
jucărea 50
jucărele 50
jugui 145
jura 120

L

lacheu 49, 71
lactat 109, 110
lacteu 109
larg 54
laturile 77
lavant 47
lăcomie 92
lăcomos 92

lăcustar 132
lăpăda 110
lectică 37
lector 130
lectoriță 130
lectură 130
leftineă 37
lehamite 124, 125
lepăda 54, 93, 110, 140
liceu 49
lichea 51
lichior 43
liliac 82
limpede 133, 134
limpezi 133
lingoare 154
lituan 16
liuluiac 82
livrea 49, 50
lovincă 37
lozincă 34
luci 154
lucoare 154
lume 112, 136
lumina 111, 112
lumină 111, 112, 136
luminare 111
luncă 85
lut 31
lutniță 31
lutru 47

M

mahmut 21
mahramă 112
mallez 14
mamă 21, 57
mamona 21
mamorniță 21
manda 21
mandac 21
mandalină 112, 113
mandarină 112
mandosi 21
manej 122
manșar 19
mangeatic 98
mangel 43
manta 113
mapamod 113
maramă 112
marantioi 21
marchizet 44, 47

Marcovici-Mașovici 20,
 23
margă 54
Marghir 20
marghiolci 40
margine 113, 114
Marioara 41
marjine 114
marne 113, 114
marș 44, 103
marșrut 44
masleancă 34
maslincă 34, 35
matineu 48
mașachină 21
mă 57, 58, 59
măcenic 85
măcinic 119
măciulie 21
mășramă 112
măgrin 21
măi 57, 58
măluleț 40
măndălarcă 116
măndăstire 58
mărac 19
mărg 54
mărgînd 54
mărat 19
măre 58
măsălarnișă 31
măselarnișă 31
mășit 40
mășuț 40
meargă 54
melancolic 92
melanholicos 92
meleu 48
meniu 98
merg 54
merge 54
mergînd 54
merne 113
mesager 122
mesagiu 122
mesteca 136
meteahnă 21
melod 44
melodă 59
mezelic 98
mia, 81
miață 81
miel 103

mierior 41
mierli 114
mierlit 115
mierle 21
mierle-fierte 19
migdalat 53, 115
migdală 115
miloste 116
milostenie 115
milostiv 116
milostivnic 116
minciună 80
minune 80
minut 46
mioară 81
mioarță 21
miscelaneu 48
Mitroiu 131
mișorgan 21
mișorlan 21
mîlcom 85
mînăstire 116
mînătarcă 116
mînca 106
mîncare 106
mîndrior 41
mîneca 22
mînji 25, 26
mîrli 157
mîrlișă 19, 21
mîșit 40
mîșuț 40
mîșuță 40
mlaștină 118
mlăciu 118
mlădișă 118
mîel 103
moale 90
moar 44
moare 119, 120
mocirlă 85, 116, 117
mocirtos 116
modoran 22
mojicos 92
molcom 85
molșă 21
molindete 21
molind 21
molojincă 37
molojinoasă 37
mondoc 21
mont 21
mora 120

morat 120
morătoare 120
morători 119, 120
morcov 19
morcova 19
morman 19
morodincă 35
morogan 22
moscovit 16
moșochină 21
mozaic 46
mrănișă 117, 118
mranișă 31, 117, 118,
 151
mreașă 118
mreană 118
muc 32
mucarnișă 32
mucenic 85, 119
mucoare 154
muhurdan 21
muleratic 52
muiere 52
mulcom 85
mulgară 132
mulțiu 114
mulțime 142
munună 19, 21
mura 119, 120
murata 21
murători 119
murliu 114
musafirlite 98
muscar 132
muslin 44
mușlarnișă 33
mușticușă 38

N

nabedernișă 30
nae 142
nafornișă 33
namestie 30
narghilea 50
naufragiu 121
năcaz 29
nădăjdui 30
nădejde 30
năduș 27
năduși 27
nășramă 112
năjit 27, 29
nămete 30

năpîrcă 27
năpîrli 30
năpîrstoc 132
năramză 27
nărod, 27, 29
năsărimbă 30
năsbutie 28
năsîlnic 30
năstaşnic 27, 28
năstrapă 112
năstraşnic 28
năstruşnic 28
nătăşleţ 30
nătărău 28
nătîng 28
năuc 28
năvădi 30
năvod 28
năzbitie 28
năzdrăvan 29
năzbutie 28
nebederniţă, 30
nebulos 30
nebun 29
necaz 29
necesita 105
necroză 30
necuviincios 29
nedeie 29
nedejde 30
neduh 27
negară 30
neghină 29
neghiob 29
negoţ 29
negritean 120
negru 120
nejit 27, 29
neleapcă 121
nemară 121
nemeri 30, 121
nemestie 30
nemete 30
nemetleş 30
nemoliţi 90
nepăsare 126
nepăsător 126
nepot 29
neramză 27
nerod 27
nesîlnic 30
nestrujit 28
netam-nesam 29

netare 28
netot 29
nevastă 29
neveastă 29
neveâi 30
nevricos 92
nezdrăvan 29
ni 159
nici 159
nicovală 80, 117
nisiparniţă 32
nisiperniţă 32
nîtam-nisam 29
nix 20
nobilita 105
nomicos 92
noroi 31
noroiniţă 31
norvegian 16
numuliţi 44

O

oase 124
oaspete 39
obînc 104
obîncă 104
obînci 104
obol 44
oboi 122
oborî 24
obsidian 44
ocru 47
odihnă 136
odihni 136
of 53
oft 53
ofta 53
oftică 53, 54
ofiţer 154
oh 53
olandă 122
olandez 14
olandeză 14
olog 86, 138
ologi 89
oloi 32
oloierniţă 32
oloiniţă 31, 32
omagiu 121
omoplaşi 46
opal 44
opăci 162

opincă 34
oporniţă 34
ospecior 39
oşti 122
otlicni 118
otihni 118
oxiuri 46
oxo 124

P

pacoste 116, 162
pai 141
paie 84, 122, 123
palincă 34
palton 56
pampuf 20
panacee 49
panaceu 48, 49
panel 47
pansea 50
panseu 50
pantalon 56
paporniţă 33
par 141
parantez 47
parşon 155
parşum 155
paroldonör 46
pasămite 124
pasenţă 126, 127
pasians 44, 126, 127
pasianş 126
pasienţă 126
pastiş 47
patrontaş 45
paşachină 21
pavea 50
pavoaz 14
pavoazea 49
păcorniţă 33
păcostenie 116
păducherniţă 32
pălărioară 41
pămînt 142
părea 141
părecherniţă 32
părpăduche 127
păsa 124, 125, 126
păsărar 132
păstrugarniţă 32
păşune 80
pătpăduchi 127

păun 79
 pechinoaz 14
 peisagiu 122
 pelincă 35
 perete 32
 perior 31
 personagiu 122
 pestric 38
 • pestricat 38
 • pestricea 38
 pestricuș 38, 42
 peștriș 38, 39
 peștrișuț 42
 Peștenaru 39
 Peștera 39
 Peșterean 39
 pezevenlic 98
 picarisi 127
 picarisită 127
 pică 127
 pichirisi 127
 pici 128, 141
 picromigdale 49
 pictor 130
 pictoriță 130
 pictură 36, 130
 pieleică 39
 pielcuță 39
 piele 39
 pieri 141
 pigmeu 49
 pîl 8
 pios 104
 piperniță 32
 pirandă 153
 pîreu 48
 pistol 44
 • pîlic 128
 pișigoi 128
 piurea 48
 pivniță 31, 103
 pizmaș 136
 pizmă 136
 pizmui 136
 pîrdalnic 128
 pîri 157
 pîrii 157
 pîrlog 86
 pîrslea 132
 planșeu 49
 plecăciune 80
 plicticos 92
 ploscă 91

plug 31
 plugniță 31
 pluș 44, 61
 poarnă 36
 pobrci 63
 *poborî 24
 pocher 129
 pocinc 36
 pocincă 36
 pod 61
 podbic 63
 podhorniță 33
 poezea 50
 poghirc 63
 poghircă 63
 poghirci 63
 pogîrci 63
 pogori 24
 pograde 132
 pogradie 132
 pojarniță 33
 policuță 38, 39, 42
 politic 93
 politică 93
 politicos 92, 93
 ← poliță 38, 39
 polițuță 42
 poloboc 129
 polog 86
 polonez 13, 14
 pomeși 46
 popincă 36
 popinci 36
 poplin 44
 porghic 63
 porneală 36
 porni 36
 portfeu 71
 portmoneu 71
 portofel 95, 129
 portofoliu 129, 130
 Portugalia 17
 portughez 17
 porumbar 132
 postrestant 46
 pollog 86
 polpăduche 127
 povirtă 117
 povîrni 27
 pravila 117
 prâsi 132
 prâslea 132
 prefect 130

prefectă 130
 prefectoriță 130
 prefectură 130
 preferans 44
 praghez 15, 16
 prădalnic 128
 Preoteasa 131
 Preotesoiu 131
 prepelnicer 131, 132
 prepelițar 131
 prepeliță 131
 Prichindel 132
 prislea 132
 procedură 72
 procriticos 92
 procuratură 73
 profesor 73
 profesură 73
 progade 132
 progadie 132
 progage 132
 progradie 132
 prolepsă 92
 prolipticos 92
 prosopicos 92
 protos 129
 prun 67
 prună 67
 prunc 94
 prundar 132
 puierniță 32
 puiniță 32, 33
 puică 32, 33
 pumn 137
 pung 137
 puseu 48
 pustie 115
 puternicos 92
 putoare 154
 putpuduche 127
 puși 154
 puzderie 86

R

rac 66
 rahat 100
 rambleu 71
 ramnă 133
 randeava 153
 rașpă 153
 ravagii 122
 rămni 133
 răpciun 80

răpciune 80
răpede 133, 134
răpezi 134
răpeziciune 134
răcoare 154
rădăcină 111
râmni 133
răsăra 150
răsșira 150
răfuță 40
răzlog 86
reabilita 105
rece 134, 154
recrut 44
regleți 44
renglotă 135
repede 133
rest 134
rețuș 134
reumaticos 92
reumatism 92
rezil 47
rid 47
rigă 129
ringlotă 136
rîmni 133
rînd 135
rîndaș 135
rîndui 135
rîni 135
rîvnă 133
rîvni 133
robdeșamburu 46
rod 29
ronđ 47
rugă 155
rugăciune 80
rugină 136
rugini 136
rușine 80

S

sad 61
salate 107
salaturi 107
salup 44
sanie 70
sarai 138
sarailie 49, 138
săcotei 77
sădi 37, 38
sădelniță 37
săghincă 37

sălbățici 89
sălbățicos 92
săpun 79, 80
sărac 19
săracan 136
sărac-mărac 19, 20
sărata-murata 19, 21
săi 141
sări 141
scamn 137
scand 137
scaun 137
scălcia 144
scărmănăm 111
schembea 50
schilod 137
schilodi 138
schilav 137
schilog 138
scîntea 50
scobori 24, 25, 144
scociori 76
scofală 25
scoroci 76
scorodi 74, 75, 76, 145
scoroj 75, 76
scoroji 74, 75, 76, 144,
 145
scorțiță 40
Scoția 16
scovardă 75, 76, 144
scovargă 76
scrădi 74, 75, 76
screme 24
scrumelniță 32
scufunda 25, 144
seghincă 37
serai 138
seralie 138
serj 47
sfanț 152
sfară 75, 76
sfarog 74, 75, 76
sfir 138
sfirli 157
sfirlă 138, 139
sfirlează 138, 139
sfirși 25
sporogi 74
sfoară 147
sfulgera 144
sicrior 41
sideancă 139

sighincă 37
simandicos 92
simbol 59
sineca 22
singur 139
singurior 41
silnic 30
sitar 132
siță 61
simcea 139, 140
slobozi 109
smicea 139, 140
smomi 144
soarea 50
socoti 126
sofiot 16
sofegiu 122
solniță 31
solovtrf 32
solovtrfiță 32
solovtrniță 32
sorcova-morcova 19
sort 44
sos 44
spai 144
spaimă 140, 141, 142
spaiu 141
Spania 16
spaniol 16
spar 141
spasma 141
spasmus 141
spatie 129
spăimînta 140, 141, 142
spăimînta 142
spăria 140
speria 120, 140, 141
spermanțet 142
spetează 139
spic 88
spinel 47
spirili 44
spinzurătoare 143
spori 144, 145
sporodi 144, 145
sporoji 144, 145
sporovăi 144, 145
sporovi 145
sporovoeste 145
**spreme* 24
spurcăciune 80
stal 47
stavilă 117

stăjeauă 37
sterpos 92
stoicism 92
stoicos 92
strașnic 28
străvedea 143
strecătoare 142, 143, 144
strecura 142, 143
strecurătoare 143
strujauă 37
strujea 37
struji 28, 37
strujit 28
strujincă 37
stup 112
stupină 112
substantiv 12
subfire 146
sucaș 145
sucă 145
suci 146
sucui 145, 146
sudură 72
suedez 16
Suedia 16
sufleu 49
sufragiu 122
sul 146
supcu 49
surioară 41
surior 41
susur 146, 147
susura 146, 147

Ș

șablon 45
șahâr-mahâr 19
șamol 44
șapcaliu 67
șarabană 70
șântuș 40
șemineu 48
șerpar 132
șerveț 47
șest 115
șeviot 44
șezătoare 139
șezlong 44
șfară 76, 147
șfarog 74, 75
șfarogeață 75
șfarogi 75

șfoară 147
șilincă 37
șinincă 37
șir 147, 149, 150
șira 150
șirag 147, 148
șiră 147, 148, 149
șireag 148
șirincă 34, 37
șiroi 147, 148
șiruri 149
șlampăt 151
șleampăt 150
șleampătă 151
șopirlar 132
șorecar 132
șorecel 66
șosea 50
șpaclu 151
șperaclu 151
șperț 151
șperțar 151
șperțui 151
șperțuială 151
ștand 152
șteand 152
șteamp 152
șteap 152
ștudent 152
șurincă 37
șușăniță 37
șușeniță 37
șvai 152, 153

T

tabacherniță 32
tabel 44
tabinet 47
tactic 93
tacticos 92, 93
talmeș-balmeș 18
tam-nisam 29
Tandă 19, 21
tanț 45
tapișer 95, 153
tarlatan 44
tăciun 79
tăciune 79, 80
tăciuni 79
tăta 141
tăterior 41
tălhar 156
tălmaci 156
tămârniciță 32
tămîndă 26
tămînji 26
tăun 79
tăune 79
tăvăli 26
teamă 154, 155
teanca 153
techer-mecher 19
teleagă 70
telegar 132
teleguță 70
telincă 34
temeri 155
teraz 47
terchea-berchea 20
terică-merică 19
terță-merță 20
teșcherea 50
tilincă 34
limpină 108
tiner 60
tiparniță 33
tiribomba 155
tiribombă 155
tirolez 14, 17
titin 155, 156
tition 155
titiu 155
tilhar 156
tilhărea 156
tilhăriș 156
tilhiș 156
tilhui 156
tilmaci 156
țimpănă 108
țimpină 107
ținăr 60
țirg 28
țiri 57, 156, 157
țirii 157
toacă 155
toană 159
toc 157
toca 157
top 157
țoporniță 34
torbă 35
țort 45
tramvai 11
tranșeu 48, 49
tranșee 49

traseu 158
 trăsură 70
 treaptă 79
 trecătoare 144
 trece 144
 trepte 79
 trevelește 91
 trigon 49
 tronc 100, 109
 tu 158
 tualet 44
 tulbura 92
 tulburos 92
 tun 159
 tuna 159
 tupeu 49
 tura-vura 20
 turbincă 35
 turiac 82
 turneu 48
 turuiac 82
 tuș 45
 tutun 155

T

țangăr-mangăr 19
 țigară 46
 țigaret 46
 țigaretă 46
 țirli 157
 țiuțu 40
 țol 38
 țolinc 38
 țolincă 38
 țolinci 38

U

ucigaș 135
 ulei 31
 uleiniță 31
 ulicău 39
 ulicariș 39
 ulicuță 38, 39, 42
 uliță 38, 39
 ulițuță 42
 umedos 90
 Ungaria 16
 ungur 16, 17
 unt 34
 untorniță 34
 untură 34

uști 122
 urechelniță 32, 102
 urioc 82
 uruioc 82
 uza 105
 uzita 105
 uzură 72

V

vai 53, 54
 validita 106
 vals 44
 valș 45
 vargă 104
 varșovian 16
 vază 154, 155
 văicăra 53
 văicări 53
 văila 53
 vedea 154
 verde 133
 vergea 104
 verincă 34
 verzi 133
 veseli 92
 veselie 92
 veselos 92
 viclean 92
 vienez 13, 16
 vietnamez 17
 viș rniță 33
 vinecior 94
 vinclu 151, 152
 viraj 121
 vișin 67
 vișinar 132
 vișină 67
 Vîlcan 85
 vinăt 94
 vînturătoare 143
 virh 24
 viri 157
 voinicos 92
 voleu 48
 vranită 42
 vrânicuță 42
 Vulcan 85

Z

zabludi 160
 zabluzi 160
 zacăr 159

zahar 31, 160, 161
 zaharniță 30, 31, 32,
 33, 161
 zaharisi 161
 zaharosi 161
 zahăr 30, 31, 160, 161
 zarișlic 98
 zăhări 161
 zălog 86
 zălud 160, 161, 162
 zăludi 162
 zăluzi 160, 161, 162
 zăpadă 108
 zăpăci 162
 zdravăn 29
 zgiria 120
 zgreplăna 91
 zmicea 140
 zori 162, 163
 zvlrtii 157

RUSĂ

A

аванс 43
 автомобиль 43
 агат 43
 алькоя 43
 алмониты 44
 антрацен 43
 антре 48
 антрекот 43
 анод 43
 анонс 55
 апостроф 43
 арабески 43
 афиши 43
 афиша 43

Б

бабник 52
 байонет 43
 баланс 43
 батист 43
 беже 50
 бекас 44
 бенуар 43
 белемниты 44
 библиотека 59
 блудо 61
 ботфорты 44

боту 65
брас 43
брелок 43
бурет 43

В

вальс 44
вальцы 45
варить 76
вечер 35
вечеринка 35

Г

гардероб 43
гипостаз 43
глухарь 132
годовик 97
гормоны 44
горчица 102
гребёнка 35

Д

деонсирование 55
доложить 86
домолиться 90
доска 91
драже 48
душ 43

Ж

женолюбивый 52

З

заблудиться 160

И

избытие 28
издательство 72
интервью 43

К

казачок 35
казаченок 35
казаченька 35
каландр 43
камзол 43
канapé 50
карамболь 43
карантин 68
катод 43
кафе 50

кларнет 43
компот 43
компресс 43
контрабас 43
коробить 75
корсетка 36
косынка 35
крезеты 44
кретон 43
курильщик 82
курятник 82

Л

леденец 96
лифрея 50
ликёр 43

М

маншет 43
маркизет 43
марш 44
маршрут 44
масленка 34
маслянка 34
матине 48
мереть 115
метод 44
молком 35
мрак 117
муар 44
мука 119
муслин 44
мучник 119

Н

налепка 121
несбыточный 28
нуммулиты 44

О

обол 44
обсидиан 44
опал 44

П

пакет 43
пальто 56
пасьянс 44, 127
патрокташ 45
пельюка 35
перепелка 131

пистоль 44
плюш 44, 61
поболтать 27
поборать 24
повалить 26
повершить 25
пожизвать 145
покер 129
полубочка 129
полубочье 129
помазать 26
поплин 44
портфель 129
посиделки 139
почитать 36
починка 36
починок 36
починять 36
преберанс 44
прокуратура 73
пюре 48
пятилетка 121

Р

ретур 44
рекрут 44
реглеты 44

С

салуп 44
сахар 161
сварок 75, 76
сварить 75
сковорода 76
соус 44
спермацет 142
спириллы 44
спорить 144
споровать 145
спорт 44
сручный 28

Т

табель 44
тарлатан 44
творог 75
торт 45
траншея 48
тулет 44
турне 48
тушь 45
тютюн 155

У

уйди 103
умереть 115

Ф

фланель 43
франзоля 96
фриз 43

Х

ходор 101
холстинка 35

Ш

шаблон 45
шамот 44
шарабан 70
шевиот 44
шезлонг 44
ширинка 34
шквара 76
шкварить 76
шкварок 76
шоце 50
шпадня 151
шпакля 151
шпатля 151

Э

экер 43
экивок 43
экстаз 43
электрод 43
эпиграф 43
эпитет 43
эполет 44

SĪRBO-CROATĀ

B

bljūda 60
bljūdo 61

C

čavarjati 71

D

dāsa 91
djedzeluk 98
dubina 85
dūzina 69

F

falinka 34

Franca 96
Frāncez 96

G

gōd 97
gōdišnjāk 97
gōdište 97
gurābija 73

H

hāgija 98

I

izopačiti se 162

J

jātovica 103

K

kāruce 70
karūcati se 70
krivalja 80
krivati 81
kriviti 81
kurnjak 82
kūš 84

L

lozinka 34
lud 161
luka 85

M

milostinja 115
mukom 85

N

naklada 72
nāmeriti 30
namjera 121
nestašan 27
neumoliv 90
nezdrāvan 29

P

pobirčiti 63
pobōriti 24
pōmazati 56
popić 36
pōvija 27

pojijati 27
povātiti 26
povšiti 25
prepeličār 131

S

šereg 148

T

tavoljiti 26
trēčāk 97
tulun 155

U

ujdo 102

VECĤE SLAVĀ

B

БЛАГОДѢРНѢ 62
БЛЮДА 60
БЛЮДО 60
БЛЮДЪ 60, 61
БОГЪ 62
БОГОДАНЪ 62
БОГОДАРОВАНЪ 62
БОГОДАРЫНЪ 62
БОГОДАРИЕННІЕ 62
БОГОБГОДАНВЪ 62
БОГОБГОДИНКЪ 62

B

БАЛНТИ 26
БАЛЪ 26
БАЛЪТИ 26
БРЪХЪ 24
БРЪШНТИ 24
БРЪТН 157

Г

ГОДЪ 97

Д

ДОЛГАТИ 86
ДОМАШНЪ 89
ДОМАШТЪНЪ 89
ДОМОЛНТИ 90

З

залбаъ 161
зоръ 162, 163
зори 162

И

избѣтнѣ 28
искѣсъ 27

К

ключаръ 61
кожа 75
кора 75
кривъ 80
кѣръ 82
кжшта 77

Л

лбаъ 161
лѣбѣти 61
люто 61

М

мазати 26
мало 90
милостѣини 115, 116
мокръ 116
молати 90
мракъ 117
мъшеаъ 7
мжка 119

Н

набедръница 30
наведж 30
надежда 30
намѣстниа 30
наснальнъ 30
невоаъ 28
ненскѣсъ 27
нероднѣъ 27
нероднѣъ 27
неродаъ 27
нестрѣженъ 28
нетаръ 27, 28
небкъ 28

О

оборити 24
опако 162
отъстрѣженъ 28

П

поборити 24
помазати 26
похвала 25
похвалати 25
пръдалника 128
прѣти 157
пѣстѣини 115

С

сврѣдлъ 138
снто 61, 139
скваръ 76
скварада 75, 76
скора 75
скрѣбѣти 138
сѣбѣтнѣ 28
сѣвора 147
сѣпора 144, 145
стрѣжнѣ 28

Т

тмпанъ 107, 108
трѣти 157
таръ 27
таръ 28
тжпанъ 107, 108

У

ѡповати 145
ухала 25

Ч

чаровати 72

Я

*шловница 103

Ж

ародаъ 27

SLOVENĀ

В

burnica 31

К

kurjak 82

М

močilo 116

SPANIOLĀ

sirigar 150

TURCĀ

А

ahit 53
ahk 53
Allah-mallah 23
alay-malay 23
atom-matom 23
avanla 56
avukallik 52

В

bre 58

С

camlik 118

Ç

çat-pat 18
çocuk-mocuk 23

D

damlā 118
dimerli 71
dondurma 107

E

enik-menik 23

G

gecelik 98
gemi 74

H

hacı 97, 98
hacilik 97, 98
haram yemek 99
hoş 122

К

kayıstı 67
kitap mītap 23
korabiye 73
koran 73

М

mahrāma 112
mançınık 98
mangır 19
mantar 69, 116
mastrapa 112
matay 23

О

oşl 122

Р

piç 128

S

Selim melim 23
sıra 148

Ş

şapkaltı 67
şef-mef 23

T

teker-meker 19, 23
tütün 155

U

usul 146
uşt 122

Y

yarıncsa 104

ȚIGĂNEASCĂ

C

çu va 153

L

love 37

M

mer- 114
merdo 114
mulo 114

U

uşt- 122

UCRAINEANĂ

Б

блюдо 61
божскородити 63

В

верінка 34
верітка 34

Г

гранка 77
гіркий 102
гірчица 102
годовик 97
голий 102
голість 102
городянка 35
горчица 102
гребінка 35

Д

дєрть 86
дєрти 86
доложити 86
домолити 90
домолитися 90
дорнінка 35
дорога 36
дороженька 36
дошка 91

Ж

женихливий 52

З

заблудиться 160
зварок 75

К

казак 35
казаченко 35
карянка 35
Катерина 34
катеринка 34
Катинка 34
коробка 75

коробитися 75
косінка 35
кошіль 76
красинчина 36
кривати 81
курятник 82
кусинка 35
куц 84

Л

ледовий сіль 96

М

марний 116
маслянка 34, 35
мочило 126

Н

незбутний 28
нежит 27
нелітка 121
нетяга 28

О

опеньок 36

П

палінка 34
пелена 35
пелінка 35
підпеньок 36
піп 35
повалити 26
повершити 25
подпенка 36
полубочок 129
помазати 26
попинка 35

С

сахар 161
споровий 145

Т

тилінка 34
торба 35
торбина 35
торбинка 35
тютюн 155

У

умолити 90

Ф

франзоля 96

Х

ходить 100
ходором 100, 101
ходляка 91

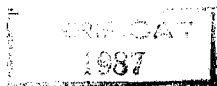
Ш

швай 153
швайкало 153
швора 147
шворка 147
шквара 76
шкварити 76
шерге 148

ширина 34
ширинка 34, 37
шити 147
шпагля 151
шпадля 151

Я

ялівник 103

CUPRINSUL

Introducere	5
Din nou despre etimologia multiplă	11
Un tip de formule rimate	18
Sl. po : rom. co-, tă-	24
ne- > nă-	27
-arniță, -erniță, -orniță, -niță	30
Sl. -janka, -enka, -jonka : rom. -incă	34
Repartizarea sufixelor de diminutiv	38
Încă o dată despre substantivele neutre în rominește	42
Lexic	51
Lista prescurtărilor	165
Index	169